Poradnictwo zawodowe w gimnazjum
Poradnik dla nauczycieli przedmiotu

Katarzyna Druczak
Joanna Minta

Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej
Warszawa 2013

Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej

Poradnictwo zawodowe w gimnazjum

Poradnik dla nauczycieli przedmiotu

Katarzyna Druczak
Joanna Minta

Warszawa 2013

Poradnictwo zawodowe w gimnazjum
Poradnik dla nauczycieli przedmiotu

Wydawca:
Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej
ul. Spartańska 1B
02-637 Warszawa

Autor:
Katarzyna Druczak
Joanna Minta

Opracowanie redakcyjne:
Jerzy Bielecki
Karolina Szczuka

Recenzent:
prof. dr hab. Bożena Wojtasik

Warszawa 2013
Copyright © Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej

ISBN: 978-83-64108-15-0

Łamanie:
Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe
ZAPOL Dmochowski, Sobczyk Sp.j.
al. Piastów 42, 71-062 Szczecin
tel. +48 91 435 19 00, www.zapol.com.pl
Mateusz Fijołek

Ta publikacja została zrealizowana przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej. Publikacja odzwierciedla jedynie stanowisko jej autora i Komisja Europejska oraz Agencja Wykonawcza ds. Audiowizualnych, Edukacji i Kultury nie ponoszą odpowiedzialności za umieszczoną w niej zawartość merytoryczną.

euro | guidance

Spis treści

Wprowadzenie 6

Część 1
Jak rozwijać kompetencje, zainteresowania i uzdolnienia uczniów?
Znaczenie kluczowych kompetencji, uzdolnień i zainteresowań w procesie konstruowania kariery przez uczniów 9

1. Rozwijanie umiejętności kluczowych w procesie planowania kariery uczniów 10
   1.1. Umiejętności i kompetencje kluczowe w projektowaniu kariery 12
   1.2. Wybrane umiejętności kluczowe w projektowaniu kariery na etapie szkoły gimnazjalnej 19
2. Rozwijanie zdolności i zainteresowań uczniów 20

Część 2
Co po gimnazjum?
Szkolnictwo ponadgimnazjalne w Polsce – ścieżki kształcenia 23

1. Ścieżka kształcenia ogólnego 25
2. Ścieżka kształcenia zawodowego 27
   2.1. Co warto wiedzieć o technikum? 27
   2.2. Co warto wiedzieć o zasadniczej szkole zawodowej? 29
   2.3. Co warto wiedzieć o kursach kwalifikacyjnych? 30

Część 3
Jak pomóc uczniom gimnazjum w planowaniu kariery?
Poradnictwo edukacyjno-zawodowe dla uczniów gimnazjum 33

1. Współczesne kierunki rozwoju poradnictwa edukacyjno-zawodowego dla młodzieży 34
   1.1. Podstawowe pojęcia 34
   1.2. Kierunki rozwoju w poradnictwie edukacyjno-zawodowym dla młodzieży 40
2. Uczniowie gimnazjum jako odbiorcy poradnictwa edukacyjno-zawodowego 42
   2.1. Sytuacja młodzieży w kontekście współczesnego rynku pracy 42
   2.2. Rozwój zawodowy ucznia – sytuacja psychofizyczna młodzieży w okresie podejmowania decyzji zawodowej 45
3. Nauczyciel przedmiotu jako doradca zawodowy 50
   3.1. Modele i metody pracy nauczyciela 50
   3.2. Współpraca nauczyciela z rodzicami uczniów 55
4. Wewnątrzszkolny system doradztwa w gimnazjum 58
   4.1. Aspekty prawne 59
   4.2. Aspekty organizacyjne 61

5. Elementy informacji zawodowej 65
5.1. Informacje o szkolnictwie 66
5.2. Informacje o zawodach 68
5.3. Informacje o rynku pracy 70

Część 4
Jak pomóc młodzieży w określeniu potencjału edukacyjno-zawodowego? Koncepcja zainteresowań zawodowych E. A. Klimowa a przedmioty realizowane w gimnazjum. Propozycje działań doradczych 71

1. Obszar zainteresowań zawodowych człowiek – człowiek 74
2. Obszar zainteresowań zawodowych człowiek – system znaków 81
3. Obszar zainteresowań zawodowych człowiek – technika 87
4. Obszar zainteresowań zawodowych człowiek – przyroda 93
5. Obszar zainteresowań zawodowych człowiek – działalność artystyczna 97
6. „Pomiędzy" obszarami zainteresowań zawodowych 104

Część 5
Jak inspirować uczniów gimnazjum w procesie podejmowania decyzji edukacyjno-zawodowych? Program poradnictwa edukacyjno-zawodowego dla nauczycieli przedmiotów w gimnazjum ... 107

I klasa 108
MODUŁ I Zmiana – stały element życia 108
MODUŁ II Stres – wróg czy przyjaciel? 115
MODUŁ III Motywacja – co to jest i po co? 120
MODUŁ IV Czy współpraca się opłaca? 126
II klasa 133
MODUŁ V Jaki jestem? Oto jest pytanie 133
MODUŁ VI Zainteresowania – inspiracja do działania i sposób na relaks 143
MODUŁ VII Rozwijam skrzydła… podsumowanie wiedzy o sobie 153
MODUŁ VIII Świat zawodów. Co to takiego? 161
III klasa 171
MODUŁ IX Decyzje – szanse czy ograniczenia? 171
MODUŁ X Zawody – co warto o nich wiedzieć? 176
MODUŁ XI Szkolnictwo ponadgimnazjalne. Ścieżki kształcenia 184
MODUŁ XII Cele i plany edukacyjno-zawodowe 191

Podsumowanie 199

Bibliografia 201
Netografia 204
Spis tabel i rysunków 205
Aneks 206
Streszczenie 211
Summary 212

Wprowadzenie

Poradnictwo edukacyjno-zawodowe, obecne w polskich gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych od 2001 roku[1], nadal w wielu z nich traktowane jest jako działanie towarzyszące głównemu procesowi edukacji, realizowane zwykle w ramach godzin wychowawczych, przez pedagogów lub szkolnych doradców zawodowych. Wielu osobom, uczniom jak i ich rodzicom, ale także nauczycielom, kojarzy się głównie z podejmowaniem decyzji edukacyjno-zawodowych związanych z kolejnymi etapami edukacji. Mimo iż w wielu szkołach zajęcia z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego włączone są do programów szkolnych oraz są realizowane przez cały okres edukacji w szkole, oczekiwania wobec tego rodzaju działań najczęściej pojawiają się, zarówno u młodych ludzi, jak i ich rodziców oraz wychowawców, tuż przed dokonaniem kolejnego wyboru edukacyjnego. Dzieje się tak między innymi dlatego, że wielu ludzi, zdając sobie sprawę z rosnących oczekiwań wobec edukacji i ich własnych umiejętności uczenia się, obserwując intensywność przemian społecznych i trudności związane z rynkiem pracy, odracza działania związane z planowaniem i projektowaniem własnej kariery. A działania doradcze, które mogłyby bardziej zachęcić młodzież, aby jednak nie odkładała na ostatni moment swoich decyzji edukacyjnych, a w konsekwencji wyborów dotyczących ich przyszłości zawodowej, okazują się nadal niewystarczające.

Jak zaznaczają A. Paszkowska-Rogacz i E. Wójtowicz, wsparcie młodzieży podejmującej decyzje edukacyjne jest tym bardziej istotne, iż uczniowie ostatnich klas wybierają kolejną szkołę najczęściej w ostatniej chwili, pod presją zbliżających się terminów rekrutacyjnych. Obie autorki podkreślają, że taki rodzaj działania młodzieży jest dla nich niekorzystny z dwóch powodów: nieprzemyślana, oparta na niepełnych, często zdawkowych informacjach, pośpiesznie podjęta decyzja może dość szybko spowodować rozczarowanie i niechęć uczenia się w wybranej szkole, po drugie może się okazać całkowicie nieadekwatna zarówno do predyspozycji młodego człowieka, jak i do jego życiowych planów, zwłaszcza tych związanych z przyszłą pracą, najczęściej bowiem młodzież wybiera szkołę, a nie zawód[2].

W przygotowaniu uczniów do tego, czego mogą doświadczyć w przyszłości, potrzebne jest jeszcze większe zaangażowanie specjalistów, jakich spotykają oni na swojej drodze. Potrzebni są „mądrzy dorośli", którzy z jednej strony będą inspirować młodych ludzi do poszukiwań własnej drogi życiowej, zgodnej z ich talentami i pasjami, a z drugiej jak najbardziej wszechstronnie przygotują młodzież do samodzielnego tworzenia i przekształcania własnej kariery. Jest to tym bardziej istotne w świecie, w którym zmienność i nieprzewidywalność niemal wpisane są w jego istotę. Współczesna rzeczywistość wymaga bowiem ciągłego dostosowywania się do jej warunków, a co za tym idzie wymaga odpowiednich zasobów od tych, którzy chcą aktywnie w niej uczestniczyć.

W kontekście licznych zmian społeczno-gospodarczo-kulturowych potrzebne są działania pomocowe skoncentrowane na inspirowaniu ludzi do odkrywania i rozwijania własnych talentów, na wspieraniu ludzi, będących na różnym etapie ich życia, w ich przystosowywaniu się do zmiennego i otwartego rynku pracy oraz prze-

[1] Zostało ono wprowadzone do polskich szkół z jednej strony na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. Nr 61 poz. 624 z późn. zm.), które wskazuje konieczność organizacji przez szkoły Wewnątrzszkolnego Systemu Doradztwa (WSD), z drugiej wskazaniem zamieszczonym w Ustawie o systemie oświaty, iż polski system edukacji zapewnia przygotowanie uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia (Dz. U. z 2004, Nr 256, poz. 2572 z późn. zm., art. 1 pkt 14).

[2] A. Paszkowska-Rogacz, E. Wójtowicz, *Doradztwo zawodowe w praktyce. Poradnik dla doradców zawodowych pracujących z wykorzystaniem narzędzia TalentGame*, Warszawa 2012.

obrażających się firm, organizacji i instytucji publicznych. Ze względu na rodzaj wsparcia i jego odbiorców – uczącą się młodzież, która próbuje tworzyć i przekształcać swoje kariery tak, aby ich realizacja przynosiła im satysfakcję, każda pomoc w tym obszarze jest bardzo ważna. Dlatego istotne jest, aby mogli udzielić jej wszyscy uczestnicy procesów edukacyjnych (formalnych, nieformalnych i pozaformalnych), w trakcie których młodzi ludzie mają możliwość rozwijania swoich pasji, kształtowania i ciągłego rozwijania umiejętności oraz kompetencji niezbędnych do planowania oraz przekształcania własnej kariery. Tego rodzaju wsparcia udzielają przede wszystkim doradcy zawodowi zatrudnieni w różnych instytucjach poradnictwa edukacyjno-zawodowego. Są one także przypisane innym specjalistom odpowiedzialnym za tego rodzaju działania w placówkach edukacyjnych, m.in. pedagogom, psychologom, czy też nauczycielom pełniącym funkcje wychowawców klas. Wśród uczestników tych działań niezwykle ważną rolę odgrywają również nauczyciele wszystkich przedmiotów szkolnych realizowanych w gimnazjum, nie tylko wychowawcy, ale cała społeczność szkolna, bowiem, jak pisze Bożena Wojtasik, „Przygotowanie młodych ludzi do wybierania obszarów zawodowych i dróg dalszego kształcenia jest jednym z najważniejszych celów wychowawczych w szkole”[3].

Przygotowana publikacja skierowana jest do nauczycieli pracujących z młodzieżą gimnazjalną. Niejednokrotnie to właśnie nauczyciele przedmiotów szkolnych stają się inspiratorami przyszłych dróg zawodowych swoich wychowanków. Wielu z nich swoją pasją i zaangażowaniem sprawia, że młodzi ludzie zaczynają się interesować tym, co poznają na lekcjach, co przybliżają im ich inspirujący nauczyciele. Jako doradczynie zawodu pracujące z młodzieżą mamy świadomość, jak ważna jest dla młodych ludzi obecność i pomoc dorosłych z ich otoczenia. Ten niełatwy czas prób, poszukiwań i sprawdzania siebie w świecie, a jednocześnie konieczność podejmowania znaczących decyzji sprawia, że każdy, kto może w jakikolwiek sposób pomóc młodzieży sprawniej przejść ten etap życia, jest niezwykle ważny. Naszą propozycją chciałybyśmy zaprosić nauczycieli przedmiotów szkolnych w gimnazjum do jeszcze bardziej intensywnego wspierania młodzieży podczas kształtowania swoich karier edukacyjno-zawodowych. Celem naszej publikacji jest zwrócenie uwagi na zagadnienia z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które tak naprawdę mają charakter ponadprzedmiotowy i w różnym wymiarze są obecne w edukacji.

Publikacja składa się z pięciu części. Pierwsza część poświęcona jest kluczowym elementom w procesie konstruowania kariery: kompetencjom, zainteresowaniom i uzdolnieniom. W drugiej części publikacji przedstawiamy dwie ścieżki kształcenia ponadgimnazjalnego w Polsce: ogólną i zawodową. W kolejnej, trzeciej części przybliżamy polskie poradnictwo i doradztwo edukacyjno-zawodowe skierowane do uczniów gimnazjum, prezentując współczesne kierunki rozwoju poradnictwa i doradztwa edukacyjno-zawodowego, omawiając sytuację młodzieży w odniesieniu do rynku pracy oraz przedstawiając zadania nauczyciela jako doradcy. W tej części charakteryzujemy również wewnątrz-szkolny system doradztwa, a także znaczenie informacji zawodowej w procesie podejmowania decyzji edukacyjno-zawodowych. Czwarta część zawiera omówienie zastosowanej w tej publikacji koncepcji podziału zawodów wg E. A. Klimowa oraz propozycje zagadnień możliwych do wykorzystania na poszczególnych przedmiotach, rozwijających kluczowe kompetencje w konstruowaniu kariery. W ostatniej, piątej części zostały zamieszczone propozycje zagadnień i ćwiczeń z zakresu poradnictwa i doradztwa edukacyjno-

[3] B. Wojtasik, *Podstawy poradnictwa kariery. Poradnik dla nauczycieli*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2011, s. 10.

-zawodowego, jakie mogą włączyć do swoich zajęć nauczyciele przedmiotów szkolnych w kolejnych latach gimnazjum. Do każdej klasy zostały przypisane cztery tematy znaczące dla działań z zakresu poradnictwa i doradztwa edukacyjno-zawodowego, jakie na tym etapie edukacji mogą podejmować zarówno wychowawcy, jak i nauczyciele przedmiotów szkolnych[4].

Nasza publikacja daje kilka możliwości jej wykorzystania. Jest to oferta dla nauczycieli, którzy zdecydują się na rozwijanie kompetencji kluczowych, zainteresowań i uzdolnień uczniów (bądź jednego wybranego zagadnienia) w ramach swojego przedmiotu. W naszej publikacji nauczyciele znajdą propozycje działań, które mogą wspomagać taką aktywność, a także przykłady tematów i treści, które stwarzają przestrzeń do poruszenia w ramach poszczególnych przedmiotów zagadnień z zakresu poradnictwa zawodowego. Nauczyciele mogą również równolegle wykorzystać w swojej pracy propozycję programu zajęć przygotowanego na każdy rok pracy z uczniami gimnazjum. Być może znajdą miejsce w realizowanych przez siebie programach nauczania na poszerzenie omawianych tematów o zaproponowane w każdym roku nauki zagadnienia oraz podczas lekcji lub zajęć dodatkowych wykorzystają proponowane ćwiczenia. Bez względu na wybraną opcję każde działanie nauczycieli na rzecz pomocy uczniom w przygotowywaniu przez nich osobistych projektów kariery jest niezwykle potrzebne.

Chciałybyśmy, aby nasza propozycja włączenia różnorodnych treści istotnych w procesie planowania kariery edukacyjno-zawodowej w programy nauczania poszczególnych przedmiotów szkolnych poszerzyła sposoby odkrywania, wzmacniania i rozwijania kompetencji kluczowych, zainteresowań, uzdolnień i pasji młodych ludzi.

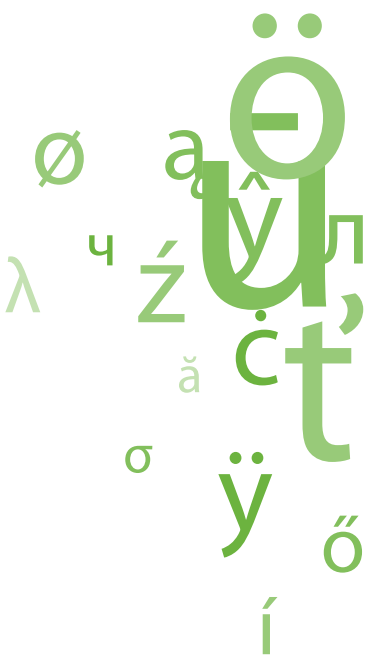

[4] Układ tej części publikacji koresponduje z programem z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego zaproponowanym w publikacji *„Rozwijam skrzydła" – poradnik metodyczny dla wychowawców gimnazjum w zakresie doradztwa zawodowego*, przygotowanej przez Katarzynę Druczak, Magdalenę Mrozek i Marzenę Mańturz.

Jak rozwijać kompetencje, zainteresowania i uzdolnienia uczniów?

Znaczenie kluczowych kompetencji, uzdolnień i zainteresowań w procesie konstruowania kariery przez uczniów

Część 1

1. Rozwijanie umiejętności kluczowych w procesie planowania kariery uczniów

Abyśmy mogli i umieli w pełni korzystać z możliwości, jakie stwarza nam „cyfrowy" świat, potrzebujemy nowych umiejętności, nie tylko związanych z rozwojem nowoczesnych technologii. Są nam także potrzebne umiejętności, dzięki którym możemy rozumieć wyzwania i wymagania współczesnego świata, umożliwiające radzenie sobie z tak zmieniającą się rzeczywistością.

Termin *kompetencje* odgrywa w ostatnim czasie znaczącą rolę, zarówno w kontekście edukacji, jak i rynku pracy, szczególnie w Unii Europejskiej. Pod koniec 2006 r. Rada i Parlament Europejski, uwzględniając zmiany, jakie zachodzą na świecie, przyjęły opracowane dla potrzeb społeczeństw Unii Europejskiej ramy kompetencji kluczowych w procesie całożyciowego uczenia się[5]. W przygotowanym opracowaniu, po raz pierwszy na szczeblu europejskim, zostały zdefiniowane i określone kompetencje niezbędne obywatelom Unii Europejskiej do ich integracji społecznej, samorealizacji oraz zdolności do bycia zatrudnionym na elastycznym rynku pracy w erze cyfryzacji. W opracowanym zaleceniu kompetencje kluczowe zostały określone jako *„połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji. Kompetencje kluczowe to te, których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia"*[6]. Kompetencje często są kojarzone głównie ze światem pracy, lecz dziś, w świecie zanikającego/przekształcającego się zatrudnienia coraz częściej mówimy o nich także w szerszym kontekście życia społecznego. Rozwijają się one na podstawie doświadczeń człowieka, w trakcie realizacji zadań (rozwojowych, edukacyjnych, zawodowych itp.) na poszczególnych etapach jego życia. Są zwykle rezultatem doświadczeń

[5] Zob. ***Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie – europejskie ramy odniesienia,*** Załącznik do zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, opublikowanego w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej z dnia 30 grudnia 2006 r./L394, protokół dostępu: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/pl/oj/2006/l_394/l_39420061230pl00100018.pdf, [12.03.2011].

[6] ***Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie. Europejskie Ramy Odniesienia***, protokół dostępu: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-learning/keycomp_pl.pdf, [21.05.2012], s. 3.

człowieka, ale ich poziom i rozwój bardzo mocno związany jest z posiadaniem odpowiednich zdolności oraz predyspozycji osobowościowych. Najczęściej *kompetencje* dzielimy na ogólne, osobowościowe oraz związane z zawodem.

Kompetencje ogólne dotyczą umiejętności i zdolności, które umożliwiają w świadomy sposób funkcjonowanie w społeczeństwie. Pomagają w zrozumieniu otaczającej rzeczywistości. Należą do nich: zdolności komunikacyjne, zdolności analizowania, systematyzowania i syntetyzowania, umiejętność planowania oraz umiejętności organizacyjne, itp.

Kompetencje osobowościowe odnoszą się do osobistych cech i postaw. Wśród nich znajdują się także te, które dotyczą postawy wobec pracy. Należą do nich kompetencje percepcyjne, intelektualne, samodyscyplina, motywacja, poczucie własnej wartości oraz pewność siebie.

Kompetencje zawodowe to wszelkie umiejętności intelektualne i manualne potrzebne do wykonywania danej pracy. Zapotrzebowanie na dane kompetencje jest zwykle uzależnione od specyfiki pracy w określonej branży lub zawodzie. W tej kategorii kompetencji można wyróżnić m.in takie jak: sprawność fizyczna, umiejętności manualne, umiejętność nabywania wiedzy, umiejętność uczenia się, zdolność rozumienia procesów, materiałów, narzędzi, procedur.

Nieco szerszy podział można spotkać w pracach badaczy zajmujących się kompetencjami[7], którzy najczęściej wykorzystują w nich typologię kompetencji społecznych zaproponowaną przez Françoise Delamare Le Deist i Jonathana Wintertona.

Autorzy tej koncepcji wyróżnili cztery kategorie kompetencji:

- kompetencje poznawcze, czyli umiejętności i zdolności, takie jak rozumienie, uczenie się, otwartość, ciekawość świata, unikanie stereotypów;
- kompetencje funkcjonalne, czyli umiejętności pozwalające na sprawne funkcjonowanie człowieka na określonym stanowisku czy w określonym zawodzie;
- kompetencje społeczne, związane z kontaktami międzyludzkimi, czyli umiejętności nawiązywania i utrzymywania kontaktów, empatia, umiejętność przezwyciężania różnic poglądów i interesów, zdolność do współpracy, dążenie do wspólnych celów oraz zdolność rozwiązywania konfliktów;

[7] Por. T. Oleksyn, ***Zarządzanie kompetencjami. Teoria i praktyka***, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2006, s. 23-25; G. Prawelska-Skrzypek, G. Baran, ***Zarządzanie przejściem z uniwersytetu do życia zawodowego w kontekście kluczowych kompetencji doktorantów***, Uniwersytet Jagielloński, Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Kraków 2010, s. 24; A. Piasecka, ***Diagnoza, wykorzystanie i rozwój kompetencji seniorów***, protokół dostępu: http://as.sektor3.wroclaw.pl/page/pliki/projekt_badania_kompetencji.pdf, [22.07.2013].

Tab. 1. *Typologia kompetencji wg F. Delamare Le Deist i J. Wintertona*

	KOMPETENCJE OSOBISTE	**KOMPETENCJE ZAWODOWE**
KOMPETENCJE OPERACYJNE	SPOŁECZNE	KOMPETENCJE FUNKCJONALNE
KOMPETENCJE KONCEPCYJNE	METASPOŁECZNE	KOMPETENCJE KOGNITYWNE (POZNAWCZE)

Opracowanie własne na podstawie: F. Delamare Le Deist, J. Winterton, *What is competence?*, „Human Resource Development International", Vol. 8, No. 1, 2005, s. 39.

– metakompetencje, związane ze zdolnością uczenia się i refleksji oraz umiejętnością radzenia sobie w warunkach niepewności[8].

W dalszej części przybliżymy opracowania dotyczące kluczowych kompetencji i umiejętności, a także wskażemy te, które naszym zdaniem szczególnie warto rozwijać w szkole gimnazjalnej.

1.1. Umiejętności i kompetencje kluczowe w projektowaniu kariery

Świat, w którym dziś dorastają młodzi ludzie, na ich oczach przekształca się i zmienia tak szybko jak nigdy dotąd. Duża dynamika zmian, natłok informacji i trudności w podjęciu długofalowych planów sprawia, że wielu rezygnuje z projektowania swojego życia, bezrefleksyjnie i biernie poddaje się zachodzącym w ich życiu zdarzeniom, nie podejmując prób planowania nawet najbliższej przyszłości. Jedynie niektórzy z nich starają się zapanować nad swoim życiem, próbując wyznaczać sobie cele i kreślić szkice swojej przyszłości. To jednak nieduża grupa, szczególnie mało liczna na etapie edukacji gimnazjalnej. A na tym właśnie etapie poszukiwań i prób bardzo ważne dla radzenia sobie z własnym życiem staje się podejmowanie prób tworzenia swojego projektu życia, tworzenie planów, określanie celów, nawet wówczas, gdy tak często muszą być one korygowane, a nawet zmieniane. Ten trening myślenia o swojej przyszłości jest wręcz niezbędny w sytuacji jednostkowej odpowiedzialności za kształt i przebieg własnych karier. Przygotowanie młodych ludzi poprzez wyposażenie ich w jak najbardziej wszechstronne umiejętności przydatne w procesie planowania i przekształcania swojej kariery jest dziś tym bardziej istotne, iż dziś tranzycja z edukacji do świata pracy, a także pomiędzy kolejnymi zajęciami zawodowymi wymaga od ludzi dużo więcej wysiłku, głębszego samopoznania i większego zaufania do siebie samego oraz odwagi niż kiedykolwiek wcześniej. Młodzi ludzie w Polsce, jak i na całym prawie świecie, stają dziś przed ważnym zadaniem: nieustannie poznawać samych siebie, tak dobrze, aby z satysfakcją podejmować pojawiające się przed nimi zadania życiowe, w tym edukacyjne i zawodowe, stawiane przez wciąż zmieniającą się rzeczywistość. To zadanie ma charakter całożyciowy i oczywiście nie dotyczy jedynie ludzi młodych, jest ono stawiane wszystkim uczestnikom współczesnej rzeczywistości. W przypadku młodych ludzi jest ono tym ważniejsze, że w pewnym sensie zostali oni z tym sami. Prymat kultury indywidualizmu sprawia, że ostatecznie każdy z nas musi samodzielnie tworzyć i przekształcać własną drogę życia. W tym zadaniu sukces zależy głównie od tego, jakimi dysponujemy zasobami nie tylko tymi związanymi z poziomem wykształcenia, kompetencjami edukacyjno-zawodowymi, ale także tymi, które mają charakter uniwersalny i odgrywają znaczącą rolę w uczestniczeniu każdego z nas w szeroko pojętym życiu społecznym. Edukacja na poziomie szkoły gimnazjalnej to wyjątkowy czas związany z intensywnymi zmianami psychofizycznymi, procesem konstruowania się tożsamości, ale także budowaniem obrazu samego siebie, w którym to procesie rozwija się wiele kluczowych umiejętności niezbędnych w kolejnych etapach życia. A w sytuacji, gdy tworzenie i przekształcanie własnej kariery, w kontekście tranzycji od stabilności karier do ich mobilności, staje się dziś dla ludzi nie tyle kluczowym zadaniem życiowym, ile warunkiem przetrwania w świecie. Wzrasta potrzeba rozwijania umiejętności pozwalających samodzielnie konstruować i przekształcać kariery adekwatnie do własnych potrzeb oraz rzeczywistości, w jakiej żyje dany człowiek. Jest to szczególnie ważne w świecie ery cyfryzacji i permanentnych przekształceń. Zdają sobie z tego sprawę także osoby odpowiedzialne za kształcenie polskiej młodzieży, gdyż w nowej podstawie programowej kształcenia na III (gimnazjalnym) i IV (ponadgimnazjalnym) etapie

[8] F. Delamare Le Deist, J. Winterton, ***What is competence?***, „Human Resource Development International" 2005, Vol. 8, No 1, s. 35.

edukacyjnym jako jedno z ważniejszych zadań wymienia się przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym.

W związku z wagą problemu, dotyczącego jednego z kluczowych zadań współczesnej szkoły – wyposażenia młodych ludzi w umiejętności, które mogą być im przydatne, a nawet niezbędne, aby aktywnie i pełnoprawnie mogli uczestniczyć w dzisiejszym świecie, w badania dotyczące określania kluczowych umiejętności angażują się badacze na całym świecie. Jedni z nich koncentrują się na wyznaczeniu obszarów uczenia się i edukacji, w ramach których powinny być rozwijane umiejętności niezbędne w XXI wieku, tak jak uczynili to amerykańscy specjaliści z grupy The Partnership for 21st Century Skills, opracowując *„Ramy uczenia się w XXI w."* (*Framework for 21st Century Learning)*[9], lub autorzy raportu *„Umiejętności XXI w.: Umiejętności w Erze Cyfryzacji"* (*enGauge® 21st Century Skills: Literacy in the Digital Age*), którzy stworzyli listę umiejętności niezbędnych młodzieży w świecie nowoczesnych technologii[10]. Inni w swoich pracach koncentrują się głównie na procesie przygotowania młodych ludzi do świata pracy. W tym podejściu znajdziemy opracowania, których autorzy, chcąc określić umiejętności niezbędne młodym ludziom (i nie tylko) w procesie planowania kariery, odnoszą się do kluczowych umiejętności tworzenia i realizowania kariery przez współczesnych pracowników[11]. Autorzy innych prac dotyczących kluczowych umiejętności konstruowania kariery określają je w odniesieniu do oczekiwań pracodawców, tworząc modele kompetencji zawodowych, jak na przykład Model Kompetencji Zawodowych, który wypracowało Biuro Karier Uniwersytetu Mikołaja Kopernika[12], lub wyznaczając kompetencje i umiejętności, których zdaniem pracodawców brakuje współczesnym kandydatom do pracy[13].

Ostatni typ opracowań, na które chciałybyśmy zwrócić uwagę, dotyczy prac, których autorzy skoncentrowali się wprost na kluczowych kompetencjach, odnosząc się do kreowania i przekształcania kariery. Jest to z jednej strony stworzona przez Brytyjczyków Sandrę Haase i Jana Francis-Smythe'a lista kompetencji związanych z karierą, określona jako *Wskaźnik Kompetencji Kariery* (*Career Competencies Indicator*)[14]. Z drugiej zaś jest to zestaw kompetencji kariery opracowany na podstawie badań przeprowadzonych przez holenderskich badaczy poradnictwa kariery Marinkę A. C. T. Kuijpers i Jaapa Scheerensa[15]. W dalszej części przybliżymy wymienione opracowania.
Jedną z ciekawszych propozycji opracowań dotyczących kluczowych umiejętności XXI wieku jest praca badaczy The Partnership for 21st Century Skills, którzy stworzyli zestaw umiejętności, jakie powinny być rozwijane w toku edukacji, traktując je jako swoistą ramę uczenia się (*Framework for 21st Century Learning*), na podstawie której powinny być zbudowane współczesne programy uczenia się młodzieży[16]. Członkowie tej grupy

[9] ***Framework for 21st Century Learning***, The Partnership for 21st Century, protokół dostępu: http://www.p21.org/storage/documents /P21Framework.pdf, [12.05.2013].

[10] Raport ***enGauge® 21st Century Skills: Literacy in the Digital Age***, The North Central Regional Educational Laboratory and the Metiri Group, 2003, protokół dostępu: http://www.ncrel.org/engauge, [20.07.2013].

[11] M. L. Savickas, ***Career counseling***, American Psychological Association, Washington, D. C. 2011; ***Constructing Careers: Actor, Agent and Author***,„Journal of Employment Counselling", No 48, 2011.

[12] Zob. ***Model Kompetencji Zawodowych Biura Karier Uniwersytetu Mikołaja Kopernika***, protokół dostępu: https://www.biurokarier.umk.pl/model-kompetencji-zawodowych, [12.01.2013].

[13] Raport ***Pracodawcy o rynku pracy***, na podstawie badań zrealizowanych w 2012 roku w ramach III edycji projektu ***Bilans Kapitału Ludzkiego*** 2012, s. 86.

[14] S. Haase, J. Francis-Smythe, ***Career Competencies – A New Approach to Successful Individual Career Development***, University of Worcester, Centre for People @ Work, 2005, protokół dostępu: http://eprints.worc.ac.uk/270/1/CareerCompsSh.JFS.pdf, [18.03.2012].

[15] M. A. C. T. Kuijpers, J. Scheerens, ***Career competencies for the modern career***.„Journal of Career Development" 2006, Vol. 32, s. 303-31.

[16] ***Framework for 21st Century Learning***…

badawczej uznali, że jeśli chcemy przygotować młodych ludzi tak, aby potrafili odnosić sukcesy we współczesnym świecie, powinniśmy umożliwić im opanowanie pewnej bazowej wiedzy oraz zdobywanie i rozwijanie umiejętności uczenia się i innowacyjności, umiejętności związanych z nowoczesnymi technologiami, mediami oraz informacjami, a także umiejętności społeczne oraz związane z konstruowaniem kariery[17].

Pierwsza grupa umiejętności związana jest z opanowaniem bazowych przedmiotów niezbędnych do funkcjonowania we współczesnym świecie. Owe kluczowe przedmioty to: język narodowy (w tym przypadku angielski), język sztuki, języki obce, sztuki, matematyka, nauki ekonomiczne, geografia, historia oraz wiedza o społeczeństwie. Zdaniem badaczy w trakcie opanowywania wiedzy w zakresie wymienionych przedmiotów podstawowych zadaniem nauczycieli jest podejmowanie interdyscyplinarnych tematów, kluczowych we współczesnym świecie, pozwalających rozwijać u uczniów:
- globalną świadomość,
- umiejętności z zakresu finansów, gospodarki, biznesu i przedsiębiorczości,
- kompetencje obywatelskie,
- kompetencje z zakresu zdrowia,
- oraz kompetencje z zakresu ochrony środowiska[18].

Druga grupa wyróżnionych umiejętności dotyczy uczenia się i innowacji. Zdaniem badaczy ta grupa umiejętności jest dziś niezbędna, aby młodzież potrafiła radzić sobie w coraz bardziej złożonej rzeczywistości. Zachęcają oni zatem, żeby programy szkolne zakładały możliwość rozwoju umiejętności związanych z:
- kreatywnością i innowacyjnością,
- myśleniem krytycznym i twórczym rozwiązywaniem problemów,
- komunikacją oraz współpracą[19].

Ze względu na wszechotaczającą cyfryzację, prymat mediów i nowoczesnych technologii oraz zalewającą nas falę wciąż generujących się informacji kolejny zestaw wyróżnionych umiejętności związany jest z szeregiem kompetencji niezbędnych do funkcjonowania; młodzi ludzie powinni móc rozwijać:
- kompetencje informacyjne (szczególnie związane z umiejętnością analizy i selekcji informacji),
- umiejętności korzystania z mediów,
- umiejętności ICT – korzystania z nowoczesnych technologii.

Ostatnia grupa umiejętności, jakie powinni zdobyć i rozwijać w procesie edukacji młodzi ludzie, wynika z wzrastających wymagań dzisiejszego życia i pracy. Funkcjonowanie w konkurencyjnym środowisku światowych rynków pracy, wymagających ciągłego doskonalenia swoich zawodowych kompetencji, a także konieczność wypracowania balansu między światem pracy a życiem osobistym i rodzinnym wymaga od młodych ludzi rozwinięcia umiejętności związanych z:
- elastycznością i zdolnością adaptacji,
- podejmowaniem inicjatywy oraz samosterowaniem własnym życiem i karierą,
- umiejętnościami społecznymi i międzykulturowymi,
- wydajnością i odpowiedzialnością za wykonywaną pracę,
- kompetencjami przywódczymi i podejmowaniem odpowiedzialności za siebie i innych.

Twórcy opisanej powyżej ramy umiejętności uczenia się w XXI wieku mają świadomość, iż opanowanie większości wymienionych umiejętności i kompetencji wymaga od osób odpowiedzialnych za edukację stworzenia innowacyjnego systemu wsparcia, który pozwoliłby uczniom opanować tak ważne dla nich, a jednocześnie tak wielowymiarowe umiejętności. Liczą jednak, że ich opracowanie będzie pomocne w procesie

[17] Tamże.
[18] Tamże.
[19] Tamże.

wypracowywania niezbędnych rozwiązań[20].
Kolejne opracowanie zestawu umiejętności kluczowych we współczesnym świecie, tak jak poprzednie opracowanie, również odnoszące się do kontekstu edukacji, przygotowali amerykańscy specjaliści skupieni wokół North Central Regional Educational Laboratory oraz the Metiri Group. Zespół ten na podstawie przeprowadzonych badań opracował umiejętności niezbędne w erze cyfryzacji, wyznaczając 4 obszary umiejętności, które należy objąć szczególną uwagą w procesie edukacji młodych ludzi w XXI wieku[21].

Autorzy opracowania wychodzą z założenia, iż nowoczesne technologie informacyjne i komunikacyjne z jednej strony stwarzają nowe możliwości i szanse, lecz jednocześnie wymagają od nas rewizji wielu naszych założeń i przekonań oraz nieustannego pozyskiwania nowej wiedzy i umiejętności[22]. Co więcej, zwiększający się z dnia na dzień ogrom wytwarzanej i odkrywanej dziś ludzkiej wiedzy, światowa globalizacja oraz tak wielkie przyspieszenie tempa zmian społeczno-gospodarczo-kulturowych wymaga głębokich przemian w edukacji naszych dzieci. Badacze zauważają, iż niezbędne jest umiejętne połączenie w procesie całożyciowego uczenia się umiejętności wynikających z cyfryzacji życia z tradycyjnymi standardami edukacji szkolnej i akademickiej, uwzględniające zarówno zmiany technologiczne, jak i potrzeby globalnego społeczeństwa ery cyfryzacji[23].

Autorzy tego opracowania wyróżnili 4 klastry umiejętności odnoszące się do ery cyfrowej, innowacyjnego myślenia, skutecznej komunikacji oraz wysokiej wydajności pracy.
W poszczególnych klastrach autorzy wyróżnili następujące umiejętności:

→ kompetencje związane z erą cyfryzacji:
  - podstawowe umiejętności naukowe, ekonomiczne i technologiczne,
  - umiejętności związane z audiowizualizacją oraz pracą z informacjami,
  - wielokulturowe umiejętności i świadomość globalna;
→ kompetencje związane z innowacyjnym myśleniem:
  - adaptacyjność, kompleksowe zarządzanie i samodzielność w podejmowaniu decyzji,
  - ciekawość, kreatywność i podejmowanie ryzyka,
  - myślenie wyższego rzędu;
→ kompetencje związane ze skuteczną komunikacją:
  - umiejętności interpersonalne, w tym pracy w zespole oraz współpracy,
  - umiejętności związane z osobistymi, społecznymi i obywatelskimi zobowiązaniami,
  - interaktywna komunikacja;
→ kompetencje związane z dbaniem o wysoką efektywność i produktywność:
  - umiejętność ustalania priorytetów, planowania i zarządzania skoncentrowanego na wynikach,
  - efektywne wykorzystanie narzędzi w świecie rzeczywistym,
  - zdolność do wytworzenia odpowiednich produktów wysokiej jakości.

Wyszczególnione w każdym z klastrów reprezentatywne zestawy umiejętności zawierają jednocześnie wskazówki dotyczące rozpoznawania osiągnięć uczniów i rozwijania umiejętności XXI wieku[24].

Na nieco inne umiejętności kluczowe w procesie przygotowania młodzieży do roli osób pracujących wskazują autorzy opracowań, w których kryterium podziału kompetencji stanowią potrzeby i wymagania świata pracy.

[20] Tamże.
[21] Raport *enGauge®21st Century Skills…*, s. 5.
[22] Tamże.
[23] Tamże.
[24] Tamże, s. 5-6.

W tej grupie znajdziemy prace Marka L. Savickasa, który uważa, że przygotowując młodzież do samodzielnego kreowania i przekształcania swojego życia oraz konstruowania własnej kariery, należy przyjrzeć się temu, jakich umiejętności w tym obszarze potrzebują osoby aktywne zawodowo, utrzymujące się na rynku pracy[25]. Wśród kluczowych umiejętności M. L. Savickas wymienia:

- adaptacyjność (*adaptability*), a szczególnie umiejętność radzenia sobie ze zmianą oraz odporność na związany z nią stres, ale także umiejętność podejmowania działań narażonych na ryzyko i brak satysfakcji oraz profitów (*risk vs. satisfaction and prize*),
- konstruowanie własnej tożsamości (*constructing of identity*), a zwłaszcza umiejętność nadawania znaczeń i sensów w procesie określania i konstruowania własnej tożsamości oraz kompetencje związane z poznawaniem i akceptacją samego siebie,
- refleksyjność, ze szczególnym uwzględnieniem umiejętności rozumienia samego siebie oraz określania swojego potencjału,
- umiejętność zbalansowania życia zawodowego i pozazawodowego (*work-life balance skills*)
- narracyjność (*narratibility*),
- zatrudnialność (*employability*)[26].

Zdaniem M. L. Savickasa wyróżnione przez niego umiejętności są dziś niezbędne każdemu człowiekowi, ponieważ współczesna rzeczywistość niejako wymusza na nas samodzielne konstruowanie własnej kariery i przejmowanie nad nią kontroli. To oznacza, iż praca doradcza zarówno z młodzieżą, jak i osobami dorosłymi powinna koncentrować się na odkrywaniu tych umiejętności, uświadomieniu ich znaczenia, a także na stwarzaniu jak największej ilości możliwości, aby osoba korzystająca ze wsparcia mogła je rozwijać.

[25] M. L. Savickas, ***Career counseling***…; ***Constructing Careers: Actor…***; por. J. Minta, ***Od aktora do autora. Wspieranie młodzieży w konstruowaniu własnej kariery***, KOWEZiU, Warszawa 2012.

[26] M. L. Savickas, ***Career counseling…***

Wymienione przez M. L. Savickasa umiejętności są bowiem takimi, które kształtują się przez całe nasze życie i związane są z różnymi jego aspektami i kontekstami. Dlatego niezbędne jest ich rozwijanie od jak najwcześniejszych lat, adekwatnie do etapu życia i potencjału, oraz włączanie nie tylko w pracę doradczą, ale w cały proces całożyciowego uczenia się.

Perspektywę wymagań na współczesnym rynku pracy, tym razem jednak uwzględniając oczekiwania pracodawców, a nie potrzeby pracowników, zastosowało Akademickie Biuro Karier Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, opracowując listę kluczowych kompetencji zawodowych i zawierając je w formie *Modelu Kompetencji Zawodowych*[27]. W opracowanym modelu wyróżniono 6 bazowych grup kompetencji, które pozwalają określić znaczące w procesie planowania kariery obszary: potencjał, motywacja, odporność, stosowanie metod i narzędzi służących podniesieniu sprawności pracy, podejście do realizacji powierzonych zadań oraz obszar relacji interpersonalnych[28]. Autorzy Modelu Kompetencji Zawodowych w ramach każdego z obszarów określili kluczowe kompetencje. Do obszaru dotyczącego POTENCJAŁU przypisane są umiejętności pozwalające określić, w jaki sposób jednostka analizuje otaczającą ją rzeczywistość, jaki jest jej sposób myślenia, gromadzenia danych itp., takie jak:

- kreatywność,
- elastyczność,
- myślenie analityczne,
- komunikatywność[29].

W obszarze związanym z MOTYWACJĄ znajdziemy kompetencje określające przyczyny i powody działania jednostek, takie jak:

- zaangażowanie,
- mobilizowanie innych do działania,

[27] Protokół dostępu: https://www.biurokarier.umk.pl/model-kompetencji-zawodowych, [03.12.2013].

[28] Tamże.

[29] Tamże.

– dążenie do własnego rozwoju,
– profesjonalizm i etykę[30].

Kolejny obszar ujęty w opisywanym modelu dotyczy zdolności jednostki do radzenia sobie w sytuacjach trudnych, pod presją czasu i stresu, czyli związany jest z ODPORNOŚCIĄ. Umiejętności, które określają ten obszar, to:
– odporność na stres,
– wytrwałość i konsekwencja,
– asertywność,
– branie odpowiedzialności za własne działania[31].

W kolejnej grupie kompetencji znalazły się te, które pozwalają określić sposób działania i postępowania jednostki, czyli zdolności do wykorzystywania znanych metod i technik pracy – NARZĘDZI w realizowanych działaniach. W tej puli kompetencji znajdziemy:
– organizację pracy,
– planowanie i koordynowanie,
– delegowanie,
– zarządzanie zespołem[32].

Przedostatnią kategorię kompetencji w opisywanym modelu stanowią umiejętności i zdolności pozwalające określić postawę jednostki wobec realizacji podejmowanych ZADAŃ i wyznaczanych celów. Autorzy przypisali do tej grupy kompetencje pozwalające odpowiedzieć na pytanie, jak realizuję powierzone zadania i cele, czyli:
– orientację na cel,
– samodzielność w realizacji działań,
– sumienność i dokładność,
– nastawienie biznesowe[33].

W ostatniej grupie kompetencji zawartych w Modelu Kompetencji Zawodowych Biura Karier UMK wyróżniono te, które pozwalają analizować relacje człowieka z innymi, jak kreuje i wchodzi w relacje międzyludzkie, jak współpracuje z innymi, jakim jest członkiem zespołu. W kategorii kompetencji związanych z relacjami z LUDŹMI znalazły się:
– budowanie relacji,
– praca zespołowa,
– szkolenie i uczenie,
– orientacja na odbiorcę oferowanych usług[34].

Dzięki wypracowanemu modelowi z jednej strony osoby rozważające określoną ścieżkę kariery, planując swój dalszy rozwój lub zmianę kierunku mogą przeanalizować swoje możliwości na rynku pracy, z drugiej zaś stworzony model może posłużyć jako rama, w której obrębie można wyznaczyć kluczowe dla młodych ludzi kompetencje, jakie powinniśmy pomóc im zdobyć i rozwijać, aby mogli w pełni uczestniczyć w wybranym przez siebie obszarze edukacyjno-zawodowym.

W ostatniej grupie opracowań dotyczących umiejętności i kompetencji kluczowych w procesie planowania kariery prezentujemy prace, których autorzy opracowali zestawy kompetencji bezpośrednio związanych z konstruowaniem kariery. Pierwsze z opracowań, autorstwa brytyjskich badaczy Sandry Haase i Jana Francis-Smythe'a, przedstawia zestaw kompetencji, które są niezbędne, aby z sukcesem kreować i przekształcać własną karierę. Stworzony zestaw kompetencji badacze nazwali **Wskaźnikiem Kompetencji Kariery** (*Career Competencies Indicator*)[35]. Pisząc o kompetencjach niezbędnych w procesie konstruowania kariery, autorzy zwrócili uwagę na obszary kompetencji dotyczących kariery, do których zaliczają:
– umiejętność wyznaczania celów i planowania kariery zawodowej,
– umiejętność samopoznania,
– umiejętności związane z osiąganiem wydajności i efektywności w wykonywanych zadaniach,
– umiejętności związane z karierą (jak np. praca

[30] Tamże.
[31] Tamże.
[32] Tamże.
[33] Tamże.
[34] Tamże.
[35] S. Haase, J. Francis-Smythe, dz. cyt.

w zespole, rozwiązywanie problemów, zarządzanie czasem, dostosowywanie się do zmian lub nieprzewidzianych sytuacji itp.),
- umiejętność poznania „polityki" organizacji (struktur, formalnych i nieformalnych relacji, itp.),
- umiejętność budowania relacji w ramach sieci kontaktów oraz mentoringu,
- umiejętność autoprezentacji i zdobywania informacji zwrotnych.

Autorzy Wskaźnika Kompetencji Kariery podkreślają, że dziś, aby umieć zaprojektować, a następnie z sukcesem realizować karierę, należy jak najwcześniej zwracać uwagę na poziom niezbędnych do konstruowania kariery umiejętności w wymienionych powyżej obszarach. To zadania szczególnie ważne dla tych osób, które pomagają innym osobom określać i rozwijać wymienione kompetencje, np. wspierając w procesie konstruowania kariery edukacyjno-zawodowej dzieci i młodzież.

W ostatnim opracowaniu, autorstwa holenderskiej badaczki poradnictwa kariery: M. A. C. T. Kuijpers, przedstawiono zestaw kluczowych kompetencji kariery, który powstał jako rezultat przeprowadzonych przez nią badań[36]. Opisane w tej pracy kompetencje zostały określone w odniesieniu do procesu rozwoju kariery, rozumianego jako aktywność związana z ciągłą aktualizacją projektu kariery, uwzględniającą wybrane przez danego człowieka osobiste cele i wartości, nieustannie poddawane analizie w kontekście szans i ograniczeń środowiska, w jakim żyje dany człowiek[37]. Autorzy tego opracowania wyróżnili 6 typów kompetencji kariery:
- **zdolność aktualizacji kariery** (*career-actualization-ability*), czyli poziom możliwości i predyspozycji do realizacji wybranych przez danego człowieka osobistych celów i wartości,
- **refleksyjność w odniesieniu do zasobów**, umiejętność dokonywania przeglądu posiadanych kompetencji i zdolności w kontekście przebiegu i celów własnej kariery,
- **refleksyjność w odniesieniu do motywacji** (*motivation reflection*), umiejętność analizy własnych pragnień i wartości w kontekście realizowanej kariery,
- **rozpoznanie zawodowe** (*work exploration*), umiejętność dopasowania własnej tożsamości i posiadanych zasobów do wymagań określonej sytuacji zawodowej,
- **kontrolowanie rozwoju kariery** (*career control*), planowanie kariery z uwzględnieniem wpływu na jej przebieg i kształt procesów uczenia się i pracy,
- **tworzenie sieci kontaktów** (*networking*), pozyskiwanie kontaktów, które mogą być znaczące dla czyjejś kariery.

Opisany powyżej zestaw kompetencji jest jednym z opracowań, na podstawie którego holenderscy specjaliści zajmujący się edukacyjnym i komercyjnym poradnictwem kariery stworzyli dla doradców kariery narzędzie, które nazwano Kompasem Kariery (*Career Compass*)[38]. To narzędzie jest propozycją zestawu pytań skoncentrowanych wokół wyróżnionych przez Marinkę A. C. T. Kuijpers kompetencji kariery[39], które mogą zadać doradcy w trakcie spotkań z osobami radzącymi się, aby w trakcie rozmowy mogli razem znaleźć odpowiedź na główne pytanie postawione przez autorów tego narzędzia: jak kształtować własną karierę (*How do you shape your career?*)[40]. Pomocą dla obu partnerów – doradcy i radzącego się – mają być pytania główne odnoszące się do:
- refleksji na temat zasobów osoby radzącej

[36] M. A. C. T. Kuijpers, B. Schyns i J. Scheerens, ***Career competencies for career success***, „Career Development Quarterly" 2006, Vol. 55, s. 169.

[37] Tamże.

[38] *Career Compass. A toolkit for career professionals*, Euroguidance Netherlandes, 2011, protokół dostępu: http://www.euroguidance.nl/uploads/Career%20Compass_web_20111206111717.pdf, [08.07.2012].

[39] Por. M. A. C. T. Kuijpers, B. Schyns i J. Scheerens, ***Career competencies…***, s. 169-172.

[40] ***Career Compass***…, s. 5.

się: **Co umiem i mogę?** (*What can I?*),
- refleksji na temat jej motywacji do działania: **Czego chcę?** (*What do I want?*),
- poszukiwania swego miejsca w świecie pracy: **Gdzie mogę to robić?** (*Where can I do that?*),
- kontrolowania rozwoju własnej kariery: **Co mogę zrobić?** (*What can I do?*),
- tworzenia sieci kontaktów: **Kto może mi pomóc?** (*Who can help me?*).

To narzędzie jest szczególnie dedykowane doradcom pracującym z uczniami, którzy przygotowują się do dorosłych ról społecznych.

1.2. Wybrane umiejętności kluczowe w projektowaniu kariery na etapie szkoły gimnazjalnej

Do kluczowych kompetencji, które opisałyśmy w poprzedniej części, nawiązuje również aktualna podstawa programowa kształcenia ogólnego[41], która zakłada, że polscy uczniowie na III i IV etapie edukacyjnym powinni zdobyć takie umiejętności jak:

1. *umiejętność czytania*, czyli zrozumienia czytanego tekstu oraz jego wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania, w celu osiągnięcia własnych celów, rozwoju osobowego oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym;
2. *umiejętność myślenia matematycznego*, czyli korzystania w życiu codziennym z osiągnięć matematyki;
3. *umiejętność myślenia naukowego,* czyli wykorzystywania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów, a także umiejętność formułowania wniosków wynikających z bezpośrednich obserwacji otaczającej rzeczywistości;
4. *umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych*, czyli zdolność do wyrażania swoich myśli i sądów w formie mówionej, jak i pisanej;
5. *umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi*;
6. *umiejętność wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji*;
7. *umiejętność rozpoznawania własnych potrzeb edukacyjnych oraz uczenia się*;
8. *umiejętność pracy zespołowej*[42].

Są to zatem umiejętności, które zdaniem wielu autorów mają pomóc młodym ludziom w pełnym wymiarze uczestniczyć we współczesnym dynamicznie przekształcającym się świecie.

Wymienione w poprzednim rozdziale zestawienia kompetencji kluczowych, jak i umiejętności, którymi powinni się legitymować absolwenci polskich szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, stają się przedmiotem szczególnej troski.

Jako wychowawcy młodych ludzi chcielibyśmy, aby absolwenci gimnazjum potrafili odpowiedzieć na pytania zawarte w holenderskim *Kompasie Kariery*, mamy jednak świadomość, że dla wielu z nich niektóre z tych pytań długo mogą pozostać bez odpowiedzi. Przyczyną takiej sytuacji z jednej strony jest wynikający z wydłużania się procesu edukacji, odroczony moment podjęcia wyboru określonej ścieżki zawodowej, z drugiej zbyt gwałtownie zmieniająca się rzeczywistość rynku pracy, powodująca dezorientację młodzieży, która nie podejmuje żadnych wybiegających zanadto w przyszłość działań, czyli np. deklaruje nieplanowanie swojej przyszłości dalej niż na kolejny etap edukacji. Jeszcze innym powodem jest po prostu brak rozwiniętych umiejętności, które pozwalają i pomagają w procesie planowania własnej kariery, takich jak umiejętność wy-

[41] Por. *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego*, Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. *w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz. U. z 2012 r. poz. 977)

[42] Tamże.

znaczania celów i planowania przyszłości. Stąd też nasza propozycja, aby spróbować w ramach naszych działań edukacyjnych na poszczególnych przedmiotach, z jakimi spotyka się uczeń w gimnazjum, wzmacniać umiejętności tak potrzebne dziś młodym ludziom.

Do umiejętności, których rozwój mogą wzmacniać nauczyciele przedmiotów w szkole gimnazjalnej, realizując własne programy nauczania, naszym zdaniem należą:

→ umiejętność samopoznania,
→ umiejętności związane z karierą i przygotowaniem młodzieży do roli pracownika i współpracownika, takie jak:
  – praca w zespole,
  – twórcze rozwiązywanie problemów,
  – zarządzanie czasem, umiejętność ustalania priorytetów i planowania,
  – dostosowywanie się do zmian i niespodziewanych sytuacji itp.,
→ umiejętność autoprezentacji i zdobywania informacji zwrotnych.

Ważne, aby wszyscy uczestnicy procesu edukacji młodzieży na tym poziomie kształcenia, czyli nauczyciele, ale także uczniowie i ich rodzice, mając na względzie znaczenie wymienionych kompetencji nie tylko w procesie konstruowania kariery, ale przede wszystkim w procesie przygotowania młodych ludzi do świadomego i pełnoprawnego udziału w życiu społecznym, poprzez różne aktywności i przedsięwzięcia starali się je wzmacniać i rozwijać. Mając świadomość wagi wspierania przez nauczycieli procesu rozwijania omówionych kompetencji, w ostatniej części naszej publikacji (cz. V) zamieściłyśmy propozycję zagadnień i ćwiczeń z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które mogą być wykorzystane przez nauczycieli przedmiotów szkolnych w działaniach edukacyjnych wzmacniających i rozwijających kluczowe kompetencje gimnazjalistów.

2. Rozwijanie zdolności i zainteresowań uczniów

W kontekście wyborów edukacyjno-zawodowych uczniów, na etapie edukacji w szkole gimnazjalnej, ważne jest stwarzanie warunków rozwoju dla dwóch kluczowych czynników: uzdolnień i zainteresowań. Pierwszy z nich jest czynnikiem trudniejszym do dostrzeżenia przez uczniów. Jeżeli już zwracają na niego uwagę, to wtedy, gdy obserwują u innych różnego rodzaju uzdolnienia, najczęściej artystyczne. Natomiast bardzo często uczniowie nie dostrzegają i nie doceniają uzdolnień, które sami mają i które są do zaobserwowania u rówieśników. Uczniowie gimnazjum zdecydowanie bardziej koncentrują się na zainteresowaniach. Ten czynnik dobrego wyboru zawodu jest im bliższy, dużo częściej też o nim rozmawiają. Czym zatem są zdolności i zainteresowania?

Zdolności to dyspozycje poznawcze. Obok *zdolności ogólnych* występują *zdolności specjalne*. *Zdolności ogólne* to dyspozycje globalne, odnoszące się do umysłu jako całości. Natomiast *zdolności specjalne* mają charakter lokalny – są układami wyspecjalizowanymi w odbiorze i przetwarzaniu określonego rodzaju bodźców[43].

B. Wojtasik pisze, iż trudno jednoznacznie określić, co nazywamy zdolnościami. Zdolność można traktować jako pewną sprawność do wykonywania czynności lub możliwości, dzięki którym człowiek zdobywa wiadomości, umiejętności, sprawności[44]. Najczęściej wyróżnia się zdolności ogólne, do których zalicza się inteligencję, spostrzegawczość, uczenie się, wyobraźnię, zręczność, i zdolności specjalne, ukierunkowane przedmiotowo, np. językowe, matematyczne, muzyczne, plastyczne, techniczne czy sportowe[45].

[43] C. Nosal, *Psychologiczne modele umysłu*, PWN, Warszawa 1990.
[44] Podaję za: B. Wojtasik, *Podstawy poradnictwa kariery*…
[45] Tamże, s. 44.

B. Bielak dzieli zdolności na:
- *zdolności ogólne* – przejawiają się w każdym działaniu i wpływają na wszelkie poczynania. Często mówimy o zdolnościach ogólnych jako o inteligencji ogólnej;
- *zdolności specjalne* – związane są z określonymi rodzajami, dziedzinami bądź formami działalności. Nazywane są też zdolnościami kierunkowymi, ponieważ występują w ramach określonych kierunków działalności ludzkiej.

Uzdolnienie, jego zdaniem, jest to specyficzna konfiguracja zdolności ogólnych i specjalnych, umożliwiająca bardzo dobre wykonanie określonej, ukierunkowanej treściowo działalności. Najczęściej spotyka się człowieka posiadającego uzdolnienia w jakieś jednej dziedzinie aktywności. Wysoki zaś stopień zdolności nazywamy *talentem*[46].

B. Bielak wymienia następujące rodzaje zdolności:
- teoretyczne, skłonności człowieka do abstrakcyjno-teoretycznych rozmyślań;
- praktyczne, skłonności do konkretnych praktycznych działań;
- naukowe, określają szybkość uczenia się i kształcenia w przyswojeniu przez człowieka wiadomości, umiejętności i nawyków, kształtowaniu cech osobowości;
- twórcze, tworzenie przedmiotów materialnej i duchowej kultury, tworzenie nowych idei, odkryć;
- komunikacyjne, zdolności osobistej percepcji oceny ludzi, zdolności socjalno-psychicznej adaptacji różnorodnych sytuacji, zdolności przyciągania ludzi do siebie;
- przedmiotowo-poznawcze, zdolności do różnorodnych teoretycznych i praktycznych działań[47].

Poziom zdolności zależy od czynników wrodzonych, od wychowania, własnej aktywności jednostki, jej pracowitości i pracy nad sobą. Aby zmierzyć poziom zdolności, można skorzystać z wypracowanych przez psychologów narzędzi pomiaru. Nauczyciel doradca, który chciałby zbadać zdolności swoich uczniów, może skorzystać z Ankiety Uzdolnień, którą opracowali G. Gwis i H. Kaczyńska (patrz: cz. V, ćwiczenia dotyczące zainteresowań).

Zdolności mogą być podstawą rozwoju *zainteresowań*, sprzyjają ich rozwojowi. A. Gurycka definiuje *zainteresowania* jako *„Względnie trwałą obserwowalną dążność do poznawania otaczającego świata, przybierającą postać ukierunkowanej aktywności poznawczej, o określonym nasileniu, przejawiającą się w selektywnym stosunku do otaczających zjawisk"*[48]. Autorka definiuje zainteresowania jako działanie związane z pewnym skupieniem uwagi na wybranym obszarze, dziedzinie, przedmiotach czy też zjawiskach.

W. Trzeciak wyróżnił trzy grupy zainteresowań: zainteresowania związane z rzeczami, danymi oraz ludźmi[49]. Inny podział zainteresowań zastosowała w pracy z młodzieżą J. Woroniecka. Wymienia ona następujące zainteresowania: humanistyczne, matematyczno-fizyczne, biologiczno-chemiczne, opiekuńczo-wychowawcze, usługowe[50]. A. Paszkowska-Rogacz natomiast zaproponowała podział zainteresowań na: przedmiotowe, innowacyjne, artystyczne, społeczne, kierownicze i metodyczne. Autorka ta opracowała „Młodzieżowy Kwestionariusz Zainteresowań Zawodowych", który służy określaniu zainteresowań u uczniów począwszy od klasy VI szkoły podstawowej do ostatniej klasy szkoły ponadgimnazjalnej.

[46] Podaję za: B. Bielak, ***Jak pomóc uczniom w wyborze zawodu?***, WSiP, Warszawa 2009.

[47] Tamże, s. 53.

[48] A. Gurycka, ***Rozwój i kształtowanie zainteresowań***, Warszawa 1989, s. 33.

[49] W. Trzeciak, ***Przygotowujemy się do wyboru zawodu***, Warszawa 1988, s. 11-19.

[50] ***Przygotowanie uczniów gimnazjum do wyboru zawodu***, red. G. Sołtysińska i J. Woroniecka, KOWEZiU, Warszawa 2006.

Bardziej szczegółowy podział zainteresowań przedstawia G. F. Kuder. Dzieli on zainteresowania na: naukowe, literackie, perswazyjne, artystyczne, muzyczne, biurowe, mechaniczne, rachunkowe, społeczne, zajęcia na świeżym powietrzu[51]. W *Inwentarzu Zainteresowań* autorstwa A. Frydrychowicz można spotkać jeszcze bardziej rozbudowaną listę zainteresowań. Autorka wymienia w nim bowiem takie zainteresowania jak: handlowo-biurowe, techniczne, literackie, rolnicze, opiekuńcze, wojskowe, plastyczne, naukowe, muzyczne[52].

Do badania zainteresowań, oprócz autoanalizy, służą inwentarze, ankiety oraz testy. Nauczyciel doradca może wstępnie zbadać zainteresowania ucznia, posługując się np. Kartą Zainteresowań autorstwa J. Woronieckiej (patrz: cz. V). Warto pamiętać także o znaczącej roli obserwacji i autoobserwacji w procesie określania zainteresowań uczniów.

Jak rozwijać zainteresowania i uzdolnienia uczniów? Mając na uwadze przyjęty podział zawodów wg E. A. Klimowa i poczynione obserwacje rzeczywistości szkolnej, można zaproponować wszystkim nauczycielom uczącym w gimnazjum świadome włączenie się w proces rozwoju uzdolnień i zainteresowań nastolatków. Mogą to być działania wspólne, zaprojektowane dla całego procesu kształcenia w danym gimnazjum, np. ogólnoszkolne konkursy talentów lub takie, które można realizować w odniesieniu do każdego przedmiotu szkolnego, np.

- koła zainteresowań,
- projekty edukacyjne,
- konkursy przedmiotowe,
- spotkania z przedstawicielami różnych zawodów,
- prezentacje zawodów i specjalności,
- wycieczki zawodoznawcze.

Nauczyciele, którzy są zainteresowani wzbogaceniem zajęć działaniami rozwijającymi pasje i uzdolnienia swoich uczniów, w części IV znajdą propozycje dotyczące rozwijania zainteresowań i uzdolnień uczniów gimnazjum w kontekście obszarów zawodowych wyznaczonych przez E. A. Klimowa[53], które będą mogli włączyć w pracę z uczniami na poszczególnych lekcjach przedmiotowych.

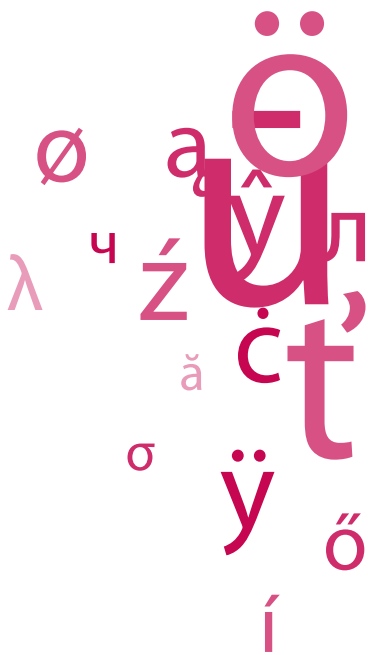

[51] Podaję za: B. Wojtasik, ***Podstawy poradnictwa kariery…***, s. 43.

[52] Podaję za: A. Frydrychowicz, J. Jaworska, T. Woynarowska, A. Matuszewski, ***Inwentarz Zainteresowań. Podręcznik***, CMPPP MEN, Warszawa 1994, s. 15-17.

[53] Szersze omówienie koncepcji i charakterystyka obszarów zainteresowań zawodowych Klimowa zamieszczone zostały w cz. IV.

Co po gimnazjum?

Szkolnictwo ponadgimnazjalne w Polsce – ścieżki kształcenia

Część 2

Wybór szkoły ponadgimnazjalnej może być trudnym zadaniem dla ucznia, ale możliwym do wykonania. Nastolatek, który odpowiednio wcześnie zainteresuje się tym tematem, skorzysta z informacji na temat szkół na pewno dokona wyboru, z którego będzie zadowolony. Bardzo ważne jest zatem, aby na tym etapie uczniowie mieli jak najwięcej okazji do zapoznawania się z różnymi ścieżkach kształcenia ponadgimnazjalnego.

Od 1 września 2012 roku obowiązują w szkołach ponadgimnazjalnych zmiany, które dotyczą zarówno kształcenia ogólnego, jak i zawodowego. Informacje o szkolnictwie ponadgimnazjalnym są potrzebne nie tylko uczniom, ale również ich rodzicom i nauczycielom gimnazjum. Zdarza się, że nauczyciele pracujący w gimnazjum nie dysponują informacjami o tym, co nowego pojawiło się w szkolnictwie ponadgimnazjalnym.

Absolwent gimnazjum ma do wyboru dwie ścieżki kształcenia: ogólną (liceum ogólnokształcące) i zawodową (szkolną: technikum lub zasadniczą szkołę zawodową i kursową: kwalifikacyjne kursy zawodowe[54]). Ścieżka zawodowa jest dla nastolatków, którzy mają określone zainteresowania zawodowe. Ścieżka ogólna to propozycja dla tych uczniów, którzy jeszcze nie sprecyzowali swoich zainteresowań, wówczas zyskują oni dodatkowe trzy lata na podjęcie decyzji związanej z wyborem profesji. Decydują się na nią również uczniowie zainteresowani zawodami, do których kwalifikacje zdobywa się w szkole policealnej lub dopiero na studiach wyższych.

[54] Kwalifikacyjne kursy zawodowe są dla osób dorosłych, które ukończyły 18 lat. Wyjątkowe przypadki, w jakich osoba, która ukończyła gimnazjum, a nie ukończyła 18 roku życia, może spełniać obowiązek nauki przez uczęszczanie na kwalifikacyjny kurs zawodowy, określa minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia. Ta kwestia została uregulowana w **rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 lipca 2012 r.** ***w sprawie przypadków, w jakich do publicznej lub niepublicznej szkoły dla dorosłych można przyjąć osobę, która ukończyła 16 albo 15 lat, oraz przypadków, w jakich osoba, która ukończyła gimnazjum, może spełniać obowiązek nauki przez uczęszczanie na kwalifikacyjny kurs zawodowy*** **(Dz. U. poz. 857)** Zgodnie z § 4 pkt 2 tegoż rozporządzenia obowiązek nauki przez uczęszczanie na kwalifikacyjny kurs zawodowy może spełniać osoba, która ukończyła gimnazjum oraz:
– ma opóźnienia w cyklu kształcenia związane z sytuacją życiową lub zdrowotną uniemożliwiającą lub znacznie utrudniającą podjęcie lub kontynuowanie nauki w szkole ponadgimnazjalnej dla młodzieży albo uniemożliwiającą lub znacznie utrudniającą realizowanie, zgodnie z przepisami w sprawie przygotowania zawodowego młodocianych i ich wynagrodzenia, przygotowania zawodowego u pracodawcy, lub
– przebywa w zakładzie karnym, areszcie śledczym, zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich.

Rys. 1. *Ścieżki kształcenia dla absolwenta gimnazjum*

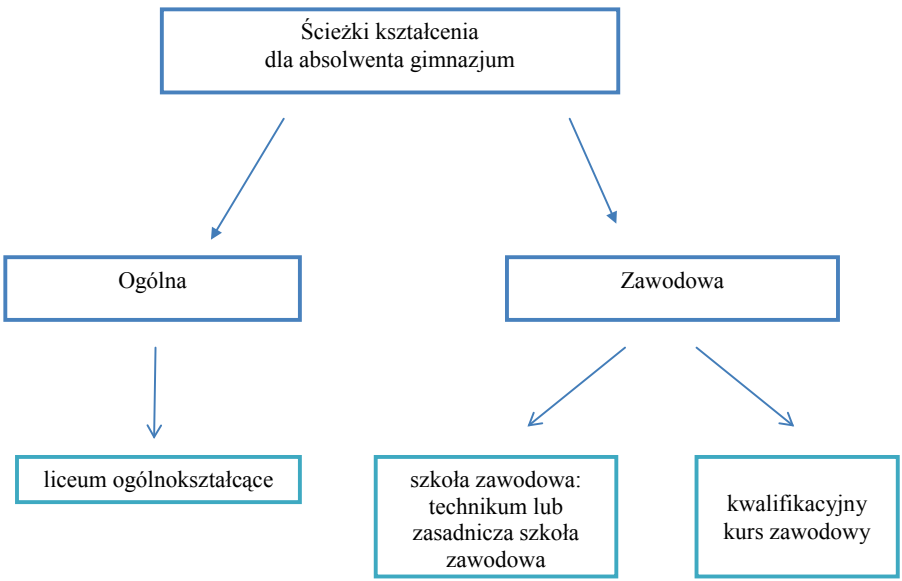

1. Ścieżka kształcenia ogólnego

Jest to ścieżka kształcenia, której wybór umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego. Absolwenci liceów ogólnokształcących po ukończeniu klasy programowo najwyższej uzyskują wykształcenie średnie, co daje im możliwość podjęcia nauki w szkołach policealnych lub na kwalifikacyjnych kursach zawodowych (nowość)[55]. Po zdaniu egzaminu maturalnego uzyskują prawo do ubiegania się o przyjęcie na studia wyższe. Pamiętać jednak należy, że po liceum ogólnokształcącym absolwent nie ma żadnych kwalifikacji zawodowych. Jeśli chciałby je zdobyć, wówczas konieczne jest podjęcie dalszej nauki na studiach wyższych, w szkole policealnej lub w formie kwalifikacyjnych kursów zawodowych.

Nauka w liceum ogólnokształcącym trwa 3 lata. W pierwszej klasie liceum uczniowie uczą się wszystkich przedmiotów w zakresie podstawowym, kontynuując edukację rozpoczętą w gimnazjum. W drugiej i trzeciej klasie liceum wszyscy uczniowie nadal obowiązkowo uczą się języka polskiego, matematyki i dwóch języków obcych. Obowiązkowe też są zajęcia z wychowania fizycznego. W liceum ogólnokształcącym uczeń ma obowiązek wyboru od 2 do 4 przedmiotów, spośród proponowanych przez szkołę przedmiotów ujętych w podstawie programowej w zakresie rozszerzonym, przy czym co najmniej jednym z tych przedmiotów musi być: **historia, biologia, geografia, fizyka** lub **chemia**. Przedmioty, spośród których można wybierać, to: *język polski, matematyka, języki obce, historia, biologia, geografia, fizyka, chemia, wiedza o społeczeństwie,*

[55] Więcej informacji o tej nowości w kształceniu zawodowym można znaleźć w pkt 2 tego rozdziału.

informatyka, historia sztuki, historia muzyki, język łaciński i kultura antyczna i *filozofia*. Uczeń, który nie będzie realizował w zakresie rozszerzonym *historii*, będzie zobowiązany realizować przedmiot uzupełniający **historia i społeczeństwo**. Uczeń, który nie będzie realizował w zakresie rozszerzonym jednego z następujących przedmiotów: *biologia, chemia, fizyka lub geografia*, będzie zobowiązany realizować przedmiot uzupełniający **przyroda**. Zgodnie z nową podstawą programową w tym typie szkoły przedmioty obowiązkowe mogą być nauczane w zakresie podstawowym lub zakresie rozszerzonym:

1. tylko w zakresie podstawowym – przedmioty: wiedza o kulturze, podstawy przedsiębiorczości, wychowanie fizyczne i edukacja dla bezpieczeństwa;
2. w zakresie podstawowym i w zakresie rozszerzonym:
   a) język polski, język obcy nowożytny, język mniejszości narodowej lub etnicznej, język regionalny, matematyka; uczeń realizuje zakres podstawowy lub zakres rozszerzony (wymagania dla zakresu rozszerzonego obejmują także wszystkie wymagania szczegółowe dla zakresu podstawowego),
   b) historia, wiedza o społeczeństwie, geografia, biologia, chemia, fizyka, informatyka; uczeń obowiązkowo realizuje zakres podstawowy (zakres rozszerzony stanowi kontynuację nauczania danego przedmiotu w zakresie podstawowym);
3. przedmioty, które mogą być realizowane tylko w zakresie rozszerzonym: historia muzyki, historia sztuki, język łaciński i kultura antyczna, filozofia[56].

[56] Opracowano na podstawie: *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych…*

Ważne jest, aby uczeń wiedział, że jeśli planuje podjęcie studiów, dobrze byłoby, aby przemyślał wybór przedmiotów rozszerzonych, tak aby je powiązać z interesującym go kierunkiem studiów. Aby być przyjętym na wymarzoną uczelnię lub wybrany kierunek studiów, nie wystarczy jedynie być wyposażonym w wiedzę na poziomie podstawowym. Uczelnie wyższe mogą wymagać od swoich przyszłych studentów dobrych wyników maturalnych z wybranych przedmiotów nauczanych na poziomie rozszerzonym.

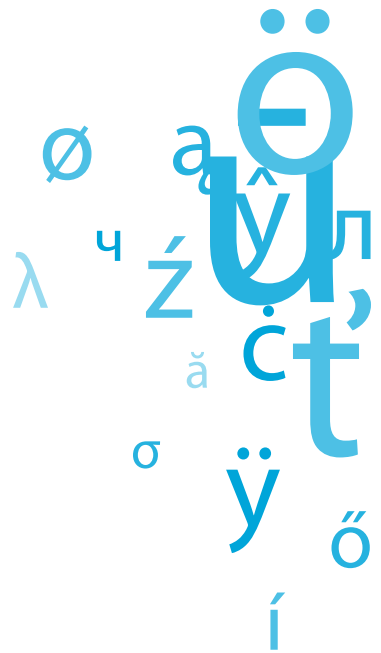

2. Ścieżka kształcenia zawodowego

Od 1 września 2012 roku polskie szkolnictwo zawodowe podlega modernizacji, której głównym przesłaniem jest przekonanie, iż do kwalifikacji i kompetencji wymaganych na współczesnym rynku pracy można dochodzić różnymi drogami, poprzez kształcenie w trybie szkolnym i pozaszkolnym, formalnym, nieformalnym i pozaformalnym, a wiedza i nabyte umiejętności muszą być aktualizowane przez całe życie[57].

Wybierając ścieżkę kształcenia zawodowego, absolwent gimnazjum może zdecydować się na technikum lub zasadniczą szkołę zawodową. W uzasadnionych przypadkach może skorzystać z kwalifikacyjnych kursów zawodowych[58].

2.1. Co warto wiedzieć o technikum?

Ukończenie technikum umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie, a także uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego. Zatem decydując się na wybór tej ścieżki kształcenia, uczeń wybiera zawód (np. technik mechanik, technik pojazdów samochodowych) i jednocześnie zdobywa wykształcenie średnie, którego „ukoronowaniem" jest matura. Absolwent technikum, który zdecyduje się na studia wyższe związane tematycznie z wybranym dotychczas zawodem, ma solidne przygotowanie do studiowania określonego kierunku. Absolwent technikum może szukać pracy w wyuczonym zawodzie, zdobywać kolejne kwalifikacje zawodowe, także w szkole policealnej (wybierając inny zawód niż wyuczony), bądź uczestniczyć w kwalifikacyjnych kursach zawodowych. Może oczywiście łączyć pracę zawodową ze studiowaniem. Możliwości dalszego rozwoju po ukończeniu technikum jest kilka. Ich wybór zależy od absolwenta, od jego potrzeb i możliwości.

Nauka w technikum trwa 4 lata. Od 1 września 2012 roku kształcenie ogólne w technikum jest realizowane w takim samym zakresie jak w liceum ogólnokształcącym. Przedmioty ogólnokształcące są realizowane w zakresie podstawowym oraz w zakresie rozszerzonym. W technikum uczeń ma obowiązek wyboru dwóch przedmiotów, spośród proponowanych przez szkołę przedmiotów ujętych w podstawie programowej w zakresie rozszerzonym, związanych z kształceniem w określonym zawodzie. Jednym z tych przedmiotów musi być: **matematyka, biologia, geografia, fizyka** lub **chemia**. Uczeń technikum będzie obowiązany w zdecydowanej większości przypadków realizować przedmiot uzupełniający **historia i społeczeństwo.** Uczeń, który realizuje w zakresie rozszerzonym:

- przedmiot historia i jeden z przedmiotów: geografia, biologia, chemia lub fizyka, jest obowiązany realizować przedmiot uzupełniający **ekonomia w praktyce**;
- przedmioty: historia i matematyka, jest obowiązany realizować przedmiot uzupełniający **przyroda**.

W trakcie nauki w technikum uczeń odbywa praktyki zawodowe.

Od 1 września 2012 roku zmiany zostały wprowadzone także w zakresie przygotowania do zawodu. W technikach, podobnie jak w zasadniczej szkole zawodowej, zawody podzielono na kwalifikacje. Kwalifikacje w zawodzie wyodrębnione w ramach poszczególnych zawodów są opisane w podstawie programowej kształcenia w zawodach jako zestaw oczekiwanych efektów kształcenia: wiedzy, umiejętności zawodowych

[57] *Kwalifikacyjne kursy zawodowe – Krok po kroku*, Poradnik opracowany w ramach projektu ***Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru***, KOWEZiU, Warszawa 2013.

[58] O szczególnych przypadkach można znaleźć informację we wstępie do tego rozdziału.

oraz kompetencji personalnych i społecznych, pozwalający na samodzielne wykonywanie zadań zawodowych[59]. Ich liczba zależy od zawodu – na poziomie technikum są to najczęściej zawody z dwoma lub trzema kwalifikacjami[60].

Tab. 2. *Kwalifikacje wyodrębnione w zawodzie technik mechatronik*

Nazwa zawodu	Kwalifikacje w zawodzie
Technik mechatronik	**K1** Montaż urządzeń i systemów mechatronicznych
	K2 Użytkowanie urządzeń i systemów mechatronicznych
	K3 Projektowanie i programowanie urządzeń i systemów mechatronicznych

Tab. 3. *Kwalifikacje wyodrębnione w zawodzie technik obsługi turystycznej*

Nazwa zawodu	Kwalifikacje w zawodzie
Technik obsługi turystycznej	**K1** Planowanie i realizacja imprez i usług turystycznych
	K2 Prowadzenie informacji turystycznej oraz sprzedaż usług turystycznych

W zawodach nauczanych w technikum pierwszą kwalifikacją (K1) jest na ogół kwalifikacja ustalona dla zawodu nauczanego w zasadniczej szkole zawodowej, a stanowiąca merytoryczną i programową podbudowę do nabywania kolejnych – wyższych – kwalifikacji w zawodzie w ramach tego samego obszaru kształcenia. Są to zawody np. ze wspólną kwalifikacją.

Tab. 4. *Kwalifikacje dla zawodów monter mechatronik i technik mechatronik*

Nazwa zawodu	Numer kwalifikacji	Nazwa kwalifikacji
Monter mechatronik	**K1**	Montaż urządzeń i systemów mechatronicznych
Monter mechatronik	**K2**	Użytkowanie urządzeń i systemów mechatronicznych
Technik mechatronik	**K1**	Montaż urządzeń i systemów mechatronicznych
	K2	Użytkowanie urządzeń i systemów mechatronicznych
Technik mechatronik	**K3**	Projektowanie i programowanie urządzeń i systemów mechatronicznych

Przez kwalifikację w zawodzie należy rozumieć wyodrębniony w danym zawodzie zestaw oczekiwanych efektów kształcenia, których osiągnięcie potwierdza świadectwo wydane przez okręgową komisję egzaminacyjną, po zdaniu egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie w zakresie jednej kwalifikacji[61].

[59] Podaję za: ***Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2011 r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego*** [www.men.gov.pl, data dostępu: 2.07.2013].

[60] Dobrym źródłem informacji o zawodach szkolnictwa zawodowego (o tym, jak zostały podzielone zawody, ile kwalifikacji składa się na każdy z zmieszczonych zawodów) jest ***Klasyfikacja zawodów szkolnictwa zawodowego*** zamieszczona w ***Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2011 w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego***.

[61] Podaję za: ***Egzamin potwierdzający kwalifikacje w zawodzie – Krok po kroku***, Poradnik opracowany w ramach projektu ***Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru***, KOWEZiU, Warszawa 2013.

Po potwierdzeniu jednej kwalifikacji (czyli zdaniu egzaminu zawodowego) zdający otrzyma świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie, natomiast po potwierdzeniu wszystkich kwalifikacji w zawodzie i uzyskaniu odpowiedniego wykształcenia otrzyma dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe.

Egzamin zawodowy może być przeprowadzany w ciągu całego roku szkolnego. Termin ustala dyrektor okręgowej komisji egzaminacyjnej, w uzgodnieniu z dyrektorem Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, a następnie ogłasza na stronie internetowej okręgowej komisji egzaminacyjnej nie później niż 5 miesięcy przed ustaloną datą rozpoczęcia egzaminu w zakresie danej kwalifikacji. Informacje o terminie i miejscu egzaminu może przekazać zdającym dyrektor szkoły lub dyrektor okręgowej komisji egzaminacyjnej. Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych zawodowych znają od klasy I wstępnie terminy poszczególnych egzaminów zawodowych. Wynika to m.in. ze szkolnego planu nauczania przyjętego dla każdego zawodu znajdującego się w ofercie szkoły.

Liczba kwalifikacji w zawodzie
=
liczba egzaminów potwierdzających kwalifikacje w zawodzie

2.2. Co warto wiedzieć o zasadniczej szkole zawodowej?

Zasadniczą szkołę zawodową wybierają często uczniowie, którzy są zainteresowani szybkim zdobyciem konkretnego zawodu i marzą o podjęciu pracy. Wybierając zasadniczą szkołę zawodową uczniowie mogą spodziewać się dużej liczby godzin zajęć praktycznych, które służą przede wszystkim nabywaniu kompetencji zawodowych potrzebnych w wybranym zawodzie.

Zasadnicze szkoły zawodowe są 3-letnie (wszystkie od 1 września 2012 roku). Absolwent może uzyskać dyplom po zdaniu egzaminów potwierdzających wszystkie kwalifikacje w wybranym zawodzie. W każdym z zawodów szkolnictwa zawodowego wyodrębniono kwalifikacje. Ich liczba różni się w przypadku poszczególnych zawodów. Wyodrębnione zostały zawody jednokwalifikacyjne (np. sprzedawca K1 Prowadzenie sprzedaży; ogrodnik K1 Zakładanie i prowadzenie upraw ogrodniczych), dwukwalifikacyjne (np. elektryk K1 Montaż i konserwacja maszyn i urządzeń elektrycznych, K2 Montaż i konserwacja instalacji elektrycznych) i tylko jeden trójkwalifikacyjny (monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie K1 Montaż systemów suchej zabudowy K2 Wykonywanie robót malarsko-tapeciarskich i K3 Wykonywanie robót posadzkarsko-okładzinowych). W trakcie nauki w ZSZ uczeń zdaje egzaminy zawodowe. Jeden, dwa lub trzy – w zależności od liczby kwalifikacji[62]. Praktyczną naukę zawodu uczeń może odbywać w centrach kształcenia praktycznego, w warsztatach szkolnych lub bezpośrednio u pracodawcy.

Nowy system kształcenia nie zamyka absolwentom ZSZ drogi dla dalszej edukacji. Uczeń może uzupełnić wykształcenie średnie, kontynuując naukę w liceum ogólnokształcącym dla dorosłych. Naukę w liceum dla dorosłych absolwent ZSZ może rozpocząć od razu od drugiej klasy. Jeżeli uczeń ukończy LO i zda egzamin maturalny, może kontynuować naukę nawet na studiach wyższych lub wybrać szkołę policealną. Może także zdobywać dodatkowe kwalifikacje zawodowe na kwalifikacyjnych kursach zawodowych. Organizowane są one przez szkoły prowadzące kształcenie zawodowe, centra kształcenia praktycznego, centra kształcenia ustawicznego, ale także przez instytucje rynku pracy. Jako absolwent ZSZ uczeń może zdobyć tytuł technika, uzupełniając wykształcenie o brakujące kwalifikacje zawodowe

[62] Obowiązują w tym zakresie podobne zasady jak w technikum.

oraz uzyskanie wykształcenia średniego w liceum ogólnokształcącym dla dorosłych (rozpoczynając naukę od drugiej klasy). Po spełnieniu tych warunków uczeń otrzyma dyplom technika oraz będzie mógł przystąpić do matury i kontynuować naukę na studiach wyższych.

2.3. Co warto wiedzieć o kursach kwalifikacyjnych?

Podstawą nowego podejścia do kształcenia zawodowego, realizowanego zarówno w szkole, jak i w formach pozaszkolnych, jest wyodrębnienie poszczególnych kwalifikacji w zawodach wpisanych do klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego. Poszczególne kwalifikacje mogą uzyskać osoby dorosłe na kwalifikacyjnych kursach zawodowych[63]. Nowa klasyfikacja zawodów szkolnictwa zawodowego obejmuje 200 zawodów, w ramach których wyodrębniono 252 kwalifikacje. Dla kwalifikacji wyodrębnionych w 161 zawodach klasyfikacja zawodów szkolnictwa zawodowego przewiduje możliwość prowadzenia kwalifikacyjnych kursów zawodowych[64].

Kwalifikacyjny kurs zawodowy to pozaszkolna forma kształcenia ustawicznego, której program nauczania uwzględnia podstawę programową kształcenia w zawodach w zakresie jednej kwalifikacji. Jego ukończenie umożliwia przystąpienie do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie w zakresie tej kwalifikacji[65].
Kwalifikacyjne kursy zawodowe mogą organizować:

- publiczne szkoły prowadzące kształcenie zawodowe w zakresie zawodów, w których kształcą;
- niepubliczne szkoły posiadające uprawnienia szkół publicznych, prowadzące kształcenie zawodowe w zakresie zawodów, w których kształcą;
- publiczne i niepubliczne placówki kształcenia ustawicznego, placówki kształcenia praktycznego oraz ośrodki dokształcania i doskonalenia zawodowego;
- instytucje rynku pracy, wymienione w art. 6 *ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*, prowadzące działalność edukacyjno-szkoleniową;
- podmioty prowadzące działalność oświatową, o której mowa w art. 83a ust. 2 ustawy o systemie oświaty, tj. osoby prawne i fizyczne prowadzące działalność oświatową, nieobejmującą prowadzenia szkoły, placówki lub zespołu, podejmowaną na zasadach określonych w przepisach *ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej.*

Kwestie dotyczące warunków organizacji i prowadzenia kwalifikacyjnego kursu zawodowego określone zostały w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 lutego 2012 r. *w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych* (Dz. U. poz. 186, z późn. zm.). Kwalifikacyjne kursy zawodowe są prowadzone według programu nauczania uwzględniającego podstawę programową kształcenia w zawodach, w zakresie tej kwalifikacji, której dotyczy dany kurs. Ukończenie kwalifikacyjnego kursu zawodowego umożliwia przystąpienie do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie, przeprowadzanego na takich samych warunkach i w taki sam sposób jak w przypadku kształcenia realizowanego przez szkołę. Kształcenie na kwalifikacyjnych kursach zawodowych może być prowadzone jako stacjonarne lub zaoczne, przy czym kształcenie prowadzone w formie stacjonarnej musi odbywać się co najmniej przez trzy dni w tygodniu, natomiast

[63] We wstępie do tego rozdziału została zamieszczona informacja o przypadkach, w których uczestnikiem kursu może być absolwent gimnazjum.

[64] Podaję za: ***Kształcenie zawodowe i ustawiczne – Vademecum***, Poradnik opracowany w ramach projektu ***Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru***, KOWEZiU, Warszawa 2013.

[65] Podaję za: ***Kwalifikacyjne kursy zawodowe – Krok po kroku***, Poradnik opracowany w ramach projektu ***Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru***, KOWEZiU, Warszawa 2013.

kształcenie w formie zaocznej co najmniej raz na dwa tygodnie przez dwa dni. Minimalna liczba godzin kształcenia na kwalifikacyjnym kursie zawodowym jest równa minimalnej liczbie godzin kształcenia zawodowego określonej w podstawie programowej kształcenia w zawodach dla danej kwalifikacji[66].

Kwalifikacyjne kursy zawodowe mogą być ciekawą ofertą kształcenia ustawicznego adresowaną do osób dorosłych (poza wyjątkami), zainteresowanych uzyskiwaniem i uzupełnianiem wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych. Uczeń gimnazjum w przyszłości także może być uczestnikiem pozaszkolnych form kształcenia ustawicznego.

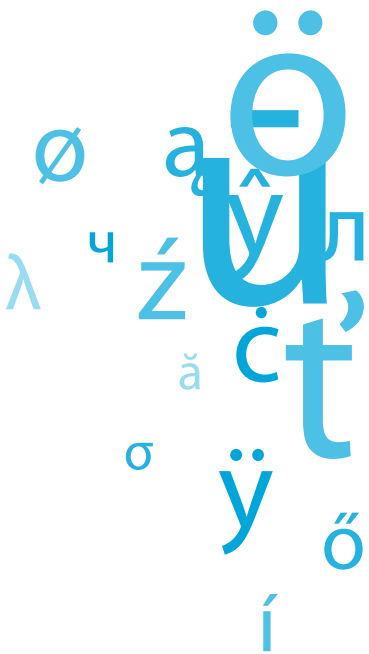

[66] Więcej informacji można znaleźć w: ***Kwalifikacyjne kursy zawodowe – Krok po kroku***, Poradnik opracowany w ramach projektu ***Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru***, KOWEZiU, Warszawa 2013.

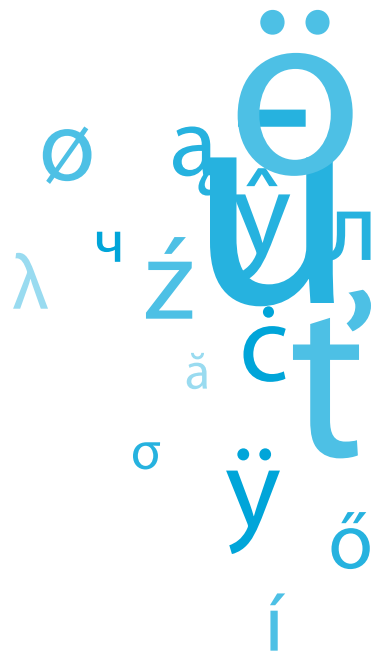

Jak pomóc uczniom gimnazjum w planowaniu kariery?

Poradnictwo edukacyjno-zawodowe dla uczniów gimnazjum

Część 3

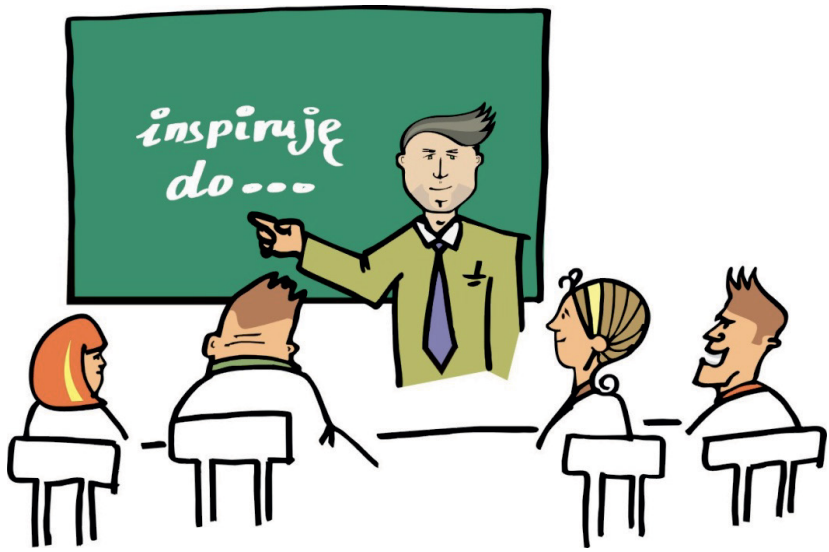

1. Współczesne kierunki rozwoju poradnictwa edukacyjno-zawodowego dla młodzieży

Wielu autorów zajmujących się problematyką profesjonalnego wspierania ludzi w podejmowaniu wyborów zawodowych i projektowania własnych karier przyznaje, że w polskiej, ale także w zagranicznej literaturze przedmiotu panuje niejednoznaczność terminologiczna, szczególnie dotycząca terminów poradnictwo i doradztwo zawodowe lub edukacyjno-zawodowe. Terminy te dość często bywają używane zamiennie lub konsekwentnie używany jest jeden termin w znaczeniu obu, co niewątpliwie wprowadza trudność. Niejednoznaczność terminologiczna może być szczególnie trudna dla osób, które na co dzień nie zajmują się problematyką poradnictwa edukacyjno-zawodowego od strony teoretycznej i tak jak w przypadku odbiorców naszej publikacji – nauczycieli przedmiotów w szkole gimnazjalnej, którzy w pracy z młodzieżą sięgać będą po wybrane treści związane z orientacją czy też informacją edukacyjno-zawodową lub niezbędne w opracowaniu zajęć wspomagających rozwój kluczowych umiejętności w procesie projektowania kariery.

Uwzględniając odbiorcę tej publikacji, zanim omówimy współczesne kierunki rozwoju poradnictwa i doradztwa edukacyjno-zawodowego, chciałybyśmy przybliżyć kluczowe terminy i pojęcia podejmowanej problematyki, pojawiające się w tekście.

1.1. Podstawowe pojęcia

Najważniejsze terminy dotyczące problematyki planowania kariery edukacyjno-zawodowej to: poradnictwo zawodowe (edukacyjno-zawodowe), doradztwo edukacyjno-zawodowe, orientacja edukacyjno-zawodowa oraz rozwój zawodowy[67]. Największą niejednoznaczność terminologiczną powoduje utożsamianie w Polsce pojęć doradztwa i poradnictwa zawodowego. W literaturze przedmiotu oba terminy nie są bowiem synonimami, co więcej, zdaniem A. Kargulowej, niejed-

[67] Zob. A. Kargulowa, ***Zmiany w polskim poradnictwie***, „Edukacja Dorosłych" 2010, nr 1, s. 9-26; B. Wojtasik, ***Proces zmian w poradnictwie edukacyjno-zawodowym. Dążenie do spójności, współpracy i dobrej jakości***, „Edukacja Dorosłych" 2010, nr 1, s. 27-39.

nokrotnie przypisuje się im znaczenie nie całkiem zgodne z ich etymologią[68].

Zatem termin poradnictwo według A. Kargulowej oznacza *„w mikroskali (…) relację dwuosobową, której nazwa, dzięki przedrostkowi «**po**» wskazuje, że jego sens tkwi w **po-wtarzaniu**, **po-prawianiu**, **po-wracaniu** do przeżyć, przemyśleń i podjętych przez radzącego się działań; relacją konstruowaną dzięki refleksyjnemu, czyli analitycznemu udziałowi w nim doradcy i radzącego się, jest wejściem w interakcję «pomocową» i rozpoczęciem współdziałania z doradcą (co ma miejsce wówczas, gdy ubieganie się radzącego się o poradę jest jego dobrowolnym «przedsięwzięciem») lub podjęciem swoistej walki (gdy radzący się wchodzi w relację pod presją rodziny bądź środowiska)"*[69]. Poradnictwo jest interakcją, która może być nawiązywana między uczestnikami relacji w warunkach formalnych, np. w instytucji pomocowej: poradni, biurze karier itp., lub w życiu codziennym w okolicznościach niesformalizowanych, np. porada udzielana w klasie szkolnej lub zupełnie poza nią. Poradnictwo to forma pomocy przybierająca charakter dyrektywnego, dialogowego lub liberalnego działania[70], w którym udzielający wsparcia doradca może czynić je w stylu działania eksperta, informatora, konsultanta, spolegliwego opiekuna lub leseferysty[71]. Jak pisze A. Kargulowa, celem poradnictwa jest pomoc osobie radzącej się w rozwiązywaniu problemu lub w poradzeniu sobie przez nią z problemem poprzez wzmocnienie jej kondycji psychicznej, pobudzenie jej refleksyjności oraz wzmocnienie umiejętności radzenia sobie z trudnościami[72].

Natomiast zdaniem A. Kargulowej doradztwo, *„jak sygnalizuje przedrostek «**do**», polega na **do-dawaniu, do-łączaniu**, jest najczęściej zorientowane na zwiększanie zasobu wiedzy klienta w określonej dziedzinie, na powiększanie jego kompetencji, i tym samym głównie mentalne wspomaganie radzącego się zmagającego się z problemami"*[73]. Dlatego jak pisze Kargulowa, doradztwo wydaje się być najbliższe działaniom pomocowym charakterystycznym dla poradnictwa dyrektywnego, jakie realizują doradcy w stylu eksperta lub informatora. A więc tak, jak przy tych stylach uprawiania poradnictwa, w doradztwie ma miejsce węższy zakres działań, który obejmuje mniej ludzkich problemów tak osobistych, jak i społecznych niż przy innych stylach[74].

I choć, jak pisze D. Kukla, dla wielu osób zajmujących się doradztwem lub poradnictwem zawodowym od strony praktycznej różnice między tymi terminami mają raczej charakter akademicki i nie mają dla nich istotnego znaczenia[75], warto zauważyć, w literaturze anglojęzycznej zdecydowanie odróżnia się terminy: *vocational guidance*, który moglibyśmy przetłumaczyć jako doradztwo zawodowe, kojarzone z najczęściej jednorazową pomocą w wyborze zawodu, i pojęcie *career counseling* rozumiane jako poradnictwo kariery, czyli proces wspierania człowieka w kreowaniu i przekształcaniu przez niego własnej kariery[76]. Chociaż w polskiej terminologii dotyczącej działań doradczych coraz częściej używany jest termin doradztwo zawodowe[77], także w dokumentach

[68] A. Kargulowa, ***Zmiany w polskim…***, s. 10.

[69] Tamże, s. 10-11.

[70] A. Kargulowa, ***Poradnictwo jako wiedza i system działań. Wstęp do poradoznawstwa***, Wyd. UWr, Wrocław 1986.

[71] B. Wojtasik, ***Doradca zawodu. Studium teoretyczne z zakresu poradoznawstwa***, Wyd. UWr, Wrocław 1993.

[72] A. Kargulowa, ***Zmiany w polskim…***, s. 11.

[73] Tamże, s. 11.

[74] Tamże. Por. A. Kargulowa, ***Pomoc przez porady. Statyczna versus procesualna struktura poradnictwa w przestrzeni życia społecznego***, [w:] E. Marynowicz-Hetka (red.), ***Pedagogika społeczna. Debata***, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2009.

[75] D. Kukla, ***Raport dotyczący stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej***, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2012, s. 16.

[76] Szerzej na temat obu działań piszemy w kolejnym podrozdziale „Kierunki rozwoju w poradnictwie edukacyjno-zawodowym dla młodzieży".

[77] Por. M. Rosalska, A. Wawrzonek, ***Między szkołą a rynkiem pracy. Doradztwo zawodowe w szkołach zawodowych***, Difin, Warszawa 2012.

oświatowych, to jednak w niniejszej książce będziemy stosowały szersze terminy, czyli poradnictwo zawodowe oraz poradnictwo edukacyjno-zawodowe.

Bardzo ważnym zagadnieniem związanym ze wspieraniem młodzieży w procesie planowania kariery jest orientacja zawodowa. K. Lelińska zwraca uwagę, iż istotą procesu orientacji zawodowej *„jest przygotowanie uczniów do konstruowania planu swojej kariery zawodowej, kształtowania umiejętności podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych oraz umiejętności dostosowywania się do zmian zachodzących na rynku pracy"*[78]. Zdaniem autorki proces ten składa się z:

- *„przekazywania uczniom informacji o możliwościach kształcenia na różnych etapach rozwoju zawodowego oraz możliwościach zatrudnienia po ukończeniu nauki i zdobyciu zawodu;*
- *kształtowania umiejętności samopoznania i samooceny posiadanych cech psychofizycznych;*
- *kształtowania aktywnej postawy wobec własnej kariery zawodowej: uczenie planowania kariery i wspomaganie aspiracji edukacyjnych i zawodowych poprzez rozwój motywacji do osiągania sukcesów"*[79].

Orientacja zawodowa jest zatem szeregiem działań wychowawczych, których celem jest pomoc młodzieży w samodzielnym i odpowiednim wyborze przyszłej drogi zawodowej[80].

W procesie orientacji i poradnictwa edukacyjno-zawodowego skierowanego do dzieci i młodzieży uczącej się można wyróżnić następujące etapy:

- I etap obejmuje orientację edukacyjno-zawodową dzieci w klasach I-III szkoły podstawowej. To etap, w trakcie, którego nauczyciele w ramach kształcenia zintegrowanego podejmują zagadnienia związane z pracą oraz zawodami. Nauczyciele, poprzez prezentację w trakcie lekcji różnorodnych profesji, zapoznawanie uczniów z zawodami obecnymi w ich najbliższym otoczeniu, miejscami pracy rodziców i krewnych, mają okazję do kształtowania u dzieci określonych postaw wobec pracy.
- II etap dotyczy orientacji edukacyjno-zawodowej uczniów w klasach IV-VI szkoły podstawowej. Na tym etapie nauczyciele i wychowawcy włączają w treści nauczania zagadnienia związane z analizą znaczenia pracy w życiu jednostek, jak i całych społeczeństw. W trakcie lekcji przedmiotowych oraz godzin z wychowawcą i/lub pedagogiem szkolnym uczniowie mają okazję świadomie rozpocząć proces samopoznania. Nauczyciele stwarzają im możliwości poznawania i oceny różnych cech osobowości, odkrywania i określania własnych możliwości, ograniczeń oraz preferencji niezbędnych w procesie podejmowania decyzji edukacyjnej dotyczącej kolejnego etapu kształcenia, czyli edukacji w szkole gimnazjalnej.
- III etap obejmuje orientację i poradnictwo edukacyjno-zawodowe skierowane do uczniów w szkole gimnazjalnej. Na tym etapie wychowawcy, nauczyciele, osoby odpowiedzialne za realizację poradnictwa edukacyjno-zawodowego w danym gimnazjum (szkolny doradca zawodu, pedagog szkolny lub wyznaczony do tego zadania nauczyciel), korzystając z dostępnych materiałów: programów nauczania, opisów zawodów i profesji, klasyfikacji zawodów i specjalności oraz teczek o zawodach, rozwijają u młodzieży umiejętności podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych. Stwarzają możliwość poznawania siebie, własnych talentów i zainteresowań, predyspozycji i preferencji, czyli zdobycia wiedzy o własnych zasobach, która pomoże młodym ludziom podjąć kolejny wybór edukacyjny, tym razem dotyczący edukacji na poziomie ponadgimnazjalnym. Uczniowie z jednej strony mają możliwość budowania

[78] K. Lelińska, dz. cyt., s. 25.
[79] Tamże.
[80] Tamże.

obrazu samych siebie, z drugiej zaś zapoznają się z realiami świata pracy, poznają zawody i ścieżki edukacyjne pozwalające przygotować się do ich wykonywania. Na tym etapie ważną rolę odgrywa dobrze przygotowana informacja edukacyjno-zawodowa, bardzo potrzebna w trakcie wyboru szkoły ponadgimnazjalnej typu ogólnokształcącego lub zawodowego.

– IV, ostatni, etap orientacji i poradnictwa edukacyjno-zawodowego skierowanego do uczniów szkoły ponadgimnazjalnej ma charakter obserwacyjno-decyzyjny. Zadaniem nauczycieli i wychowawców na tym etapie, obok dalszego rozwijania umiejętności samopoznania, tj. pomocy uczniom w określaniu ich predyspozycji, zainteresowań oraz cech osobowościowych, jest umożliwianie młodzieży kształtowania się u niej umiejętności związanych z radzeniem sobie na współczesnym rynku pracy, analizowaniem i wybieraniem ofert pracy adekwatnych do własnych zasobów, rozwijaniem umiejętności prezentacji swoich umiejętności i kwalifikacji, a także ze stałą gotowością do podnoszenia swojej wiedzy i doskonalenia umiejętności. Orientacja, a przede wszystkim poradnictwo edukacyjno-zawodowe realizowane na tym etapie kształcenia ma pomóc uczniom szkół ponadgimnazjalnych w podjęciu ważnych dla siebie decyzji dotyczących dalszej drogi życiowej i kariery, w tym decyzji o kontynuacji lub przerwaniu nauki oraz przygotowaniu się do aktywnego działania na rynku pracy w roli pracownika[81].

Zdaniem Bożeny Wojtasik należy podkreślić, że proces orientacji edukacyjno-zawodowej nie kończy się w momencie ukończenia edukacji formalnej, ale w kontekście idei całożyciowego uczenia się towarzyszy ludziom przez cały okres ich edukacyjnej aktywności[82]. Zatem, zdaniem autorki, we współczesnym świecie orientacja edukacyjno-zawodowa to całożyciowe procesy, które wspierają rozwój zawodowy człowieka, skierowane na poszukiwanie optymalnych dróg rozwoju zawodowego. Procesy te zachodzą w zakresie dwóch obszarów działalności:

– **edukacji** do planowania rozwoju zawodowego (kariery zawodowej),
– **pomocy** w „momentach krytycznych" rozwoju zawodowego[83].

Kolejnym ważnym zagadnieniem jest wybór edukacyjno-zawodowy. Zdaniem A. Paszkowskiej-Rogacz i E Wójtowicz *„wybór edukacyjno-zawodowy jest ciągłym procesem, poprzez który jednostka rozwija swoje zdolności i zdobywa narzędzia pozwalające jej na świadomość oraz krytycyzm wobec otaczającej ją rzeczywistości, a także na dokonywanie odpowiedzialnych wyborów zarówno na poziomie indywidualnym, jak i społecznym"*[84]. Zdaniem autorek jest to proces, który dotyczy zbierania i wykorzystywania w trakcie podejmowania kolejnych decyzji wcześniejszych doświadczeń, jakie osoba gromadzi od najwcześniejszych lat. Zwracają uwagę, iż proces ten ściśle związany jest z umiejętnością obserwacji i odpowiedniego do okoliczności reagowania na zmieniającą się rzeczywistość, która otacza danego człowieka. Jest to zatem pewne, *„konkretne działanie, które*

[81] A. Weyssenhoff, E. Kruk-Krymula, J. Biłko, M. Piekarski, ***Poradnik Zanim podejmiesz decyzję z serii „Wybór Zawodu"***, Poradnik dla doradców zawodowych, nauczycieli i pedagogów szkolnych (gimnazjum), MEN, Kraków 2011, s. 7-9.

[82] W latach 2000-2002, w kilku dokumentach Komisji Europejskiej i Rady Unii Europejskiej, wypracowane zostały zasady stanowiące podstawę tworzenia europejskiej polityki dla obszaru uczenia się przez całe życie. Jednym z nich była Rezolucja Rady Unii Europejskiej z dnia 27 czerwca 2002 r. w sprawie uczenia się przez całe życie. Obecnie jednym z najważniejszych instrumentów rekomendowanych przez Parlament Europejski i Radę UE służących realizacji polityki na rzecz LLL są Europejskie Ramy Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie, przyjęte przez Parlament Unii Europejskiej oraz Radę Unii Europejskiej w 2008 roku.

[83] B. Wojtasik, ***Refleksyjne konstruowanie kariery życiowej w ponowoczesnej codzienności***,„Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja" Numer specjalny, Wrocław 2003.

[84] A. Paszkowska-Rogacz, E. Wójtowicz, dz. cyt., s. 4.

angażuje wiedzę, jaką jednostka posiada, jej zdolności oraz osobowość, ale również inne elementy, takie jak: motywacja, oczekiwania związane z przyszłością, wyniki w nauce, itd.[85]. Zdaniem wielu autorów wybór zawodu uwarunkowany jest znaczącymi czynnikami psychologicznymi, biologicznymi, społecznymi oraz ekonomicznymi, które najczęściej podzielone są na:

- **czynniki wewnętrzne, osobowościowe**, takie jak samoświadomość, uzdolnienia, umiejętności, zainteresowania, cechy osobowości, potrzeby, oczekiwania i plany, temperament, system wartości, etap rozwoju człowieka, jego zdrowie i kondycja psychofizyczna, ale także wyobrażenie uczniów o zawodach związane z ich doświadczeniem lub wynikające z zawodowej przeszłości ich rodzin;
- **czynniki zewnętrzne**, takie jak: rodzina, społeczność lokalna, rówieśnicy, szkoła, rynek pracy, warunki społeczno-ekonomiczne, uwarunkowania polityczne oraz struktura społeczna[86].

Z wyborem zawodu wiąże się kolejne istotne zagadnienie dotyczące rozwoju zawodowego, czyli procesu przebiegającego w ramach ogólnego rozwoju człowieka. To zagadnienie jest związane z nurtem rozwojowym w poradnictwie edukacyjno-rozwojowym[87], którego przedstawiciele traktują rozwój zawodowy jako trwający całe życie dynamiczny proces, zmieniający się w czasie, w którym można wyróżnić poszczególne fazy, ściśle związane z wyzwaniami i zadaniami życiowymi dotyczącymi danego etapu rozwoju człowieka. To proces *„rośnięcia i uczenia się, któremu podporządkowane są wszystkie czynniki zachowania zawodowego"*[88], czyli interakcji, jakie zachodzą między jednostką a jej otoczeniem, dotyczących przygotowania do roli pracownika, uczestniczenia lub wycofania się z aktywności zawodowej. Dość często rozwój zawodowy bywa utożsamiany z rozwojem kariery zawodowej. To nawiązanie do najbardziej znanej koncepcji rozwojowej w poradnictwie edukacyjno-zawodowym, teorii Donalda Supera. Według tego autora rozwój kariery zawodowej *„to sekwencje głównych stanowisk zajmowanych przez osobę w trakcie jej przedzawodowego, zawodowego i pozawodowego okresu życia; obejmujące role związane z pracą, takie jak rola studenta, pracownika i emeryta oraz uzupełniające rolę zawodową, role rodzinne i społeczne"*[89]. To proces obejmujący prawie całe życie, w trakcie którego rozwijają się postawy, wartości, umiejętności, zdolności, zainteresowania, cechy osobowości oraz wiedza jednostki[90].

Koncepcja rozwoju zawodowego Donalda Supera jest kontynuacją wcześniejszych propozycji modeli rozwoju zawodowego, a szczególnie koncepcji zespołu E. Ginzberga[91]. W pewnym sensie kontynuując prace tego zespołu, D. Super, charakteryzując proces rozwoju zawodowego, wyróżnił w nim następujące fazy:

I. **Faza wzrostu** – stadium dzieciństwa (od urodzenia do 14. r.ż.), charakteryzuje się tworzeniem i rozwijaniem pojęcia obrazu siebie poprzez identyfikowanie się człowieka z osobami ważnymi w jego otoczeniu. Koncentruje się wokół potrzeb i fantazji, dziecko identyfikuje się z osobami znaczącymi, podgląda ich sposób zachowania. W fazie tej można wyróżnić trzy podokresy:

[85] Tamże, s. 54.

[86] A. Paszkowska-Rogacz, ***Psychologiczne podstawy wyboru zawodu. Przegląd koncepcji teoretycznych***, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2003, s. 87.

[87] Por. tamże.

[88] Tamże, s. 83.

[89] D.E. Super, ***Career Education and the Meanings of Work***, Office of Career Education, US Office of Education, Washington D. C. 1976, s. 20 (tłum. własne J.M.).

[90] E. Hornowska, W. Paluchowski, ***Technika badania ważności pracy. Model teoretyczny i wstępne wyniki***, [w:] J. Brzeziński (red.), ***Psychologiczne i psychometryczne problemy diagnostyki psychologicznej***, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1993, s. 107.

[91] Por. A. Paszkowska-Rogacz, ***Psychologiczne podstawy…***, s. 77-82.

- okres fantazji (4-10 r.ż.) – dominującą rolę odgrywają potrzeby, które są realizowane w sposób symboliczny w zabawie;
- okres zainteresowań (11-12 r.ż.) – pojawiają się pierwsze preferencje i zainteresowania, także zawodowe;
- okres umiejętności (13-14 r.ż.) – to moment pierwszych konfrontacji własnych możliwości (zdolności i umiejętności) z preferencjami edukacyjno-zawodowymi[92].

II. **Faza poszukiwań** – stadium dorastania (od 15 do 24. r.ż.), to czas dojrzewania i wchodzenia w dorosłe życie, następuje najaktywniejsze kształtowanie tożsamości zawodowej; w tej fazie następuje kształtowanie siebie poprzez sprawdzanie siebie w różnych rolach społecznych oraz zdobywanie w trakcie edukacji doświadczeń przydatnych w procesie konstruowania własnego obrazu[93]. W fazie tej można wyróżnić trzy podokresy:
   - okres wstępny (15-17 r.ż.) – charakteryzuje się pierwszymi wyborami, które są zmienne i niepełne;
   - okres przejściowy (18-21 r.ż.) – wchodzenie w dorosłość, młody człowiek podejmuje próby konfrontacji obrazu siebie z wymaganiami świata pracy;
   - okres próby (22-24 r.ż.) – to okres podejmowania pierwszej „poważnej" pracy, która być może stanie się „pomysłem na życie"[94].

III. **Faza zajęcia pozycji** – stadium wczesnej i średniej dorosłości (25-44 r.ż.), w fazie tej podstawowy wysiłek poświęcony jest na znalezienie swojego miejsca w wybranej głównej branży zawodowej. Faza ta składa się z dwóch podokresów:
   - okresu prób (25-30 r.ż.), w którym następuje weryfikacja dotychczasowego wyboru ścieżki zawodowej i być może poszukiwanie innej drogi;
   - okresu stabilizacji (31-44 r.ż.), w której następuje pełna realizacja kariery zawodowej, jednostka w pełni identyfikuje się z dotychczasowym wyborem[95].

IV. **Faza konsolidacji** – stadium dojrzałości (45-65 r.ż.), na tym etapie następuje utwierdzenie się we wcześniejszych wyborach, człowiek podejmuje działania stabilizujące wybraną drogę, częściej rozwija dotychczasowe umiejętności niż podejmuje nowe[96].

V. **Faza schyłku** – stadium starości (od 65 r.ż.), w tym momencie życia człowieka zmniejsza się lub zanika jego aktywność zawodowa, następuje stopniowe przygotowanie do odejścia z pracy zawodowej, przejścia na emeryturę lub podjęcia aktywności w innym niż dotąd wymiarze. W fazie tej D. Super wyróżnił dwa podokresy:
   - okres spowolnienia (65-70 r.ż.) – dla niektórych osób to moment oficjalnego zakończenia pracy zawodowej i przejścia na emeryturę, dla innych to czas zmniejszenia tempa pracy, stopniowego ograniczania przyjmowanych obowiązków, zmniejszanie czasu poświęcanego na pracę zawodową, a jednocześnie poszukiwanie innych form aktywności społecznej;
   - okres wycofania się (powyżej 71 r.ż.) – dla większości osób starszych to okres ustania aktywności zawodowej, lecz występuje w tym okresie ogromne zróżnicowanie związane z kondycją psychofizyczną osób starszych, jedni decydują się na całkowite zakończenie pracy, inni zmniejszają jedynie czas, jaki na nią poświęcają[97].

[92] Tamże, s. 90.
[93] Tamże.
[94] Tamże.
[95] Tamże, s. 91.
[96] Tamże.
[97] Tamże.

Pracując z młodzieżą szkolną, warto mieć na uwadze etap rozwoju życiowego i zawodowego, w którym się znajduje. Spojrzenie przez pryzmat faz rozwojowych może pomóc zrozumieć, czego może doświadczać młody człowiek, będąc w określonym wieku, z czym sobie radzi, a co może sprawiać mu trudności, z czego wynikają nierzadkie w tym wieku zmiany zainteresowań oraz niezdecydowanie w stosunku do kolejnych wyborów edukacyjnych i zawodowych.

1.2. Kierunki rozwoju w poradnictwie edukacyjno-zawodowym dla młodzieży

Poradnictwo edukacyjno-zawodowe na przestrzeni swego ponad 100-letniego istnienia w życiu społecznym świata zachodniego przeszło znaczące przemiany. To działanie społeczne zostało powołane po to, aby wspierać ludzi w czasach dynamicznego rozwoju przemysłu. Przez wiele lat bazowało ono na modelu wsparcia koncentrującym się na dopasowaniu jednostki do określonego zawodu i polegało najczęściej na eksperckiej pomocy w jednorazowym wyborze profesji, którą dana osoba najczęściej pełniła do końca swojej zawodowej aktywności. Poradnictwo tego okresu jest określane jako poradnictwo lub doradztwo zawodowe (*vocational guidance*)[98]. W latach 70., pod wpływem psychologicznych koncepcji rozwoju zawodowego, traktujących karierę jako rozpoczynający się w dzieciństwie proces, w trakcie którego jednostki realizują zadania odpowiadające danej fazie rozwojowej[99], zaczął dominować model poradnictwa rozumiany jako trwający w czasie proces wsparcia człowieka w kontekście zmian wynikających z jego rozwoju osobistego i zawodowego. Ten model B. Wojtasik określa mianem poradnictwa edukacyjno-zawodowego[100], który w literaturze anglojęzycznej zaczyna funkcjonować jako *vocational counseling*. Zadania doradców w tym modelu koncentrują się z jednej strony na rozwoju zawodowym człowieka i kompetencjach zarówno edukacyjnych, jak i zawodowych, jakie jednostka zdobywa w trakcie życia. Z drugiej zaś strony uwzględniają coraz bardziej nieprzewidywalny i sekwencyjny przebieg jednostkowych karier, które dziś rzadziej związane są z przekształcającymi się instytucjami, a coraz bardziej indywidualizują się. Głównym celem wsparcia poradniczego w tym nurcie jest przede wszystkim pomoc jednostce w procesie jej zawodowego i osobistego rozwoju w ciągu całego życia oraz towarzyszenie jej w coraz liczniejszych tranzycjach, jakie zachodzą w jej karierze. Doradca, oferując radzącym się wsparcie w tym modelu, koncentruje się głównie na uczeniu, rozwijaniu postaw, przekonań i kompetencji niezbędnych jednostkom w realizacji zadań rozwojowych w kolejnych fazach kariery[101].

Najnowszy model poradnictwa – poradnictwo konstruowania życia/kariery (*life design and career counseling*), określane też jako poradnictwo w zakresie konstruowania ścieżki zawodowej i kariery (*vocational design and career counseling*), jest odpowiedzią specjalistów zajmujących się współczesnym poradnictwem na konieczność pomocy jednostkom w ich ciągłym dostosowywaniu się do zmieniających się oczekiwań współczesnego świata, a szczególnie rynku pracy, w radzeniu sobie z życiem w erze globalizacji i cyfryzacji. Zadaniem osób pomagających w tym podejściu jest przede wszystkim pomoc radzącym się w konstruowaniu i rekonstruowaniu karier oraz wspólne z radzącym się ich konstruowanie poprzez opowiadanie o nich. Doradcy starają się stwarzać osobom radzącym się okazje do tworzenia narracji życia, które składają się na większą opowieść, po to, aby osoby wspierane

[98] Por. M. L. Savickas, ***Constructing Careers: Actors, Agents, and Authors***, The Counseling Psychologist XX(X) 1-15; B. Wojtasik, ***Proces zmian w poradnictwie…***

[99] Por. A. Paszkowska-Rogacz, ***Psychologiczne podstawy…***

[100] B. Wojtasik, ***Refleksyjne konstruowanie kariery życiowej…***

[101] M. Malewski, ***Poradnictwo wobec zmieniających się wzorców ludzkiego życia***, [w:] B. Wojtasik, A. Kargulowa (red.), ***Doradca – profesja, pasja, powołanie***, Warszawa 2003.

w następnym etapie działania, samodzielnie lub wraz z doradcą, potrafiły zaprojektować następny epizod w karierze, wykorzystując uświadomione sobie w trakcie narracji zasoby i możliwości[102].

Zmiany w poradnictwie zawodowym ilustruje poniższa tabela opracowana przez jednego z ważniejszych badaczy współczesnego poradnictwa kariery poradnictwa zawodowego M. L. Savickasa.

do aktywnego i pełnoprawnego udziału w życiu społecznym, takich jak kompetencje interpersonalne, a szczególnie umiejętności komunikacyjne i współpracy z innymi, kompetencje organizacyjne, w tym umiejętność planowania i wyznaczania celów, radzenia sobie ze zmianą oraz samoorganizacja, a także kompetencje związane z cyfryzacją rzeczywistości.

Tab. 5. *Trzy paradygmaty wsparcia w obszarze kariery*

Doradztwo zawodowe (*vocational guidance*)	**Poradnictwo edukacyjno-zawodowe** (*vocational counseling*) **Edukacja do kariery/kształcenie zawodowe** (*career education*)	**Poradnictwo kariery** (*career counseling*) **Poradnictwo w zakresie konstruowania ścieżki zawodowej i kariery** (*vocational design and career counseling*)
Przedmiot – wiedza o radzącym się	Podmiot – stan rozwoju radzącego się	Projekt – konstruowanie całożyciowej kariery
Cecha Dopasowanie osoby do zawodu	Zadania rozwojowe. Rozwijanie postaw, przekonań i kompetencji niezbędnych jednostkom w realizacji ich zadań rozwojowych	Tematy życiowe. Konstruowanie następnego (nowego) epizodu własnej historii/kariery
Samodopasowanie	Samowdrażanie	Samorealizacja
Podobieństwo	Gotowość	Refleksyjność

Opracowanie własne na podstawie M. L. Savickas, *Constructing Careers: Actors, Agents, and Authors*, The Counseling Psychologist XX(X) 1-15.

Obecnie w polskim poradnictwie najczęściej funkcjonuje model *poradnictwa edukacyjno-zawodowego,* w którym działania skoncentrowane są głównie na wspieraniu ludzi w trudnościach, jakie wnikają ze zmian rozwojowych, kolejnych tranzycji edukacyjno-zawodowych oraz sytuacji problemowych, które są skutkiem zmian zachodzących we współczesnym świecie. Stąd też duży nacisk, aby obok informacji zawodowej specjaliści wspierali ludzi w całożyciowym procesie uczenia się nie tylko w kontekście zdobywania kwalifikacji zawodowych, lecz przede wszystkim w procesie nabywania kompetencji niezbędnych

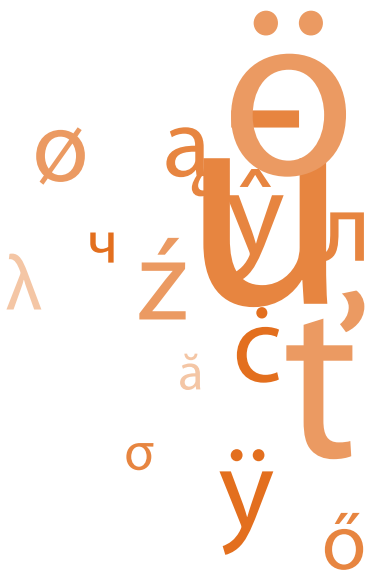

[102] A. Kargulowa, ***Próba zainteresowania pedagogiki ogólnej uczeniem się w sytuacji poradniczej***, „Przegląd Pedagogiczny" 2011, nr 1, s. 124-134.

2. Uczniowie gimnazjum jako odbiorcy poradnictwa edukacyjno-zawodowego

2.1. Sytuacja młodzieży w kontekście współczesnego rynku pracy

Polska młodzież, tak jak wielu młodych Europejczyków, szczególnie Greków, Włochów Hiszpanów czy Francuzów, znalazła się w trudnej sytuacji, ponieważ okres, gdy podejmują wiążące decyzje edukacyjno-zawodowe, przygotowują się do wejścia lub wchodzą w dorosłe życie, gdy z coraz większym trudem starają się zdobyć praktyki czy też podjąć pierwszą pracę, przypadł im na czas głębokich przemian, kryzysów polskiej gospodarki i demokracji oraz niestabilności wspólnoty europejskiej.

Roczniki młodych Polaków, które przygotowują się do wejścia na rynek pracy, jak i te, które próbują na nim się znaleźć, to wyjątkowa część naszego społeczeństwa. Jak podkreślają specjaliści: *„to niewątpliwie pierwsze pokolenie, które w celach edukacyjnych lub zawodowych może swobodnie eksplorować zarówno sąsiednie państwa europejskie, jak i inne kraje poza Starym Kontynentem"*[103]. Jednakże mimo widocznych zmian w podejściu do własnej kariery, samodzielnego jej konstruowania przez coraz większą grupę młodych osób, konkurencja na rynku pracy, ciągłe niezadowolenie pracodawców z kwalifikacji zawodowych absolwentów polskich szkół ponadgimnazjalnych i wyższych, a przede wszystkim bardzo realna groźba bezrobocia na starcie drogi zawodowej są dziś codziennością najmłodszego pokolenia Polaków.

Wyczerpujący obraz Polskiej młodzieży bardzo obszernie został zaprezentowany w raporcie *„Młodzi 2011"*, opracowanym pod kierunkiem Krystyny Szafraniec na zlecenie Kancelarii Prezesa Rady Ministrów RP[104]. Opublikowana diagnoza to próba stworzenia portretu tej części polskiego społeczeństwa, która nie pamięta i nie zna rzeczywistości Polski komunistycznej, czyli młodych osób urodzonych lub/i dorastających w okresie transformacji systemowej[105]. Opisani w raporcie młodzi ludzie reprezentują dużą rozpiętość wiekową, bowiem badaniami została objęta młodzież między 15 a 34 rokiem życia (młodzież i młodzi dorośli).

Zdaniem K. Szafraniec, autorki raportu *Młodzi 2011*, młodzi ludzie wchodzą dziś w dorosłość w dużo bardziej złożonej rzeczywistości niż wcześniejsze pokolenia. *„Dorastają na pograniczu różnych społecznych i kulturowych światów, a bycie «między» stwarza nową jakość i komplikuje różne sprawy. Przede wszystkim jednak ożywia społeczeństwo, kulturę, nie pozwala na dogmatyczne widzenie świata, uczy perspektywy «innego»"*[106].

K. Szafraniec podkreśla, że młodzi ludzie, uczestniczący w badaniach, dużo bardziej niż starsze pokolenia cenią *„wykształcenie, pracę, duże pieniądze, barwne i ciekawe życie. Ważniejsze są także*

[103] A. Strojek, ***Młodzi Polacy na rynku pracy***, 2012, http://biznes.interia.pl/raport/praca-sezonowa/news/mlodzi-polacy-na-rynku-pracy,1318255,6229, [data dostępu: 15.03.2012].

[104] Zob. K. Szafraniec, ***Raport „Młodzi 2011"***, Wydawnictwo Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2011. W raporcie zamieszczono diagnozę młodych Polaków, koncentrując się na obszarach tematycznych dotyczących: aspiracji i oczekiwań, demografii, wyzwań związanych z edukacją i wchodzeniem na rynek pracy, a także rekomendacje działań i wskazania dla polityk publicznych. Autorzy raportu zaprezentowali w nim dane na temat małżeństwa, rodziny, nowych wzorców seksualności, konsumpcji i sposobów spędzania wolnego czasu, poglądów, postaw i obecności w publicznej sferze życia. Są w nim także przedstawione: obszar zdrowia, zachowań ryzykownych i spójności społecznej.

[105] Tamże, s. 12.

[106] Tamże.

przyjaźnie, szacunek wśród ludzi"[107]. Są także dużo bardziej wyraziści, „zachłanni życiowo", lecz jednocześnie wymagający, głównie od siebie, i nie tak roszczeniowi, jak oceniają ich dorośli[108]. W opracowanym raporcie potwierdza się wiele zjawisk obserwowanych także wśród młodzieży europejskiej i amerykańskiej. Raport potwierdził niejednokrotnie opisywane zjawiska wynikające m.in. z wydłużającej się edukacji. Młodzi Polacy, podobnie jak ich europejscy rówieśnicy, dużo później wchodzą na rynek pracy, a w związku z tym mają trudności z usamodzielnialem się, odraczają wyprowadzenie się z domu, zakładanie własnych rodzin, posiadanie dzieci, bowiem ogromnym problemem jest osiągnięcie samodzielności finansowej i mieszkaniowej.

Szczególnie ważną częścią raportu jest rozdział dotyczący *„Pracy i wchodzenia na rynek pracy"*[109]. Według K. Szafraniec młodzi ludzie reprezentują zdecydowanie odmienne podejście do pracy niż wcześniejsze pokolenia. Raport pokazuje także duże zróżnicowanie w tej kwestii między najstarszą i najmłodszą grupą badanych. Ci najmłodsi zdecydowanie mniej obawiają się wykonywania pracy niezgodnej z umiejętnościami lub niezbyt prestiżowej. Dla nich głównie liczą się odpowiednie dochody, możliwości rozwoju osobistego i szybkiego awansu. *„Młodzi Polacy są wymagający, choć nie roszczeniowi. Filarami ich wewnętrznego świata są – z jednej strony – wartości osobiste i afiliacyjne (szczęście, miłość, przyjaźń, życie rodzinne), z drugiej zaś praca, traktowana jako warunek udanego (tj. dostatniego, przyjemnego, ciekawego) życia i jako źródło osobistych satysfakcji"*[110].

W opracowanej diagnozie znajdziemy kwestie, które zdecydowanie łączą młodych Polaków. Poszczególne kohorty uczestników badań (młodych dorosłych i młodzieży) wykazują bowiem przynależność do tego samego systemu aksjonormatywnego, w kontekście wartości, podporządkowanych zasadzie zbalansowanych relacji między pracą a życiem poza nią (*work-life balance*), jakimi są:

- rodzina i szczęście osobiste,
- poziom życia, przyjemności, czas wolny,
- praca.

Diagnoza pokazuje również różnice między młodszymi i starszymi rocznikami uczestniczącymi w badaniach, które zdaniem autorów raportu uwypuklają odmienność socjalizacyjnych wpływów, jakich doświadczyli młodzi Polacy. Reprezentanci młodszych roczników są widocznym produktem społeczeństwa konsumpcyjnego, *„nie tylko częściej podkreślają wagę pieniędzy czy dostatniego życia, lecz również reprezentują style życia zalecane przez konsumpcjonizm – przywiązują większą wagę do niekonwencjonalności, barwności, indywidualizmu, częściej cenią bycie wyjątkowym"*[111].

Młodsi w porównaniu z reprezentantami starszych pokoleń są bardziej elastyczni, otwarci, ale także wymagający i częściej stawiający na dynamiczne (nierzadko błyskotliwe) kariery. Również częściej niż „międzypokolenie" chcieliby wykonywać pracę gwarantującą większą samodzielność i niezależność (stanowisko kierownicze, własny biznes)[112].

Jednocześnie autorzy raportu nie zauważyli różnic pokoleniowych w odniesieniu do oczekiwań zawodowych. Zarówno dla młodszych, jak i dla starszych najbardziej liczy się wynagrodzenie za pracę, stabilność zatrudnienia, możliwość rozwoju osobistego oraz jak najmniejszy poziom stresu i napięć w miejscu pracy.

Z raportu autorstwa K. Szafraniec wyłania się por-

[107] Tamże.
[108] Tamże.
[109] Tamże, s. 135-180.
[110] Tamże, s. 61.
[111] Tamże.
[112] Tamże, s. 62.

tret młodych Polaków, którzy nie pragną zmieniać świata, ale chcą żyć lepiej i korzystać z tego, co przynosi im życie, chcą inwestować w swoją edukację, mieć pasjonującą pracę, mają nadzieję na ciekawą przyszłość, chcą mieć dzieci i nie oczekują od innych niczego, oprócz pomocy w kwestiach, wobec których sami są bezradni, jak w przypadku trudności ze znalezieniem pierwszej pracy[113].

Wspomniane obawy ze znalezieniem pierwszej pracy to dziś jedna z trudniejszych kwestii, z jakimi borykają się zarówno młodzi ludzie, jak też wszyscy, którzy są zaangażowani w proces ich przygotowania edukacyjno-zawodowego. Polska niestety nie odbiega od europejskiej średniej. Zwiększa się liczba osób młodych bezrobotnych (już co trzeci młody Polak do 25 roku życia pozostaje bez pracy), ale także liczba tzw. biednych – pracujących (*working poor*)[114]. „Stracone pokolenie" – tak coraz częściej określane bywa najmłodsze pokolenie Europejczyków, które zdaniem Z. Baumana prawdopodobnie jako pierwsze powojenne pokolenie zagrożone jest perspektywą spadku na niższą pozycję w społecznej hierarchii niż wcześniejsze, które dotąd awansowały[115]. Jak pisze Z. Bauman: *„Pierwszy raz za naszych czasów, cały rocznik absolwentów staje przed dużym prawdopodobieństwem, a wręcz pewnością wykonywania dorywczych, tymczasowych i niestabilnych prac, nieodpłatnych «szkoleniowych» pseudo-prac, kłamliwie przemianowanych na «staże» – wszystko to znacznie poniżej nabytych umiejętności i lata świetlne poniżej poziomu oczekiwań. Albo doświadczą bezrobocia dłuższego, niż zajmie kolejnemu rocznikowi absolwentów dodanie swoich nazwisk do i tak niebywale długiej listy oczekujących na pracę"*[116].

Sytuacja młodzieży na rynku pracy nie jest najłatwiejsza. Według danych GUS w lutym 2012 roku wśród osób bezrobotnych młodzi do 24 roku życia stanowili 27,8% ogólnej liczby nowo zarejestrowanych (przed rokiem było to 30,6%)[117]. Według badań GUS już teraz niemal co trzeci absolwent jest zarejestrowany jako bezrobotny. To oznacza, że liczba osób poniżej 25 roku życia poszukujących pracy wynosi w Polsce blisko 0,5 mln. Trzy lata temu było ich niemal o połowę mniej. Należy zaznaczyć, że bezrobocie wśród młodych osób jest szczególnie przykre, bowiem jak wskazują badania OECD wśród młodych ludzi rozpoczynających swoją drogę zawodową od trudności ze znalezieniem zatrudnienia, pojawia się tzw. efekt piętna (*scarring effect*). Jego bardzo poważnym negatywnym skutkiem jest zwiększenie ryzyka bezrobocia w późniejszych latach życia wśród osób, które doświadczyły trudności w tranzycji między edukacją a pracą. Osoby dotknięte tym syndromem mogą mieć w przyszłości niższe zarobki, a także mogą być niżej oceniane przez potencjalnych pracodawców. Ów syndrom najczęściej dotyka młodych ludzi o niskich kwalifikacjach i wykształceniu, ale w ostatnich latach w Polsce zaczyna dotykać także młodzieży z dyplomem wyższej uczelni, ponieważ uzyskiwane przez nią na studiach kwalifikacje i kompetencje bardzo często są niewystarczające dla polskich pracodawców, przez co nie chcą oni zatrudniać absolwentów szkół wyższych.

Aby polska młodzież potrafiła odnaleźć się na rynku pracy, a przede wszystkim realizowała swoje marzenia i pomysły, jak najwcześniej musimy pomóc młodym ludziom rozwijać wszystkie niezbędne im w procesie planowania i realizowania własnej kariery kompetencje i umiejętności. A najwięcej przestrzeni na takie działania znajdziemy w trakcie ich edukacji, w różnych jej wymiarach.

[113] Tamże, s. 64.

[114] M. Syska, ***Wprowadzenie: Jak odzyskać „stracone pokolenie"?***, [w:] M. Syska (red.), ***Bez obaw w dorosłość. Socjaldemokratyczny program dla młodego pokolenia***, Wrocław – Warszawa 2011.

[115] Z. Bauman, 2012, ***O pokoleniu wyrzutków***, http://www.krytykapolityczna.pl/Opinie/BaumanOpokoleniuwyrzutków/menuid-1.html, [data dostępu: 02.03.2012].

[116] Tamże.

[117] http://www.stat.gov.pl, [data dostępu: 24.03.2012].

2.2. Rozwój zawodowy ucznia – sytuacja psychofizyczna młodzieży w okresie podejmowania decyzji zawodowej

Czas edukacji w szkole gimnazjalnej przypada na jeden z najbardziej intensywnych i zmiennych etapów ludzkiego życia. Wewnętrznie zróżnicowany, pełen znaczących przejść i wydarzeń, jest to okres dorastania, nazywany także okresem adolescencji. Ten etap ludzkiego rozwoju, trwający od 10/12 do prawie 20 roku życia, od zawsze pełen zmian i tranzycji, w ostatnich czasach pod wpływem rozwoju cywilizacji, nowych warunków funkcjonowania człowieka, ulega znaczącym przemianom, z jednej strony nadal jest etapem przygotowania do wejścia w dorosłe życie, jednak ze względu na zmiany społeczno-kulturowe, m.in. wydłużającą się edukację, opóźnianie przejmowania odpowiedzialności za własne życie, późniejsze usamodzielnienie się młodych ludzi, etap adolescencji u niektórych osób niezauważalnie wydłuża się[118]. Edukacja w szkole gimnazjalnej przypada na wyjątkowy moment przejścia między wczesnym dorastaniem do 15/16 roku życia a późnym dorastaniem po 16 r.ż. W okresie wczesnego dorastania, na który przypada najintensywniejsze dojrzewanie płciowe, głównym zadaniem rozwojowym staje się rozwijanie poczucia autonomii[119]. Szczególne zadania, jakie przypadają na ten okres, to rozwój kompetencji emocjonalnych, nabywanie pewności siebie, budowanie systemu własnych wartości, a przede wszystkim radzenie sobie z gwałtownymi zmianami fizycznymi i uświadamianie sobie seksualności własnej i innych. To stadium życia to ciągłe doskonalenie umiejętności interpersonalnych, szczególnie budowania relacji społecznych z rówieśnikami i dorosłymi, uczenie się współpracy, przy jednoczesnym rozwijaniu własnego zdania i przekonań. To głównie czas rozwoju osobowości w relacjach społecznych (w odniesieniu do rówieśników, rodziny i innych członków społeczeństwa)[120].

Etap późnego dorastania (po 15/16 roku życia) skoncentrowany jest przede wszystkim na poszukiwaniu i budowaniu osobistej tożsamości. To czas dalszego rozwijania własnych przekonań i poglądów, określania autoidentyfikacji, ale przede wszystkim okres rozwoju własnej filozofii życia i tożsamości – przede wszystkim w kontekście płciowości, duchowości oraz życia społecznego. Główne zadania rozwojowe przypadające na ten okres związane są z radzeniem sobie z dalszymi, gwałtownymi zmianami fizycznymi i wynikającymi z nich problemami z własnym wyglądem i jednoczesne budowanie i poszerzanie świadomości własnego Ja w relacji z innymi[121]. Zatem stadium dorastania to czas określania siebie, poszukiwania swojego miejsca, eksperymentowania, podejmowania nowych ról, sprawdzania swoich możliwości, wytyczania granic, a także wyznaczania celów i planów. Dorastanie to niełatwy moment w życiu młodych ludzi, między innymi dlatego, że łączą się w tej fazie aż trzy kategorie niezwykle znaczących obszarów zadań rozwojowych[122].

Pierwsza kategoria zadań związana jest ze wspomnianym powyżej procesem dojrzewania płciowego, a dotyczy odkrycia i akceptacji własnej płciowości. To zadanie niezwykle trudne, nie tylko ze względu na zmiany psychofizyczne o podłożu hormonalnym, ale także ze względu na kulturowo kreowane wzorce kobiet i mężczyzn we współczesnym świecie, kult młodości oraz

[118] A. Bańka, ***Otwartość na nowe formy doświadczania pracy i codzienności a procesy integracji osobowości***, [w:] R. Gerlach (red.), ***Praca człowieka w XXI wieku. Konteksty – wyzwania – zagrożenia***, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2008.

[119] G. Corey, M. Schneider-Corey, ***Mamy wybór***, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2005, s. 60.

[120] Tamże.

[121] Tamże, s, 63.

[122] B. Ziółkowska, ***Okres dorastania. Jak rozpoznać ryzyko i jak pomagać?***, [w:] ***Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa***, (red.) A. I. Brzezińska, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005, s. 381.

wynikające z tego trudności z zaakceptowaniem przekształcającego się własnego wizerunku, nie zawsze przystającego do promowanego obrazu młodego człowieka[123].

Druga kategoria zadań, jakie stoją przed młodzieżą, związana jest ze sferą społeczną i dotyczy procesu autoidentyfikacji i usamodzielniania się emocjonalnego od „ważnych dorosłych" (rodziców, opiekunów i wychowawców). Wiąże się to z natężeniem potrzeby niezależności, podejmowania autonomicznych decyzji i deklarowania gotowości ponoszenia odpowiedzialności za swoje działania, przy jednocześnie nasilającym się w ostatnim czasie zjawisku odraczania usamodzielniania się młodych ludzi i uzyskiwania niezależności, szczególnie finansowej. Ta kategoria zadań odgrywa znaczącą rolę w procesie przygotowywania się młodych ludzi do dorosłych ról partnera życiowego, czy też pracownika niezależnego emocjonalnie i/lub ekonomicznie od swoich rodziców, spełniającego się zarówno w relacjach partnerskich/rodzicielskich, jak i w pracy zawodowej. Niestety współczesny rynek pracy nie sprzyja realizacji niektórych z tych zadań. Duże bezrobocie wśród młodych ludzi, trudności z usamodzielnieniem się finansowym młodych pracowników wynikające z niewystarczającego poziomu wynagrodzenia najmłodszych pracowników, np. na stażach absolwenckich, sprawia, że niektórzy młodzi ludzie mają trudności z realizacją tej kategorii zadań.

Ostatnia wyróżniona przez B. Ziółkowską kategoria zadań wiąże się z poprzednią, a dotyczy przygotowania się młodych ludzi do świadomego uczestnictwa w życiu społecznym oraz przyjęcia dojrzałego systemu wartości oraz norm etycznych. Zadania przypisane do tej kategorii są dziś wyjątkowo trudne, bowiem w świecie upadających i zanikających autorytetów poszukujący wartości i wzorów młodzi ludzie, aby zbudować własny katalog norm i zasad, są narażeni na sięganie po wartości, które nie są dla nich korzystne, lecz są na tyle wyraźne, że mogą skusić młodych swą „wyrazistością". Poszukujący czytelnych punktów odniesienia w procesie budowania własnej tożsamości młodzi ludzie narażeni są na te najbardziej wyraziste, choć niestety najczęściej niekorzystne ruchy społeczne, jak sekty, skrajne światopoglądowo grupy młodzieżowe, np. młodzi nacjonaliści, a także niebezpieczne grupy, takie jak zorganizowane grupy przestępcze[124].

Nagromadzenie zadań rozwojowych i radzenie sobie z nimi, przy jednoczesnym nie zawsze wystarczającym wsparciu młodzieży na tym etapie życia, sprawia, że młodzi ludzie doświadczać mogą wielu przeciwności. Codziennością mogą być dla nich sytuacje konfliktowe (między rówieśnikami, ale głównie związane z rodzicami i nauczycielami), trudności intrapersonalne, związane z wyborem systemu wartości, podejmowaniem decyzji edukacyjnych związanych z tranzycjami edukacyjnymi (przejściem ze szkoły podstawowej do szkoły gimnazjalnej, a następnie z gimnazjum do szkoły ponadgimnazjalnej). Ale B. Ziółkowska zaznacza, że trudności młodzieży mogą także wynikać z deprywacji: niezaspokojenia potrzeb emocjonalnych, poznawczych, intymnych; zagrożeń wynikających z problemów z akceptacją obrazu siebie, wartości, norm i tym podobnych utrudnień dotyczących realizacji zadań, np. ciągle przekształcająca się rzeczywistość, brak wzorów postępowania w życiu społecznym, oraz z przeciążeń wynikających z obniżenia sprawności psychofizycznej związanego z dojrzewaniem i jednocześnie konieczności podejmowania coraz liczniejszych obowiązków edukacyjnych[125].
W procesie wspierania młodych ludzi w pokonywaniu kolejnych zadań rozwojowych warto uwzględniać nadal aktualną koncepcję rozwoju człowieka Erika H. Eriksona. Jego zdaniem człowiek, przechodząc przez kolejne etapy życia, rozwija się, m.in. poprzez realizację charaktery-

[123] Tamże.

[124] Tamże.

[125] Tamże, s. 383.

stycznych dla danego etapu zadań rozwojowych oraz doświadczanie na każdym z nich kryzysu. Według E. H. Eriksona człowiek nabywa kolejnych kompetencji osobowościowych, pokonując kryzysy towarzyszące kolejnym fazom życia. Owe umiejętności, które E. H. Erikson nazywa cnotami[126], stanowią pewne trwałe zasoby każdego człowieka, dzięki którym może radzić sobie z wyzwaniami życiowymi. Zdaniem E. H. Eriksona nieuporanie się z którymś z kryzysów rozwojowych odgrywa znaczącą rolę w procesie konstruowania się tożsamości człowieka. Bowiem brak kompetencji, jakich nabywa człowiek pokonując kryzysy w poszczególnych fazach życia, może sprawić, że będzie miał trudności z pokonaniem kolejnych kryzysów.

Erik H. Erikson, dzieląc życie człowieka na osiem faz, przypisał każdej z nich towarzyszący jej kryzys oraz umiejętności – cnoty, jakich nabywa człowiek z sukcesem przechodząc przez dany etap[127]. Podział ten ilustruje poniższa tabela.

Z punktu widzenia konstruowania kariery edukacyjno-zawodowej wyróżniona przez E. H. Eriksona faza V, czyli okres dorastania, to najbardziej znaczący okres w życiu człowieka. To właśnie na tym etapie życia kształtuje się tożsamość, ta szczególna kategoria, która stanowi podstawę wielu dorosłych doświadczeń, w tym doświadczenia pracy. W czasie tej fazy życia człowiek kształtuje obraz siebie jako autonomicznej jednostki. Próbuje życia i poszukuje odpowiedzi na podstawowe w tym okresie pytanie – „kim jestem i gdzie chcę dojść?". Cechą charakterystyczną tej fazy jest ciągłe eksplorowanie siebie i świata, to etap eksperymentowania w relacjach z innymi, sprawdzania siebie w różnych rolach i sposobach zachowywania się.

Z perspektywy orientacji i poradnictwa edukacyjno-zawodowego ten etap jest kluczowy właśnie ze względu na owo poszukiwanie siebie. Bowiem ten niełatwy dla nastolatków czas odkrywania własnego „ja" przypada, jak zauważa B. Wojta-

Tab. 6. *Etapy życia wg Erika Eriksona*

Etap życia	**Sfery konfliktów**	**Nabyta umiejętność – cnota** *(jeśli człowiek pozytywnie przezwyciężył kryzys)*
I. okres niemowlęctwa (1 r.ż.) *faza ufności podstawowej*	ufność – nieufność	nadzieja
II. wczesne dzieciństwo (2-3 r.ż.) *faza mięśniowo-analna*	autonomia – wstyd i zwątpienie	wola
III. wiek zabaw (3-5 r.ż.) *faza lokomocyjno-genitalna*	inicjatywa – poczucie winy	zdecydowanie
IV. wiek szkolny (6-13 r.ż.) *faza latencji*	produktywność – poczucie niższości	kompetencja
V. dorastanie (13-18 r.ż.)	tożsamość – dyfuzja ról	wierność
VI. młodość (20-30 r.ż.)	intymność – izolacja	miłość
VII. wiek dorosły (30-50 r.ż.)	generatywność – stagnacja	opiekuńczość
VII. dojrzałość (60-80 r.ż.)	integralność ego – rozpacz	mądrość

Opracowanie własne na podstawie: E. H. Erikson, *Tożsamość a cykl życia*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2004; por. L. Witkowski, *Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji Erika H. Eriksona*, Wyd. WSEZ, Łódź 2009.

[126] E. H. Erikson, ***Tożsamość a cykl życia***, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2004.
[127] Tamże.

sik, na czas wyjątkowych tranzycji, wynikających z polskiego systemu edukacji, które autorka określa progami edukacyjnymi:

- → tranzycji ze szkoły podstawowej do gimnazjum – I próg edukacyjny (13 r.ż.);
- → tranzycji ze szkoły gimnazjalnej do ponadgimnazjalnej – II próg edukacyjny (16 r.ż.);
- → tranzycji ze szkoły ponadgimnazjalnej na studia lub do świata pracy – III próg edukacyjny (18-19 r.ż.)[128].

Powyższe progi edukacyjne sprawiają, że młodzi ludzie, w czasie tak intensywnej aktywności związanej z budowaniem obrazu siebie, odkrywaniem własnych zainteresowań, umiejętności i zdolności, w czasie trwającego procesu konstruowania własnej tożsamości, aż trzykrotnie muszą dokonać ważnych dla siebie wyborów edukacyjnych, rzutujących na ich dalsze życie. Taka sytuacja sprawia, że otoczenie nastolatków, szczególnie rodzice i nauczyciele, oczekuje od nich coraz bardziej precyzujących się planów i celów życiowych, podejmowania coraz bardziej świadomych i przemyślanych decyzji, gdy tymczasem nastawiona na poszukiwanie siebie młodzież, w świecie zanikających wzorców, tymczasowości i zmienności warunków, coraz częściej odracza podjęcie wiążących decyzji edukacyjnych, nastawiając się na krótkoterminowe angażowanie się w różnorodne aktywności i zarzucanie ich, gdy tylko stają się dla niej z jakiegokolwiek powodu niewarte zainteresowania. Na pytanie o przyszłość wielu gimnazjalistów nie udziela konkretnych odpowiedzi, mówiąc, że jeszcze nie wiedzą, co chcieliby w życiu robić, kim chcieliby być. I choć, tak jak napisałyśmy, takie podejście do planów i podejmowania decyzji jest charakterystyczne dla tego etapu życia, wymuszona systemem edukacji konieczność podejmowania decyzji edukacyjnych sprawia, że taka postawa niejednokrotnie spotyka się z dużym niezrozumieniem. Powinniśmy jednak pamiętać o dwóch niezwykle ważnych w tym obszarze kwestiach.

Po pierwsze o nieodwracalnym końcu ery liniowych karier i jednorazowych wyborów edukacyjnych podejmowanych w 15 r.ż. Dziś, w tak zmieniającej się rzeczywistości, umiejętność podejmowania wielokrotnych decyzji i gotowość do zmiany wcześniej ustalonych planów i celów to jedna z kluczowych kompetencji współczesnego człowieka. Częsta zmiana planów, wybieranie jedynie krótkoterminowych celów, otwartość na wyzwania oraz pewnego rodzaju niezdecydowanie charakterystyczne dla tego etapu życia mogą okazać się dla młodych ludzi dobrym treningiem przed wejściem w świat tymczasowej pracy i ciągłej gotowości, aby móc ją zdobyć. Dzięki takiej postawie elastyczności w podejmowaniu decyzji, umiejętności korekty lub całkowitej zmiany planów być może młodym ludziom łatwiej będzie odnaleźć się na dynamicznie zmieniającym się rynku pracy.

Po drugie nie zawsze pamiętamy, że zarzut, iż młodzi 16-18-latkowie nie są gotowi do podejmowania świadomych i trafnych decyzji, jest dla nich krzywdzący, ponieważ, jak przypomina B. Wojtasik, przytaczając badania prowadzone przez amerykańskiego psychiatrę zajmującego się badaniem mózgu J. Giedda, odpowiedzialne podejmowanie decyzji w tym okresie życia jest niemożliwe[129]. Wynika to bowiem, jak dowodzi amerykański badacz, z niedojrzałości struktur mózgowych odpowiedzialnych za proces podejmowania decyzji, czyli kory przedczołowej, która odpowiada za takie umiejętności jak ustalanie priorytetów, zbieranie myśli, planowanie czy też rozważanie konsekwencji swoich czynów. Jak pokazują badania, mózg człowieka dojrzewa do 25 r.ż., wspomniana kora przedczołowa, w której umiejscowione są ośrodki decyzyjne, dojrzewa jako ostatnia. Zatem projektując działania z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego dla młodzieży, powinniśmy uwzględniać fakt, że młodzi ludzie na tym etapie życia nie są jeszcze gotowi do podejmowania dojrzałych decyzji i nie zawsze potrafią ocenić oraz w pełni zrozumieć

[128] B. Wojtasik, *Poradnictwo…*, s. 49.

[129] Podaję za: B. Wojtasik, *Poradnictwo…*, s. 56-57.

konsekwencje swoich działań. Co nie znaczy, że nie mają oni własnego zdania i pomysłów na swoje życie. Oznacza to, że powinniśmy pamiętać, aby w tak niełatwym dziś procesie planowania kariery, ze względu na charakterystykę okresu dorastania oraz poziom dojrzałości decyzyjnej młodych ludzi na tym etapie życia, towarzyszyć młodzieży podczas jej tak licznych i różnorodnych procesów decyzyjnych.

Zatem choć częsta zmiana zainteresowań i planów może niepokoić rodziców nastolatków, z punktu widzenia konstruowania kariery takie zachowanie może być niezwykle pozytywne. Jeśli tylko osoby wspierające młodych ludzi będą potrafiły wykorzystać nabywane w tym okresie przez nich doświadczenia, pomogą im zaprojektować kariery, które młodzi ludzie będą w stanie realizować, a w sytuacji konieczności zmiany planów i celów samodzielnie lub przy niewielkim wsparciu doradców będą potrafili je przekształcić. Ważne dla dalszego rozwoju zawodowego jest bowiem jak najbardziej świadome przejście nastolatków przez tę naturalną dla człowieka fazę prób i błędów. Dzięki temu młody człowiek ma szansę wykształcić dojrzałą tożsamość, aby z pełnym zaangażowaniem mógł wchodzić w kolejne dorosłe role: pracownika, współpracownika, partnera, rodzica itp. Warto zwrócić uwagę, aby zbyt mocno nie naciskać na osoby niezdecydowane. To ważne, aby nie dokonywały one wyborów pod presją otoczenia, wybierając „czyjś" pomysł na ich życie, bez pewności, że wybrana ścieżka rzeczywiście odpowiada ich predyspozycjom i zainteresowaniom. Na tym etapie, aby wspomóc proces konstruowania tożsamości oraz wzmocnić umiejętności przydatne w procesie podejmowania decyzji, warto, aby w procesie edukacji pojawiły się wątki dotyczące planowania oraz przewidywania konsekwencji podjętych decyzji w przyszłości, takie jak:

- perspektywa czasowa, czyli zdolność dostrzegania ciągłości i ograniczeń czasowych życia i kariery,
- przewidywanie sukcesu, czyli umiejętność przewidywania skutków własnych działań, umiejętności wyznaczania celów oraz ufności, iż mimo trudności uda się je zrealizować[130].

Obie umiejętności odgrywają znaczącą rolę w rozwoju jednej z kluczowych kompetencji w procesie konstruowania kariery – planowania[131].

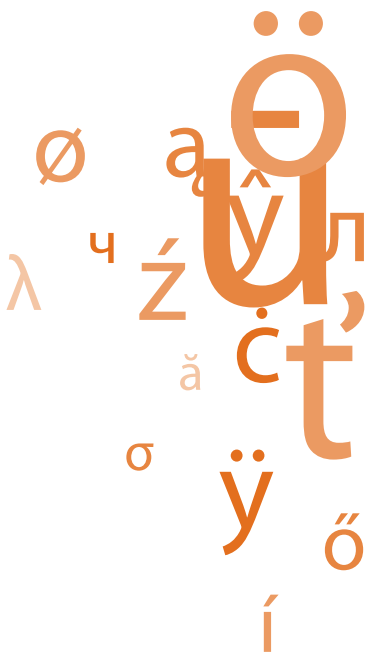

[130] A. Weyssenhoff, E. Kruk-Krymula, J. Biłko, M. Piekarski, dz. cyt., s. 37-38.

[131] Szerzej na ten temat piszemy w rozdziale V, pod. 5.3.

3. Nauczyciel przedmiotu jako doradca zawodowy

W realizowaniu wewnątrzszkolnego systemu doradztwa ogromne znaczenie ma zaangażowanie się wszystkich nauczycieli pracujących w gimnazjum. Każdy z nauczycieli może wdrażać zagadnienia z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego w swojej bezpośredniej pracy z uczniami. Wychowawcy mogą realizować program z poradnictwa edukacyjno-zawodowego na godzinach wychowawczych. A nauczyciele przedmiotów na swoich lekcjach podczas omawiania treści programowych. Nie mamy tu na myśli poświęcania całych jednostek lekcyjnych na realizację tematyki doradczej, lecz włączanie jej w prowadzone zajęcia. Wymienienie zawodów przy okazji omawiania określonego tematu, przygotowanie zadania z przedmiotu, które będzie miało także walor informacyjno-doradczy, może pomóc młodzieży w przygotowaniu się do podejmowania decyzji edukacyjno-zawodowej. Nauczyciel przedmiotu może być także doradcą zawodowym w wielu sytuacjach edukacyjnych mających miejsce w gimnazjum. Nauczyciel w swojej codziennej pracy poznaje zainteresowania, uzdolnienia i umiejętności uczniów. Może niejednokrotnie tworzyć sytuacje, w których uczniowie będą mogli poznawać siebie także pod względem cech charakteru, predyspozycji do zajmowania się określonymi dziedzinami wiedzy. Nauczyciele znają też sytuację życiową swoich uczniów. Mogą być dla swoich uczniów autorytetami. Słuchając uczniów, udzielając informacji, wskazówek, w sposób systematyczny i długotrwały mogą inspirować uczniów do myślenia o swojej przyszłości edukacyjno-zawodowej. Nauczyciel może być doradcą dla uczniów. W swojej codziennej pracy może korzystać z modeli i metod pracy, które nie są zarezerwowane tylko dla profesjonalnych doradców.

3.1. Modele i metody pracy nauczyciela

Nauczyciel pomaga uczniom w przyswajaniu wiadomości, rozwiązywaniu zadań, poszukiwaniu odpowiedzi na pytania dotyczące nauki szkolnej, ale także codziennych sytuacji życiowych. Pomaga w różny sposób, dając gotowy materiał, który trzeba przyswoić, bądź sugerując tylko kierunek działania. Można powiedzieć, że ludzie różnią się sposobami niesienia pomocy. Można wyróżnić przynajmniej dwa podstawowe sposoby pomagania – dwa modele pomagania[132]. Pierwszy model to „pomaganie w usuwaniu zła". Jest to sposób dominujący w naszym życiu, jeśli mówimy o pomaganiu. Chodzi o dawanie ludziom tego, czego potrzebują, czego im brakuje wtedy, gdy na to zasługują. Pomagający wyręcza osobę potrzebującą pomocy w byciu zaradnym. W tym modelu osoba potrzebująca pomocy jest bierna, jest biorcą pomocy, np. rad, wskazówek czy pomocy materialnej. To osoba pomagająca dostarcza gotowe rozwiązania, dba o komfort osoby radzącej się. Drugi model pomagania J. Mellibruda nazwał „pomaganiem we wzroście i rozwoju". W tym modelu chodzi już o rzeczy zupełnie inne. Pomagającemu zależy na tym, by radzący się był samodzielny, by rozwijał wiarę we własne możliwości, we własne siły. Jest to raczej „pomoc do samopomocy", a więc poprzez pomoc pomagamy osobie, by ta w dalszej perspektywie była bardzie samodzielna, by umiała sobie sama poradzić z trudnościami, problemami. W tym modelu chodzi o to, by osoba potrzebująca pomocy nabierała do siebie zaufania, że jest w stanie poradzić sobie z czymś, co jest trudne. Pomagający raczej wspiera poprzez słuchanie, wrażliwość, cierpliwość, czasem nawet poprzez swoją obecność. Pytanie: który model jest nauczycielowi bliższy?

[132] J. Mellibruda, *Ja – Ty – My. Psychologiczne możliwości ulepszania kontaktów międzyludzkich*, Instytut Psychologii Zdrowia PTP, Warszawa 1986.

W codziennych relacjach z uczniami, w rzeczywistości szkolnej raczej preferuje model polegający na dawaniu gotowych recept, rozwiązań, materiałów, wskazówek, informacji. Czy może odwołuje się do stylu pracy stwarzającego możliwości aktywizowania uczniów, budzenia w nich zaangażowania, postawy aktywnej, refleksyjności? Oczywiście nie chodzi tu o stwierdzenie, że drugi model jest najlepszy i jedynie słuszny. Każdy człowiek korzysta z obydwu i jest to naturalne. Ale warto z jednego modelu i drugiego korzystać świadomie, w odniesieniu do danej sytuacji i towarzyszących jej okoliczności. Podobnie w pracy nauczyciela. Są sytuacje wymagające stosowania modelu „w usuwaniu zła", ale są i takie, w których z dużym powodzeniem nauczyciel może skorzystać z modelu „pomaganie we wzroście i rozwoju". Chodzi tylko o to, by chcieć z niego korzystać i nie rezygnować, bo jest bardziej wymagający, czasochłonny i angażujący nauczyciela (ucznia także).

Nauczyciel doradca może zastanawiać się także nad tym, która z koncepcji poradnictwa jest mu najbliższa: dyrektywna, liberalna czy dialogowa[133]? Pierwszy typ poradnictwa to dyrektywne, a więc takie, w którym doradca jest ekspertem, zna rozwiązania, do których radzący się powinien się zastosować. Jest raczej tym doradcą, który pyta o konkretne informacje, daje wskazówki, udziela informacji, instruuje. Jego wartość to profesjonalnie przygotowana „recepta", sposób, porada, rozwiązanie.

Drugi typ, określany poradnictwem liberalnym, jest zupełnie odmienny. Tu doradca wspiera osobę potrzebującą pomocy poprzez wysłuchanie jej, uważne skoncentrowanie się na niej, tworzenie klimatu do rozmowy oraz życzliwą obecność. Doradca w relacji liberalnej nie udziela porad, nie daje gotowych rozwiązań. Tak prowadzi rozmowę i towarzyszy osobie korzystającej z pomocy, by ta sama znalazła rozwiązanie, które uzna za dobre i wartościowe.

[133] A. Kargulowa, *Poradnictwo jako wiedza i system działań. Wstęp do poradoznawstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1986.

Trzeci typ poradnictwa jest nazywany dialogowym. W tym rodzaju relacji pomocowej doradca i radzący się wspólnie poszukują rozwiązań problemów. Razem zbierają informacje, dzielą się swoim doświadczeniem, wiedzą i spostrzeżeniami. Jest to przykład poradnictwa partnerskiego, opartego na współdziałaniu, współpracy.

Do każdego typu poradnictwa można przyporządkować modele pracy doradcy. Są to: doradca ekspert, informator, leseferysta, spolegliwy opiekun oraz konsultant[134].

Doradca ekspert „wie, co jest dobre, pożądane" i steruje, a nawet niekiedy manipuluje radzącym się, dając gotowe rozwiązania[135]. Doradzając zakłada, że jest profesjonalistą w zakresie wiedzy i umiejętności doradczych. Uważa, że potrafi zdiagnozować, zebrać potrzebne informacje i dopasować radzącego się do odpowiedniego zawodu, jego wymagań. Ekspert ma dużą wiedzę, jest dobrze przygotowany merytorycznie w tym zakresie. Udziela informacji, daje wskazówki, podaje instrukcje, tworzy projekty kariery skrojone na miarę swoich radzących się. Drugim modelem doradcy w poradnictwie dyrektywnym, ale mnie ekstremalnym, jest informator. Informuje o szkołach, zawodach, rynku pracy, dobrych propozycjach dla radzącego się, ale łagodniej.

Doradca dyrektywny w swojej pracy stosuje metody, które podkreślają jego autorytet, sposób udzielania informacji i porad. Nauczyciel doradca może stosować następujące metody:

a) Kierowanie

Nauczyciel doradca w swojej codziennej pracy stosuje tę metodę. Kieruje uczniem, grupą

[134] Podaję za: B. Wojtasik, *Doradca zawodu. Studium teoretyczne z zakresu poradoznawstwa*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1994. Opisy modeli, metod pracy zostały przygotowane w tej publikacji na podstawie opracowań B. Wojtasik.

[135] B. Wojtasik, *Podstawy poradnictwa kariery…*

uczniów. Prowadzi ich z punktu a do punktu b. W swojej pracy odwołuje się do podstawy programowej, programu nauczania, czy rozkładu materiału. I tak krok po kroku, przez blisko 10 miesięcy w każdym roku szkolnym, zbliża się z uczniami do wcześniej określonego celu. Wie lepiej, kieruje uczniami, „dawkuje" wiedzę, sprawdza, kontroluje, czy została przyswojona przez uczniów. Ich rolą jest wykonywanie poleceń, instrukcji, uczenie się i poddawanie kontroli. Kierowanie opisuje J. Zieleniewski jako proces, który składa się z czynności kierowania. Są nimi:

1. Wybór zadania,
2. Przekazywanie podwładnym ogólnie sformułowanego zadania,
3. Przekazanie instrukcji w sprawie sposobu wykonania zadania,
4. Stwarzanie sytuacji motywacyjnych,
5. Stwarzanie warunków wykonywania zadania,
6. Nadzór, kontrola, dopilnowanie wykonania zadania[136].

Nauczyciel doradca bardzo często w pracy z uczniami korzysta z podobnego układu czynności. Wybiera zadanie, podaje do niego instrukcję, próbuje zmotywować uczniów do pracy, dba o zapewnienie odpowiednich warunków (czas, miejsce, możliwość skorzystania z pomocy), by na koniec sprawdzić, co uczniowi udało się osiągnąć i jaką ocenę może otrzymać.

b) Zadawanie pytań diagnostycznych

Nauczyciel doradca zadaje pytania, które mają posłużyć zebraniu informacji o tym, co uczeń wie, co potrafi, na co go stać. Chcąc rozeznać się także w sytuacji ucznia, jego problemach, także konstruuje takie pytania, które przyczynią się do uzyskania potrzebnych informacji. Często są to pytania zamknięte, na które uczeń może odpowiedzieć „tak", „nie" lub „nie wiem". Są to pytania, które mają za zadanie dostarczanie informacji o sprawie, trudności czy problemie ucznia.

c) Przekonywanie

Nauczyciel doradca stara się niejednokrotnie przekonać ucznia do swojego sposobu myślenia. Przychodzi to z łatwością wtedy, gdy nauczyciel jest kompetentny, budzi zaufanie, jest autorytetem dla uczniów. Nauczyciel lubiany przez młodzież także częściej może przekonać uczniów do swoich racji.

d) Perswazja

Jest to odmiana przekonywania. Nauczyciel doradca może wyperswadować coś uczniom, odradzić, skłonić do odstąpienia od jakiegoś pomysłu. Nauczyciel będzie skuteczny, gdy przygotuje się do zadania, będzie wiarygodny i będzie dysponował listą argumentów.

e) Pouczanie

Pouczanie to kolejna metoda pracy nauczyciela doradcy dyrektywnego. On wie lepiej, zna się na rzeczy, „zjadł na czymś zęby". Takie działanie nie zawsze jest mile widziane przez uczniów. Pouczanie jest wpisane w rzeczywistość szkolną.

f) Udzielanie informacji

Informacja to powiadomienie o czymś, wiadomość, powiedzenie czegoś, zakomunikowanie komuś czegoś. To podstawowa metoda w pracy nauczyciela doradcy. Każdy przedmiot szkolny to tysiące informacji, które każdego dnia uczeń otrzymuje. Ważne, by te informacje były aktualne, rzeczowe i wiarygodne. A przede wszystkim podane w ciekawy sposób.

g) Instrukcja

Jest to metoda bardzo charakterystyczna dla nauczyciela doradcy dyrektywnego. Przepis, ustalony tok postępowania, zapis „krok po kroku" to coś, co towarzyszy nauczycielom i ich uczniom w pracy szkolnej każdego dnia. Oczywiście instrukcja wymaga od nauczyciela dokładności, rzetelności i komunikatywności. Dobrze podana instrukcja np. wykonania zadania to klucz do tego, że zadanie faktycznie zostanie wykonane przez

[136] B. Wojtasik, *Warsztat doradcy zawodu. Aspekty pedagogiczno-psychologiczne*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 1997.

zespół klasowy we właściwy sposób zgodnie z oczekiwaniami nauczyciela.

W nurcie poradnictwa liberalnego można wyróżnić kolejne dwa modele doradcy – leseferystę i spolegliwego opiekuna. Aby wywiązać się z zadań, doradcy ci powinni postępować według trzech podstawowych zasad:

a) Być kongruentnym (być sobą),
b) Szanować radzącego się bezwarunkowo, akceptując go takim, jakim jest,
c) Umieć „wczuwać się", a nie oceniać czy krytykować[137].

Leseferysta jest skoncentrowany przede wszystkim na radzącym się. Nie ma gotowych rozwiązań problemów, z którymi zgłaszają się radzący. Nie twierdzi, że wie, co jest najlepsze i najbardziej wartościowe dla drugiego człowieka. Ma świadomość tego, że to, co on uznaje za dobre i wartościowe dla siebie, nie musi być takie dla drugiego człowieka. Ma raczej podejście nastawione na rozwój radzącego się, z którym warto być, rozmawiać i pobudzać do myślenia o sobie, swoich zasobach i zaangażowaniu w poszukiwanie miejsca dla siebie np. na rynku edukacyjnym i zawodowym. Taki doradca towarzyszy, poświęca czas, zachęca radzącego się do poznawania siebie, myślenia o sobie w kontekście wyboru szkoły i zawodu. Nie udziela rad, nie dokonuje wyboru dobrego czy najlepszego rozwiązania dla osoby, którą wspiera. Ostateczną decyzję pozostawia radzącemu się. Mniej ekstremalnym doradcą w tym typie poradnictwa jest spolegliwy opiekun. Jest on otwarty, akceptujący, wspierający, nie narzuca swojego zdania, pomysłu, ale proszony może udzielić rady. Radzący się sam podejmuje decyzję, przy jego akceptacji, zatem w tym przypadku odpowiedzialność za nią leży już nie tylko po stronie radzącego się.

Doradca liberalny pracuje inaczej niż doradca dyrektywny. Styl jego pracy zdecydowanie różni się w podejściu do drugiego człowieka, także w sposobie prowadzenia z nim rozmowy. Dla stylu pracy doradcy liberalnego charakterystyczne są:

a) Słuchanie i rozumienie

Słuchanie to podstawowe działanie charakterystyczne dla poradnictwa liberalnego. Th. Gordon opisał cztery podstawowe techniki słuchania:

- Słuchanie bierne (milczenie): nie należy mylić z biernym słyszeniem; rozmówca powinien odczuć obecność drugiej osoby, powinien móc się przekonać, że jest uważnie wysłuchany i rozumiany;
- Zaakcentowanie uwagi: są to sygnały werbalne typu „hm, hm", „tak", „rozumiem" i niewerbalne, np. marszczenie brwi, potakiwanie głową, uśmiech, które świadczą o akceptacji i zainteresowaniu drugim człowiekiem;
- Stosowanie „otwieraczy" i zachęty: chodzi tu głównie o zachęcenie drugiego człowieka do wypowiedzi, do rozmowy: „Opowiedz mi o tym", „Chciałbyś mi o tym powiedzieć coś więcej?", „Co o tym sądzisz?" itd.;
- Słuchanie aktywne[138]: polega na odzwierciedleniu usłyszanej wcześniej wypowiedzi osoby radzącej się. To wypowiedź zwrotna udzielona rozmówcy w taki sposób, że ten wie, że został wysłuchany i zrozumiany. Aktywne słuchanie polega na przekazaniu własnymi słowami tego, co odczuwa osoba radząca się, albo jak została zrozumiana. Polega na wyrażaniu zainteresowania tym, co mówi rozmówca. Aktywne słuchanie oznacza nieprzerywanie rozmówcy i powstrzymywanie się od prowadzenia innych rozmów oraz skupienie na nim uwagi. Czasami słuchający może zadać krótkie pytanie, które potwierdzi, czy dobrze rozumie nadawcę.

Aktywne słuchanie może przyjąć formę:
– Parafrazy, która jest powtórzeniem/streszczeniem własnymi słowami wypowiedzi rozmów-

[137] Tamże, s. 73.

[138] Th. Gordon, *Wychowanie bez porażek*, PAX, Warszawa 1991.

cy w celu sprawdzenia zgodności intencji mówiącego z odbiorem słuchającego. Służy ona: rozwijaniu wrażliwości na drugiego człowieka; utwierdzaniu mówiącego w przekonaniu, że jest rozumiany i słuchany; podkreślaniu zainteresowania rozmówcą; porządkowaniu wypowiedzi; koncentrowaniu uwagi mówiącego i słuchającego; sprawdzaniu zgodności odczytu komunikatu z intencją nadawcy; przerywaniu zbyt długiej wypowiedzi.

Przykłady parafrazy: „Jeśli dobrze zrozumiałam, zdarzenie to… Czy tak?", „Z tego, co zrozumiałam…", „Z tego, co pan powiedział, wynika…".

– Odzwierciedlania uczuć, które oznacza wyrażanie uczuć i emocji mówiącego, poprzez przekazywanie ich słowami przez osobę słuchającą. Służy ono: nazywaniu emocji i uczuć; ujawnianiu emocji i uczuć; budowaniu poczucia zrozumienia i panowania nad emocjami i uczuciami.

Przykłady odzwierciedlania uczuć: „Wyglądasz na zmartwionego sytuacją…", „Słyszę żal w Twoim głosie…", „Wydajesz się być zasmucona tą sytuacją…".

– Dowartościowywania, którego celem jest wzmocnienie i docenienie starań, działań, intencji, deklaracji naszego rozmówcy tak, aby podkreślić jego ważność i wartość. Służy ono: budowaniu atmosfery zaufania, życzliwości, otwartości i bezpieczeństwa; wzmacnianiu poczucia partnerstwa i współpracy; docenianiu i podkreślaniu osiągnięć, sukcesów, postępów stron; wzmacnianiu strony słabszej.

Przykłady dowartościowywania: „Widzę, że dużo potrafisz…", „Doceniam twoje zaangażowanie, chęć zrozumienia…", „To ważne, co mówisz…".

– Wyjaśniania (klaryfikowania), które jest precyzowaniem, konkretyzowaniem oraz porządkowaniem ważnych kwestii za pomocą odpowiednich pytań. Celem zastosowania wyjaśniania może być ustalenie najważniejszych kwestii, diagnozy sytuacji czy problemu. Służy ono: zrozumieniu problemu i jego przyczyny; rozpoznaniu najważniejszych kwestii; zdobywaniu dodatkowych danych; sprawdzaniu czy dobrze zrozumiano intencje mówiącego; określaniu ewentualnych rozbieżności między stronami; porządkowaniu przekazywanych informacji.

Przykłady wyjaśniania: „Co się wydarzyło…", „Kiedy miało miejsce…", „Gdzie to się stało?", „Jak długo trwa ta sytuacja?".

b) **Zadawanie pytań otwartych, na które radzący odpowiada tyle ile chce.** Tak postawione pytanie pozostawia bardzo dużo swobody odpowiadającemu zarówno w sposobie wypowiedzi, jak i doborze treści;

c) **Obserwowanie:** chodzi o dostrzeganie werbalnych i niewerbalnych komunikatów przesyłanych przez rozmówcę i przekazywanie wyników obserwacji. Np. „Zauważyłam, że kiedy mówisz o swojej mamie, to drży ci głos";

d) **Stosowanie komunikatu typu „Ja":** informuje drugą osobę o tym, jak jej zachowania wpływają na nas, tzn. jakie wywołują w nas emocje/stany, jakie to ma dla nas znaczenie. Komunikat „Ja" jest jasną, nie zagrażającą formą mówienia o swoich potrzebach, oczekiwaniach, uczuciach („Jest mi przykro, kiedy mnie obgadujesz, ponieważ nie daje mi to możliwości obrony");

e) **Wsparcie i budowanie nadziei:** wypowiedzi mające na celu dawanie wsparcia typu „Poradzisz sobie", „Masz siłę, by rozwiązać ten problem".

W poradnictwie dialogowym mamy do czynienia z modelem zwanym konsultantem. Doradca konsultant zwraca uwagę na radzącego się i na to, z czym on do niego przychodzi. Rozmawia, dzieli

się swoim doświadczeniem i wiedzą. Ale jest też ciekaw wiedzy i doświadczeń osoby, która przychodzi do niego po pomoc. Układ jest partnerski, doradca i radzący się razem pracują nad zadanym pytaniem, zgłoszoną trudnością czy problemem. W tym typie poradnictwa częściowo mieszczą się już wcześniej wymienieni doradcy: informator i spolegliwy opiekun[139].

Doradca dialogowy chcąc wesprzeć radzącego się w poszukiwaniu rozwiązań, poznać jego doświadczenia, inaczej rozmawia, stosuje inne metody pracy. Np.:

a) **Zadawanie pytań jako sposób wspólnego poszukiwania informacji i określania uczuć.** Doradca konsultant pyta nie tylko po to, aby lepiej zrozumieć radzącego się, ale także aby on sam mógł lepiej zrozumieć siebie i swój problem. Konsultant preferuje, podobnie jak doradca liberalny, pytania otwarte, które jednak w sposób bardziej zdecydowany ukierunkowują odpowiedź radzącego się. Np. doradca liberalny: „O czym chcesz porozmawiać?"; doradca konsultant: „Jak wyglądają twoje kontakty z matką?". Stawianie pytań jest traktowane przez konsultanta jako zachęcanie klienta do dłuższej wypowiedzi[140];

b) **Interpretowanie wypowiedzi:** polegające na nadaniu nowego znaczenia temu, co przekazał nam nasz rozmówca;

c) **Negocjacje:** dwustronny proces komunikowania się mający na celu osiągnięcie porozumienia;

d) **Wspólne rozwiazywanie problemu; wspólnie wypracowana porada;**

e) **Konsultacja:** np. zasięgnięcie opinii, poznanie czyjegoś stanowiska w sprawie;

f) **Podsumowanie rozmowy, które służy zebraniu i streszczeniu najważniejszych kwestii, informacji, myśli i uczuć, które pojawiły się podczas rozmowy.**

Dzisiaj coraz bardziej odchodzi się od poradnictwa dyrektywnego na rzecz liberalnego i dialogowego. Także w realiach szkoły, gdzie uczeń jest traktowany podmiotowo, jako osoba, której warto pomóc w rozwoju, w nabywaniu kompetencji nie w sposób dyrektywny, narzucający, preferujący jedno niepodważalne stanowisko.

3.2. Współpraca nauczyciela z rodzicami uczniów

W gimnazjum, choć nie tylko, konieczna jest współpraca między rodzicami, uczniami i szkołą m.in. w sytuacjach, gdy chodzi o pomoc młodzieży w przygotowywaniu się do podjęcia kolejnych decyzji edukacyjnych i zawodowych. Zbudowanie triady: uczeń – szkoła – rodzic jest idealnym rozwiązaniem dla wspierania uczniów w procesie planowania kariery.

Rys. 2. *Triada: Uczeń – Szkoła – Rodzice*

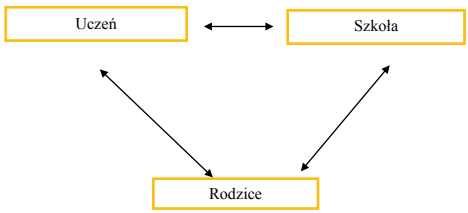

Jak już wcześniej pisałyśmy, zmiany na rynku pracy, a jednoczenie wzrastająca liczba informacji na temat zawodów, ścieżek kształcenia, mogą sprawiać, że młodzież często może czuć się zagubiona i zdemotywowana, słysząc z różnych stron o niepewności współczesnego świata i trudnościach z przewidywaniem tego, „czym się zająć i co warto robić w życiu". Uczniowie ostatnich klas, motywowani głównie terminami, decyzję o wyborze szkoły ponadgimnazjalnej często po-

[139] Podaję za: B. Wojtasik Warsztat doradcy…, s. 74.
[140] B. Wojtasik, *Podstawy poradnictwa kariery…*, s. 93.

dejmują na ostatnią chwilę. Zatem istnieje spore ryzyko, że decyzja będzie pochopna i nieprzemyślana. Bywa, że uczeń wybiera szkołę, której profil zupełnie nie pasuje do jego zainteresowań i/lub predyspozycji. Aby jednak młodzi ludzie wybierali ścieżki, które pozwolą im rozwijać swoje pasje i zainteresowania, potrzebne jest wsparcie ich otoczenia, nie tylko grupy rówieśniczej, ale również rodziców i szkoły.

Współpraca szkoły i nauczycieli z uczniami jest bardzo czytelna dla obu stron, również w obszarze poradnictwa edukacyjno-zawodowego. Mniej przejrzysta jest jednak obecność rodziców we współpracy na rzecz działań o charakterze doradczym. Bardzo często rodzice są angażowani dopiero na koniec trzeciej klasy gimnazjum, gdy są organizowane np. spotkania z przedstawicielami szkół ponadgimnazjalnych, targi edukacyjne, albo wtedy, gdy wychowawca podczas zebrania uświadamia im, jak ważna decyzja czeka ich dzieci. Należałoby zdecydowanie wcześniej podejmować działania mające na celu włączenie rodziców w pracę z uczniami. A przecież rozwijanie preferencji zawodowych, doświadczenia wyniesione z domu rodzinnego mają ogromne znaczenie w procesie konstruowania kariery. Środowisko rodzinne niejednokrotnie silnie oddziałuje na to, co uczeń myśli o swojej przyszłości. Pochodzenie społeczne rodziców, ich doświadczenia zawodowe, tradycje zawodowe w rodzinie, wartości preferowane przez rodziców, ich aspiracje życiowe/zawodowe, postawy i nastawienie do rzeczywistości to te czynniki, które niejednokrotnie rzutują na to, co myślą, co mówią i na co decydują się uczniowie szkół gimnazjalnych. Rodzina stanowi dla dziecka najważniejszy (przynajmniej do pewnego momentu) punkt odniesienia w rozumieniu świata, także tego związanego z pracą zawodową, wykonywaniem zawodu czy uczeniem się. To, co mówią rodzice, w jaki sposób oceniają zawody, które biorą pod uwagę dzieci, może zdecydowanie odbić się na decyzjach dzieci. Informacje przekazywane przez rodziców o zawodach, szkołach, pracy zawodowej to często pierwsze źródło informacji, któremu uczniowie z zaufaniem przyklejają etykietę „wiarygodne". To właśnie rodzice w sposób świadomy bądź nieświadomy przekazują informacje swoim dzieciom przez pryzmat swojej wiedzy i własnych doświadczeń. Uczeń często to, co otrzymał od rodziców, może traktować jako coś naturalnego, oczywistego, prawdziwego i niebudzącego wątpliwości. Rodzice są/mogą być więc głównymi kreatorami wyborów swoich dzieci nie tylko dlatego, że dostarczają modelowych wzorców jakiejś profesji, ale także ze względu na skalę ich bezpośredniego (nie)świadomego zaangażowania w proces wyboru zawodu przez swoje dzieci. Każdy ma swoje zadania, każdy może coś wnieść do wspólnej sprawy, jaką jest zapewne zwiększenie prawdopodobieństwa dokonania trafnego wyboru edukacyjno-zawodowego przez ucznia szkoły gimnazjalnej. Uczeń wnosi informacje o swoim potencjale, swoje osiągnięcia i zaangażowanie. Szkoła udziela wsparcia, przygotowuje ofertę pod kątem pomocy w dokonywaniu wyborów przez ucznia. Rodzice wnoszą swoją wiedzę, informacje na temat dziecka, jego mocnych stron, swoje postawy, wartości i zaangażowanie we wspólną sprawę. Zaproponowana triada jest konieczna, aby młody człowiek miał poczucie bycia „zaopiekowanym", aby nie czuł się jak „rozbitek" na morzu możliwości, alternatyw i wielości wyborów.

W kontekście wyżej ogólnie zarysowanych obszarów współpracy szkoły z rodzicami pojawia się konieczność zasygnalizowania jeszcze jednego wątku współpracy szkoły z rodzicami, szczególnie jeśli chodzi o gimnazjum. Tym wątkiem jest zaproszenie rodziców do współpracy w obszarze poradnictwa edukacyjno-zawodowego. Warto docenić udział rodziców w procesie przygotowywania uczniów gimnazjum do podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych. Jak uzasadnić to stanowisko? Otóż pierwszymi doradcami są rodzice. To oni towarzyszą swojemu dziecku w każdym dniu jego życia. Zatem mogą zobaczyć,

co lubi ich dziecko robić, co je pasjonuje, zajmuje, ciekawi. Dziecięce zabawy są bardzo często pierwszym źródłem informacji o zainteresowaniach dziecka. Rodzice mogą obserwować swoje dziecko, rozmawiać z nim, przyglądać się temu, w których obszarach, zajęciach ono czuje się jak przysłowiowa „ryba w wodzie". Gdy dziecko jest w wieku szkolnym, to rozmowy z dzieckiem na temat przedmiotów szkolnych, zajęć pozalekcyjnych mogą być kopalnią wiedzy o pasjach dziecka. Rozmowa z dzieckiem, towarzyszenie mu w codziennych obowiązkach pozwala na przejście z dzieckiem fazy marzeń, zawodowych fantazji (będę piosenkarką, modelką), a potem fazy zainteresowań (lubię matematykę), i tak do krystalizacji pomysłów, poszukiwania konkretnych pomysłów na siebie (interesują mnie samochody, zatem będę mechanikiem samochodowym).

Oczywiście ma prawo zdarzyć się, że rodzice nie doceniają swoich kompetencji doradczych, umniejszają ich znaczenie, przydatność. Rodzice często nie są świadomi tego, jak bardzo mogą pomóc. Po prostu nie czują się doradcami. Są też tacy rodzice, którzy swoją rolę niejako przerysowują. Nie dostrzegają swojej prawdziwej roli doradczej. Raczej lokują siebie w roli eksperta narzucającego zdanie. Są to rodzice, którzy argumentują swoje działania używając stwierdzenia „to dla twojego dobra", „chcę jak najlepiej dla ciebie". W takich sytuacjach dzieci mają za zadanie zgodzić się, nie odmawiać, „przejąć biznes", kontynuować tradycję. Jest oczywiście także grupa rodziców, którzy świetnie znajdują się jako doradcy. Słuchają, rozmawiają, ufają swoim dzieciom, motywują je do samodzielnego podejmowania decyzji. Jest też grupa rodziców, którzy radzą się innych, jak dobrze pomóc swojemu dziecku. Tacy rodzice nie stronią także od pomocy doradcy. Jeśli tylko mogą, to towarzyszą swojemu dziecku podczas wizyty u doradcy. Są gotowi na dostarczenie doradcy wielu ciekawych spostrzeżeń na temat swojego dziecka, informacji, które mogą być bardzo istotne podczas podejmowania przez dziecko decyzji edukacyjno-zawodowej. Jest to możliwe wtedy, gdy rodzice traktują swoje dziecko jako partnera w rozmowie, dają prawo do prezentacji własnego stanowiska, wypowiedzenia się, przedstawienia swoich propozycji. Chcą być wsparciem dla swojego dziecka, chcą współtworzyć, uczestniczyć w trudnym momencie życia swojego dziecka, kiedy to ono ma dopracować się pomysłu na przyszłość, na swoją karierę zawodową.

Rodziców można zaprosić do współpracy, przygotowując propozycje wspólnych działań mających na celu udzielenie wsparcia ich dzieciom w procesie podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych. Działania, które można zaproponować:

1. można zaprosić rodziców do udziału w spotkaniach informacyjno-doradczych, przygotowanych na każdy rok nauki ucznia w gimnazjum;
2. w zależności od możliwości szkoły rodzice mogą być uczestnikami warsztatów przygotowujących ich do bycia doradcą dla swoich dzieci;
3. rodzice mogą brać udział w spotkaniach z przedstawicielami szkół ponadgimnazjalnych (spotkania promujące ofertę edukacyjno-zawodową szkoły ponadgimnazjalnej, targi edukacyjne);
4. można zaprosić rodziców na spotkanie z doradcą zawodowym, który może pomóc rodzicom w znalezieniu się w roli doradców;
5. jeśli dostrzegamy, że dziecko poważnie choruje, to warto zaproponować rodzicom skonsultowanie wyboru szkoły ponadgimnazjalnej z lekarzem prowadzącym (szczególnie wtedy, gdy dziecko decyduje się na wybór szkoły zawodowej);
6. można zaprosić rodziców, jeśli są reprezentantami interesujących uczniów zawodów, na tzw. spotkania z zawodem, podczas których rodzice mogliby opowiedzieć o swoich zawodach, w których się realizują;
7. jeśli rodzice pracują w miejscach, które wzbudzają zainteresowanie wśród gimnazjalistów, to można poprosić rodziców o zorganizowa-

nie dla uczniów wycieczki zawodoznawczej do firm, w których są zatrudnieni;
8. warto rozmawiać z rodzicami o tym, by mieli czas dla swoich dzieci, by chcieli z nimi rozmawiać o ich przyszłości edukacyjnej i zawodowej;
9. można zaproponować rodzicom konkretne działania typu wspólny z dzieckiem udział w tzw. drzwiach otwartych w szkole ponadgimnazjalnej, wspólne wyszukiwanie informacji o szkołach czy zawodach;
10. pomocne może być przekazanie rodzicom informacji o instytucjach służącym pomocą z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego;
11. jeśli w szkole są realizowane programy z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego (np. zewnętrzne), to warto zaprosić rodziców do udziału w spotkaniach zaproponowanych w tym programach;
12. ciekawe może być zaproszenie rodziców do tego, by udzielali swoim dzieciom informacji o ich zainteresowaniach, talentach, mocnych stronach;
13. warto zaproponować rodzicom, by towarzyszyli swoim dzieciom podczas rekrutacji do szkół ponadgimnazjalnych, można w tym miejscu omówić z rodzicami listę trudności, które może napotkać gimnazjalista, np. sugestie kolegów, presja szkoły ponadgimnazjalnej w sytuacji zaproponowania innego profilu czy zawodu.

Oczywiście warto wybrać takie propozycje dla rodziców, które będą dla nich przydatne i które będą chcieli wykorzystać jako źródło swojego wsparcia dla dzieci, tak aby te poczuły pomoc swoich rodziców w tak ważnych dla ich przyszłości momentach. Pozytywna współpraca w rama triady: rodzice – uczniowie – szkoła w obszarze poradnictwa edukacyjno-zawodowego jest niezwykle ważna w kontekście konstruowania przez młodzież swojej przyszłości.

4. Wewnątrzszkolny system doradztwa w gimnazjum

Współczesna rzeczywistość, pełna napięć, dylematów związanych z uczeniem się, dokonywaniem wyborów edukacyjno-zawodowych, podejmowaniem pracy, a także pozostawaniem bez niej, to nierzadko źródło problemów i dylematów młodych ludzi. Uczniowie z różnych źródeł otrzymują informacje o tym, że w przyszłości wielokrotnie będą zmieniać zawód, uzupełniać kwalifikacje, rozwijać kompetencje, aktywnie poszukiwać pracy i będą musieli umieć żyć bez niej. Stąd też ważne staje się wyposażenie uczniów w umiejętności przydatne w podejmowaniu racjonalnych decyzji dotyczących wyboru zawodu, które rzutować będą na dalszy przebieg ich karier. Oznacza to konieczność stworzenia takiego „systemu" poradnictwa i doradztwa edukacyjno-zawodowego w szkole, który zapewni uczniom nie tylko poznanie możliwości zdobycia zawodów oferowanych przez szkoły oraz wymagań, jakie stawiają one kandydatom, ale umożliwi także rozwijanie świadomości własnych zasobów, kształtowanie umiejętności radzenia sobie ze zmianami i nowymi sytuacjami.

Wielu wyzwaniom współczesnego świata może sprostać szkoła, także gimnazjum, poprzez przygotowanie wewnątrzszkolnego systemu doradztwa (WSD) oraz zatrudnienie w szkole doradcy zawodowego koordynującego jego działanie bądź przydzielenie nauczycielom zadań z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego. Wewnątrzszkolny system doradztwa to ogół działań podejmowanych przez szkołę w celu przygotowania uczniów do wyboru zawodu, poziomu i kierunku kształcenia. System powinien określać: role i zadania doradcy w ramach rocznego planu działań, czas i miejsce realizacji zadań, oczekiwane efekty, formy i metody pracy[141]. Jeśli nie doradcy, to pedagoga szkolnego, wychowawców i nauczy-

[141] Podaję za: *Szkolny doradca zawodowy*, KOWEZiU, Warszawa 2003.

cieli, którzy mogą zaangażować się w proces przygotowywania uczniów do podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych. WSD ma za zadanie stwarzanie uczniom realnej możliwości zdobycia wiedzy i umiejętności niezbędnych do znalezienia swojego miejsca w świecie pracy, całożyciowego (re)konstruowania kariery zawodowej/życiowej.

4.1. Aspekty prawne

Za realizację poradnictwa i doradztwa edukacyjno-zawodowego dla dzieci i młodzieży uczącej się, osób dorosłych (CKU, CKZiU, CKP) w systemie oświaty odpowiada Minister Edukacji Narodowej. Działania w tym zakresie realizują także: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Ośrodek Rozwoju Edukacji, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, a także szkoły. Ministerstwo Edukacji Narodowej jako organ centralny odpowiedzialne jest za działania legislacyjne, m.in. w kwestiach związanych z organizacją pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz poradnictwa edukacyjno-zawodowego.

Poradnictwo i doradztwo edukacyjno-zawodowe w polskim systemie edukacji regulowane jest przez następujące akty prawne:

1. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2003 r. Nr 118, poz. 1112, z późn. zm.).

Dokument ten zobowiązuje organy prowadzące szkoły do określenia tygodniowego wymiaru godzin zajęć doradców zawodowych prowadzących zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia i zawodu w celu wspomagania uczniów w podejmowaniu decyzji edukacyjnych i zawodowych, o których mowa w przepisach Ustawy o systemie oświaty.

2. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.).

Dokument zawiera zapis, iż system oświaty zapewnia w szczególności:

- przygotowywanie uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia,
- warunki do rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz kształtowanie aktywności społecznej i umiejętności spędzania czasu wolnego.

3. Rozporządzenie MEN z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. Nr 61, poz. 624, z późn. zm.), oraz Rozporządzenia MENiS z dnia 19 lutego 2002 r. *w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji* (Dz. U. Nr 23, poz. 225 z póź. zm.), które nakłada na dyrektorów obowiązek zapisania w statucie organizacji wewnątrzszkolnego systemu doradztwa zawodowego oraz zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia. Rozporządzenie określa również organizację współdziałania z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, w tym poradniami specjalistycznymi, oraz innymi instytucjami świadczącymi poradnictwo i specjalistyczną pomoc uczniom i rodzicom.

4. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych* (Dz. U. z 2012 r. poz. 204) zawiera zapis, iż ramowy plan nauczania określa zajęcia realizujące potrzeby i zainteresowania uczniów.

5. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2013 r. poz. 532).

Ten dokument ma na celu wprowadzenie zmian związanych ze zwiększaniem szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, nakłada na szkoły gimnazjalne i ponadgimnazjalne obowiązek realizacji działań z zakresu poradnictwa i doradztwa edukacyjno-zawodowego, polegające na wspieraniu uczniów w planowaniu własnej ścieżki kształcenia i kariery zawodowej. Dokument mówi o tym, że w szkole pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana uczniom m.in. w formie zajęć związanych

z wyborem kierunku kształcenia i zawodu oraz planowaniem kształcenia i kariery zawodowej. Określa także cel podejmowania działań o charakterze doradczym: „Zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia i zawodu oraz planowaniem kształcenia i kariery zawodowej organizuje się w celu wspomagania uczniów lub słuchaczy w podejmowaniu decyzji edukacyjnych i zawodowych, przy wykorzystaniu aktywnych metod pracy. Zajęcia prowadzą nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych i specjaliści".

W myśl powyższego rozporządzenia pomoc psychologiczno-pedagogiczna realizowana w szkole powinna polegać m.in. na rozpoznawaniu potrzeb rozwojowych i edukacyjnych poszczególnych uczniów oraz ich możliwości psychofizycznych, ponadto na rozpoznaniu zainteresowań i uzdolnień uczniów.
Rozporządzenie ustala również szczegółowo zadania, jakie powinien realizować doradca zawodowy:

- systematyczne diagnozowanie zapotrzebowania poszczególnych uczniów na informacje edukacyjne i zawodowe oraz pomoc w planowaniu kształcenia i kariery zawodowej;
- gromadzenie, aktualizacja i udostępnianie informacji edukacyjnych i zawodowych właściwych dla danego poziomu kształcenia;
- prowadzenie zajęć przygotowujących uczniów do świadomego planowania kariery i podjęcia roli zawodowej;
- koordynowanie działalności informacyjno-doradczej prowadzonej przez szkołę i placówkę;
- współpraca z innymi nauczycielami w tworzeniu i zapewnieniu ciągłości działań w zakresie poradnictwa edukacyjno-zawodowego;
- wspieranie nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i innych specjalistów w udzielaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

W tekście rozporządzenia znajduje się także zapis, iż w przypadku braku doradcy zawodowego w szkole lub placówce dyrektor szkoły lub placówki wyznacza nauczyciela, wychowawcę grupy wychowawczej lub specjalistę planującego i realizującego zadania z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego.

6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz. U. z 2013 r., poz. 199).
Rozporządzenie określa zadania poradni psychologiczno-pedagogicznej. Z perspektywy pracy szkoły warto zwrócić uwagę na dwa zadania związane z realizacją działań z poradnictwa zawodowego:

- udzielanie wsparcia dzieciom i młodzieży wymagającym pomocy psychologiczno-pedagogicznej lub pomocy w wyborze kierunku kształcenia i zawodu oraz planowaniu kształcenia i kariery zawodowej;
- udzielanie pomocy rodzicom w rozpoznawaniu i rozwijaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz indywidualnych możliwości psychofizycznych dzieci i młodzieży oraz w rozwiązywaniu problemów edukacyjnych i wychowawczych.

7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określania szkół i wypadków, w których można zatrudniać nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia zawodowego (Dz. U. Nr 50, poz. 400).
Według zapisów tego dokumentu doradcą zawodowym może zostać osoba, która:

- ukończyła studia magisterskie w zakresie doradztwa zawodowego oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
- ukończyła studia magisterskie na dowolnym kierunku i studia podyplomowe w zakresie doradztwa zawodowego oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
- studia pierwszego stopnia w zakresie doradztwa zawodowego oraz posiada przygotowa-

nie pedagogiczne lub
- ukończyła studia pierwszego stopnia na dowolnym kierunku (specjalności) i studia podyplomowe w zakresie doradztwa zawodowego oraz posiada przygotowanie pedagogiczne
- możliwość zajmowania stanowiska nauczyciela-doradcy zawodowego w szkołach i placówkach (specjalnych) ma także osoba, która uzyskała wyżej wymienione kwalifikacje, a ponadto ukończyła studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny w zakresie pedagogiki specjalnej, odpowiedniej do niepełnosprawności uczniów lub rodzaju placówki.

4.2. Aspekty organizacyjne

Celem funkcjonowania wewnątrzszkolnego systemu doradztwa jest udzielanie pomocy uczniom w samopoznaniu własnych predyspozycji zawodowych, potrzeb, uzdolnień, zainteresowań, możliwości, w przygotowaniu do wyboru szkoły, zawodu, wejścia na rynek pracy i w złagodzeniu startu zawodowego. Jego realizacja niesie wiele korzyści. Uczeń i jego rodzice mają zapewniony dostęp do usług doradczych, pomocy w rozwiązywaniu różnych problemów edukacyjnych i zawodowych. W miejscu uczenia się, zdobywania wykształcenia, nabywania kwalifikacji zawodowych uczeń może otrzymać wsparcie w postaci informacji edukacyjno-zawodowej, orientacji zawodowej i poradnictwa edukacyjno-zawodowego. U podstaw wprowadzenia WSD leży przekonanie, że środowisko szkolne odgrywa szczególną rolę w procesie podejmowania decyzji edukacyjno-zawodowych przez uczniów, a także w trakcie uczenia się, nabywania przez nich kwalifikacji zawodowych. WSD obejmuje indywidualną i grupową pracę z uczniami, rodzicami i nauczycielami (Radą Pedagogiczną). Ma charakter działań celowych, systematycznych i długotrwałych (działania w ramach WSD nie mogą mieć charakteru doraźnego, sporadycznego, niezaplanowanego). Działania z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego powinny być koordynowane przez szkolnego doradcę zawodowego lub nauczyciela wyznaczonego przez dyrektora szkoły. Po co działania o charakterze doradczym w szkole? Powodów jest przynajmniej kilka:
- przygotowanie młodzieży do trafnego wyboru zawodu i drogi dalszego kształcenia oraz opracowania indywidualnego planu kariery edukacyjnej i zawodowej;
- przygotowanie ucznia do radzenia sobie w sytuacjach trudnych, takich jak: bezrobocie, problemy zdrowotne, adaptacja do nowych warunków pracy i mobilności zawodowej;
- przygotowanie ucznia do roli pracownika;
- przygotowanie rodziców do efektywnego wspierania dzieci w podejmowaniu decyzji edukacyjnych i zawodowych;
- udzielanie pomocy nauczycielom w realizacji tematów związanych z wyborem zawodu w ramach lekcji przedmiotowych;
- wspieranie działań szkoły mających na celu optymalny rozwój edukacyjny i zawodowy ucznia.

Działania wpisane w WSD mogą obejmować cztery obszary działań:
1. W ramach pracy z nauczycielami (Radą Pedagogiczną):
   - utworzenie i zapewnienie ciągłości działania wewnątrzszkolnego systemu doradztwa zgodnie ze statutem szkoły;
   - określenie priorytetów dotyczących orientacji i informacji zawodowej w ramach programu wychowawczego szkoły na każdy rok nauki;
   - określenie priorytetów dotyczących gromadzenia informacji i prowadzenia poradnictwa zawodowego w szkole;
   - realizację działań z zakresu przygotowania uczniów do wyboru drogi zawodowej i roli pracownika;
   - identyfikację potrzeb i dostosowanie oferty edukacyjnej placówki do zmian na rynku pracy.

2. W ramach pracy z rodzicami:
   - prezentowanie założeń pracy informacyjno-doradczej szkoły na rzecz uczniów;
   - prowadzenie zajęć psychoedukacyjnych służących wspomaganiu rodziców w procesie podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych przez ich dzieci;
   - przedstawianie aktualnej i pełnej oferty edukacyjnej szkolnictwa na różnych jego poziomach;
   - podejmowanie indywidualnej pracy z rodzicami uczniów, którzy mają problemy: zdrowotne, emocjonalne, decyzyjne, intelektualne, rodzinne itp.;
   - gromadzenie, systematyczne aktualizowanie i udostępnianie informacji edukacyjno-zawodowej;
   - przedstawianie możliwości zatrudnienia na lokalnym rynku pracy.

3. W ramach pracy z uczniami:
   - prowadzenie indywidualnego i grupowego poradnictwa w obszarach: Poznawanie siebie, Poznawanie zawodów, Poznawanie ścieżek kształcenia; Poznawanie rynku pracy;
   - określanie zgodności predyspozycji uczniów z realizowanym kierunkiem kształcenia;
   - konfrontowanie samooceny uczniów z wymaganiami szkół i zawodów;
   - pomaganie w poszerzaniu wiedzy ogólnej i budowaniu kolejnych etapów rozwoju edukacyjno-zawodowego;
   - udzielanie pomocy w planowaniu rozwoju edukacyjno-zawodowego;
   - realizowanie działań na rzecz aktywności uczniów na rynku pracy – poszukiwanie i utrzymywanie pracy oraz radzenie sobie w trudnych sytuacjach: poszukiwanie pierwszej pracy, bezrobocie, mobilność zawodowa, ograniczenia zdrowotne itp.;
   - analizowanie potrzeb rynku pracy i możliwości zatrudnienia;
   - przygotowanie uczniów do roli pracownika.
4. W ramach pracy ze środowiskiem lokalnym:
   - tworzenie sieci lokalnego partnerstwa na rzecz poradnictwa zawodowego;
   - organizowanie spotkań z przedstawicielami lokalnych firm, pracodawców i szkół ponadgimnazjalnych;
   - podejmowanie współpracy z instytucjami rynku pracy;
   - inicjowanie i współorganizowanie lokalnych inicjatyw mających na celu pomoc młodzieży w planowaniu kariery;
   - pozyskiwanie sponsorów na realizowanie przedsięwzięć ujętych w ramach WSD.

Jak przygotować dobry projekt wewnątrzszkolnego systemu doradztwa?

Całość działań zmierzających do zorganizowania i realizacji WSD można podzielić na kilka kroków:

Krok 1 – zdiagnozowanie potrzeb WSD w szkole (obejmuje ono uczniów, ich rodziców i nauczycieli)
Ocena zapotrzebowania na WSD powinna obejmować zapotrzebowanie na udzielanie pomocy w zakresie poradnictwa zawodowego w szkole (na zajęcia, porady indywidualne, określone formy pracy, pomoc w podejmowaniu decyzji edukacyjnych i zawodowych).

Krok 2 – przyjęcie założeń WSD
Aby przygotować projekt WSD, warto przyjąć przynajmniej kilka założeń:
- pomoc profesjonalna powinna być usytuowana blisko ucznia, a więc w szkole;
- działania powinny być podejmowane wspólnie z uczniem;
- konieczne jest zagwarantowanie systematycznego i planowego oddziaływania na ucznia;
- nieodzowne jest motywowanie uczniów, ich rodziców i nauczycieli do świadomego interesowania się problematyką rozwoju zawodowego i planowania kariery zawodo-

wej oraz do korzystania z pomocy i wsparcia doradczego;
– istotne jest uwzględnianie odpowiednich dokumentów i aktów prawnych, które stanowią podstawę funkcjonowania WSD w szkole;
– ważne jest postrzeganie wyboru zawodu jako procesu rozwojowego;
– docenienie roli środowiska szkolnego w kształtowaniu decyzji uczniów;
– aby pomóc uczniom, działania w szkole będą koncentrować się na obszarach: wiedza o sobie, wiedza na temat zawodów, wiedza na temat ścieżek kształcenia i wiedza na temat rynku pracy;
– WSD obejmuje pracę indywidualną i grupową z uczniami, ich rodzicami, nauczycielami, środowiskiem lokalnym;
– działania powinien koordynować fachowiec – doradca zawodowy lub wyznaczony przez dyrektora nauczyciel, mający do tego odpowiednie przygotowanie.

Krok 3 – określenie możliwości szkoły w realizacji WSD
Przydatna w określeniu możliwości szkoły w realizacji WSD może okazać się analiza SWOT, która pozwoli przyjrzeć się mocnym i słabym stronom szkoły (uwarunkowaniom wewnętrznym) oraz szansom i zagrożeniom (uwarunkowaniom zewnętrznym), pojawiającym się na drodze realizacji WSD.

Mocne strony szkoły planującej realizację WSD mogą wyłonić się podczas poszukiwania odpowiedzi na pytania:
– co w szkole w obszarze poradnictwa zawodowego jest robione dobrze?
– jakie umiejętności realizatorów WSD sprzyjają podejmowanym działaniom?
– czy dotychczasowe działania w zakresie poradnictwa zawodowego są doceniane?

Słabe strony szkoły planującej realizację WSD mogą wyłonić się podczas poszukiwania odpowiedzi na pytania:
– czego w szkole w obszarze poradnictwa zawodowego nie robi się?
– czego w obszarze poradnictwa zawodowego nie robi się najlepiej?
– jakich kompetencji realizatorom WSD brakuje?
– czego szkoła powinna unikać?

Szanse szkoły można określić odpowiadając na pytania:
– jakie osoby sprzyjają szkole?
– na kogo szkoła może liczyć?
– z pomocy jakich instytucji szkoła może korzystać?
– czy istnieje pozytywny klimat wokół poradnictwa zawodowego w środowisku lokalnym?

Zagrożenia dla szkoły zostaną zidentyfikowane podczas udzielania odpowiedzi na pytania:
– kto może (w) szkole przeszkadzać w realizacji WSD?
– jaki jest stosunek organu prowadzącego szkołę do poradnictwa zawodowego?
– czy szkoła może liczyć na wsparcie finansowe i organizacyjne z zewnątrz?

Krok 4 – opisanie ról i zadań osób realizujących WSD
Za realizację WSD w szkole odpowiada dyrektor szkoły, szkolny doradca zawodowy (jeśli jest zatrudniony), pedagog szkolny, psycholog szkolny i nauczyciele.

Krok 5 – określenie czasu i miejsca realizacji tych zadań
Działania w ramach WSD są realizowane w ciągu całego roku szkolnego i są zależne od wieku ich adresatów i typu szkoły.

Krok 6 – określenie form i metod pracy w ramach WSD
Adresatami różnych form działań z zakresu poradnictwa zawodowego mogą być:
– uczniowie,
– rodzice,
– nauczyciele.

Szkoła może zaplanować dla uczniów, rodziców i nauczycieli różne przedsięwzięcia, adekwatne

do potrzeb i oczekiwań adresatów. W tym celu można zaproponować na Radzie Pedagogicznej dwa warianty zadania.

Wariant 1

Jeśli nauczyciele przyniosą materiały, to mogą je krótko przedstawić. Następnie mogą w grupach przygotować propozycje działań, które oni sami mogliby realizować w ramach WSD w swoich szkołach. Chodzi o to, by nauczyciele zobaczyli siebie w rolach osób prowadzących poradnictwo zawodowe w szkole.

Wariant 2

Można nauczycielom zaproponować pracę zespołową mającą na celu uzupełnienie poniższej tabeli. Chodzi o to, by wymyślili zadania z zakresu poradnictwa zawodowego, które mogliby realizować w nowym roku szkolnym. Co ważne, to to, by pojawiły się konkretne przykłady sposobów realizacji, terminy, informacje o osobach, które mogą być zaproszone do współpracy przy realizacji określonych zadań. Warto podkreślić, że nie muszą wszystkiego robić samodzielnie, szczególnie na początku. Trzeba także pomyśleć o efektach, które nauczyciele chcą osiągnąć. To może być trudne, ale jakby domknie rozważania na temat zadań możliwych do realizacji warunkach szkolnych. Specyfika szkoły, jej potrzeby i możliwości w zakresie realizacji WSD, osoby realizujące, to główne wyznaczniki przyjętych metod i form pracy.

Krok 7 – określenie oczekiwanych efektów i korzyści wynikających z realizacji WSD

Sprawdzający się realnie wewnątrzszkolny system poradnictwa pozwala m.in. na:

- kształtowanie odpowiednich postaw i zachowań młodzieży dobrze postrzeganych na rynku edukacyjnym i rynku pracy;
- prowadzenie systematycznych, celowych działań doradczych dla uczniów;

Tab. 7. *Plan pracy nauczyciela w ramach WSD*

Zadanie	Sposób realizacji	Terminy	Współpraca	Efekty	Uwagi
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					

Źródło: opracowanie własne.

– przygotowanie uczniów do podejmowania świadomych decyzji edukacyjnych i zawodowych;
– nawiązanie współpracy między nauczycielami także w obszarze poradnictwa zawodowego;
– prowadzenie działań skierowanych do rodziców uczniów danej szkoły;
– nawiązanie dialogu pomiędzy szkołą, pracodawcami i władzami samorządowymi.

Krok 8 – ewaluacja działań realizowanych w ramach WSD

Ewaluacja może obejmować np. przygotowanie ankiet dla uczniów, ich rodziców, nauczycieli, pozwalających na ocenę skuteczności WSD w szkole.

Pytania powinny dotyczyć tego, czy WSD:
– uwzględnia potrzeby uczniów, ich rodziców i nauczycieli;
– rozwija wiedzę, umiejętności i kształtuje postawy uczniów;
– angażuje wszystkich pracowników szkoły;
– angażuje instytucje zewnętrzne i współpracuje z nimi.

Ewaluacja skuteczności działań w ramach WSD może odbywać się poprzez analizę informacji uzyskanych od uczniów, ich rodziców i nauczycieli. WSD w szkole to sposób na realizowanie działań z zakresu doradztwa zawodowego dla uczniów gimnazjum (i nie tylko). Ważne, by za te działania nie był odpowiedzialny tylko doradca zawodowy (jeśli jest), pedagog szkolny czy wychowawca klasy. Każdy z nauczycieli może i jest w stanie przygotować swoją ofertę z zakresu poradnictwa zawodowego. Z tych wielu propozycji może powstać to, co będziemy określać jako wewnątrzszkolny system doradztwa.

5. Elementy informacji zawodowej

W pracy doradcy (i nie tylko) potrzebne są zasoby informacji zawodowej. Są one niezbędne, by skonkretyzować, dopełnić poradę, bądź ukierunkować poszukiwania edukacyjne i zawodowe osoby radzącej się.

Czym jest informacja zawodowa? Informacja zawodowa to zbiór wiadomości o zawodach zawierający dane charakteryzujące dany zawód lub elementy ważne dla osób wybierających zawód, uzupełniających kwalifikacje zawodowe lub zmieniających zawód[142]. Można przytoczyć także definicje informacji zawodowej, które szerzej ujmują zasoby informacyjne, wykraczają poza informacje o zawodach. Informacja zawodowa (w szerszym ujęciu) to zbiór danych potrzebnych jednostce do podejmowania kolejnych decyzji edukacyjnych, zawodowych oraz wejścia na rynek pracy – decyzji związanych z zatrudnieniem[143]. Podobnie S. Sears określa zakres informacji zawodowej. Jego zdaniem są to *„informacje związane ze światem pracy, które mają zostać wykorzystane w procesie kariery zawodowej, włączając w to wiadomości z zakresu edukacji i zatrudnienia, a także informacje psychospołeczne związane z pracą, np. dostępność szkoleń, charakter pracy i status pracownika w różnych zawodach"*[144].

Zasoby informacji zawodowej można podzielić na trzy obszary:
– informacje o ścieżkach kształcenia,
– informacje o zawodach,
– informacje o rynku pracy,

które to stanowią kompendium zasobów, w które powinien być wyposażony uczeń szkoły gimnazjalnej. Podział ten jest też bardzo czytelny dla doradców, nauczycieli pracujących na co dzień z gimnazjalistami (i nie tylko).

[142] E. Czarnul, ***Informacja zawodowa w pracy doradcy***, Zeszyty Informacyjno-Metodyczne Doradcy Zawodowego, Zeszyt nr 3, Urząd Pracy, Warszawa 1994.

[143] K. Lelińska, G. Sołtysińska, M. Gruza, ***Zawody szkolnictwa zawodowego. Vademecum informacyjne doradcy zawodowego***, MEN, Warszawa 2005.

[144] E. L. Herr, H. Cramer, ***Planowanie kariery zawodowej***, Cz. I, KUP, Warszawa 2001.

Każdy z tych obszarów warto przybliżyć gimnazjalistom. Ważne jest, by uczniowie mieli dostęp do informacji o szkolnictwie, szczególnie ponadgimnazjalnym. Wybierając zawód, powinni także mieć zasoby danych o nim. Bardzo przydatne jest również pokazanie zawodu w kontekście współczesnego rynku pracy.

5.1. Informacje o szkolnictwie

Pierwszy obszar to informacje o szkolnictwie:
- o organizacji systemu edukacji w Polsce,
- o typach szkół, konsekwencjach wyboru każdego z nich,
- o zmianach, które zaszły w polskim szkolnictwie (ogólnokształcącym i zawodowym) od 1 września 2012 r.[145],
- o sieci szkół w regionie, o ich ofertach edukacyjnych i zawodowych,
- o rekrutacji do szkół ponadgimnazjalnych,
- o kryteriach, którymi warto kierować się podejmując decyzję o wyborze szkoły ponadgimnazjalnej,
- o tym, co także młodzież interesuje, a więc o: ofercie zajęć dodatkowych, pozalekcyjnych, nauczanych językach obcych, życiu poza lekcjami szkolnymi.

Informacje o szkołach ponadgimnazjalnych można czerpać z różnych źródeł. Jest ich wiele, każde z nich może być cenne. Przykłady źródeł informacji o szkołach:
- spotkania z przedstawicielami szkół ponadgimnazjalnych,
- instytucje, które zajmują się gromadzeniem i udostępnianiem zbiorów informacji zawodowej, doradcy zawodowi,
- strony www szkół ponadgimnazjalnych,
- Targi Edukacyjne, prezentacje szkół ponadgimnazjalnych (organizowane m.in. w gimnazjach),
- tzw. „drzwi otwarte" szkół, akcje promocyjne szkół ponadgimnazjalnych,
- informatory szkolne, broszury, ulotki,
- rankingi szkół ponadgimnazjalnych,
- prasa lokalna (szczególnie w okresie rekrutacji są w niej dostępne informacje o szkołach ponadgimnazjalnych),

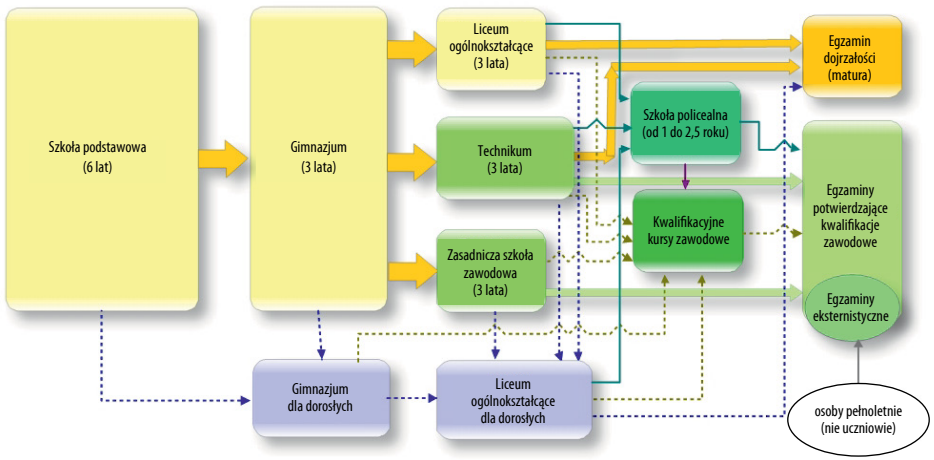

Rys. 3. *Struktura szkolnictwa w Polsce*[146]

- media, w których są filmy, reportaże, informacje związane tematycznie ze szkołami,
- tzw. „poczta pantoflowa".

[145] Więcej informacji na ten temat zamieszczono w rozdziale *Co po gimnazjum? Szkolnictwo ponadgimnazjalne w Polsce – ścieżki kształcenia.*

[146] Podaję za: www.ksztalceniemodulowe.koweziu.edu.pl.

Można jeszcze zajrzeć na wybrane strony internetowe, jeśli szukamy informacji o szkołach:

- www.koweziu.edu.pl,
- www.ore.edu.pl,
- www.interklasa.pl,
- www.edubaza.pl,
- www.perspektywy.pl,
- www.szkolnictwo.pl,
- www Kuratorium Oświaty funkcjonującego w danym województwie,
- www samorządów, którym podlegają szkoły ponadgimnazjalne,
- www szkół ponadgimnazjalnych.

Alternatywne drogi prowadzące do zdobycia zawodu

Oczywiście, do zawodu mogą prowadzić różne drogi. Warto z uczniem wybrać optymalną, mając na uwadze jego zasoby, możliwości intelektualne, obecną sytuację życiową, rodzinną. Warto dokonać takiego wyboru szkoły, który będzie sprzyjał rozwojowi nastolatka, niejako będzie „skrojony" na jego miarę.

Poniżej można zapoznać się z przykładami różnych ścieżek prowadzących do zawodu. Opracowanie pokazuje różne możliwości zdobycia zawodu technik pojazdów samochodowych.

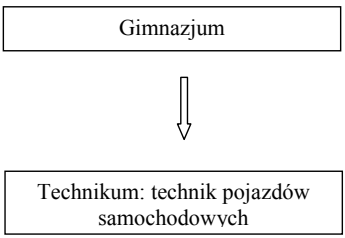

Lub

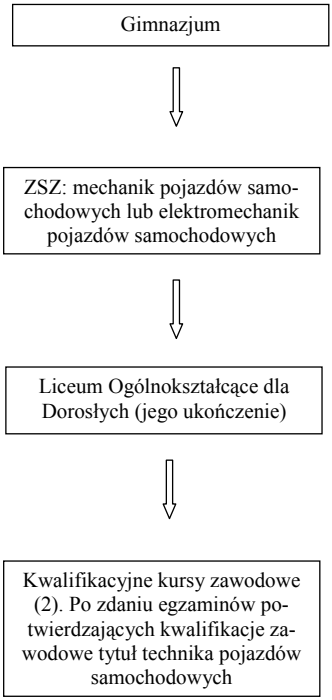

Lub

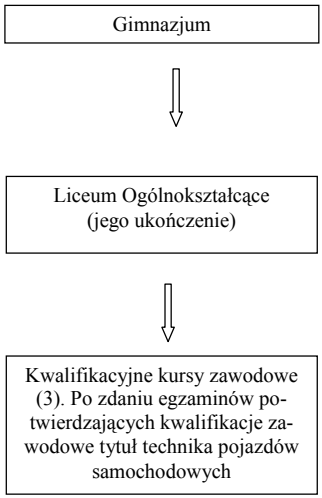

Lub

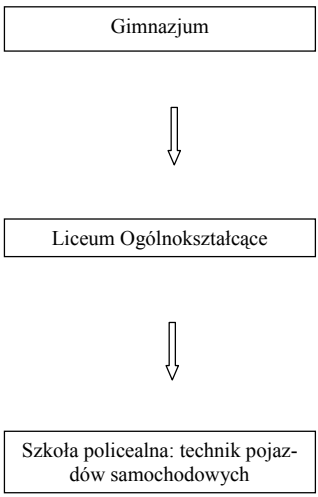

To tylko niektóre „drogi" prowadzące do zdobycia zawodu technik pojazdów samochodowych. Przykłady wskazują, że możliwości jest wiele. Zatem warto przygotować kilka alternatywnych pomysłów i wybrać ten, który będzie dla ucznia osobiście atrakcyjny, ale też możliwy do realizacji. Oczywiście jako absolwent młody człowiek może szukać pracy po zasadniczej szkole zawodowej, po technikum, a nawet po liceum. Będzie mógł aplikować na różne stanowiska pracy zależnie od zdobytego wykształcenia, kwalifikacji i kompetencji.

5.2. Informacje o zawodach

Dla gimnazjalisty, szczególnie tego, który wybiera szkołę zawodową (zasadniczą lub technikum), warto przygotować informacje o zawodach. O zawodzie warto wiedzieć:

- → jakie zadania zawodowe są przypisane do określonego zawodu,
- → jakie czynności zawodowe wykonuje osoba w danym zawodzie,
- → jakie są wymagania wobec osób zainteresowanych określonym zawodem,
- → w jakich warunkach wykonuje się pracę w danym zawodzie,
- → jakie są przeciwwskazania do pracy w danym zawodzie (kto nie powinien wykonywać tego zawodu, głównie ze względu na stan zdrowia),
- → jakie trzeba mieć wykształcenie, by zdobyć kwalifikacje zawodowe,
- → jakie są kwalifikacje i ile ich jest w danym zawodzie,
- → jakie są możliwości doskonalenia zawodowego, poszerzania zakresu kompetencji w zawodzie,
- → jakie są szanse na znalezienie pracy,
- → czy mogą dany zawód wykonywać osoby niepełnosprawne.

Zdobycie aktualnej, rzetelnej informacji o zawodach to krok do wyboru takiej profesji, która raczej nastolatka nie rozczaruje. Jeśli nastolatek będzie wiedział, co konkretnie wybiera, to raczej dojdzie do wniosku, że wybrał trafnie, że chce rozwijać się w wybranym zawodzie, że jego zawód może być jego pasją. Zarówno do poszukiwania informacji o szkolnictwie, jak też o zawodach warto zaangażować rodziców, którzy mogą wspierać w kreowaniu myślenia o zawodzie (dach), mogą inspirować swoje dzieci do poszukiwania informacji i ich poznawania. Informacja o zawodach powinna być aktualna, rzetelna i wiarygodna. Aby do takiej mieć dostęp, można sięgnąć do profesjonalnych źródeł informacji zawodowej. Dobrymi przykładami takich materiałów są:

– **„Informator o zawodach szkolnictwa zawodowego"**, który w bardzo ciekawy sposób zaprasza na spotkanie z zawodami. Co ważne, został on przygotowany zgodnie ze zmianami, które dotyczą szkolnictwa ponadgimnazjalnego i obowiązują od września 2012 r. Oczywiście opracowanie to powstało z myślą o uczniach, ich rodzicach i nauczycielach. W Informatorze opisano 193 zawody, które można zdobyć kształcąc się w różnych typach szkół zawodowych. Właśnie w części II informatora można znaleźć opisy grup

zawodów. Każda grupa jest opisana na dwóch stronach. Na pierwszej stronie wypisane są: wszystkie zawody, które zostały przypisane do danej grupy; typy szkół, w których można kształcić się w tych zawodach, dodatkowe warunki dotyczące kształcenia, jeśli są zapisane w prawie. Na drugiej stronie pokazane są zawody o wspólnych kwalifikacjach. Każdy zawód opisano także na dwóch stronach. Na pierwszej stronie znajdują się:

- krótka informacja o tym, co robi osoba zatrudniona w tym zawodzie,
- nazwa kwalifikacji,
- typ szkoły, w której można się kształcić w tym zawodzie,
- informacja o tym, czy zawód ma kontynuację na poziomie technikum,
- informacja o tym, czy zawodu można nauczyć się w rzemiośle lub na kwalifikacyjnych kursach zawodowych,
- informacja, czy w danym zawodzie uczy się wiele osób.

Na drugiej stronie znajdują się informacje o warunkach pracy, potrzebnych kompetencjach, karierze edukacyjnej i zawodowej. Zaglądając do tej publikacji ma się gwarancję dotarcia do profesjonalnie przygotowanej informacji zawodowej w ciekawej formie.
Ten informator jest dostępny w wersji elektronicznej na stronie: www.koweziu.edu.pl.

– **Baza opisów zawodów i specjalności** dostępnych na rynku pracy umożliwia wyszukiwanie zawodu według jego kodu i nazwy. Ta baza stwarza możliwość zapoznania się z opisem zawodu, przygotowanym według schematu: synteza, zadania zawodowe, dodatkowe zadania zawodowe. Na podanej niżej stronie są też zamieszczone klasyfikacje zawodów i specjalności przydatne np. podczas oswajania się z nazwami zawodów, ich wielością, a także wtedy, gdy chcemy sprawdzić, czy jest możliwe podjęcie kształcenia w danym zawodzie i na jakim poziomie w naszym kraju. Opisy zawodów są dostępne na stronie: www.psz.praca.gov.pl. Są to opracowania, do których można mieć szybki dostęp. Poszukiwanie informacji o zawodach może być działaniem podjętym wspólnie z uczniami. Czas poświęcony na wspólną pracę może być wstępem do rozmów, analizy pomysłów na karierę edukacyjną i zawodową nastolatka.

Informacji jest wiele, są one jednak bardzo rozproszone. Trzeba postawić sobie pytanie: w jaki sposób uczeń można je pozyskać? Pytanie jest aktualne także wtedy, gdy chodzi nam o informacje o zawodach.

Nauczyciele w tym zakresie mogą:

- → organizować spotkania z przedstawicielami zawodów, które interesują uczniów,
- → organizować wycieczki zawodoznawcze do firm, które zatrudnią osoby wykształcone w interesujących młodzież zawodach,
- → wybrać się z uczniami do instytucji, które zajmują się gromadzeniem i udostępnianiem zbiorów informacji zawodowej,
- → zaproponować uczniom czytanie czasopism młodzieżowych, w których można znaleźć opisy zawodów (np. Cogito, Perspektywy, Victor Gimnazjalista), zwykle są one prenumerowane przez biblioteki,
- → zajrzeć na wyżej wymienione przykładowe strony www,
- → odwiedzać strony www szkół ponadgimnazjalnych,
- → zachęcić uczniów, by rozmawiali z rodziną, znajomymi o zawodach, które oni wykonują,
- → jeśli będzie tylko taka możliwość, brać udział w Targach Edukacyjnych, Targach Pracy,
- → uczestniczyć z uczniami w drzwiach otwartych szkół, akcjach promocyjnych szkół ponadgimnazjalnych,
- → sięgać do informatorów szkolnych, broszur i ulotek,
- → korzystać z mediów, w których są filmy, reportaże związane tematycznie z zawodami,
- → zajrzeć do Internetu, odwiedzić strony z katalogami zawodów.

Sposobów szukania informacji o zawodach jest wiele. Warto wybrać te, które uznamy za ciekawe i przydatne.

5.3. Informacje o rynku pracy

Trzeci obszar to zbiór informacji o rynku pracy. Warto, by gimnazjaliści wiedzieli:
- jaki jest rynek pracy europejski, krajowy, regionalny i lokalny?[147]
- jakie zawody są potrzebne na rynku pracy?
- które zawody należą do nadwyżkowych?
- które z zawodów są wymieniane jako deficytowe?
- czy kierować się tendencjami na rynku pracy podejmując decyzję o wyborze szkoły ponadgimnazjalnej?
- jak się szuka pracy i gdzie?
- jak się przygotować do szukania pracy i po co?
- co zrobić, kiedy pracodawca zatrudni?
- co robić, gdy traci się pracę?
- kto może pomóc i w jakim zakresie?

Te i inne pytania mogą być stawiane młodzieży jako inspiracja do myślenia o sobie w sytuacji zawodowej. Chodzi o to, by uczeń podejmując decyzję edukacyjną i zawodową, ujmował ją w kontekście rynku pracy. Ważne, by jego widzenie zawodu było ujęte także z perspektywy tego, co dzieje się na rynku pracy. Aby nie wybierał zawodu, bo „ciekawie się nazywa", albo „bo blisko do szkoły", „bo tam są moi znajomi". Informacje o rynku pracy można czerpać ze:
- stron www, portali zajmujących się badaniami rynku, publikowaniem informacji o rynku pracy,
- www zamieszczających oferty pracy,
- www firm, pracodawców,
- prasy ogólnopolskiej, lokalnej, specjalistycznej,
- instytucji rynku pracy (także ich www),
- publikacji, dostępnych opracowań.

Przykłady informacji zawodowych opisane wyżej można sklasyfikować, podzielić, by mieć świadomość ich różnorodności, by myśleć o korzystaniu z różnych nośników. Propozycja ich pogrupowania może być następująca:
1. proste formy drukowane, np. ulotki, plakaty, poradniki, broszury, krótkie opisy,
2. złożone formy drukowane, np. książki, przewodniki, informatory, teczki informacji, charakterystyki, scenariusze, programy zajęć,
3. audiowizualne, np. filmy wideo, audycje radiowe i telewizyjne, zdjęcia, animacje, grafiki,
4. programy komputerowe, np. testy, informatory o zawodach, przewodniki po szkołach,
5. internetowe strony www.

Aby zachęcić uczniów do korzystania z informacji zawodowej, warto sięgać do różnych nośników informacji zawodowej. Można także zachęcić uczniów do przygotowywania swoich zasobów informacji zawodowych (np. w postaci teczek o zawodach, prezentacji, wywiadów z osobami wykonującymi określone zawody)[148].

[147] Np. na lekcjach języka polskiego i wiedzy o społeczeństwie jest realizowany temat dotyczący przygotowywania CV i listu motywacyjnego. Można dodatkowo na tych zajęciach powiedzieć o dokumentach wchodzących w skład Europass (więcej np. na www.europass.org.pl) oraz o portalu mobilności pracowniczej (więcej np. na www.eures.praca.gov.pl).

[148] Pomysły na tworzenie zbiorów informacji zawodowej przygotowywanych przez uczniów można włączyć w działania podejmowane w ramach doradztwa zawodowego w gimnazjum.

Jak pomóc młodzieży w określeniu potencjału edukacyjno-zawodowego?

Koncepcja zainteresowań zawodowych E. A. Klimowa a przedmioty realizowane w gimnazjum. Propozycje działań doradczych

Część 4

Przygotowując młodych ludzi do samodzielnego planowania karier, obok stwarzania im możliwości poznawania samych siebie i odkrywania własnych zasobów, pomagamy im w poznawaniu świata pracy i rozpoznawaniu tych przestrzeni, które dla młodych ludzi mogą być miejscem rozwoju ich zawodowych pasji. W procesie odkrywania zawodowych zainteresowań i predyspozycji przydatne mogą się okazać zarówno teorie, których autorzy proponują różnorodne podziały zawodów, jak i formalne klasyfikacje zawodów obowiązujące w danym kraju, które pozwalają zorientować się zarówno w charakterystyce danego zawodu, jak i w sposobie zdobycia kwalifikacji i/lub uprawnień do jego wykonywania (o ile jest to konieczne w przypadku danego zawodu lub specjalności).

Wśród koncepcji, w których znajdziemy propozycje podziału zawodów ze względu na określone kryteria, w Polsce najczęściej wykorzystywane są: *strukturalna teoria zainteresowań* Ann Roe[149], *teoria osobowości zawodowej* Johna Hollanda[150] oraz klasyfikacja zawodowa E. A. Klimowa[151].

Obok teorii, których autorzy próbują odpowiedzieć na pytania: *dlaczego ludzie wybierają określone drogi zawodowe* oraz *w jaki sposób można określić/rozpoznać predyspozycje związane z pracą*. W procesie konstruowania drogi zawodowej przydatne są klasyfikacje zawodów i specjalności. Obecnie w Polsce obowiązują dwa tego typu opracowania: *Klasyfikacja zawodów i specjalności* opracowana na zlecenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej[152] oraz przygotowana na wniosek Ministra Edukacji Narodowej *Klasyfikacja zawodów szkolnictwa zawodowego*[153].

W tej publikacji wykorzystujemy podział zawodów zaproponowany przez E. A. Klimowa i jego zespół[154], a także uwzględniamy obie obowiązujące w naszym kraju formalne klasyfikacje zawodów. Ze względu na możliwość czytelnego

[149] Por. B. Bajcar, A. Borkowska, A. Czerw, A. Gąsiorowska, Cz. S. Nosal, ***Psychologia preferencji i zainteresowań zawodowych. Przegląd teorii i metod***, Zeszyty Informacyjno-Metodyczne Doradcy Zawodowego, Zeszyt nr 34, Warszawa 2006, s. 98-108.

[150] Por. tamże, s. 33-43.

[151] Por. B. Wojtasik, ***Podstawy poradnictwa…***, s. 25-26.

[152] Rozporządzenie MPiPS z dnia 27 kwietnia 2010 r. *w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz jej stosowania* (Dz. U. z 2010 r. Nr 82 poz. 537) oraz Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 12 listopada 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy.

[153] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2011 r. *w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego*.

[154] Por. B. Wojtasik, ***Warsztat doradcy zawodu…***, s. 77; B. Wojtasik, ***Podstawy poradnictwa kariery…***; E. Lis, G. Sołtysińska, D. Szczepanik, J. Woroniecka, ***Materiały metodyczne z zakresu orientacji zawodowej dla pedagogów i nauczycieli gimnazjum***, [w:] G. Sołtysińska, J. Woroniecka (red.), ***Przygotowanie uczniów gimnazjum do wyboru zawodu***, KOWEZ, Warszawa 2003, s. 12-14; K. Lelińska, ***Zawodoznawstwo w planowaniu kariery***, OHP, Warszawa 2006, s. 63-71.

odniesienia zastosowanych w klasyfikacji E. A. Klimowa kryteriów do przedmiotów realizowanych w gimnazjum oraz uwzględniając dostępność materiałów z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego do pracy z młodzieżą, uznałyśmy, że zastosowanie tego podziału w prezentowanej publikacji będzie najbardziej wskazane.

Zespół badaczy pod kierunkiem E. A. Klimowa podjął studia nad klasyfikacją zawodów i profesji na przełomie lat 60. i 70. XX wieku. Była to pewnego rodzaju kontynuacja prac nad podziałem wypracowanym przez J. A. Fine'a. Zespół E. A. Klimowa, podobnie jak J. A. Fine, jako kryterium podziału zawodów przyjął relacje, jakie zachodzą między człowiekiem a przedmiotem jego pracy. Wynikiem badań zespołu E. A. Klimowa było poszerzenie wyróżnionych przez J. A. Fine'a grup zawodów związanych z: *pracą z ludźmi, rzeczami i danymi* o dwie dodatkowe kategorie: zawody, w których przedmiotem pracy była szeroko pojęta *przyroda* oraz zawody związane z *działaniami artystycznymi*[155].

Tab. 8. *Przypisanie przedmiotów realizowanych w szkole gimnazjalnej do klasyfikacji zawodowej E. A. Klimowa*

Przedmiot	Człowiek – człowiek	Człowiek – system znaków	Człowiek – technika	Człowiek – przyroda	Człowiek – obraz artystyczny
Język polski	x				x
Języki obce nowożytne	x	x			
Muzyka					x
Plastyka					x
Historia	x				
Wiedza o społeczeństwie	x				
Geografia		x			
Biologia	x			x	
Chemia		x		x	
Fizyka		x	x	x	
Matematyka		x	x		
Informatyka		x	x		x
Wychowanie fizyczne	x				
Edukacja dla bezpieczeństwa	x				
Wychowanie do życia w rodzinie	x				
Etyka/religia	x				
Zajęcia artystyczne					x
Zajęcia techniczne			x		x

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Lis, G. Sołtysińska, D. Szczepanik, J. Woroniecka, *Materiały metodyczne z zakresu orientacji zawodowej dla pedagogów i nauczycieli gimnazjum*…, s. 12-42 oraz *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego.*

[155] K. Lelińska, *Zawodoznawstwo*…, s. 63.

Zgodnie z koncepcją E. A. Klimowa każdy człowiek charakteryzuje się innymi zainteresowaniami i predyspozycjami zawodowymi, które można przyporządkować do jednego z pięciu wyróżnionych typów relacji między jednostką a działaniami zawodowymi:
człowiek – człowiek,
człowiek – dane – symbol,
człowiek – technika,
człowiek – przyroda,
człowiek – obraz artystyczny[156].

W tabeli 8 poszczególne przedmioty szkolne realizowane w gimnazjum zostały przypisane do obszarów zainteresowań zawodowych wyróżnionych przez E. A. Klimowa, zgodnie z zagadnieniami, jakie są podejmowane w ramach każdego z przedmiotów.

W dalszej części rozdziału przedstawimy krótką charakterystykę każdego z wyróżnionych przez E. A. Klimowa obszarów zainteresowań zawodowych. Zaprezentujemy także nasze propozycje działań, jakie mogą podejmować nauczyciele poszczególnych przedmiotów realizowanych w gimnazjum, którzy chcieliby wspierać swoich uczniów w odkrywaniu ich zasobów i rozwijaniu zainteresowań. Nauczycielom przedmiotów przypisanych do poszczególnych obszarów zainteresowań przedstawiamy zarówno propozycje działań możliwych do realizacji w ramach lekcji lub poza nimi, wspierających rozwój zainteresowań młodzieży, jak również wskazujemy, w jakie tematy, realizowane zgodnie z podstawą programową dla III etapu edukacji na poszczególnych przedmiotach, można wzbogacić treści związane z doradztwem edukacyjno-zawodowym, tak aby dzięki tym działaniom uczniowie pod koniec swojej edukacji w gimnazjum potrafili bez obaw podejmować kolejne decyzje edukacyjne i zawodowe.

1. Obszar zainteresowań zawodowych człowiek – człowiek

Charakterystyka obszaru

Zgodnie z koncepcją E. A. Klimowa do grupy zawodów człowiek – człowiek zostały przypisane te, których główną cechą jest kontakt z ludźmi. Aktywność zawodowa w tej grupie koncentruje się wokół wzajemnego oddziaływania ludzi na siebie, a treścią pracy jest nieustanne nawiązywanie i podtrzymywanie kontaktu z innymi osobami: klientami, pacjentami, kontrahentami, współpracownikami itp., ale także dążenie do zrozumienia innych, służenie innym pomocą i radą.

Osoby preferujące obszar, w którym przedmiotem działań jest praca z drugim człowiekiem, zwykle:
- lubią ludzi i interesują się nimi,
- interesują się zagadnieniami związanymi z psychologią, pedagogiką lub socjologią,
- lubią pomagać i wspierać osoby, które borykają się z różnymi trudnościami,
- lubią opiekować się innymi, szczególnie dziećmi i osobami starszymi,
- potrafią w ciekawy sposób zorganizować czas innym, w tym rówieśnikom i młodszym dzieciom,
- są otwarte na innych,
- lubią angażować się w różnorodne działania prospołeczne,
- nawiązują kontakty z innymi i potrafią je utrzymywać,
- angażują się w dodatkowe zajęcia związane z działaniami na rzecz innych osób (wolontariat, działania animacyjne, ruch harcerski lub skautowski),
- lubią książki, filmy i wydarzenia historyczno-kulturalne związane z biografiami i wspomnieniami ciekawych ludzi.

[156] Tamże.

Zainteresowania, które można przypisać do tego obszaru, to przede wszystkim humanistyka, ale również działania opiekuńczo-wychowawcze, sportowe i usługowe.

Osoby zainteresowane zawodami w grupie człowiek – człowiek powinny posiadać zdolności językowe, literackie, interpersonalne i naukowe. Niezbędne cechy charakteru potrzebne w zawodach z omawianego obszaru to przede wszystkim: pogodne usposobienie, empatia, otwartość, wysoka kultura osobista i takt, życzliwość, uczciwość, cierpliwość, dyskrecja, zaradność, wytrwałość, wyrozumiałość oraz opanowanie i duża wytrzymałość psychiczna.

Osoby, które z powodzeniem odnajdą się w zawodach z omawianej grupy, potrafią z łatwością komunikować swoje myśli, lubią i potrafią słuchać innych, posiadają umiejętności znajdowania rozwiązań w trudnych sytuacjach interpersonalnych, potrafią pielęgnować osoby słabsze, wykazują umiejętności związane z uczeniem innych, potrafią ciekawie i w zrozumiały sposób tłumaczyć różne kwestie, a także są zwykle bardzo dobrymi organizatorami różnych inicjatyw i działań.

W tej grupie zawodów można wyodrębnić profesje związane z nauczaniem i wychowaniem, takie jak: nauczyciel, edukator dorosłych, instruktor (np. tańca, nauki jazdy, sportu itp.), trener czy pedagog.

Zostały do niej również przypisane zawody związane z leczeniem, pielęgnacją i rehabilitacją, takie jak lekarz, pielęgniarka, rehabilitant, fizjoterapeuta, ratownik medyczny, asystent osoby starszej, czy też asystent osoby niepełnosprawnej. Zawody w tej grupie obejmują również profesje dotyczące pomocy i wsparcia w różnych sferach życia, takie jak: psycholog, coach, terapeuta, mediator, pracownik socjalny, asystent rodziny, doradca personalny, zawodowy czy żywieniowy, jak też adwokat, radca prawny lub sędzia.

Zawody związane z relacją człowiek – człowiek obejmują również zajęcia dotyczące obsługi klientów w różnych sferach życia oraz organizacji usług. Do tej grupy można zaliczyć m.in.: fryzjera, kosmetologa, krawca, sprzedawcę, doradcę klienta, agenta ubezpieczeniowego, jak również organizatora usług turystycznych, czy też hotelarskich.

W tej grupie zawodów znajdą się również profesje związane z przekazywaniem informacji, takie jak: reporter, dziennikarz, prezenter telewizyjny, radiowy, czy też doradca emerytalny lub finansowy. Ostatnią grupą zawodów przypisanych do relacji człowiek – człowiek są zawody związane z prowadzeniem badań, szczególnie socjologicznych, pedagogicznych i psychologicznych.

Przedmioty realizowane w gimnazjum, w ramach których można rozwijać zainteresowania i umiejętności niezbędne w zawodach z obszaru człowiek – człowiek, to przede wszystkim:
- język polski,
- historia,
- wiedza o społeczeństwie,
- biologia,
- wychowanie fizyczne.

Należy jednak podkreślić, że w rozwijaniu zainteresowań zawodowych związanych z omawianym obszarem, poza wymienionymi powyżej przedmiotami, mogą również pomóc zagadnienia realizowane w ramach takich przedmiotów jak: wychowanie do życia w rodzinie, języki nowożytne, edukacja dla bezpieczeństwa, religia lub etyka, w trakcie których podejmowane są tematy dotyczące różnych sfer życia człowieka (społecznej, osobistej, czy też duchowej). Uczestnicząc w lekcjach języka polskiego, wiedzy o społeczeństwie, historii, ale również języków obcych, czy edukacji dla bezpieczeństwa, uczniowie mają szansę sprawdzenia swoich predyspozycji społecznych, umiejętności interpersonalnych i zainteresowań obszarem pracy związanym z relacją człowiek – człowiek.

Propozycje do pracy dla nauczycieli przedmiotów

Nauczyciele realizujący zajęcia w gimnazjum mogą w różny sposób wspierać rozwój zainteresowań i uzdolnień tych uczniów, którzy wykazują predyspozycje do działań związanych z relacją z drugim człowiekiem. Przede wszystkim nauczyciele takich przedmiotów jak: język polski, historia, wiedza o społeczeństwie oraz biologia i wychowanie fizyczne, z jednej strony w trakcie lekcji lub zajęć pozalekcyjnych mogą inicjować różnorodne sytuacje rozwijające zainteresowania relacją człowiek – człowiek, z drugiej zaś w ramach realizowanych zgodnie z podstawą programową zagadnień mogą poruszać tematy z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego.

Propozycje działań, jakie mogą podejmować nauczyciele poszczególnych przedmiotów, które mogą służyć rozwojowi uzdolnień i zainteresowań uczniów:

JĘZYK POLSKI

Nauczyciel języka polskiego może pomagać uczniom w odkrywaniu ich zainteresowań związanych z relacją z drugim człowiekiem poprzez:

- → podejmowanie inicjatyw rozwijających zainteresowania dziennikarskie lub aktorskie, włączonych w realizowane lekcje lub organizowanych w postaci koła recytatorskiego, czy też teatralnego lub dziennikarskiego,
- → inspirowanie młodzieży do redagowania gazetek szkolnych lub tworzenia i prowadzenia tematycznych gazetek ściennych,
- → włączanie uczniów w organizację różnorodnych przedsięwzięć szkolnych, np. apeli, imprez okolicznościowych, akademii,
- → angażowanie uczniów w przygotowywanie wydarzeń na rzecz integracji społeczności szkolnej lub lokalnej, np. festyny szkolne lub osiedlowe, kwesty, zbiórki na rzecz rozwiązania istotnych dla młodzieży, szkoły lub społeczności lokalnej problemów,
- → zainteresowanie uczniów wolontariatem (współpraca np. z placówkami opiekuńczymi, świetlicami szkolnymi i środowiskowymi, klubami seniora itp.),
- → pomoc w redagowaniu przez uczniów materiałów na stronę internetową szkoły,
- → wsparcie w utworzeniu i prowadzeniu strony internetowej klasy, promującej dokonania i prace jej uczniów,
- → organizowanie spotkań z dziennikarzami, przedstawicielami mediów, przedstawicielami zawodów opiekuńczo-wychowawczych.

Oprócz opisanych powyżej działań nauczyciel języka polskiego, który chce rozwijać zainteresowania uczniów w obszarze relacji człowiek – człowiek, może także poszerzyć omawiane zgodnie z programem nauczania zagadnienia o treści odnoszące się do problematyki konstruowania kariery i świata pracy.

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może włączać nauczyciel na zajęciach z języka polskiego, obejmują:

- → zwracanie uwagi na znaczenie kompetencji interpersonalnych, a szczególnie umiejętności komunikacyjnych, w życiu społecznym na wszystkich lekcjach, które poświęcone są tworzeniu wypowiedzi pisemnych i ustnych, rozwijających świadomość wypowiedzi uczniów,
- → uświadamianie roli rozumienia, analizy oraz interpretacji wypowiedzi i zachowań innych osób w komunikacji społecznej, na podstawie omawianych tekstów kultury: literackich, wypowiedzi medialnych osób znaczących,
- → rozwijanie umiejętności wyszukiwania i selekcjonowania informacji niezbędnych do komunikowania się z innymi ludźmi, wyrażania swoich opinii, przekonań i sądów, szczególnie ważnych w pracy zespołowej,
- → wykorzystanie tekstów kultury do poruszania zagadnień związanych z relacjami inter-

personalnymi, współpracą, pomaganiem itp., szczególnie podczas omawiania takich pozycji jak: „Mały Książę" Antoine de Saint Exupéry'ego, wybrane opowiadania Sławomira Mrożka, wybrane powieści obyczajowe autorstwa Małgorzaty Musierowicz lub Doroty Terakowskiej, a także powieści fantasy, np. Ursuli Le Guin, Johna Ronalda Reuela Tolkiena, Andrzeja Sapkowskiego itp.,

→ umożliwienie uczniom samopoznania w obszarze sfery emocji, uczuć i wrażliwości społecznej, poprzez analizę i interpretację utworów literackich takich autorów jak: Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Kazimierz Wierzyński, Konstanty Ildefons Gałczyński, Julian Tuwim, Czesław Miłosz, ks. Jan Twardowski, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert czy też Bolesław Prus oraz Eliza Orzeszkowa,

→ zwracanie uwagi na obszary zawodowe i zawody, w których podstawą działania jest doskonała znajomość zasad komunikowania się społecznego, jak np. media i zawód dziennikarza, specjalisty w zakresie public relations, rzecznika prasowego; edukacja i zawody: nauczyciela, edukatora, trenera, szkoleniowca; obszar wsparcia społecznego, w którym działają m.in. pedagodzy, doradcy zawodu, psycholodzy, pracownicy społeczni, terapeuci, pielęgniarze i pielęgniarki, itp.

HISTORIA

Aby pomóc uczniom odkryć i rozwijać zainteresowania w obszarze człowiek – człowiek, nauczyciel historii może:

→ organizować wycieczki do miejsc o znaczeniu historycznym, do muzeów lub skansenów,

→ inicjować wyjazdy na krajowe, regionalne lub lokalne imprezy związane z minionymi wydarzeniami historycznymi, jak inscenizacje słynnych bitew, potyczek rycerskich, rekonstrukcje dawnych obyczajów i uroczystości, jak wesele, darcie pierza itp.,

→ organizować spotkania ze świadkami lub krewnymi świadków wydarzeń historycznych oraz z osobami zajmującymi się zbieraniem tego rodzaju świadectw,

→ wzmacniać poczucie wspólnoty regionalnej poprzez bezpośrednie odkrywanie z młodzieżą historii ich miejscowości i regionu w trakcie biegów historycznych, gier miejskich lub gminnych oraz obozów historycznych,

→ propagować wśród uczniów wolontariat w miejscach związanych z historią, np. w skansenach lub muzeach historycznych, wspierając organizacje chroniące dziedzictwo kultury lub pomagając w trakcie ważnych dla naszego kraju lub regionu uroczystości, jak Święto Niepodległości i in.,

→ zapraszać uczniów do włączenia się w przygotowania obchodów, uroczystości związanych z ważnymi wydarzeniami historycznymi,

→ zachęcać uczniów do współtworzenia wystroju gabinetu historycznego, zgodnie z kalendarzem znaczących wydarzeń.

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które nauczyciel historii może włączyć w realizowane przez siebie zajęcia, obejmują:

→ podejmowanie tematyki związanej z relacjami międzyludzkimi na przestrzeni dziejów, np. poprzez analizę wątków relacji społecznych omawianych w poszczególnych epokach, zwracanie uwagi na kwestię nierówności społecznych, niewolnictwa, poddaństwa,

→ zwracanie uwagi na kontekst wsparcia społecznego, wielokulturowości oraz współpracy społecznej, w trakcie omawiania zagadnień związanych z tworzeniem się i ciągłym przekształcaniem się państwa polskiego, od jego powstania, aż do odzyskania niepodległości po I wojnie światowej,

→ omawianie wybranych obszarów zawodowych w ujęciu historycznym, np. analiza zawodów związanych z wojskiem, medycyną, prawem, itp. w kontekście różnych epok historycznych,

→ zwracanie uwagi na towarzyszące ludziom od

wieków zjawisko migracji edukacyjnej i zarobkowej, w trakcie omawiania zagadnień związanych z kolejnymi etapami rozwoju cywilizacyjnego, szczególnie z rewolucją przemysłową w XIX w., ale także z przekształcaniem się państw w wyniku wojen lub traktatów.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Nauczyciel wiedzy o społeczeństwie może wspierać proces rozwoju zainteresowań zawodowych uczniów w obszarze człowiek – człowiek poprzez:

- → rozwijanie postaw przedsiębiorczych, organizując konkursy związane z opracowaniem pomysłu na własną działalność, inicjując turnieje gier typu *Monopol* lub *Gra w życie*,
- → przygotowywanie zadań związanych z organizacją pracy na określonych stanowiskach (cel, plan, podział zajęć, harmonogram, ocena efektów), np. sekretarki, doradcy klienta w banku, pracownika socjalnego itp.,
- → lekcje związane z tematem wyboru szkoły i zawodu, w trakcie których wykorzystywane są np. materiały i informacje zebrane przez samych uczniów, filmy zawodoznawcze, strony internetowe poświęcone zawodom i branżom z obszaru człowiek – człowiek,
- → spotkania z osobami pracującymi w zawodach charakterystycznych dla obszaru zawodowego człowiek – człowiek, np. w urzędzie, ośrodku pomocy społecznej, ośrodku zdrowia, organizacjach pozarządowych itp.,
- → organizację wycieczek np. do sądu, na posiedzenie rady miasta, na konferencje poświęcone kwestiom społecznym, na festyny organizowane na rzecz rozwoju społeczności lokalnej itp.

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które nauczyciel wiedzy o społeczeństwie może włączyć w realizowane przez siebie zajęcia, obejmują:

- → podejmowanie w trakcie lekcji na temat życia współczesnego społeczeństwa kwestii związanych z problemami i perspektywami życiowymi młodych Polaków, szczególnie w kontekście ich sfery zawodowej,
- → omawianie praw i obowiązków obywatelskich w kontekście ról społecznych oraz zawodowych, jakie pełnią i mogą pełnić w przyszłości młodzi ludzie,
- → omówienie sfer zawodowych i profesji związanych ze służbą publiczną oraz kluczowymi dla rozwoju społeczeństwa obywatelskimi sferami takimi jak: edukacja, sądownictwo, działalność instytucji publicznych na poziomie samorządów gminnych i powiatowych, działania organizacji pozarządowych itp.,
- → szczególne zwrócenie uwagi na sferę pracy i zawodu na zajęciach poświęconych tematyce pracy i przedsiębiorczości, problemów współczesnego świata, gospodarki rynkowej oraz działalności gospodarczej,
- → omówienie tematyki wyboru szkoły i zawodu w kontekście całożyciowego uczenia się, ze szczególnym podkreśleniem znaczenia kompetencji kluczowych w procesie konstruowania kariery przez uczniów.

BIOLOGIA

Nauczyciel biologii, który chciałby pomóc uczniom w określeniu i rozwijaniu ich zainteresowań zawodowych w obszarze człowiek – człowiek, może inspirować młodzież poprzez:

- → podejmowanie różnorodnych inicjatyw promujących zdrowy tryb życia oraz profilaktykę prozdrowotną, takich jak konkursy szkolne i quizy na temat zdrowia,
- → włączanie uczniów w organizację festynów lub dni promocji zdrowia organizowanych na terenie szkoły lub gminy/powiatu,
- → zwracanie uwagi na potrzeby ludzi w różnym wieku i zachęcanie młodzieży do rozpoznawania oczekiwań osób na różnym etapie życia, np. poprzez nawiązanie współpracy z przedszkolami lub organizacjami zajmującymi się osobami starszymi, typu Uniwersytety Trze-

ciego Wieku, Kluby Seniora itp.,
- → zwracanie uwagi na potrzeby osób dotkniętych niepełnosprawnością, poprzez spotkania z osobami, które są nie w pełni sprawne, odwiedzanie ośrodków działających na rzecz osób z niepełnosprawnością np. wzrokową, słuchową czy też ruchową, angażowanie młodzieży w działania integrujące osoby z niepełnosprawnością z osobami sprawnymi,
- → zaproszenie młodzieży do przygotowania i realizacji akcji profilaktycznych skierowanych do ich rówieśników lub innych odbiorców, np. dotyczących chorób cywilizacyjnych, które dotykają również młodzież, takich jak: otyłość, depresja, cukrzyca oraz zaburzenia psychiczne, takie jak anoreksja czy bulimia,
- → inicjowanie udziału uczniów w konkursach, turniejach i zawodach międzyszkolnych związanych ze zdrowiem człowieka, profilaktyką prozdrowotną, ratownictwem, pielęgnacją i rehabilitacją,
- → organizowanie spotkań z przedstawicielami branż wymagających wysokich kompetencji interpersonalnych, w których wiedza i umiejętności z zakresu biologii są niezbędne, z reprezentantami: zawodów medycznych – lekarzami i pielęgniarkami/pielęgniarzami, terapeutami i fizjoterapeutami, ratownikami medycznymi; zawodów związanych z promocją zdrowia i zdrowego trybu życia, takich jak trenerzy osobiści lub dietetycy, zawodów związanych z pracą z osobami z niepełnosprawnością: pedagogami specjalnymi (tyflopedagogami, surdopedagogami, rehabilitantami oraz asystentami osób z niepełnosprawnością itp.

Nauczyciel biologii może rozwijać zainteresowania związane z obszarem człowiek – człowiek w ramach lekcji dotyczących:
- → zagadnień związanych z budową i funkcjonowaniem organizmu człowieka, nauczyciel może omówić np. dziedziny medycyny zajmujące się poszczególnymi organami i narządami, zwracając uwagę na kompetencje, jakimi powinien się wykazywać np. chirurg, pediatra lub kardiolog,
- → stanu zdrowia i choroby, nauczyciel w trakcie zajęć może zaprosić uczniów do dyskusji na temat chorób cywilizacyjnych, promowania zdrowego trybu życia, a także podjąć rozmowy na temat wpływu substancji psychoaktywnych, środków odurzających, dopingujących oraz używek na stan zdrowia człowieka,
- → współczesnych chorób, nauczyciel biologii może zaprosić uczniów do zbierania informacji o poziomie wiedzy społeczeństwa lokalnego na temat omawianej choroby/chorób,
- → profilaktyki prozdrowotnej, nauczyciel może również przygotować wraz z uczniami akcje wspierające walkę z różnorodnymi chorobami połączone z propagowaniem wiedzy na temat ich leczenia oraz wsparcia chorego i jego rodziny.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

Aby pomóc uczniom w odkrywaniu ich zainteresowań zawodowych w obszarze człowiek – człowiek, nauczyciel wychowania fizycznego może:
- → prowadzić pozalekcyjne zajęcia sportowe ogólnorozwojowe, bądź z zakresu danej dyscypliny sportowej, promując zdrowy tryb życia oraz rozwijając takie umiejętności jak współpraca w zespole, planowanie, dążenie do celu, organizowanie, przewidywanie skutków swoich działań itp.,
- → organizować turnieje sportowe i zawody szkolne lub międzyszkolne, zarówno w dyscyplinach zespołowych, jak i indywidualnych, promując zasadę *fair play*,
- → inicjować udział uczniów w turniejach, zawodach międzyszkolnych i innych organizowanych przez partnerów zewnętrznych,
- → organizować wyjścia, wyjazdy z uczniami – kibicami na różne zawody, turnieje sportowe, mecze, promując zasady uczciwej konkuren-

cji,
→ nawiązywać kontakty ze szkołami mistrzostwa sportowego, z klubami sportowymi lub uczelniami wyższymi prowadzącymi kierunki związane ze sportem, aby organizować dla uczniów spotkania z nauczycielami, trenerami, sportowcami oraz przedstawicielami innych zawodów związanych z profesjonalnym sportem, np. fizjoterapeutami, psychologami sportu, menedżerami sportowców, animatorami sportu itp.

Nauczyciel wychowania fizycznego może włączyć w program swoich zajęć treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, podejmując tematy związane z:
→ bezpieczną aktywnością fizyczną i higieną osobistą oraz z treningiem zdrowotnym, zwracając uwagę na ich znaczenie w kontekście życia społecznego, współpracy z innymi oraz nawiązując do zawodów, które związane są z tym obszarem, takich jak animator sportowy, trener, pielęgniarka, dietetyk itp.,
→ diagnozą sprawności i aktywności fizycznej oraz rozwoju fizycznego ludzi na różnym etapie życia, inicjując dyskusje na temat znaczenia ruchu i aktywności sportowej w kontekście sprawności psychofizycznej osób w różnym wieku, podejmując również tematy związane z niepełnosprawnością. To miejsce, w którym można przybliżyć młodzieży profesje związane z pomocą i wsparciem osób doświadczających czasowej lub trwałej niepełnosprawności, takich jak pedagodzy specjalni, fizjoterapeuci, rehabilitanci i lekarze specjalizujący się w różnych dziedzinach medycyny.

Zainteresowania związane z obszarem człowiek – człowiek warto także rozwijać na zajęciach z takich przedmiotów jak języki obce oraz edukacja dla bezpieczeństwa.

JĘZYKI OBCE

Nauczyciele języków obcych mogą wspierać rozwój zainteresowań zawodowych uczniów w relacji człowiek – człowiek poprzez:
→ organizowanie tematycznych kół zainteresowań np. kulturą krajów anglojęzycznych, obyczajami krajów niemieckojęzycznych,
→ inicjowanie samopomocy uczniowskiej w zakresie pomocy rówieśnikom mającym trudności z uczeniem się języka obcego,
→ podejmowanie działań na rzecz współpracy ze szkołami z innych państw, organizowanie wyjazdów w ramach międzynarodowej wymiany uczniów,
→ organizowanie spotkań związanych np. z ważnym dniem, świętem innego kraju, z udziałem przedstawicieli danego kraju lub osób, które zajmują się danym krajem i/lub jego społecznością, kulturą, językiem itp.,
→ współorganizowanie z uczniami wystaw tematycznych związanych np. z obyczajami mieszkańców kraju, w którym obowiązuje nauczany język.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

W ramach zajęć z przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa nauczyciele mogą wspierać rozwój zainteresowań zawodowych uczniów w obszarze człowiek – człowiek poprzez:
→ promowanie wśród uczniów działań z pierwszej pomocy, angażowanie w konkursy sprawności w tym zakresie,
→ nawiązanie kontaktów z oddziałami interwencji kryzysowej, w ramach działań policji, służby zdrowia, straży pożarnej oraz pomocy społecznej,
→ organizowanie spotkań z przedstawicielami służb celnych, wojska, policji, straży pożarnej na terenie szkoły lub na terenie tych jednostek, np. podczas dni otwartych.

2. Obszar zainteresowań zawodowych człowiek – system znaków

Charakterystyka obszaru

Grupa ta obejmuje zawody związane z posługiwaniem się systemem znaków i pojęć umownych, takich jak: cyfry, znaki kartograficzne, znaki stenograficzne, kody, graficzne znaki językowe (np. litery), systemy oznakowania pojęć językowych naturalnych i sztucznych. Współcześnie człowiek porusza się w świecie znaków i systemów znaków. Są to teksty, schematy, szkice, nuty, mapy, tablice, wzory, znaki drogowe, wykresy, programy komputerowe itd. Zbieranie, porządkowanie, przetwarzanie i przekazywanie informacji to główny cel pracy w tej grupie zawodów.

Osoby preferujące obszar, w którym przedmiotem działań jest posługiwanie się systemem znaków i pojęć umownych:
- lubią pisać teksty,
- dobrze czują się w pracy z komputerem,
- chętnie wykonują prace związane z obliczeniami matematycznymi,
- zajmują się gromadzeniem, porządkowaniem, katalogowaniem i udostępnianiem informacji,
- chętnie uczą się języków obcych,
- lubią wykonywać tłumaczenia tekstów,
- lubią zadania związane z wykonywaniem wykresów, tabel, schematów i innych graficznych form prezentacji danych.

Osoby preferujące ten obszar zawodowy wykazują zwykle zainteresowania językowe, literackie, a także matematyczno-fizyczne, techniczne i usługowe.

Uzdolnienia, które są przydatne osobom wykonującym zawody z tego obszaru, to: dobra pamięć, wyobraźnia przestrzenna, zdolności organizacyjno-porządkowe, manualne, językowe, literackie, matematyczne, naukowe.

Cechy charakteru potrzebne w zawodach z obszaru człowiek – system znaków to: odpowiedzialność, samodzielność, dokładność, wytrwałość, sumienność, rzetelność, spostrzegawczość, systematyczność, koncentracja uwagi.

Umiejętności przydatne do pracy w zawodach z omawianego obszaru, to przede wszystkim: planowanie pracy, przewidywanie, systematyczność w działaniu, dobra organizacja, operowanie wyobrażeniami, których symbolem są znaki umowne, kontrolowanie, sprawdzanie, przetwarzanie danych, wymyślanie nowych znaków.

W grupie człowiek – system znaków można wyodrębnić zawody związane z obliczeniami finansowymi i statystyczne, takie jak: ekonomista, ekonometryk, specjalista ds. rachunkowości, technik rachunkowości, aktuariusz, doradca finansowy, doradca inwestycyjny, doradca podatkowy, kasjer, statystyk, asystent ds. statystyki, demograf, matematyk, makler giełdowy, technik agrobiznesu, technik usług pocztowych i telekomunikacyjnych. Znajdują się w niej również profesje związane z prowadzeniem analiz finansowych, np. analityk finansowy, analityk giełdowy, projektant pakietów usług finansowych, specjalista bankowości, specjalista ds. ubezpieczeń majątkowych i osobowych, specjalista ds. ubezpieczeń zdrowotnych, specjalista ds. ubezpieczeń społecznych, specjalista zarządzania ryzykiem (*underwriter*). Zawody związane z relacją człowiek – system znaków obejmują również zajęcia związane z prowadzeniem korespondencji, które wykonują osoby m.in. na stanowiskach: specjalisty administracji publicznej, kierownika biura, technika prac biurowych, asystenta dyrektora, asystenta zarządu, sekretarki, sekretarki medycznej, sekretarza sądowego, sekretarki w kancelarii prawnej, pracownika kancelaryjnego, czy też stenografa.

Do tego obszaru zainteresowań zawodowych przypisane są również zawody związane z prowadzeniem spraw administracyjnych, takie jak: audytor, inspektor kontroli skarbowej, inspektor nadzoru bankowego, inspektor nadzoru budowlanego, specjalista zarządzania kryzysowego, specjalista ds. zamówień publicznych, inspektor pracy.

W omawianej grupie można także wyróżnić zawody związane z formułowaniem tekstów i tłumaczeniem dokumentów, jak: lektor dialogów filmowych i radiowych, tłumacz języka angielskiego itd., tłumacz tekstów, tłumacz konferencyjny ustny, dziennikarz, reporter prasowy, filolog, bibliotekoznawca, księgarz, pisarz, poeta, scenarzysta, redaktor wydawniczy, edytor materiałów źródłowych, kodowacz (koder), korektor tekstu.

Znajdziemy w niej także profesje wymagające umiejętności sporządzania wykresów, map, tabel, planów, do których należą takie zawody jak: inżynier geodeta, geodeta, rysownik geodezyjny, kartograf, rysownik kartograficzny, architekt, geograf, geofizyk.

Do obszaru zawodowego człowiek – system znaków zostały także przypisane zawody związane z kodowaniem i programowaniem informacji, np. informatyk, programista, programista aplikacji, webmaster, tester oprogramowania komputerowego, architekt stron komputerowych, projektant aplikacji multimedialnych, animacji i gier komputerowych, specjalista ds. rozwoju stron internetowych, Internetu i intranetu, specjalista ds. rozwoju oprogramowania systemów informatycznych.

Przypisane są do tej grupy również profesje obejmujące zarządzanie informacją, takie jak: analityk informacji i raportów medialnych, analityk ruchu na stronach internetowych, bibliotekoznawca, broker informacji (researcher), menedżer zawartości serwisów internetowych, specjalista zarządzania informacją, specjalista informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej.
Ostatnią grupą zawodów, które charakteryzują się relacją zawodową człowiek – system znaków, są te, które związane są z prowadzeniem ewidencji materiałów, surowców, wyrobów, dokumentów i ludzi. Należą do niej m.in. takie zawody jak: pracownik ds. ewidencji ludności, inwentaryzator, magazynier, bibliotekarz, pracownik biurowy, pracownik ds. osobowych, archiwista dokumentów elektronicznych, technik archiwista[157].

Przedmioty szkolne, które mogą wspierać rozwój predyspozycji ucznia do pracy w zawodach z grupy człowiek – system znaków:
- matematyka,
- informatyka,
- geografia,
- chemia,
- fizyka,
- języki obce.

Propozycje do pracy dla nauczycieli przedmiotów

Do obszaru człowiek – system znaków przypisano sześć przedmiotów szkolnych, na których nauczyciele mogą rozwijać zainteresowania uczniów związane z zawodami przypisanymi do tej grupy.

Nauczyciele prowadzący zajęcia z przedmiotów przypisanych do obszaru człowiek – system znaków mogą pomóc uczniom zbierać informacje o swoich zainteresowaniach i uzdolnieniach, ale mogą również stwarzać okazje do „testowania siebie" w czynnościach związanych np. z zawodami mieszczącymi się w opisywanym obszarze.

Propozycje działań, jakie mogą podejmować nauczyciele poszczególnych przedmiotów, które mogą służyć rozwojowi uzdolnień i zainteresowań uczniów:

[157] Podział zawodów przygotowano na podstawie: K. Lelińska, *Zawodoznawstwo…*

MATEMATYKA

Nauczyciel matematyki, który chciałby pomóc młodzieży w odkrywaniu ich matematycznych zainteresowań i uzdolnień, może realizować to działanie poprzez:

- → zachęcanie uczniów do udziału oraz przygotowywanie ich do różnorodnych konkursów matematycznych wewnątrzszkolnych oraz zewnętrznych, organizowanych przez różne instytucje,
- → organizowanie zajęć pozalekcyjnych rozwijających zainteresowania i zdolności matematyczne, takich jak koło matematyczne, gier logicznych, szachowe, brydżowe, młodego ekonomisty itp.,
- → inspirowanie uczniów do pomagania kolegom i koleżankom, którzy mają trudności w uczeniu się matematyki,
- → nawiązywanie kontaktów ze szkołami, które mają bogatą tradycję w uczeniu matematyki, z instytucjami, które angażują się w rozwój matematyki, mają bazę, która mogłaby posłużyć uczniom w sprawdzaniu swoich kompetencji matematycznych,
- → organizowanie spotkań z osobami, które w swojej pracy wykorzystują wiedzę matematyczną, jak ekonomiści, bankowcy, ale także architekci, geodeci, planiści itp.

Nauczyciel matematyki, który chciałby włączyć się w rozwój zainteresowań i uzdolnień swoich uczniów z obszaru człowiek – system znaków, oprócz organizowania wspomnianych powyżej działań może także wzbogacić swój program o treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, np.:

- → przy okazji omawiania tematów związanych z obliczeniami procentów, np. obliczania ceny po podwyżce lub obniżce o dany procent, wykonywania obliczeń związanych z VAT, obliczania odsetek dla lokaty rocznej, nauczyciel może zwrócić uwagę na realizowanie podobnych czynności w zawodach ekonomicznych, takich jak technik ekonomista, księgowy, specjalista w zakresie rachunkowości, ekonomiści pracujący w bankowości, a także w branżach handlowej i usługowej: sprzedawcy, handlowcy,
- → nauczyciel może także zwrócić uwagę na zawody, w których wykorzystywana jest statystyka, np. socjolog, specjalista ds. marketingu, politolog, statystyk lub geometra,
- → lekcje matematyki mogą być doskonałą okazją do wskazania branż i zawodów, w których kompetencje matematyczne są niezbędne. Nauczyciel może omówić zarówno obszary zawodowe, które wprost powiązane są z matematyką, takie jak matematyka stosowana, ekonomia, a w niej finanse, bankowość, marketing czy zarządzanie; takie jak nowoczesne technologie, farmacja, biotechnologia, matematyk, fizyk, chemik, analityk rynku.

INFORMATYKA

Nauczyciele informatyki mogą wspierać rozwój zainteresowań zawodowych uczniów w obszarze człowiek – system znaków poprzez:

- → angażowanie uczniów w różne działania związane z informatyzacją szkoły (np. pomoc w naprawach, instalowaniu oprogramowania itp.),
- → organizowanie wycieczek zawodoznawczych do firm informatycznych, graficznych, reklamowych,
- → zapraszanie uczniów do udziału w inicjatywach organizowanych przez szkoły ponadgimnazjalne mające w swoich ofertach zajęcia dla osób interesujących się informatyką,
- → inspirowanie uczniów do działań związanych z przygotowywaniem informacji oraz ich zamieszczaniem na stronach internetowych szkoły,
- → organizowanie spotkań uczniów z przedstawicielami firm informatycznych świadczących różnego typu usługi (administrowanie siecią,

programowanie, grafika komputerowa).

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może podejmować nauczyciel na zajęciach z informatyki:

- → zwrócenie uwagi na znaczenie w wielu zawodach pracy z komputerem, np. pracy ekonomisty, księgowego, tłumacza tekstów, redaktora wydawniczego, bibliotekarza,
- → używanie komputera jako podstawowego narzędzia pracy w zawodach archiwisty, webmastera, bibliotekarza, technika cyfrowych procesów graficznych, itp.,
- → zwrócenie uwagi na obecność pracy z komputerem w branży multimediów oraz nowoczesnych technologii,
- → uczenie korzystania z zasobów informacji zamieszczonych w Internecie,
- → pokazanie zawodów związanych z pracą w obszarze informacyjnym, np. broker informacji, specjalista ds. zarządzania stronami komputerowymi, webmaster,
- → zwrócenie uwagi na przydatność umiejętności tworzenia wykresów w wielu zawodach technicznych,
- → opracowywanie za pomocą komputera rysunków, tekstów, danych liczbowych, motywów, animacji, prezentacji multimedialnych,
- → w trakcie omawiania działu związanego z edycją, grafiką tworzenia kompozycji z figur, fragmentów rysunków i zdjęć, umieszczania napisów na rysunkach, tworzenia animacje, przekształcania formatów plików graficznych, omówienie cech charakterystycznych dla zawodów z tego obszaru: np. grafika komputerowego, technika cyfrowych procesów graficznych,
- → w trakcie omawiania zagadnień związanych z edytorem tekstu uczeń może tworzyć kilkunastostronicowe publikacje, z nagłówkiem i stopką, przypisami, grafiką, tabelami itp., może formatować tekst w kolumnach, opracowywać dokumenty tekstowe o różnym przeznaczeniu. Takie działania mogą służyć pokazaniu pracy w zawodach: redaktor wydawniczy, dziennikarz, redaktor, technik prac biurowych, technik archiwista,
- → omawiając arkusz kalkulacyjny, nauczyciel może pokazać zawody, w których jest przydatne jego stosowanie, np. w pracy matematyka, fizyka, ekonomisty, statystyka,
- → tematy dotyczące zbierania danych i przygotowywania sprawozdań sprzyjają omówieniu zawodów związanych np. z badaniem rynku, marketingiem, sprzedażą, bankowością,
- → nauczyciel informatyki może również zapoznać uczniów z listą zawodów informatycznych, takich jak administrator baz danych, projektant baz danych, administrator sieci informatycznej, specjalista bezpieczeństwa oprogramowania, projektant aplikacji multimedialnych, animacji i gier komputerowych, operator bezprzewodowych sieci komputerowych, operator sieci komputerowych, administrator stron internetowych, pracownik pozycjonowania stron internetowych, administrator systemów poczty elektronicznej.

GEOGRAFIA

Nauczyciele geografii mogą wspierać rozwój zainteresowań zawodowych uczniów w relacji człowiek – system znaków poprzez:

- → organizowanie wycieczek turystyczno-krajoznawczych (tematycznych) związanych z regionem oraz ogólnopolskich, a jeśli jest taka możliwość, także zagranicznych (mogą to być wycieczki do najbliższych sąsiadów Polski),
- → inicjowanie imprez terenowych typu biegi na orientację, spływy kajakowe połączonych z poznawaniem lokalnych atrakcji turystycznych, np. na terenie parków krajobrazowych,
- → organizowanie wycieczek zawodoznawczych, np. do lokalnego punktu meteorologicznego, drukarni map turystycznych, biura podróży, biura geodezyjnego,
- → nawiązanie kontaktów np. z biurami turystycznymi, które mogą dostarczyć informacji o stanowiskach pracy, w których może być

przydatna geografia.

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może włączać nauczyciel na lekcjach geografii:

- → omawiając tematy związane z pracą z mapami, można omówić zawody, w których ma się do czynienia z mapami, np. zawód kartograf, geodeta,
- → pracując nad zagadnieniami związanymi z rodzajami map, z opracowaniami tras podróży, nauczyciel może omówić zawody związane z usługami turystycznymi, jak np. pracownik biura podróży, pilot wycieczek, przewodnik turystyczny, rezydent biura turystycznego, pracownik informacji turystycznej,
- → mówiąc o mapach i planach, nauczyciel może również omówić firmy i instytucje, w których realizowane są działania z zakresu planowania przestrzennego, gdzie jest niezbędna wiedza z geografii i informatyki. Zajęcia związane z uczeniem się czytania map mogą posłużyć omówieniu z uczniami sposobów wykorzystywania map w różnych dziedzinach życia społecznego, mogą być sposobnością do zwrócenia uwagi na funkcjonowanie miejskich i gminnych wydziałów promocji i turystyki, w których można szukać pracy i realizować swoje zainteresowania związane z geografią, kartografią,
- → dział „Kształt, ruchy Ziemi i ich następstwa" to zagadnienia, przy okazji których nauczyciel może powiedzieć uczniom o pracy geologa, hydrologa, fizyka; może także powiązać niektóre treści z fizyką i odwołać się do zawodu astronoma,
- → „Wybrane zagadnienia geografii fizycznej" to dział, w którym nauczyciel może przybliżyć młodzieży zawód klimatologa, meteorologa, synoptyka czy prezentera pogody,
- → omawiając zagadnienia z działu „Położenie i środowisko Polski", nauczyciel może podjąć z młodzieżą dyskusję na temat takich zawodów jak: geolog, technik ochrony środowiska, technik obsługi turystycznej,
- → dział „Ludność Polski" może posłużyć omawianiu takich zawodów jak: statystyk, urbanista, demograf,
- → nauczyciel może potraktować tematykę związaną z regionami Polski jako kontekst do podjęcia dyskusji na temat zawodów charakterystycznych dla danego obszaru, np. dla Pomorza i Pomorza Zachodniego mogą to być takie zawody jak: technik rybołówstwa morskiego, technik nawigator morski, technik mechanik okrętowy, marynarz,
- → „Sąsiedzi Polski, Europa" to dział mogący posłużyć omówieniu zawodów: politolog, dyplomata, urzędnik, kulturoznawca, etnolog,
- → przy okazji realizowania tematu związanego z geografią gospodarczą Polski, np. o rolnictwie, nauczyciel może omówić zawody, np. rolnik, ogrodnik, technik hodowca koni, technik agrobiznesu, pszczelarz,
- → „Przemysł" to dział, przy omawianiu którego warto, aby nauczyciel wspomniał o różnych jego gałęziach obecnych w regionie zamieszkania ucznia i pokazał w nich zapotrzebowanie na zawody,
- → dział „Usługi", np. komunikacja, może posłużyć omówieniu zawodów: technik transportu kolejowego, logistyk, spedytor, technik żeglugi śródlądowej, technik usług pocztowych i finansowych, technik pojazdów samochodowych, mechanik/elektromechanik pojazdów samochodowych.

CHEMIA

Nauczyciele chemii mogą wspierać rozwój zainteresowań zawodowych uczniów w relacji człowiek – system znaków poprzez:

- → prowadzenie doświadczeń, eksperymentów rozwijających zainteresowania uczniów chemią,
- → organizowanie wycieczek zawodoznawczych do firm, które prowadzą działalność związaną z branżą chemiczną, np. producentów

środków ochrony roślin, firm spożywczych lub niezależnych laboratoriów chemicznych,
→ kontakty z firmami chemicznymi, które mogą włączyć się w przygotowywanie zajęć fakultatywnych dla uczniów,
→ organizowanie spotkań z przedstawicielami branż, w których chemia odgrywa kluczową rolę: chemikami i biochemikami, ale również z farmaceutami czy też producentami w branży spożywczej.

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może włączać nauczyciel na lekcjach chemii:
→ „Substancje i ich właściwości" to dział, którego realizacja może zostać wzbogacona o treści dotyczące zawodów, np. technik technologii chemicznej, technik ochrony środowiska, technik analityk,
→ zagadnienia typu kwasy, zasady i sole można powiązać z omówieniem zawodów, np. chemik, technik technologii chemicznej, technik analityk,
→ „Związki węgla jako składniki organizmów żywych" to dział, który można powiązać z przemysłem spożywczym (technologia żywienia, cukiernictwo, produkcja piekarsko-ciastkarska, przetwórstwo: mleczarskie, owocowo-warzywne, olejarskie, zbożowe),
→ „Węgiel i jego związki z wodorem" to dział, który można omówić w kontekście zawodów związanych z górnictwem: technik górnictwa odkrywkowego, technik górnictwa otworowego, technik górnictwa podziemnego,
→ „Woda i roztwory wodne" to tematy, przy okazji których nauczyciel może omówić zawody „wodne", np. technik inżynierii środowiska i melioracji, technik ochrony środowiska,
→ w trakcie lekcji chemii nauczyciel może podjąć z uczniami dyskusję na temat zawodów wprost związanych z chemią, takich jak: chemik, chemik – technologia chemiczna, technik technologii chemicznej, farmaceuta, diagnosta laboratoryjny.

FIZYKA

Nauczyciele fizyki mogą wspierać rozwój zainteresowań zawodowych uczniów w relacji człowiek – system znaków poprzez:
→ organizowanie spotkań ze szkołami ponadgimnazjalnymi, które mają w swoich ofertach kształcenia zawody związane z fizyką,
→ organizowanie wyjazdów tematycznych na uczelnie wyższe, które w ramach projektów oraz różnych przedsięwzięć regionalnych organizują zajęcia tematyczne z zakresu fizyki dla gimnazjalistów,
→ inicjowanie wycieczek do centrów nauki, jak np. Centrum Kopernik, aby umożliwić młodzieży przyjrzenie się różnorodnym obszarom pracy, w których niezbędna jest wiedza fizyczna.

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może włączać nauczyciel na lekcjach fizyki:
→ „Ruch i siły" to przykłady tematów, przy omawianiu których warto, aby nauczyciel wspomniał o zawodach takich jak: inżynier mechanik, technik mechanik, technik pojazdów samochodowych, mechanik maszyn i urządzeń, operatorzy maszyn i urządzeń, inżynier automatyki i robotyki, inżynier mechatronik, technik mechatronik, monter mechatronik,
→ w trakcie analizy działu „Praca i energia" nauczyciel może omówić zawody związane z energią cieplną, hutnictwem, odlewnictwem, obróbką cieplną, przeróbką plastyczną,
→ omawiając dział „Fale dźwiękowe" nauczyciel może przybliżyć związane z tą tematyką zawody, jak np. technik elektronik, technik telekomunikacji, technik realizacji dźwięku, technik realizacji nagrań i nagłośnień,
→ dział „Elektryczność" może być kontekstem do omówienia takich profesji jak: inżynier elektryk automatyk, technik elektryk, elektromechanik, elektromechanik pojazdów

samochodowych,
→ omawiając dział „Optyka" nauczyciel może mieć sposobność do przedstawienia takich zawodów jak np. technik optyk, optyk-mechanik, optometrysta, ortoptystka,
→ w ramach lekcji fizyki nauczyciel ma możliwość rozwijania ważnych dla współczesnej młodzieży kwestii, takich jak umiejętności planowania, przewidywania, logicznego myślenia, czytania ze zrozumieniem, porównywania danych, wyszukiwania informacji.

JĘZYKI OBCE

Nauka języków obcych to doskonała okazja do rozwijania kompetencji niezbędnych w procesie konstruowania kariery. Nauczyciele języków obcych mogą rozwijać zainteresowania w obszarze człowiek – system znaków poprzez:
→ prowadzenie „kącika językowego" w gazetce szkolnej,
→ przygotowywanie tłumaczeń tekstów,
→ przygotowywanie wraz z uczniami językowych gazetek ściennych, dekoracji nawiązujących do określonego państwa itp.,
→ wyszukiwanie informacji potrzebnych na zajęcia językowe szkolne i pozalekcyjne.

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może włączać nauczyciel na lekcjach języka obcego:
→ ucząc języka obcego, nauczyciel może zwrócić uczniom uwagę na to, że bardzo dobra znajomość języka obcego może być pomysłem na pracę np. tłumacza lub nauczyciela języka obcego,
→ niemalże każdy z tematów realizowanych na lekcjach języków obcych może posłużyć nauczycielowi do omówienia zawodów powiązanych z danymi tematami, np.
  – podróżowanie i turystyka (zawody związane z branżą turystyczną),
  – sport (zawody związane ze sportem),
  – zdrowie (zawody medyczne),
  – zakupy i usługi (zawody związane z handlem) itd.,
→ prowadząc zajęcia z języka obcego nauczyciel może podkreślić przydatność kompetencji językowych w bardzo wielu zawodach, może też zwrócić uwagę, iż w wielu branżach możemy spotkać tzw. języki branżowe charakterystyczne dla danych zawodów, jak np. język obcy dla logistyków, język obcy dla techników mechatroników, język obcy dla techników obsługi turystycznej itp.,
→ nauczyciel może przybliżyć uczniom zawody związane z językami obcymi, np. nauczyciel języka obcego, lektor, filolog, tłumacz, tłumacz tekstów, lingwista, pracownik dyplomatyczny.

3. Obszar zainteresowań zawodowych człowiek – technika

Charakterystyka obszaru

W tej grupie znajdują się zawody, w których praca związana jest z wydobywaniem oraz przetwarzaniem surowców, obróbką różnych materiałów, produkcją dóbr materialnych, eksploatacją maszyn i urządzeń. W tej grupie znajdują się zawody, w których przedmiotami pracy są:
a) obiekty techniczne – narzędzia, aparaty, maszyny, urządzenia, które człowiek wytwarza lub obsługuje,
b) systemy techniczne, które doskonalą myśl techniczną,
c) materiały i surowce, którymi człowiek, pracując umysłowo lub fizycznie, posługuje się przeprowadzając różne operacje; służą one do wytwarzania różnych dóbr materialnych.

Zainteresowania tą grupą zawodów mogą przejawiać się tym, że uczeń:
– czyta czasopisma i książki o tematyce technicznej,

– zwiedza wystawy techniczne,
– interesuje się nowościami technicznymi,
– naprawia różne domowe urządzenia techniczne,
– lubi majsterkować, konstruować różne urządzenia techniczne,
– bierze udział w kółkach zainteresowań w szkole,
– chętnie bierze udział w lekcjach techniki,
– orientuje się w różnych schematach i rysunkach technicznych,
– interesuje się budową i działaniem różnych mechanizmów technicznych.

Zainteresowania, które można przypisać do tego obszaru, związane są zwykle z zagadnieniami podejmowanymi w ramach takich przedmiotów jak: technika, matematyka, fizyka, informatyka.

Uzdolnienia, które są przydatne osobom wykonującym zawody z tego obszaru, to głównie: logiczne myślenie, wyobraźnia przestrzenna, uzdolnienia planimetryczne (operowanie obrazami wyobrażeniowymi, korzystanie z rysunków i schematów), manualne, matematyczne, fizyczne, naukowe.

Cechy charakteru potrzebne w zawodach z obszaru człowiek – technika to: spostrzegawczość, odpowiedzialność, koncentracja uwagi, opanowanie, dokładność, obowiązkowość.

Umiejętności przydatne do pracy w zawodach z omawianego obszaru: obserwacja, organizacja pracy, umiejętności manipulacyjne, planowanie pracy, czytanie instrukcji, posługiwanie się rysunkiem.

Grupa zawodów człowiek – technika jest najliczniejsza. Przypisane są do niej zawody związane z projektowaniem, konstruowaniem maszyn i urządzeń, np. inżynier mechanik – maszyny i urządzenia przemysłowe, technik mechanik, inżynier mechatronik.

Należą do niej również profesje, w których główną czynnością jest wydobywanie i przetwarzanie, wytapianie, formowanie różnych surowców. Są to głównie takie zawody jak np. górnik górnictwa węglowego, wiertacz, geolog, odlewnik, formierz. Do obszaru zawodowego człowiek – technika zostały także przypisane zawody związane z obróbką różnych materiałów. Są to zawody związane z obróbką metali, czyli ich toczeniem, frezowaniem, piłowaniem, spawaniem, lakierowaniem, takie jak: tokarz/frezer, ślusarz, szlifierz, operator obrabiarek CNC. A także zawody związane z obróbką niemetalowych materiałów przemysłowych (np. tkanin, szkła, drewna), ich cięcia, szycia, szlifowania, klejenia, wśród których wymienić należy: tkacza, stolarza, krawca, szlifierza, rękodzielnika wyrobów włókienniczych, kaletnika i obuwnika. W grupie zawodów związanych z obszarem człowiek – technika są również zajęcia związane z obsługą, remontami; naprawą maszyn i urządzeń, środków transportu, takie jak: mechanik-monter maszyn i urządzeń, mechanik pojazdów samochodowych, czy elektromechanik pojazdów samochodowych.

Do tego obszaru są również przypisane zawody związane z montażem budowli, remontami budynków, takie jak murarz-tynkarz, technik budownictwa, glazurnik, tynkarz, monter sieci, instalacji i urządzeń sanitarnych, dekarz, cieśla. Kolejną grupą zawodów w omawianym obszarze są zajęcia związane z montażem różnych maszyn, przyrządów, aparatów (przyrządów, aparatury i urządzeń elektrycznych, elektronicznych i telekomunikacyjnych), np. inżynier elektronik, monter urządzeń elektronicznych, programista, informatyk, technik elektronik, inżynier mechatronik, elektryk, teleinformatyk.

Osoby zainteresowane tym obszarem zawodowym znajdą tu również działania zawodowe związane z demontażem, naprawą oraz konserwacją, czyli obsługą przyrządów i aparatów elektrycznych i elektronicznych, które są charakterystyczne

dla takich zawodów jak: elektromechanik, optyk-mechanik, elektryk, mechanik-monter maszyn i urządzeń.

Przypisane są do tej grupy również profesje obejmujące transport z zastosowaniem podnośników, transporterów, samochodów, innych pojazdów, takie jak inżynier transportu drogowego, inżynier transportu kolejowego, kierowca, pilot samolotowy, pilot morski, maszynista lokomotywy, technik żeglugi śródlądowej, technik nawigator morski. Inną grupę charakterystyczną dla tego obszaru stanowią zawody związane z organizacją przemysłu i produkcji, do których należą: inżynier organizacji i planowania produkcji, inżynier utrzymania ruchu, specjalista kontroli jakości, towaroznawca, normalizator, logistyk.

W obszarze zainteresowań zawodowych człowiek – technika znajdują się również zawody reprezentujące najszybciej rozwijające się branże nowoczesnych technologii, a szczególnie związane z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, takie jak analityk systemów teleinformatycznych, programista, administrator baz danych, analityk baz danych, administrator sieci informatycznej, inżynier sieci i systemów komputerowych, specjalista bezpieczeństwa oprogramowania, tester systemów teleinformatycznych, architekt stron internetowych.

Ostatnia grupa zawodów reprezentujących omawiany obszar zawodowy dotyczy działań z zakresu przetwórstwa produktów rolnych, które charakteryzują takie zawody jak: kucharz, piekarz, technik technologii żywienia, cukiernik, technik żywienia i usług gastronomicznych[158].

Przedmioty szkole, w ramach których nauczyciele mogą wspierać rozwój predyspozycji ucznia do pracy w zawodach z grupy człowiek – technika:
- matematyka,
- fizyka,
- informatyka,
- zajęcia techniczne.

[158] Opracowano na podstawie: tamże, s. 63-65.

Propozycje do pracy dla nauczycieli przedmiotów

Do obszaru człowiek – technika zostały przypisane cztery przedmioty szkolne: matematyka, fizyka, informatyka i technika. Na lekcjach z tych przedmiotów i na zajęciach pozalekcyjnych można rozwijać talenty uczniów w zakresie szeroko rozumianej techniki. Nauczyciele mogą zaobserwować zaciekawienie u uczniów tematami, zadaniami, zagadnieniami, które są ściśle związane z różnymi dziedzinami techniki.

Propozycje działań, jakie mogą podejmować nauczyciele poszczególnych przedmiotów, które mogą służyć rozwojowi uzdolnień i zainteresowań uczniów:

MATEMATYKA[159]

Propozycje działań w ramach lekcji matematyki, które mogą służyć rozwojowi uzdolnień i zainteresowań uczniów, obejmują:
- → przygotowywanie uczniów do konkursów matematycznych wewnątrzszkolnych i zewnętrznych organizowanych przez różne instytucje,
- → angażowanie uczniów do pomocy ich kolegom i koleżankom mającym kłopoty z uczeniem się matematyki,
- → przygotowywanie trudniejszych zadań matematycznych dla uczniów zainteresowanych tą dyscypliną wiedzy,
- → nawiązywanie kontaktów ze szkołami, które mają bogatą tradycję w uczeniu matematyki, z instytucjami, które bardzo angażują się w rozwój matematyki, mają bazę, która mogłaby posłużyć uczniom w sprawdzaniu swoich kompetencji matematycznych.

[159] Opracowano na podstawie *Podstawy programowej nauczania matematyki w gimnazjum*, protokół dostępu http://www.men.gov.pl, [20.06.2013].

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może włączać nauczyciel podczas lekcji matematyki:

→ inicjowanie dyskusji na temat: znaczenie matematyki w życiu codziennym oraz dziedziny życia i pracy, w których matematyka jest niezbędna,

→ podczas realizacji działu poświęconego statystyce można:
  – zwrócić uwagę na konieczność przedstawiania danych w postaci tabel, diagramów, schematów (jest to przydatne w wielu zawodach technicznych),
  – wykonać dodatkowe ćwiczenia związane z wyszukiwaniem informacji, ich porządkowaniem i selekcjonowaniem (przydatne w wielu zawodach technicznych),
  – zwrócić uwagę na zawody, w których wykorzystywana jest statystyka, np. dotycząca usterek, jakości wykonywanych produktów (w pracy kontrolera ds. jakości, inżyniera produkcji, konstruktora maszyn i urządzeń, mechanika precyzyjnego),
  – omawiając temat związany z prawdopodobieństwem, nauczyciel wraz z uczniami może przeanalizować umiejętność – przewidywanie, która jest ważna w wielu zawodach technicznych, np. w pracy mechanika pojazdów samochodowych, elektromechanika pojazdów samochodowych, konstruktora maszyn, czy mechatronika przygotowującego układ mechatroniczny, element składowy robota, automatu, w którym można kupić napoje i słodycze,

→ realizując tematy z działów „Figury płaskie" i „Bryły", w trakcie lekcji nauczyciel może porozmawiać z młodzieżą o znaczeniu wyobraźni przestrzennej, wykonywaniu obliczeń matematycznych, które są nieodzowne w pracy architekta, konstruktora maszyn i urządzeń, inżyniera budownictwa odpowiadającego za konstrukcje mostów, budynków,

→ podczas omawiania zagadnień z ww. działów nauczyciel może:
  – pokazać „symetrię osiową" w kontekście zawodu architekta, technika budownictwa, projektanta,
  – ująć „przekształcenia geometryczne" w kontekście zawodów np. kartografa, geodety,
  – potraktować „figury przestrzenne" jako klucz do mówienia o projektowaniu architektonicznym, konstruowaniu maszyn i urządzeń przemysłowych,

→ w trakcie lekcji matematyki nauczyciel może również podjąć z uczniami temat gałęzi przemysłu, w których wiedza i umiejętności z zakresu matematyki są niezbędne, np. w elektronice, mechatronice, energetyce, informatyce, budownictwie.

FIZYKA

Nauczyciel fizyki może wspierać rozwój zainteresowań zawodowych uczniów w relacji człowiek – technika poprzez:

→ organizowanie spotkań ze szkołami ponadgimnazjalnymi, które mają w swoich ofertach kształcenia zawody techniczne związane z fizyką,

→ inicjowanie wycieczek zawodoznawczych do firm produkcyjnych oraz projektowo-konstrukcyjnych, zatrudniających absolwentów zawodów technicznych,

→ organizowanie wyjazdów tematycznych na uczelnie wyższe, które w ramach projektów propagujących naukę organizują zajęcia z fizyki stosowanej dla gimnazjalistów.

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może włączać nauczyciel podczas lekcji fizyki, to przede wszystkim:

→ zagadnienia z działu „Ruch i siły" mogą być omówione pod kątem zawodów, w których wiedza z tego obszaru jest istotna w codziennej pracy, jak np. mechanik konstruktor, mechanik konstrukcji stalowych, technik i inżynier budowy maszyn, inżynier mechatronik, mechanik maszyn i urządzeń, operatorzy maszyn, kierowcy,

- → tematy z działu „Energia" nauczyciel może połączyć z poznawaniem zawodów związanych z energetyką cieplną, hutnictwem, odlewnictwem, obróbką cieplną, przeróbką plastyczną (m.in. technik hutnik, technik odlewnik, kowal),
- → treści z dział „Elektryczność" nauczyciel może połączyć z przybliżeniem uczniom zawodów związanych z tym działem fizyki, takich jak: technik elektronik, mechanik, elektromechanik pojazdów samochodowych, elektryk,
- → „Fale elektromagnetyczne i optyka" to dział fizyki przydatny podczas omawiania zawodów związanych z optyką (optyk, ortoptystka), fototechnik, fotograf, technik urządzeń audiowizualnych,
- → „Fale dźwiękowe" to dział przydatny uczniom zainteresowanym zawodami: technik elektronik, technik telekomunikacji, monter sieci i urządzeń telekomunikacyjnych, akustyk, technik instrumentów muzycznych, asystent operatora dźwięku, technik realizacji dźwięku, mikser dźwięku,
- → „Wymagania przekrojowe" to dział fizyki potrzebny w zawodach, w których przygotowuje się rysunki techniczne, instruktarze, materiały wdrożeniowe, np. mechanicy, elektrycy, elektronicy,
- → analiza wykonywanych doświadczeń fizycznych może być wykorzystana podczas omawiania kwalifikacji i kompetencji niezbędnych dla osób pracujących w branżach związanych z techniką.

INFORMATYKA

Nauczyciele informatyki mogą wspierać rozwój zainteresowań zawodowych uczniów w relacji człowiek – technika poprzez:

- → angażowanie uczniów w różne działania związane z informatyzacją szkoły (np. pomoc w naprawach, instalowaniu oprogramowania itp.),
- → organizowanie konkursów tematycznie powiązanych z informatyką, jak też zachęcanie uczniów do udziału także w konkursach zewnętrznych,
- → organizowanie wycieczek zawodoznawczych do firm informatycznych, graficznych, reklamowych,
- → zapewnienie uczniom udziału w zajęciach organizowanych przez szkoły ponadgimnazjalne, które mają w swoich ofertach zajęcia dla uczniów interesujących się informatyką,
- → zapraszanie do szkoły przedstawicieli firm informatycznych świadczących różnego typu usługi dla instytucji publicznych i przedsiębiorstw, jak np. administrowanie sieci, opracowywanie oprogramowania usprawniającego pracę danej firmy lub instytucji, itp.

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może włączać nauczyciel podczas lekcji informatyki:

- → określenie związków pomiędzy techniką i informatyką, wykorzystywanie ich w wielu zawodach technicznych, np. programista, technik informatyk, technik mechatronik, operator obrabiarek skrawających, diagnosta samochodowy, inżynier biomedyczny,
- → podkreślanie znaczenia kwestii etycznych związanych np. z wykorzystywaniem informacji zamieszczonych w Internecie,
- → pomoc w określaniu predyspozycji do pracy z komputerami,
- → zwrócenie uwagi na przydatność umiejętności tworzenia wykresów w wielu zawodach technicznych,
- → określanie ścieżek kształcenia w branży informatycznej. Zwrócenie uwagi, że można budować sieci komputerowe, zajmować się ich administrowaniem, ale można też składać komputery, zajmować się ich naprawami, pisać programy komputerowe, uczyć informatyki innych.

ZAJĘCIA TECHNICZNE

Nauczyciel prowadzący zajęcia techniczne może wspierać rozwój zainteresowań zawodowych uczniów w relacji człowiek – technika poprzez:

- → prowadzenie zajęć pozalekcyjnych dla uczniów zainteresowanych różnymi branżami,
- → przygotowywanie zajęć praktycznych obrazujących pracę w różnych zawodach, branżach,
- → organizowanie wycieczek zawodoznawczych do firm, których poznaniem są zainteresowani uczniowie,
- → prowadzenie w szkole tablicy zawodoznawczej,
- → organizowanie w szkole targów edukacyjnych, na które nauczyciel i uczniowie zapraszają przedstawicieli szkół ponadgimnazjalnych, w których chcieliby kontynuować naukę gimnazjaliści[160].

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może włączać nauczyciel podczas zajęć z techniki:

- → realizując temat: Rozpoznawanie urządzeń technicznych i rozumienie zasad ich działania, może omawiać urządzenia powiązane z różnymi branżami związanymi z techniką, może wybrane urządzenia przypisać do zawodów technicznych,
- → mówiąc o problemach technicznych, przykładowych rozwiązaniach konstrukcyjnych, może wspomnieć o dziedzinie techniki, której zagadnienia dotyczą,
- → ucząc uczniów planowania pracy o różnym stopniu złożoności, organizowania pracy, może zwrócić uwagę uczniom, w jak wielu zawodach konieczne jest zaplanowanie czynności zawodowych, dobra organizacja stanowiska pracy, np. w zawodach budowalnych, mechanice pojazdowej, zawodach drzewnych, spożywczych,
- → omawiając zagadnienia dotyczące bezpiecznego posługiwania się narzędziami i przyrządami, można przygotować przykłady sprzętów charakterystycznych dla zawodów technicznych i na ich podstawie realizować temat zajęć,
- → omawiając zagadnienia związane z bezpieczeństwem i organizacją pracy, można zwrócić uwagę na zawody związane z dbaniem o bezpieczeństwo pracy, np. inspektora pracy, technika BHP,
- → mówiąc o projektowaniu, można tę umiejętność powiązać z wieloma zawodami, w których jest ona konieczna, np. architekt, urbanista, kreślarz, technik budownictwa. Można także przygotować ćwiczenia dotyczące wymienionej umiejętności, np. projektowanie i budowanie różnych konstrukcji, np. domu/wieży z kartonu, pojazdu,
- → temat: Konstruowanie to sposobność do pokazania zawodów związanych z mechaniką np. konstruktor maszyn i urządzeń, technik mechanik, inżynier mechatronik,
- → „Materiałoznawstwo i technologie" to dział, który pozwala na poznawanie różnych materiałów. Przy okazji omawiania np. drewna można wymienić zawody: technolog drewna, stolarz, cieśla; materiałów włókienniczych można wspomnieć o: technologu technologii odzieży, techniku włókienniku, krawcu; materiałów budowlanych – technika budownictwa, zduna, murarza-tynkarza, betoniarza-zbrojarza; szkła – technika technologii szkła, operatora maszyn przemysłu szklarskiego; wytwarzania produktów żywnościowych – technika technologii żywności, kucharza, wędliniarza, piekarza, cukiernika, pszczelarza,
- → omawiając dział „Materiałoznawstwo i technologie", warto przygotować zadania, w których uczniowie mogą sprawdzić swoje umiejętności w pracy np. z drewnem, produktami żywnościowymi, tekstyliami,
- → w trakcie omawiania działu „Elektrotechnika i elektronika" ciekawą propozycją będzie omówienie rozwoju branż związanych z tym

[160] Ta propozycja może dotyczyć także innych nauczycieli.

działem,
→ dział: „Rzemiosło i usługi" to okazja do przedstawienia zawodów związanych z rzemiosłem i usługami, np. zegarmistrz, kowal, złotnik-jubiler, koszykarz-plecionkarz, introligator, stolarz, kaletnik, kuśnierz,
→ dział: „Komunikacja" to okazja do omówienia z uczniami zawodów związanych np. z transportem, takich jak: kierowca, technik spedytor, technik transportu drogowego, technik nawigator morski, technik żeglugi śródlądowej.

Opisane w podstawie programowej wytyczne dotyczące warunków realizacji godzin z tego przedmiotu pozwalają na dostosowanie programu do zainteresowań uczniów, warto z takiej szansy skorzystać. Ciekawe jest, że zajęcia mogą być realizowane w trybie regularnych, cotygodniowych spotkań lub w trybie projektu wskazanego przez nauczyciela lub zaproponowanego przez uczniów, także w korelacji z pracą nad projektami z innych zajęć edukacyjnych. Ciekawe jest także to, że istnieje możliwość realizowania różnych zajęć technicznych, np. elektronicznych, krawieckich, nauki jazdy na motorowerze lub związanych z rękodziełem regionalnym (np. hafciarstwo, plecionkarstwo) w innych miejscach niż szkoła macierzysta. Zajęcia techniczne oferowane przez szkołę mogą stanowić podstawę do stworzenia lokalnej (gminnej, powiatowej, dzielnicowej) oferty, z której uczniowie mogą wybrać interesujące ich zajęcia.

Przedmiot ten stwarza bardzo dobrą sposobność do prowadzenia wielu działań związanych z doradztwem zawodowym w gimnazjum.

4. Obszar zainteresowań zawodowych człowiek – przyroda

Charakterystyka obszaru

Do tej grupy zaliczane są zawody, w których praca wymaga kontaktu z przyrodą, zwierzętami, roślinami, z ich pielęgnacją, uprawą, hodowlą oraz z różnymi zjawiskami zachodzącymi w przyrodzie. Osoby, które mogą wybierać w przyszłości zawody z tej grupy, najczęściej interesują się szeroko pojętą przyrodą, lubią rośliny i zwierzęta oraz troszczą się o środowisko. Uczeń zainteresowany tym obszarem zawodowym zwykle:
– zdobywa wiedzę przyrodniczą czytając publikacje na ten temat, oglądając filmy przyrodnicze, a także poszukując interesujących go treści na różnorodnych stronach internetowych,
– chętnie opiekuje się zwierzętami,
– lubi pracę na wolnym powietrzu, w ogrodzie, na polu, na działce,
– lubi pielęgnować rośliny, np. doniczkowe lub ogrodowe,
– podejmuje doświadczenia przyrodnicze,
– z dużą chęcią przebywa wśród roślin i zwierząt, chętnie obserwując świat przyrody,
– z zaangażowaniem odwiedza miejsca szczególnie interesujące miłośników przyrody, np. parki narodowe, rezerwaty przyrody, ogrody botaniczne (dendrologiczne) czy też zoologiczne,
– dba o przyrodę i chętnie włącza się w działania związane z ochroną środowiska,
– chętnie uczy się przedmiotów przyrodniczych,
– uczestniczy w kółkach związanych z przyrodą (biologicznym, ochrony środowiska itp., medycznym).

Osoby, które chciałyby swą przyszłość zawodową związać z pracą w obszarze człowiek – przyroda, powinny wykazywać zdolności z zakresu biologii i chemii, a także fizyki i geografii, przyroda powinna być ich prawdziwą pasją.

Zawody z grupy człowiek – przyroda wymagają takich cech jak: odpowiedzialność, cierpliwość, spostrzegawczość, dokładność, sumienność, równowaga, troskliwość, samodzielność oraz wytrzymałość.

Predyspozycje do pracy w zawodach z obszaru człowiek – przyroda to obok zainteresowań przyrodniczych: duża sprawność fizyczna i wytrzymałość, dobry stan zdrowia, brak chorób związanych z alergią i reumatyzmem.

Praca w zawodach przyrodniczych wymaga umiejętności prowadzenia obserwacji i analizy różnorodnych danych, umiejętności pracy w zmieniających się, często niełatwych warunkach oraz umiejętności pracy wymagającej siły fizycznej. W tej grupie zawodów można wyodrębnić zawody związane z obserwacją przyrody, szczególnie świata roślin, takie jak: ichtiolog, geolog, hydrolog, meteorolog.

Znajdziemy tu również zawody związane z prowadzeniem badań biologicznych, mikrobiologicznych czy też medycznych. Przedmiotem pracy w tej grupie zawodów z obszaru człowiek – przyroda są procesy zachodzące w świecie zwierząt i roślin. Takie działania zawodowe prowadzą genetycy, biolodzy, chemicy, mikrobiolodzy.

Kolejna grupa zawodów związana jest z hodowlą i pielęgnacją zwierząt, znajdziemy tu zoologów, zootechników, techników hodowców zwierząt, ichtiologów, ornitologów, a także osoby profesjonalnie zajmujące się pielęgnacją zwierząt, jak np. groomer (psi fryzjer).

W omawianej grupie znaleźć można także zawody związane z uprawą i pielęgnacją roślin, takie jak: ogrodnik, technik rolnik, botanik, ale także leśnik. Są to także zawody związane z leczeniem i profilaktyką zwierząt, takie jak: lekarz weterynarii, technik weterynarii, a także psycholog zwierzęcy. Oczywiście wśród zawodów związanych z przyrodą osoby zainteresowane tym obszarem zawodowym znajdą również te, których przedmiotem pracy jest ochrona środowiska (zwierząt, roślin oraz wody powietrza i gleby), a są to: technik ochrony środowiska, inspektor ochrony środowiska, strażnik ochrony środowiska.

Przedmioty realizowane w gimnazjum, w ramach których można rozwijać zainteresowania i umiejętności niezbędne w zawodach z grupy człowiek – przyroda, to przede wszystkim:
- biologia,
- chemia,
- fizyka.

Propozycje do pracy dla nauczycieli przedmiotów

Zagadnienia związane z obszarem człowiek – przyroda mogą być poruszane przede wszystkim w ramach takich przedmiotów szkolnych jak: biologia, chemia i fizyka.

Nauczyciele uczący przedmiotów przypisanych do obszaru człowiek – przyroda mogą rozwijać u uczniów zamiłowanie do przyrody. Wśród uczniów bywają tacy, którzy interesują się botaniką, zoologią, bądź chętnie angażują się w działania związane z ekologią.

Propozycje działań, jakie mogą podejmować nauczyciele poszczególnych przedmiotów, które mogą służyć rozwojowi uzdolnień i zainteresowań uczniów:

BIOLOGIA

Propozycje działań w ramach lekcji biologii, które mogą służyć rozwojowi uzdolnień i zainteresowań uczniów, to przede wszystkim:
→ nawiązanie przez nauczyciela kontaktów ze szkołami, które mają w swojej ofercie zawody związane z biologią (technika ogrodnicze, technika leśne, klasy biologiczno-chemiczne w liceach ogólnokształcących),

- → aranżowanie akcji związanych z angażowaniem się uczniów w różnorodne inicjatywy na rzecz zwierząt, np. akcje zbiórki, pomocy na rzecz schronisk dla zwierząt, zoo, angażowanie się w wolontariat, wspieranie organizacji działających na rzecz zwierząt,
- → prowadzenie wraz z uczniami przyszkolnego ogródka,
- → inicjowanie wycieczek do ogrodów botanicznych, parków dendrologicznych, arboretum, zoo, a także do miejsc, w których prowadzona jest hodowla zwierząt: stadnin, gospodarstw hodujących bydło, trzodę chlewną, kury lub ryby,
- → angażowanie uczniów w opiekę nad zwierzętami w pracowni biologicznej,
- → organizowanie spotkań z przedstawicielami różnych branż, w których biologia gra kluczową rolę, takich jak: biotechnolog, biolog, ogrodnik, zoolog, ornitolog i in.,
- → angażowanie zainteresowanych uczniów w akcje społeczne związane z ekologią, ochroną środowiska.

Nauczyciel biologii może rozwijać zainteresowania uczniów związane z obszarem człowiek – przyroda, wykorzystując następujące treści programowe:

- → zagadnienia związane ze związkami chemicznymi budującymi organizmy oraz pozyskiwaniem i wykorzystaniem energii; w trakcie zajęć dotyczących tego zagadnienia nauczyciel może przybliżyć uczniom branże i zawody, w których ta wiedza jest podstawą działań zawodowych, jak np., mikrobiologia, biochemia, biotechnologia itp.,
- → analizując zagadnienia związane z budową i funkcjonowaniem organizmów roślinnych nauczyciel z jednej strony może zainicjować dyskusję na temat zawodów związanych z badaniem roślin, ich uprawą roślin oraz ochroną, z drugiej zaś wraz z uczniami może przeanalizować kluczowe kompetencje osoby, która pracuje w takich zawodach jak: botanik, ogrodnik, rolnik, leśnik lub specjalista w zakresie medycyny roślin,
- → zagadnienia związane z budową i funkcjonowaniem organizmu człowieka oraz jego chorobami mogą posłużyć nauczycielowi do przybliżenia zawodów, których przedstawiciele zajmują się organizmem człowieka, jego anatomią, budową i zmianami, jakie w nim zachodzą, jak np. antropolodzy, fizjolodzy lub neurobiolodzy oraz specjaliści w różnych dziedzinach medycyny; jest to również doskonała okazja do rozmów na temat wpływu kondycji poszczególnych organów człowieka na jego możliwości w zakresie podejmowania różnych czynności zawodowych. Nauczyciel może w trakcie omawiania poszczególnych układów człowieka np. wspominać o przeciwwskazaniach zawodowych związanych z danym układem,
- → tematy związane z genetyką to doskonała okazja do omówienia zawodów i profesji, których ta dynamicznie rozwijająca się dziedzina wiedzy stanowi podstawę działania, jak np. biolodzy-genetycy, pracownicy laboratoriów molekularnych oraz farmaceutycznych, genetycy kliniczni, biotechnolodzy,
- → zagadnienia związane z ekologią dają nauczycielowi możliwość zwrócenia uwagi uczniów na aktywności zawodowe, których kluczowym zadaniem jest ochrona środowiska, dbanie o równowagę gatunkową, a także promowanie ekologicznych upraw i hodowli.

CHEMIA

Nauczyciel chemii może wspierać rozwój zainteresowań zawodowych uczniów w relacji człowiek – przyroda poprzez:

- → przeprowadzanie podczas lekcji lub w trakcie zajęć pozalekcyjnych doświadczeń, eksperymentów rozwijających zainteresowania uczniów chemią,
- → organizowanie wycieczek zawodoznawczych do firm, które prowadzą działalność związaną z branżą chemiczną, np. fabryk produkujących środki ochrony roślin, pasze i karmy zwierzęce, laboratoriów chemicznych itp.,

→ nawiązywanie kontaktów z firmami chemicznymi, które mogą włączyć się w przygotowywanie zajęć fakultatywnych dla uczniów,
→ inicjowanie uczestnictwa uczniów w zajęciach promujących najnowsze badania chemiczne w trakcie festiwali nauki lub zajęć organizowanych przez uczelnie wyższe dla gimnazjalistów.

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może włączać nauczyciel na lekcjach chemii:
→ zagadnienia z działu „Substancje i ich właściwości" mogą posłużyć nauczycielowi do omówienia zawodów, których przedstawiciele zajmują się badaniem i analizą właściwości różnorodnych substancji, jak np. specjalista z zakresu ochrony środowiska, analityk chemiczny,
→ tematy związane z działami „Związki węgla jako składniki organizmów żywych" oraz „Węgiel i jego związki z wodorem" mogą być doskonałą okazją do omawiania zagadnień związanych z eksploatacją środowiska naturalnego i ochroną środowiska oraz zawodami, których przedstawiciele podejmują tego rodzaju zagadnienia w swojej codziennej działalności zawodowej,
→ „Woda i roztwory wodne" to dział, w ramach którego nauczyciel może omówić z uczniami zawody, w których niezbędna jest wiedza chemiczna z tego zakresu, takie jak: specjalista ds. ochrony środowiska, biochemik, hydrolog, oceanograf itp.

FIZYKA

Nauczyciel fizyki może pomóc uczniom odkrywać ich zainteresowania zawodowe w relacji człowiek – przyroda poprzez:
→ nawiązywanie kontaktu ze szkołami ponadgimnazjalnymi oraz przedstawicielami uczelni wyższych, które mają w swoich ofertach kształcenia zawody wymagające wiedzy z zakresu fizyki, jak np. biofizyk, fizyk medyczny lub bioinformatyk,
→ organizowanie udziału w zajęciach promujących najnowsze badania z pogranicza fizyki i biologii organizowane w trakcie festiwali nauki lub jako osobna oferta skierowana do gimnazjalistów.

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może włączać nauczyciel na lekcjach fizyki:
→ zagadnienia z działu „Energia" nauczyciel może powiązać z omówieniem zawodów związanych z odnawialnymi źródłami energii oraz ochroną środowiska naturalnego,
→ „Właściwości materii" to dział fizyki, który może być doskonałą okazją do podjęcia rozmowy na temat ochrony przyrody i wpływu przekształcania się środowiska na rozwój przyrody na świecie (np. topienie się lodów Arktyki, itp.), przy tej okazji nauczyciel może podjąć dyskusję na temat profesji zajmujących się tymi problemami.

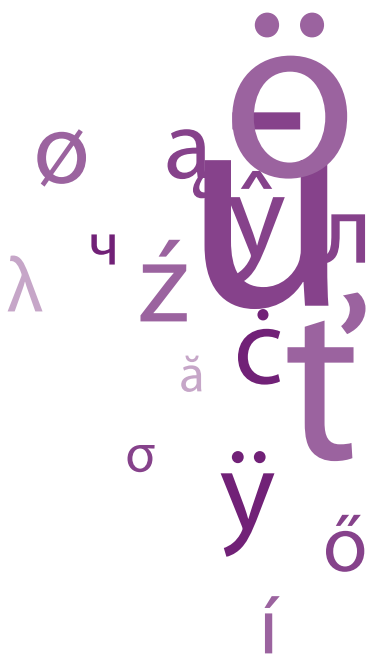

5. Obszar zainteresowań zawodowych człowiek – działalność artystyczna

Charakterystyka obszaru

W grupie zawodów człowiek – działalność artystyczna (obraz artystyczny) głównym przedmiotem pracy są wartości i dzieła artystyczne. Jak pisze K. Lelińska, osoby, które wykonują działania związane z obszarem artystycznym, można podzielić na dwie grupy:

- twórców, którzy pozostawiają po sobie wytwory swojej działalności, tacy jak kompozytorzy, rzeźbiarze, malarze, pisarze, poeci, architekci, projektanci itp.
- „odtwórców" tych dzieł – artystów, którzy przybliżają nam owe wytwory, czyli muzycy, wokaliści (śpiewacy i piosenkarze), aktorzy, reżyserzy, ale także animatorzy kultury i organizatorzy imprez kulturalnych[161].

Zainteresowania tym obszarem zawodowym mogą przejawiać się tym, że uczeń:

- interesuje się działalnością artystyczną, muzyką, malarstwem czy np. tańcem,
- z zaangażowaniem uczestniczy w artystycznych kołach zainteresowań, np. teatralnym, recytatorskim, filmowym, fotograficznym, sztuki współczesnej itp.,
- aktywnie uczestniczy w działaniach o charakterze artystycznym realizowanych na terenie szkoły,
- swoje przeżycia i przemyślenia wyraża poprzez wytwory artystyczne: opowiadania, wiersze, muzykę, obrazy, fotografie itp.,
- interesuje się zastosowaniem nowoczesnych technologii w sztuce,
- interesuje się animacją i efektami specjalnymi stosowanymi w filmach i programach komputerowych,
- lubi uczestniczyć w różnorodnych wydarzeniach artystycznych, typu koncerty, wystawy, wernisaże czy też przedstawienia teatralne,
- angażuje się w działania związane z organizacją imprez kulturalnych, zajmując się reżyserowaniem takich przedsięwzięć lub ich scenografią czy też choreografią,
- lubi język polski, plastykę i muzykę.

Osoby zainteresowane obszarem zawodowym człowiek – działalność artystyczna powinny wykazywać uzdolnienia artystyczne w poszczególnych dziedzinach sztuki, czyli muzyczne, plastyczne, teatralne czy też manualne.

Zawody z grupy człowiek – działalność artystyczna wymagają takich cech jak: kreatywność, pomysłowość, wrażliwość estetyczna, spostrzegawczość, empatia, otwartość, odwaga, cierpliwość, zdyscyplinowanie i systematyczność, dokładność, rytmiczność i precyzja.

Predyspozycje do pracy w zawodach z obszaru człowiek – działalność artystyczna to obok zainteresowań artystycznych posiadanie bogatej wyobraźni związanej z poszczególnymi dziedzinami sztuki, twórcze myślenie i wykraczanie poza przyjęte schematy, wyjątkowa sprawność i odporność psychofizyczna, radzenie sobie z dużym stresem związanym z krytyką i ryzykiem porażki. Praca w zawodach artystycznych wymaga umiejętności wyrażania siebie za pomocą środków wyrazu charakterystycznych dla danej dziedziny sztuki (tańca, gry na instrumencie, malowania, rzeźbienia itp.), umiejętności kreatywnego rozwiązywania trudności, umiejętności interpersonalnych związanych z pracą w zespole artystycznym, jak i nawiązywaniem kontaktu z publicznością, umiejętności organizacji pracy własnej, umiejętności automotywacji i samodyscyplinowania się, zdolności koncentracji w sytuacjach ekspozycji artystycznej (w trakcie występu, wystawy, nagrania itp.).

[161] K. Lelińska, dz. cyt. s. 69.

Wśród zawodów związanych z obszarem człowiek – działalność artystyczna wyodrębniamy te, które wprost wiążą się z tworzeniem dzieł, w poszczególnych dziedzinach sztuki:
- zawody związane z muzyką będą to: muzyk, kompozytor, dyrygent, tancerz, choreograf,
- zawody związane z plastyką: artysta rzeźbiarz, artysta malarz, fotografik, grafik, scenarzysta, architekt, projektant wzornictwa przemysłowego, projektant mody itp.,
- zawody związane z działalnością pisarską: pisarz, poeta, dramaturg, krytyk artystyczny, reporter,
- zawody związane z działalnością sceniczną: reżyser, choreograf, aktor, tancerz baletowy.

Inną grupę tworzą zawody związane z odtwarzaniem i przetwarzaniem dzieł artystycznych, takie jak: wokalista (śpiewak operowy, piosenkarz), aktor, instrumentalista, grafik komputerowy, reżyser dźwięku, jak również dekorator wnętrz, konserwator dzieł sztuki i renowator zabytków architektury itp.

Kolejną grupą są zawody związane z tworzeniem przedmiotów użytkowych o charakterze artystycznym, wśród których należy wymienić: złotnika, grawera, zdobnika szkła, stolarza mebli artystycznych, hafciarkę, florystę, projektanta odzieży, projektanta przedmiotów użytkowych, projektanta grafiki i multimediów, projektanta aplikacji multimedialnych, animacji i gier komputerowych i innych specjalistów zajmujących się szeroko pojętym designe'em.

Wśród zawodów artystycznych są również takie, które polegają na prezentacji i popularyzacji dorobku artystycznego oraz organizowaniu imprez artystycznych. Do tej właśnie grupy należą takie zawody jak: prezenter, konferansjer, stylista, modelka/model, animator kultury, operator obrazu, operator światła, inspicjent i sufler.

Przedmioty realizowane w ramach edukacji gimnazjalnej odnoszące się do tej grupy zainteresowań zawodowych człowiek – działalność artystyczna to przede wszystkim:
- język polski,
- muzyka,
- plastyka,
- informatyka,
- zajęcia artystyczne,
- zajęcia techniczne.

Propozycje do pracy dla nauczycieli przedmiotów

Zagadnienia związane z obszarem człowiek – działalność artystyczna mogą być poruszane przede wszystkim w ramach takich przedmiotów szkolnych jak: język polski, muzyka, plastyka, informatyka, zajęcia artystyczne oraz zajęcia techniczne.

Propozycje działań, jakie mogą podejmować nauczyciele poszczególnych przedmiotów, mogących służyć rozwojowi uzdolnień i zainteresowań uczniów:

JĘZYK POLSKI

Nauczyciel języka polskiego może pomóc uczniom odkrywać ich zainteresowania zawodowe w obszarze człowiek – działalność artystyczna poprzez:
- → organizowanie pozalekcyjnych zajęć teatralnych, recytatorskich, pisarskich,
- → zaangażowanie uczniów w organizację różnorodnych przedsięwzięć szkolnych, np. imprez okolicznościowych, wynikających z kalendarza szkoły apeli i akademii,
- → organizowanie szkolnych i międzyszkolnych konkursów: recytatorskiego, poezji, prozy, reportażu itp.,
- → promowanie prac uczniów: wierszy, opowiadań i innych form literackich w środowisku szkolnym oraz poza nim,
- → organizowanie imprez umożliwiających prezentację dorobku uczniów, przeglądy talentów literackich, spotkania poetyckie itp.,

→ inicjowanie spotkań młodzieży z pisarzami, poetami, dziennikarzami-reporterami oraz przedstawicielami mediów,
→ organizowanie wyjść do teatru, muzeum, biblioteki, na wystawy, wernisaże (nawiązanie w tym zakresie współpracy),
→ inicjowanie uczestnictwa uczniów w lokalnych imprezach kulturalnych zarówno w roli odbiorców, jak wolontariuszy włączających się w ich organizację.

Lekcje języka polskiego to okazja do włączenia w przebieg ich treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego. Nauczyciel języka polskiego może poruszać zagadnienia z tego zakresu podczas:
→ omawiania działu „Analiza i interpretacja tekstów kultury". W trakcie zajęć poświęconych analizie różnorodnych dzieł literackich nauczyciel może zainicjować dyskusję na temat zawodów związanych z literaturą: pisarza, poety, scenarzysty, ale również krytyka artystycznego zajmującego się literaturą, omawiając z uczniami predyspozycje do wykonywania tego typu profesji, specyfikę tej dziedziny zawodowej oraz zachęcając młodzież do wyrażania swojej opinii na temat tego typu drogi zawodowej,
→ lekcji dotyczących analizy tekstów kultury. Nauczyciel może wykorzystać biografie bohaterów występujących w analizowanych dziełach, zwracając uwagę na te postacie, które związane były ze sztuką, aby porozmawiać z młodzieżą na temat cech i predyspozycji wymaganych w tym obszarze zawodowym,
→ zajęć dotyczących poszczególnych gatunków literackich. Aby przybliżyć młodzieży specyfikę zawodów artystycznych, nauczyciel może poprosić uczniów o przeprowadzenie wywiadu lub przygotowanie notatki biograficznej na temat współczesnych twórców, reprezentujących różne zawody związane z literaturą, np. z pisarzem kryminałów, poetą, autorem książek dla dzieci, autorem tekstów piosenek, scenopisarzem i krytykiem literatury. Uczniowie (samodzielnie lub w parach) podczas bezpośrednich spotkań z artystami albo na podstawie informacji zamieszczonych w prasie lub Internecie na temat wybranego artysty przygotowują opis uprawianego przez niego zawodu, przez pryzmat przebiegu jego kariery, jego predyspozycji i zainteresowań oraz innych elementów, które zdaniem uczniów miały lub mają znaczenie w przypadku prezentowanego artysty. Zebrany materiał może posłużyć do analizy karier, jakie konstruują osoby wybierające obszar zawodowy człowiek – działalność artystyczna, także pozwalają zobaczyć różnorodność, jaką można spotkać w świecie pracy związanym z tworzeniem dzieł literackich,
→ zajęć poświęconych interpretacji dzieł literackich. Język polski jest doskonałą przestrzenią do ćwiczenia umiejętności analizy i interpretowania informacji oraz budowania własnej opinii na temat omawianych sytuacji. Np. omawiając przesłania opowiadań Sławomira Mrożka, czy też dzieła dotyczące II wojny światowej: *„Kamienie na szaniec"* Andrzeja Kamińskiego lub wybrany przez nauczyciela utwór podejmujący problem Holocaustu, uczniowie mogą ćwiczyć publiczne wyrażanie opinii na temat istotnych społecznych problemów, umiejętność argumentowania swojego zdania, prezentowanie swoich poglądów, udzielanie informacji zwrotnych, kompetencje tak istotne w procesie komunikowania się społecznego,
→ lekcji dotyczących tworzenia mówionych i pisanych wypowiedzi oraz zajęć poświęconych świadomości językowej. Tworząc zadane przez nauczyciela wypowiedzi, uczniowie mają możliwość ćwiczenia kompetencji komunikacyjnych, w tym precyzyjnego wysławiania się, budowania jasnych i zrozumiałych komunikatów, radzenia sobie z informacją zwrotną na temat odbioru ich prac lub wystąpień. To doskonałe przygotowanie do ewentualnego wyboru zawodów, które cechuje dążenie do takiego wyrażenia swojego

zdania, aby dotarło ono do wybranego przez autora odbiorcy,
→ zajęć poświęconych odtwarzaniu omawianych dzieł literackich. Nauczyciel organizując wraz z uczniami klasową inscenizację wybranego utworu lub inicjując wewnątrzklasowy konkurs recytatorski interpretacji wybranych wierszy stwarza uczniom możliwość sprawdzenia siebie w roli osoby występującej publicznie. Takie doświadczenia są dla młodych ludzi doskonałą okazją do samopoznania, odkrywania swoich atutów, ale również rozpoznawania sytuacji, w których ujawniają się ich braki lub słabości.

MUZYKA

Lekcje muzyki to idealna okazja do rozwijania zainteresowań artystycznych młodych ludzi. W ramach zajęć nauczyciel może wspierać uczniów w odkrywaniu ich zdolności muzycznych poprzez:
→ prowadzenie wraz z uczniami szkolnego zespołu muzycznego: instrumentalnego, instrumentalno-wokalnego lub chóru,
→ opiekę merytoryczną nad zespołami muzycznymi utworzonymi przez uczniów,
→ inicjowanie wyjazdów na koncerty i wydarzenia muzyczne do filharmonii, opery, operetki, jak również na imprezy cykliczne promujące różne gatunki muzyczne, jak np. OFF Festival, Rawa Blues Festival, Przegląd Piosenki Aktorskiej, Warszawska Jesień, Festiwal Muzyki Cerkiewnej „Hajnówka", itp.,
→ zachęcanie uczniów do udziału w różnorodnych lokalnych lub ogólnopolskich inicjatywach muzycznych, cyklicznych, jak festiwale twórczości młodzieżowej, np. Międzynarodowy Festiwal Piosenki i Tańca w Koninie lub Międzynarodowy Harcerski Festiwal Kultury Młodzieży Szkolnej w Kielcach, lub wydarzenia typu: bicie rekordu Guinnessa w grze na…, tańcu itp., „bitwy muzyczne" zespołów młodzieżowych, lokalne konkursy muzyczne, itp.,
→ angażowanie uczniów w przygotowywanie oprawy muzycznej lokalnych uroczystości,
→ umożliwianie prezentacji talentów muzycznych uczniów podczas przeglądów talentu, festiwali szkolnych, np. festiwalu piosenki francuskiej czy też angielskiej, itp.,
→ organizowanie spotkań z profesjonalnymi muzykami i twórcami muzycznymi oraz osobami wspierającymi występy muzyczne, jak np. akustycy, dźwiękowcy, realizatorzy dźwięku, reżyserzy dźwięku itp.

Zagadnienia z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może poruszać nauczyciel na lekcjach muzyki:
→ zajęcia poświęcone tworzeniu wokalnych i instrumentalnych wypowiedzi muzycznych mogą być tłem do rozmowy na temat predyspozycji i umiejętności niezbędnych w pracy profesjonalnego muzyka – wykonawcy i/lub twórcy,
→ zajęcia poświęcone analizie i interpretacji muzyki nauczyciel może wykorzystać do dyskusji na temat karier zawodowych, jakie można realizować w środowisku muzycznym. Nauczyciel może przygotować charakterystyki profesji innych niż twórcy muzyki i muzycy lub tancerze, które związane są z branżą muzyczną, np. dyrygent, choreograf, reżyser dźwięku, prezenter muzyczny (DJ), konsultant muzyczny, muzykolog. Dyskusja może również dotyczyć zawodów związanych z muzyką, które łączą zainteresowania artystyczne z innymi obszarami, np. z zainteresowaniami z obszaru człowiek – technika, które są potrzebne w takich zawodach jak: realizator dźwięku, operator dźwięku, lub z zainteresowaniami z obszaru człowiek – człowiek, jak nauczyciel muzyki, instruktor muzyczny, instruktor tańca czy też animator muzyczny.

PLASTYKA

W ramach lekcji plastyki nauczyciel ma możliwość pomocy uczniom w odkrywaniu ich zdolności i zainteresowań plastycznych poprzez:

- → prowadzenie zajęć pozalekcyjnych rozwijających wyobraźnię plastyczną i umiejętności związane z posługiwaniem się określoną techniką, np. zajęcia z rysunku, malarskie, rzeźbiarskie, fotograficzne, filmowe itp.,
- → organizowanie wystaw prac plastycznych uczniów zarówno na terenie szkoły, jak i poza nią,
- → angażowanie uczniów w przygotowywanie dekoracji wykorzystywanych podczas uroczystości szkolnych oraz urozmaicających wystrój klas i korytarzy szkolnych,
- → promowanie prac utalentowanych uczniów w lokalnym środowisku, szczególnie wśród artystów plastyków,
- → organizowanie wycieczek tematycznych związanych z poznawaniem zastosowania nowoczesnych technologii w pracy artystycznej, np. uczestnictwo w targach medialnych, dniach sztuki nowoczesnej, odwiedzanie nowoczesnych drukarni oraz firm wykorzystujących nowoczesne wzornictwo, jak np. huty szkła, zakłady produkcji porcelany lub ceramiki, firmy meblarskie lub inne produkujące przedmioty codziennego użytku,
- → inicjowanie wyjść uczniów na wystawy, wernisaże, pokazy oraz spotkania z ludźmi sztuki,
- → nawiązywanie kontaktu z artystycznymi szkołami ponadgimnazjalnymi oraz uczelniami wyższymi oraz organizowanie w szkole lub na terenie tych placówek spotkań z ich przedstawicielami.

Zagadnienia z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może poruszać nauczyciel na lekcjach plastyki:

- → nauczyciel może zainicjować dyskusję na temat środowiska pracy, jakim jest świat artystów plastyków, przy okazji omawiania tematów związanych z tworzeniem projektów w zakresie sztuk wizualnych oraz analizy i interpretacji tekstów kultury,
- → zajęcia poświęcone tworzeniu wypowiedzi z wykorzystaniem różnych środków wyrazu sztuk plastycznych (od malarstwa po nowoczesne sztuki wizualne) nauczyciel może wykorzystać do omówienia ścieżek kariery zawodowych plastyków. Zadaniem uczniów może być opracowanie portretów znanych artystów plastyków, których biografie ich zainteresowały. Przygotowane opisy mogą posłużyć za podstawę rozmów o pracy w zawodach artystycznych, niezbędnych w tej dziedzinie umiejętnościach, a także przestrzeniach zawodowych, w których znajdują zatrudnienie osoby reprezentujące tę dziedzinę sztuki,
- → na zakończenie zajęć poświęconych tworzeniu projektów plastycznych nauczyciel może zorganizować wstawę prac przygotowanych przez uczniów. Tematy prac mogą korespondować np. ze świętami lub lokalnymi wydarzeniami. Wówczas wraz z uczniami może zorganizować kiermasz, na którym będą oni mogli wystawić swoje prace na sprzedaż. Obie inicjatywy nauczyciel może wykorzystać do omówienia z uczniami różnorodnych zadań, jakie w swojej pracy realizują artyści plastycy, nie tylko związanych z tworzeniem dzieł, ale także z przygotowaniem ich ekspozycji, promocją, nawiązywaniem i utrzymywaniem kontaktów środowiskowych. Rozmowa może dotyczyć refleksji uczniów na temat ich udziału w przygotowaniu wystawy lub kiermaszu, ich odczuć na temat wystawiania i/lub sprzedaży swoich prac. W trakcie dyskusji nauczyciel może również poruszyć wątek dotyczący perspektyw zawodowych ludzi zajmujących się twórczością plastyczną.

INFORMATYKA

W rozwijanie zdolności i zainteresowań plastycznych mogą również włączyć się nauczyciele informatyki:

- → prowadząc zajęcia pozalekcyjne związane z wykorzystywaniem nowoczesnych technologii w sztuce, np. koło grafiki komputerowej, koło fotografii cyfrowej, koło animacji lub gier komputerowych,
- → organizując wycieczki zawodoznawcze do firm graficznych, reklamowych, firm tworzących gry komputerowe, a także do pracowni projektowych,
- → nawiązując współpracę ze szkołami ponadgimnazjalnymi, które oferują zajęcia dla uczniów interesujących się informatyką, kształcące w takich zawodach jak np. technik cyfrowych procesów graficznych, technik organizacji reklamy, technik poligraf itp.,
- → zapraszając zainteresowanych uczniów do prac związanych z graficznym opracowaniem materiałów przygotowywanych do zamieszczenia stronie internetowej szkoły,
- → organizując na terenie szkoły spotkania z przedstawicielami firm informatycznych, świadczących różnego typu usługi z obszaru wizualizacji, przygotowywania dekoracji, scenografii, czy też reklamy wizualnej.

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego (omawiane w kontekście obszaru zainteresowań zawodowych człowiek – działalność artystyczna), które może włączać nauczyciel na lekcjach informatyki:

- → w trakcie realizacji tematów związanych z opracowywaniem za pomocą komputera rysunków, motywów, animacji, prezentacji multimedialnych, nauczyciel może zainicjować dyskusję na temat branż i zawodów, w których niezbędna jest umiejętność łączenia zdolności plastycznych z nowoczesnymi technologiami, jak np. grafik komputerowy czy fotograf,
- → podczas lekcji związanych z tworzeniem projektów multimedialnych, w których uczniowie wykorzystują programy komputerowe do opracowywania rysunków, tekstów, motywów i animacji, nauczyciel może zwrócić uwagę na kompetencje, jakie niezbędne są w zawodach, których przedstawiciele zajmują się tego rodzaju działaniami,
- → podczas zajęć poświęconych edycji, grafice, tworzeniu kompozycji z figur, fragmentów rysunków i zdjęć, umieszczaniu napisów na rysunkach, tworzeniu animacji, przekształcaniu formatów plików graficznych, nauczyciel wraz z uczniami może stworzyć listę środowisk pracy i profesji, w których przydatne są tego rodzaju umiejętności. Zajęcia te mogą być połączone z tworzeniem ścieżek karier edukacyjno-zawodowych osób, które w przyszłości chciałby zająć się sztuką z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań, jako artyści lub jako osoby wspomagające artystów. Nauczyciel może przygotować charakterystyki zawodów i profesji, w których łączą się zdolności artystyczne z umiejętnościami technicznymi.

ZAJĘCIA ARTYSTYCZNE

W ramach zajęć artystycznych nauczyciel ma możliwość rozwijania zainteresowań artystycznych uczniów poprzez:

- → prowadzenie na terenie szkoły zespołu muzycznego, grupy wokalnej lub chóru,
- → wspieranie uczniów w nawiązaniu kontaktów z lokalnymi mediami (gazetą, telewizją) podjęciem z nimi współpracy,
- → pomoc uczniom w nawiązaniu współpracy z agencją reklamową (przygotowywanie tekstów, ich redakcja, projekty reklam) lub drukarnią,
- → promowanie pracy z programami komputerowymi wspierającymi działania artystyczne, np. programami aranżacji wnętrz, projektowania, grafiki komputerowej, aranżacji dźwięków itp.,
- → organizowanie dla zainteresowanych uczniów

spotkań z artystami reprezentującymi różne dziedziny sztuki,
→ promowanie prac utalentowanych uczniów poprzez wsparcie udziału młodzieży w różnorodnych konkursach i festiwalach oraz pomoc w nawiązywaniu kontaktów z lokalnym środowiskiem artystycznym,
→ współpraca z instytucjami prowadzącymi działalność kulturalną[162].

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może włączać nauczyciel na zajęciach artystycznych:
→ nauczyciel stwarzając uczniom w czasie zajęć warunki do określonej ekspresji przez sztukę (za pośrednictwem muzyki, dzieł plastycznych czy też projektów multimedialnych), umożliwia im rozpoznanie predyspozycji i umiejętności, jakimi dysponują, które są niezbędne w omawianych dziedzinach sztuki. Uczniowie mają okazję do oceny własnych zasobów w obszarze zdolności artystycznych. Osoby, które wiążą swoją przyszłość z działalnością artystyczną, w czasie takich zajęć mogą, z pomocą nauczyciela, określić umiejętności, które chciałyby, a nawet powinny bardziej rozwijać ze względu na swoje dalsze plany edukacyjne i zawodowe,
→ na zajęciach, w ramach których uczniowie realizują projekty w sferze sztuk wizualnych, rozwijające poczucie estetyki, jak np. stylizacja ubioru, aranżacja miejsca pracy lub zamieszkania, projekt graficzny zaproszenia lub plakatu, nauczyciel ma okazję wywołać dyskusję na temat branż związanych z tzw. sztuką użytkową, jak różnego rodzaju projektowanie: odzieży, przedmiotów codziennego użytku, sprzętów, pojazdów, budynków, przestrzeni publicznej itp., branża reklamowa, branża informatyczna: np. projektowanie programów edukacyjnych, gier komputerowych, programów interaktywnych itp., branża muzyczna, filmowa czy też telewizyjna.

[162] Nauczyciele prowadzący przedmioty artystyczne w szkole mogą wspólnie podejmować działania na rzecz rozwijania talentów uczniów i ich zainteresowań.

ZAJĘCIA TECHNICZNE

W ramach zajęć technicznych nauczyciel może wspierać młodzież w określaniu własnych zdolności i zainteresowań artystycznych poprzez:
→ prowadzenie zajęć pozalekcyjnych dla uczniów zainteresowanych różnymi branżami technicznymi, np. obróbką drewna, metalu czy też ceramiki, wykorzystywaniem nowoczesnych technologii w działaniach artystycznych związanych z muzyką, plastyką, fotografią i filmem,
→ przygotowywanie zajęć praktycznych obrazujących pracę w różnych zawodach, branżach łączących umiejętności z zakresu techniki i sztuki, np. omawianie i ćwiczenie czynności związanych z pracą operatora kamery, oświetleniowca, fotografa, scenografa, specjalisty ds. efektów specjalnych, realizatora dźwięku itp.,
→ organizowanie wycieczek zawodoznawczych do środowisk pracy reprezentujących branże łączące zdolności techniczne i artystyczne, takich jak np. redakcje telewizyjne i radiowe, agencje reklamowe, firmy produkujące programy telewizyjne, instytucje kultury typu teatry, opery, centra kultury,
→ prowadzenie wspólnie z uczniami szkolnej tablicy zawodoznawczej promującej zawody artystyczne, w których przydatna jest technika,
→ organizację w szkole targów edukacyjnych, na które warto zaprosić przedstawicieli szkół ponadgimnazjalnych, do których wybierają się gimnazjaliści[163].

Treści z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które może włączać nauczyciel na zajęciach technicznych:
→ nauczyciel na zajęciach poświęconych pro-

[163] Ta propozycja może dotyczyć także innych nauczycieli.

jektowaniu i konstruowaniu może wywołać dyskusję na temat zawodów, także z obszaru artystycznego, w których te umiejętności są niezbędne, jak np. zawód architekta, projektanta wzornictwa przemysłowego, konstruktora maszyn i urządzeń, np. samochodów. Nauczyciel może przygotować dla uczniów zadania związane z zaprojektowaniem urządzenia technicznego np. ułatwiającego jakąś codzienną czynność,

→ na zajęciach związanych z używaniem urządzeń technicznych w różnych dziedzinach życia nauczyciel może nawiązać do rozwiązań technicznych stosowanych we współczesnej sztuce, szczególnie w filmie, muzyce i fotografii,

→ zajęcia poświęcone tematom z działu „Materiałoznawstwo i technologie" to okazja do omówienia zawodów artystycznych, w których wykorzystywane są różnorodne materiały i surowce, jak np. artyści rzeźbiarze tworzący w drewnie, szkle, kamieniu, metalu itp., złotnicy-jubilerzy, stolarze, czy też osoby uprawiające takie zawody jak kowalstwo artystyczne lub metaloplastyka. Przy tej okazji można również porozmawiać o innych zawodach, w których łączy się talent artystyczny ze znajomością określonej technologii, jak np. projektanci odzieży lub tworzący niepowtarzalne wyroby cukiernicze cukiernicy „artyści".

Omówione w tej części wybrane przykłady działań, które nauczyciele mogą wykorzystać w pracy z uczniem gimnazjum, to tylko część możliwości, jakie mają nauczyciele gimnazjum, którym zależy, aby jak najlepiej przygotować młodzież do kolejnych decyzji edukacyjnych. W następnym rozdziale V zostały zamieszczone kolejne propozycje działań dla nauczycieli przedmiotów szkolnych wspomagających rozwój uzdolnień i zainteresowań gimnazjalistów, które proponujemy włączyć do programów nauczania w kolejnych klasach gimnazjum.

6 „Pomiędzy" obszarami zainteresowań zawodowych

Świat zawodów jest bardzo bogaty. W obowiązujących w Polsce formalnych klasyfikacjach[164] znajdziemy zawody, które z łatwością można przypisać do grup zainteresowań zawodowych wyróżnionych przez E. A. Klimowa. Nikt raczej nie będzie miał trudności z przypisaniem zawodu technik mechatronik do obszaru człowiek – technika, a zawodu opiekunka dziecięca do obszaru człowiek – człowiek.

Istnieją jednak zawody, które trudno jednoznacznie przypisać do któregoś z pięciu wyróżnionych obszarów zawodów. Ta trudność wynika z tego, iż niektóre profesje wymagają łączenia w sobie zadań zawodowych i czynności przypisanych do różnych obszarów. Są bowiem zawody, które łączą w sobie zadania i czynności zawodowe pasujące do dwóch, a czasem i do trzech obszarów zawodowych. Świadomość tego jest istotna, bowiem pomagając uczniom w wyborze zawodu nauczyciel (i nie tylko) czasami może mieć trudności z jednoznacznym określeniem obszaru dla konkretnego zawodu zgodnie z koncepcją E. A. Klimowa.

Przykładów zawodów, które można zakwalifikować do więcej niż jednego obszaru zawodowego, jest wiele. Pierwszym przykładem może być za-

[164] W Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 12 listopada 2012 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy i zakresu jej stosowania można znaleźć 2366 zawodów i specjalności. Drugi dokument, Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2011 r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, zawiera listę 200 zawodów dostępnych na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej.

wód fryzjera. Miejscem pracy fryzjera mogą być nie tylko salony fryzjerskie, ale także przestrzenie zawodowe, w których potrzebny jest specjalista od stylizacji włosów, czyli teatry, plan zdjęciowy, telewizja, studia fotograficzne, czy też świat „modelingu". Współpracując z renomowanymi światowymi firmami, ma on dostęp do szkoleń i treningów w zakresie najnowszych technik fryzjerstwa, które prowadzone są przez najwybitniejszych mistrzów i kreatorów sztuki fryzjerskiej. Opis ten pozwala stwierdzić, że fryzjer to nie tylko zawód pasujący do obszaru człowiek – człowiek, ale także do obszaru człowiek – działalność artystyczna. Dużym uznaniem cieszą się fryzjerzy, którzy potrafią wykonywać nowoczesne, nietuzinkowe fryzury. Wystarczy przyjrzeć się konkursom, pokazom, by zobaczyć, że fryzjer to zawód artystyczny. Można dodać, że ten zawód wymaga także znajomości techniki. Profesjonalny fryzjer, dążąc do podnoszenia jakości świadczonych przez niego usług, wykorzystuje w swojej pracy wiele dostępnych mu nowoczesnych sprzętów, usprawniających i urozmaicających jego działalność.

Drugim przykładem zawodu łączącego kompetencje z kilku obszarów jest lekarz stomatolog – ortodonta. To zawód społeczny, a więc należący do obszaru człowiek – człowiek. Nawiązywanie kontaktu z pacjentem, słuchanie, doradzanie i pomaganie są nieodzowne w pracy tego specjalisty. Jednakże ten zawód wymaga także wysokich kompetencji związanych z techniką. Obsługa nowoczesnego sprzętu, stosowanie nowych metod leczenia, wykonywanie usług wymagających zdolności manualnych, precyzji – to działania, które można przypisać do obszaru człowiek – technika.

Technik technologii odzieży to trzeci przykład zawodu, który można przypisać do więcej niż jednego obszaru zawodowego. Absolwent technikum technologii odzieży może pracować jako: projektant odzieży, konstruktor odzieży, stylista wizerunku, technolog w firmie odzieżowej, sprzedawca w branży odzieżowej, dekorator wystaw sklepowych. Absolwent szkoły kształcącej w zawodzie technik technologii odzieży jest również przygotowany do zorganizowania własnej działalności gospodarczej związanej z produkcją odzieży. Jeśli osoba będzie pracować w przedsiębiorstwie produkującym odzież jako technolog, to można powiedzieć, że to zawód z obszaru człowiek – technika, ale jeśli mowa będzie o osobie mającej swoją pracownię, projektującej odzież i sprzedającej wytwory swojej pracy, to można tę profesję przypisać do obszaru człowiek – działalność artystyczna. Zawód ten można także przypisać do obszaru człowiek – człowiek, jeśli ma się na uwadze rozmowy, przyjmowanie zamówień, pomoc w dobrze tkaniny i wzoru kreacji.

Łączenie wiedzy i umiejętności w zawodach z więcej niż jednego obszaru (wg E. A. Klimowa) dotyczy często zawodów rozwijających się i przekształcających, w których pojawiają się nowe zadania i czynności wynikające z oczekiwań pracodawców, czy też szerzej – z wymogów rynku pracy. Przykładem takiego zawodu może być kosmetolog. Jakiś czas temu funkcjonował zawód technika usług kosmetycznych (na poziomie szkoły policealnej), lecz w ostatnich latach pojawił się nowy zawód kosmetologa (w ofertach wielu uczelni). Jest to specjalista znający właściwości kosmetyków i skuteczność różnorodnych preparatów i zabiegów kosmetycznych. Od specjalisty kosmetologii wymaga się przede wszystkim szerokiej wiedzy medycznej z zakresu dermatologii, immunologii i alergologii, umożliwiającej mu zaproponowanie każdemu klientowi odpowiednich środków i zabiegów kosmetycznych. Zgodnie z podziałem obszarów zawodowych wg E. A. Klimowa można powiedzieć, że to zawód z obszaru człowiek – człowiek. Ale mając na uwadze jego zadania, można kosmetologa przypisać także do obszaru człowiek – technika ze względu na wykorzystywanie specjalistycznego sprzętu i urządzeń, które służą pielęgnacji twarzy i ciała człowieka. Mając na uwadze czynności

związane z upiększaniem twarzy człowieka, ten zawód wymaga także kompetencji z obszaru człowiek – działalność artystyczna. Ciekawy makijaż przygotowany zgodnie z zasadami sztuki wizażu, podkreślający urodę klienta, jest często przejawem talentu artystycznego. Pokazy, prezentacje usług kosmetycznych mogą być przykładami uzasadniającymi stanowisko, że talent artystyczny jest mile widziany w usługach kosmetycznych.
Kolejną profesją „międzyobszarową" jest zawód webmastera, czyli specjalisty który administruje stronami lub serwisami internetowymi, wykonując swoją pracę na zlecenie różnych kontrahentów (np. wydawnictw, redakcji, agencji reklamowych) przy wykorzystaniu specjalistycznych programów informatycznych. Przygotowując i opracowując materiały graficzne, tekstowe, fotograficzne, dźwiękowe można powiedzieć, że podejmuje się działań z obszaru człowiek – technika (stosowanie specjalistycznego oprogramowania, narzędzi do budowania interaktywnych i dynamicznych stron, serwisów), człowiek – system znaków (wykorzystywanie wiedzy z zakresu komunikacji słownej i wizualnej) i człowiek – działalność artystyczna (wykonywanie interesujących projektów graficznych, zachowując np. walory dobrego smaku, estetyki).

Przedstawione przykłady profesji, które można przypisać do kilku obszarów zawodów, to jedynie wycinek coraz bogatszego zestawu profesji, które w naturalny sposób łączą zadania zawodowe pochodzące z różnych obszarów zainteresowań. Mówienie o zawodach w takim ujęciu pozwala na poszukiwanie pomysłów dla uczniów, którzy mają bardzo zróżnicowane predyspozycje zawodowe, talenty i zainteresowania.

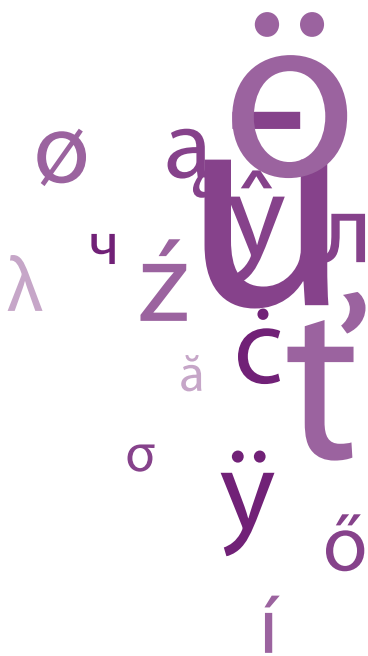

Jak inspirować uczniów gimnazjum w procesie podejmowania decyzji edukacyjno-zawodowych?

Program poradnictwa edukacyjno-zawodowego dla nauczycieli przedmiotów w gimnazjum

Część 5

Poradnictwo edukacyjno-zawodowe w gimnazjum nie powinno być prowadzone incydentalnie, z tego wynika właśnie konieczność przygotowania wewnątrzszkolnego systemu poradnictwa w gimnazjum. Ważne jest, aby każda szkoła opracowała optymalnie bogatą ofertę wsparcia w zakresie poradnictwa edukacyjno-zawodowego dla swoich uczniów, rozpisanego na każdy rok nauki szkolnej. I co istotne, aby była ona realizowana zarówno przez wychowawców, jak i wszystkich innych nauczycieli pracujących z uczniami, szczególnie na etapie edukacji w gimnazjum. Stąd propozycja programu dla nauczycieli przedmiotów szkolnych w gimnazjum, którzy chcieliby wspierać wychowawców w realizacji wszystkich 12 tematów przewidzianych w trzyletnim cyklu edukacji gimnazjalnej. Nauczyciele przedmiotów mogliby włączyć w realizowany przez siebie program ćwiczenia, zadania, zapraszać uczniów do rozmowy i dyskusji, koncentrując się na tych tematach, które w danym momencie edukacji w gimnazjum wychowawcy będą realizowali podczas swoich godzin wychowawczych. Jeśli dany temat jest zaplanowany w innym czasie w planie nauczania dla określonego przedmiotu, to wówczas nauczyciel może określone zagadnienie realizować dodatkowo, mając na uwadze współpracę z wychowawcami w zakresie poradnictwa edukacyjno-zawodowego. Jest to możliwe, gdyż nauczyciel nie musi poświęcać całej lekcji na temat określonego zagadnienia, ale może wspierać wychowawców, proponując uczniom dodatkowe zadanie, ćwiczenie, rozmowę odnoszącą się do danego tematu.

I Klasa

MODUŁ I Zmiana – stały element życia

JĘZYK POLSKI

- → Nauczyciel w trakcie omawiania zmian, jakie następowały w biografiach bohaterów literackich, może zaprosić uczniów do rozmowy na temat zmiany, przygotowując ćwiczenia dotyczące zmian w życiu uczniów, np. przejścia ze szkoły podstawowej do gimnazjum, zmiany miejsca zamieszkania, zmiany kolegów i koleżanek.
- → Nauczyciel omawiając zmiany postaw, zachowań bohaterów literackich może zaproponować uczniom np. pracę pisemną dotyczącą zmian, którym podlegają nastolatkowie.
- → Może poruszyć tematykę konsekwencji zmian i strategii radzenia sobie z nimi, wykorzystując odpowiednio dobrane przykładach z literatury.

JĘZYK OBCY

→ Omawiając fakty z przeszłości i teraźniejszości, nauczyciel może odnieść ten temat do zagadnienia zmiany.
→ Realizując tematy lekcji dotyczące życia codziennego, nauczyciel może je wzbogacić o opracowanie historii, studium przypadku, w którym będzie opisana zmiana np. czyjegoś życia, postępowania czy zachowania.

MUZYKA

→ Nauczyciel prowadząc lekcje o tańcu, może zwrócić uwagę na zmiany, które dokonały się w tańcu na przestrzeni lat.
→ Omawiając cechy epok w dziejach muzyki, nauczyciel może wskazać na zachodzące w nich zmiany i ich konsekwencje.
→ Poruszając zagadnienie związane z chronologią w epokach muzyki, nauczyciel może wskazać uczniom zmiany w muzyce, jakie dokonywały się na przestrzeni wieków.
→ Nauczyciel muzyki może w końcu wykorzystać swoje zajęcia do rozmowy z uczniami o zmianach ich upodobań muzycznych.

PLASTYKA

→ Omawiając style i kierunki w architekturze i sztukach plastycznych, nauczyciel może wspomnieć o zmianach, które w nich miały miejsce.
→ W trakcie lekcji nauczyciel może rozmawiać z uczniami o ich upodobaniach związanych z określonymi dziedzinami sztuki, dziełami sztuki lub twórcami reprezentującymi różne epoki.
→ Nauczyciel plastyki omawiając różne techniki stosowane w pracach plastycznych, może zainicjować dyskusję na temat zmian, które uczniowie mogą dostrzec u siebie, np. dokonując oceny umiejętności posługiwania się określonymi technikami.
→ Nauczyciel może także zaprosić uczniów do dyskusji na temat zmian, które obserwują na przestrzeni lat w rozwoju swoich umiejętności plastycznych.

HISTORIA

→ Nauczyciel historii w trakcie lekcji dotyczących zmian w życiu społecznym może porozmawiać z uczniami o zmianach w ich życiu oraz w życiu ich rówieśników.
→ Omawiając różne ważne wydarzenia historyczne, nauczyciel może zwrócić uwagę na zmiany, które były skutkiem tych zdarzeń.
→ Nauczyciel może również zainicjować rozmowy na temat zmian i wynikających z nich korzyści podczas lekcji dotyczących przemian społeczno-gospodarczych w różnych epokach.
→ Analizując z uczniami zmiany polityczno-ustrojowe, jakie zachodziły w Polsce i na świecie w różnych epokach historycznych, nauczyciel może zachęcić uczniów do dyskusji np. o tym, jak ludzie radzą sobie ze zmianami zewnętrznymi lub zdarzeniami losowymi (często niezależnymi od nich).

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

→ Omawiając zagadnienia dotyczące: rozwiązywania konfliktów, współpracy, podejmowanie decyzji, komunikowania się, nauczyciel wiedzy o społeczeństwie może przygotować dodatkowe zadania i ćwiczenia rozwijające umiejętności uczniów w tym zakresie i pozwolić im na śledzenie zmian w rozwoju tych umiejętności.
→ Nauczyciel realizując temat związany z perspektywami życiowymi i problemami młodych Polaków, może zaaranżować dyskusję np. o tym, jakie zmiany zaszły od czasu, gdy rodzice uczniów byli w ich wieku.
→ Nauczyciel prowadząc zajęcia dotyczące tematów, takich jak kultura, język, tradycje mniejszości narodowych i etnicznych, grup

migrantów, może porozmawiać z uczniami np. o zachodzących zmianach w ich postawach, przekonaniach na temat pobytu osób z innych krajów w Polsce, ale i o zmianach w życiu osób decydujących się na pobyt w innymi kraju.

GEOGRAFIA

- → Nauczyciel geografii może potraktować zagadnienie związane ze zmianą czasu jako zaproszenie uczniów do dyskusji na temat strategii radzenia sobie ze zmianą.
- → Tłem sprzyjającym dyskusji na temat otwartości uczniów na zmiany mogą być również lekcje poświęcone porom roku.

BIOLOGIA

- → Klasyfikacja, identyfikacja organizmów – to przykłady zagadnień, które nauczyciel biologii może potraktować jako kontekst rozmowy z uczniami na temat zmian, którym ulegały zwierzęta i jak się do nich przystosowały. Może wówczas porozmawiać o zmianach, które zachodzą w życiu nastolatków i o sposobach radzenia sobie z nimi.
- → Podejmując tematy związane ze zmianą, nauczyciel biologii może wykorzystać swoje lekcje do omówienia zmian, które zachodzą w organizmie człowieka pod wpływem substancji uzależniających: papierosów, alkoholu oraz narkotyków. Może stworzyć korzystną atmosferę do rozmowy na temat radzenia sobie np. z odmawianiem skorzystania z okazji popróbowania używek, pomocą osobom zagrożonym uzależnieniem itp.

CHEMIA

- → Określenie „zmiana" pojawia się w treściach programowych dotyczących np. zmiany powierza pod wpływem zanieczyszczeń, zmiany pod wpływem rozpuszczania różnych substancji w wodzie – te tematy mogą dla nauczyciela stanowić kontekst dla rozmowy o zmianach, które zachodzą w życiu uczniów, np. pod wpływem kolegów i koleżanek, zmiany nauczyciela itp.

FIZYKA

- → Omawiając temat: wpływ pracy na zmianę energii, nauczyciel może porozmawiać z uczniami o wpływie wykonywanej przez nich pracy na poziom ich energii. Może nawiązać do zagadnienia zaangażowania w pracę.
- → Podobnie może nauczyciel uczynić omawiając zmiany energii wewnętrznej spowodowane wykonaniem pracy i przepływem ciepła.

MATEMATYKA

- → Nauczyciel matematyki omawiając rachunek prawdopodobieństwa, może wspomnieć o zmianach, które nastąpią w życiu z dużym prawdopodobieństwem, a są to np.: zmiana szkoły, podjęcie pracy, zmiana pracy, spotkanie partnera życiowego itp.
- → Nauczyciel może również przygotowywać zadania, których celem jest zachęcenie uczniów do dyskusji o zdarzeniach, które można przewidzieć, i o tych, których prawdopodobieństwo pojawienia się jest bliskie zeru. Oczywiście rozmowa powinna być skoncentrowana na zmianie, którą wywołują zdarzenia.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

- → Nauczyciel może rozmawiać np. podczas objaśniania zasad pierwszej pomocy i aktualizacji stosowanych przepisów. Wówczas można mówić o konsekwencjach wynikających ze zmian.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

→ Nauczyciel wychowania fizycznego może zainicjować rozmowę na temat zmiany, omawiając zmiany w budowie ciała i sprawności człowieka, jakie zachodzą w okresie jego dojrzewania.
→ Omawiając związek aktywności fizycznej ze zdrowiem, nauczyciel może porozmawiać z uczniami o zmianach, jakie zachodzą, kiedy człowiek przestaje dbać o aktywność fizyczną.

INFORMATYKA

→ Nauczyciel informatyki może rozmawiać o zmianie np. przy okazji prezentowania nowości z zakresu informatyki.
→ Nauczyciel może zachęcać uczniów, aby zwracali uwagę na zmiany podczas wykonywania różnych zadań, może poprosić, aby podzielili się swoimi uwagami na temat zmian lub przekształceń, których dokonali w swoich projektach, pomysłach.

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE

→ Nauczyciel może mówić o zmianie przy okazji wielu tematów, np. zmiany w okresie dojrzewania u dziewcząt i chłopców, zmiany w relacjach z rówieśnikami.

ZAJĘCIA ARTYSTYCZNE

→ W trakcie lekcji dotyczących zmian w stylach i kierunkach w architekturze nauczyciel może zwrócić uczniom uwagę na zagadnienie zmiany.
→ Temat zmiany może również pojawić się w czasie lekcji związanych z analizą trendów w modzie i pojawiających się w niej zmian.

ZAJĘCIA TECHNICZNE

→ Podczas omawiania nowych rozwiązań pojawiających się w technice nauczyciel może pokazywać zmiany np. w różnych modelach danego urządzenia, maszyny.
→ Nauczyciel może również zwracać uwagę uczniów na zmiany, jakie mogą być obserwowalne podczas wykonywania w trakcie lekcji ćwiczeń i zadań praktycznych.

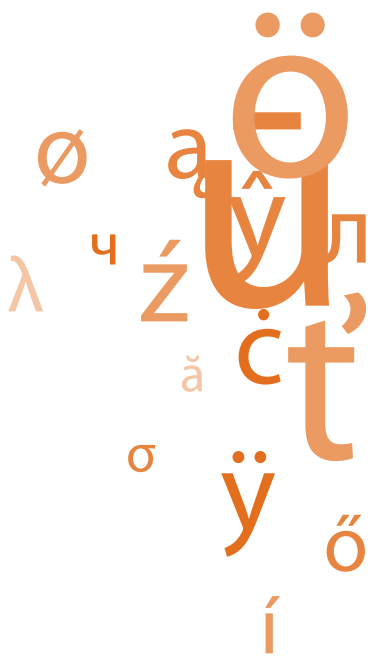

Ćwiczenie 1
„Debata o zmianie"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: zmiana, konsekwencje zmian, nastawienie do zmiany

Cele:
- zachęcenie uczniów do myślenia o zmianach, ich konsekwencjach,
- zainspirowanie uczniów do myślenia o zmianie w kontekście planowania kariery.

Pomoce: zestaw karteczek w pudełku (tyle ile osób w grupie, połowa z zaznaczonymi „+", druga połowa z zaznaczonymi „-"), kartki A4

Czas trwania: ok. 30 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel podchodzi do każdego z uczniów z pudełkiem i prosi o wylosowanie karteczki.
2. Po zakończeniu losowania nauczyciel prosi uczestników, by połączyli się zespoły zgodnie z wylosowanymi karteczkami z symbolami. Jeden tworzą uczestnicy mający karteczki z „+", drugi mający karteczki z „-".
3. Następnie nauczyciel daje każdemu zespołowi jedną kartkę A4. Zadaniem zespołu z karteczkami „+" jest wypisanie jak największej liczby argumentów przedstawiających korzyści ze zmiany. Zadaniem zespołu z karteczkami „-" jest wypisanie jak największej liczby argumentów przedstawiających straty, trudności, które wywołuje zmiana.
4. Po zakończeniu pracy nauczyciel zaprasza do debaty na temat „Korzyści i straty wynikające z zajścia zmiany".
5. Przedstawiciele zespołów przedstawiają swoje argumenty zgodnie z wcześniejszym podziałem na grupy.
6. Po zakończeniu debaty, wymianie wszystkich możliwych argumentów, nauczyciel informuje uczniów, że mają minutę na określenie swojego stanowiska, czy są „za" zmianą, czy też „przeciw". W tym momencie uczniowie mogą swobodnie zająć stanowisko w zgodzie z sobą (mogą pozostać w swojej grupie bądź ją zmienić).

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół poniższych pytań:
- *Czego uczestnicy doświadczyli w tym ćwiczeniu?*
- *Jakie znaczenie ma ich zdaniem nastawienie do zmiany?*
- *Jakie konsekwencje mogą wynikać ze zmiany?*

Ćwiczenie 2
„Opinie o zmianie”

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: zmiana, przekonania na temat zmiany

Cele:
- zachęcenie uczniów o myślenia o zmianach, ich konsekwencjach,
- zwrócenie uwagi na znaczenie przekonań w kształtowaniu myślenia o zmianie,
- zainspirowanie uczniów do myślenia o zmianie w kontekście planowania kariery.

Pomoce: 4 arkusze papieru flipchart z zapisanymi stwierdzeniami, pisaki, masa mocująca

Czas trwania: około 25 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel przygotowuje 4 arkusze papieru typu flipchart z zapisanymi stwierdzeniami dotyczącymi zmiany, np. „Zmiana, chociaż budzi lęk, może być szansą”, „Do zmiany można się przygotować”, „Zmiana staje się stałym elementem naszego życia”, „Obawa przed zmianą to naturalne uczucie”.
2. Wiesza je w różnych miejscach sali na ścianach.
3. Prosi uczniów, by każdy zapoznał się z zapisanymi stwierdzeniami i wyraził swoją opinię. Jeśli się zgadza, to pisze pod stwierdzeniem „tak, bo…”, jeśli się nie zgadza, to pisze „nie, bo…”. Nauczyciel podkreśla, by każdy podszedł do każdego plakatu i wyraził swoją opinię z uzasadnieniem stanowiska.
4. Po zakończeniu pracy nauczyciel omawia każdy z plakatów.

Podsumowanie
Nauczyciel zaprasza uczestników do dyskusji na temat:
- *zapisów, które pojawiły się na poszczególnych plakatach,*
- *argumentów przemawiających za stanowiskami „tak” i „nie”,*
- *tego, czego uczestnicy doświadczyli biorąc udział w ćwiczeniu.*

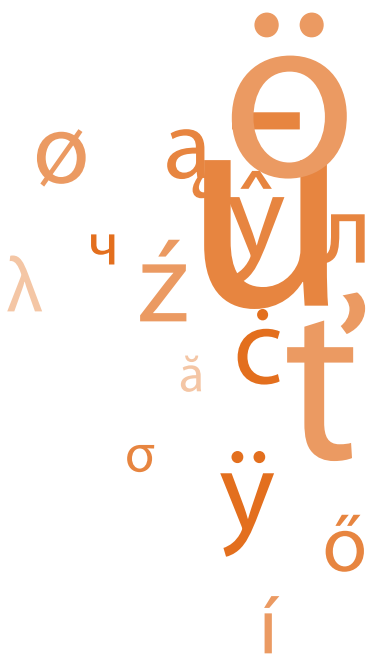

Ćwiczenie 3
„Sentencje"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: zmiana, opinie na temat zmiany

Cele:
- zainteresowanie uczniów zmianą,
- zainspirowanie uczniów do refleksji nad zagadnieniem zmiany,
- uświadomienie uczniom znaczenia zmiany w kontekście planowania kariery.

Pomoce: karteczki z sentencjami dotyczącymi zmiany

Czas trwania: około 10 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel prosi uczniów, by dobrali się w dwójki.
2. Każda dwójka losuje jedną sentencję.
3. Nauczyciel prosi, by w dwójkach nastąpiło omówienie wylosowanej sentencji.
4. Po wykonaniu pracy w dwójkach nauczyciel prosi chętne dwójki o przeczytanie swojej sentencji i podzielenie się refleksjami na jej temat.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół poniższych pytań:
- *Czego uczestnicy dowiedzieli się z przygotowanych sentencji?*
- *Jak podobała się praca z sentencjami?*
- *Czego uczestnicy doświadczyli w tym ćwiczeniu?*

Załącznik
do Ćwiczenia 3

„Sentencje"

1) Ludzie tęsknią za całkowitą odmianą, a jednocześnie pragną, by wszystko pozostało takie jak dawniej.
2) Zmiany zachodzą tylko wtedy, gdy idziemy pod prąd, kiedy robimy coś całkowicie wbrew wszystkiemu, do czego przywykliśmy.
3) Chciałem zmienić świat. Doszedłem jednak do wniosku, że mogę jedynie zmieniać samego siebie.
4) Tylko głupcy się nie zmieniają.
5) Jedyną rzeczą niezmienną w człowieku jest jego chęć zmieniania [...].
6) Żeby zmieniło się nasze życie, musimy najpierw zmienić samych siebie!
7) Jeśli chcesz mieć w życiu coś, czego jeszcze nie miałeś, musisz zrobić coś, czego jeszcze nie zrobiłeś.
8) Nieważne jak, ważne żebyś zaczął.
9) Rozwój polega na zmianie.
10) Większość zmian wynika z inspiracji.
11) Chcesz zmienić świat, zacznij zmiany od siebie i poprzez dobry przykład zamieniaj to, co jest na zewnątrz.
12) Nasze życie może się zmienić przez zmianę sposobu myślenia i działania.
13) Wykorzystuj chwile, dobry czas, sytuacje.
14) Nie pozwól, by ograniczały Cię niepotrzebne, negatywne myśli i uczucia.
15) Albo my świat zmieniamy, albo świat zmienia nas – odnosi się to również, a może przede wszystkim, do relacji z ludźmi.
16) Jeśli chcesz widzieć zmianę innych w stosunku do Ciebie, zmień się w stosunku do innych.
17) Jeśli chcesz zmienić swoje życie, to zmień swoje przekonania.
18) Zmieniamy się i dojrzewamy na drodze co celu.
19) Jeśli nic nie zmienisz w swoim życiu, dalej będzie tak samo.
20) Twoje życie wygląda tak, jak Twoje decyzje i wybory!

JĘZYK POLSKI

→ Omawiając wielkie wydarzenia, jakie miały miejsce w biografiach bohaterów literackich, nauczyciel może poruszyć zagadnienie stresu. Przy tej okazji może porozmawiać z uczniami o stresie, który dotykał bohaterów, i sposobach, z jakich korzystali, aby poradzić sobie z sytuacjami stresującymi (np. bitwa, konflikt, wojna, niezgoda na narzucane warunki życia i sposoby postępowania).
→ Analizując charakterystyki postaci literackich, nauczyciel może poruszyć temat dotyczący ryzykownych działań, jakie podejmowali omawiani bohaterowie.

JĘZYK OBCY

→ Nauczyciel ćwicząc z uczniami konstruowanie wypowiedzi o emocjach, może skoncentrować się na zagadnieniu stresu, omawiając, co go powoduje i jak sobie z nim radzić.
→ Pracując z uczniami nad tematami dotyczącymi zdrowia, człowieka, pracy, szkoły, podróżowania, nauczyciel może, w nawiązaniu do tych zagadnień, włączyć problematykę stresu, np. sytuacje wywołujące stres w szkole, w pracy, czy też w czasie podróży do obcego miejsca, itp.

MUZYKA

→ Lekcje muzyki to bardzo dobra przestrzeń, aby porozmawiać z uczniami o stresie związanym z wystąpieniami publicznymi na forum klasy, szkoły i poza nią. Nauczyciel może przygotować dyskusję o radzeniu sobie ze stresem i tremą podczas występów, wykorzystując do tego np. wypowiedzi znanych artystów muzyków, zarówno wokalistów, jak i instrumentalistów.
→ Nauczyciel może także wykorzystać sytuacje bieżące, np. występy uczniów w czasie lekcji lub uroczystości szkolnych, aby porozmawiać o ich sposobach radzenia sobie z tremą i stresem.

PLASTYKA

→ W kontekście prezentowania dzieł sztuki, organizowania wernisaży i wystaw nauczyciel może porozmawiać z uczniami o stresie i sposobach radzenia sobie z nim.
→ Nauczyciel może przygotować na zajęcia wypowiedzi osób – plastyków o tym, jak traktują stres, jak sobie z nim radzą, albo poprosić młodzież, aby poszukała takich informacji i przyniosła je na zajęcia.

HISTORIA

→ Nauczyciel może poszukać materiałów źródłowych, biografii wielkich postaci, które doświadczały stresu.
→ Nauczyciel może zainicjować dyskusję na temat stresu związanego z udziałem w ważnych wydarzeniach kraju, np. w wojnie, konflikcie między państwami.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

→ Omawiając zagadnienia dotyczące rozpoznawania problemów i poszukiwania ich rozwiązań, nauczyciel może wspomnieć o stresie, który zwykle towarzyszy sytuacjom problemowym.
→ Mówiąc o perspektywach życiowych i problemach młodych Polaków, warto zachęcić uczniów do opowiedzenia i podzielenia się swoimi spostrzeżeniami na temat warunków życia młodych Polaków i sytuacjach życia codziennego powodujących stres.
→ Mówiąc o imigracji i uchodźcach, nauczyciel może poruszyć zagadnienie związane z migracjami Polaków, związanymi z wyjazdami edukacyjnymi lub zarobkowymi. To przestrzeń, aby porozmawiać z młodzieżą m.in.

o szoku kulturowym, w który jest wpisany stres.
→ Na lekcjach poświęconych terroryzmowi nauczyciel może zainicjować dyskusję z uczniami na temat doświadczeń, których terroryzm dotyczy, ofiar ataków terrorystycznych, ich rodzin, a także osób, które zawodowo zajmują się walką z terroryzmem.

GEOGRAFIA

→ Na lekcjach geografii nauczyciel może poruszyć tematykę stresu, realizując zagadnienia związane ze zjawiskami wulkanicznymi i trzęsieniami ziemi. To doskonała okazja do omówienia różnorodnych problemów związanych ze zjawiskami przyrody wywołującymi sytuacje stresowe, takimi jak powódź, gradobicie, sztorm, huragan itp.
→ Omawianie zagadnień związanych z nagłymi załamaniami pogody lub trzęsieniami ziemi to także przestrzeń do rozmowy o zawodach związanych z monitorowaniem tych zjawisk i ostrzeganiem ludności cywilnej przed nadchodzącymi kataklizmami.

BIOLOGIA

→ Omawiając temat dotyczący skutków konkurencji wewnątrzgatunkowej i międzygatunkowej, nauczyciel może wspomnieć o stresie towarzyszącym sytuacjom, w których mamy do czynienia z konkurencyjnością.
→ Tematy związane z obroną np. przed silniejszym gatunkiem mogą posłużyć jako tło do poruszenia zagadnienia stresu.

CHEMIA

→ Wykonywaniu zawodów „chemicznych" nierzadko towarzyszy stres w trakcie wykonywania doświadczeń i eksperymentów. To dobry pretekst do porozmawiania z uczniami o zawodach ryzykownych i stresie w pracy zawodowej.

FIZYKA

→ Na lekcjach poświęconych eksperymentom i doświadczeniom z fizyki nauczyciel może nawiązać do zagadnienia stresu, mówiąc o niebezpieczeństwie związanym z ich przeprowadzaniem.
→ O stresie można także powiedzieć w kontekście obszarów fizyki, w których błąd ludzki może mieć ogromne konsekwencje dla zdrowia i życia człowieka, np. w fizyce jądrowej.

MATEMATYKA

→ O stresie można porozmawiać z uczniami, przygotowując ich do kartkówek, sprawdzianów, klasówek.
→ Podczas rozmów o błędach, które uczniowie popełniają podczas rozwiązywania zadań, można wskazać stres jako ten czynnik, który przyczynia się do roztargnienia, zapomnienia o szczegółach ważnych dla poprawności wykonania zadania.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

→ Nauczyciel prowadzący lekcje z edukacji dla bezpieczeństwa może inicjować dyskusje na tematy związane z np. przeciwdziałaniem panice, samoobroną i obroną cywilną.
→ Omawiając temat „Działania ratownicze", nauczyciel może przygotować materiały dydaktyczne, na bazie których będzie można mówić o stresie i o sposobach radzenia sobie w konkretnych sytuacjach zagrożenia.
→ Ucząc zasad pierwszej pomocy, nauczyciel może zaprosić uczniów do dyskusji na temat stresu w sytuacji udzielania pierwszej pomocy.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

→ Omawiając zagadnienia związane z opracowywaniem rozkładu dnia, dbaniem o proporcje między pracą i odpoczynkiem,

można wprowadzić zagadnienie stresu, jaki może pojawić się w sytuacjach zaburzenia harmonii życiowej (między pracą, czasem dla siebie i bliskich oraz odpoczynkiem) czy natłoku zadań, obowiązków.

→ Nauczyciel może również porozmawiać z uczniami na temat stresu związanego z uprawianiem wybranych dyscyplin sportowych.

→ Omawiając i rozwijając u uczniów umiejętność zachowania się w sytuacji porażki, nauczyciel może zaproponować uczniom dyskusję o radzeniu sobie z niepowodzeniami i stresem im towarzyszącym.

→ Jednym z tematów zajęć jest „Redukowanie nadmiernego stresu i radzenie sobie z nim" w sposób konstruktywny. To doskonała okazja do rozmowy na temat sposobów, jakie stosują uczniowie, aby poradzić sobie z sytuacjami trudnymi, a także zainicjować dyskusję o niebezpiecznych metodach walki ze stresem.

→ Omawiając zagadnienia związane z opieraniem się presji w sytuacji namowy do stosowania używek i zachowań ryzykownych, także można nawiązać do zagadnienia stresu.

INFORMATYKA

→ Stres może być włączony jako przydatne zagadnienie podczas omawiania zagrożeń i ograniczeń wynikających z niewłaściwego używania komputera.

→ Podczas omawiania zagadnień dotyczących uzależnienia np. od Internetu można wspomnieć o stresie towarzyszącym osobom uzależnionym.

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE

→ Zagadnienia dotyczące konfliktu pokoleń, rozwiazywania konfliktów to przykłady takich tematów, z którymi można powiązać zagadnienie stresu.

→ Omawiając zagrożenia okresu dojrzewania, także warto podjąć dyskusję na temat sytuacji związanych z okresem dojrzewania, które wywołują u młodzieży sytuacje stresowe.

ZAJĘCIA ARTYSTYCZNE

→ Nauczyciel może podjąć temat stresu w kontekście zajęć poświęconych zawodom, w których istnieje np. ryzyko niezrozumienia artysty przez odbiorców. Może także porozmawiać na temat zawodów związanych z wystąpieniami publicznymi (aktor, piosenkarz, instrumentalista, artysta cyrkowy itp.).

ZAJĘCIA TECHNICZNE

→ Podczas omawiania wybranych zawodów technicznych nauczyciel może porozmawiać z uczniami o sytuacjach zawodowych związanych z branżą techniczną, w które wpisany jest wysoki poziom stresu, np. w zawodach górniczych, lotnictwie, budownictwie itp.

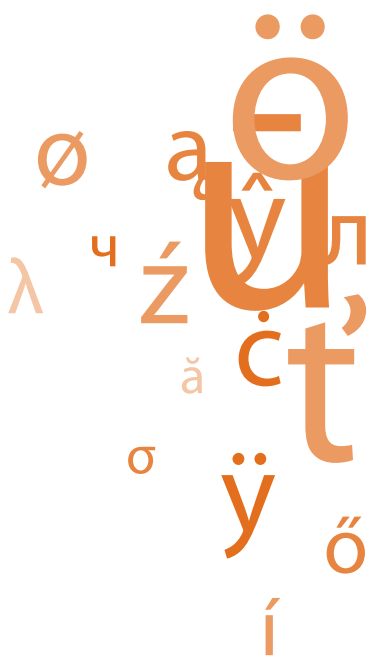

Ćwiczenie 4
„Sposoby na stres"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: stres, sposoby radzenia sobie ze stresem

Cele:
- zachęcenie uczestników do przygotowania swojej listy sposobów radzenia sobie ze stresem,
- uświadomienie uczestnikom znaczenia radzenia sobie ze stresem.

Pomoce: papier typu flipchart, pisaki, masa mocująca

Czas trwania: około 20 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel dzieli uczestników na 3-4-osobowe grupy.
2. Nauczyciel prosi, by każdy z zespołów przygotował listę sposobów radzenia sobie ze stresem.
3. Po zakończeniu pracy każdy z zespołów prezentuje swój plakat.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół poniższych pytań:
- *Jakie są sposoby radzenia sobie ze stresem?*
- *Które przykłady sposobów radzenia sobie ze stresem można uznać za przydatne w dłuższej perspektywie czasowej?*
- *Czego nauczyli się w trakcie tego ćwiczenia?*

Ćwiczenie 5
„Katalog"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: stres, sposoby radzenia sobie ze stresem

Cele:
- zainteresowanie uczniów sposobami radzenia sobie ze stresem,
- zachęcenie uczniów do wymiany doświadczeń w zakresie sposobów radzenia sobie ze stresem,
- uświadomienie uczniom znaczenia pozytywnego stresu.

Pomoce: arkusz papieru flipchart, pisaki, masa mocująca, małe karteczki samoprzylepne

Czas trwania: około 20 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel rozdaje uczestnikom karteczki samoprzylepne. Każdy otrzymuje 4 karteczki (jest możliwość otrzymania większej liczby karteczek, jeśli będzie potrzeba).
2. Nauczyciel na arkuszu papieru rysuje 4 kolumny: FILM, KSIĄŻKA, MUZYKA, INNE.
3. Prosi uczestników, by na otrzymanych karteczkach wypisali: tytuł książki, którą można polecić jako receptę na stres, tytuł filmu, rodzaj muzyki lub wykonawcę i inne sposoby, które stosują i są pomocne w radzeniu sobie ze stresem. Informuje, że na jednej karteczce powinien się znaleźć jeden pomysł.
4. Kiedy uczestnicy mają już tę część ćwiczenia za sobą, nauczyciel prosi, by każdy uczestnik podszedł i przykleił swoje karteczki w poszczególnych kolumnach.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół poniższych pytań:
- *Jakie filmy są dobre na stres?*
- *Jakie książki są dobre na stres?*
- *Jaka muzyka jest dobra na stres?*
- *Co jeszcze pomaga oswoić stres?*
- *Czego uczestnicy nauczyli się w trakcie tego ćwiczenia?*

Ćwiczenie 6
„Optymiści – Pesymiści"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: stres, myślenie a stres

Cele:
- zwrócenie uwagi uczestników na to, że sposób myślenia rzutuje na poziom stresu,
- zainspirowanie uczestników do refleksji nad swoim myśleniem w kontekście (nie)radzenia sobie ze stresem.

Pomoce: papier typu flipchart, pisaki, masa mocująca

Czas trwania: około 20 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel dzieli uczestników na 2 grupy: pesymistów i optymistów.
2. Każda z grup otrzymuje arkusz papieru flipchart i pisaki.
3. Nauczyciel podaje instrukcję: „Wyobraźcie sobie, że w przyszłym tygodniu macie ważny egzamin. Proszę, aby pesymiści wypisali wszystkie powody, które spowodują, że zdanie egzaminu zakończy się porażką. Natomiast optymistów proszę o wypisanie wszystkich powodów świadczących o tym, że zdanie egzaminu zakończy się sukcesem".
4. Po zakończeniu pracy grupy przedstawiają swoje plakaty.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół poniższych pytań:
- *Jaka jest lista powodów, które mogą przyczynić się do tego, że nie uda się zdać egzaminu?*
- *Jakie są dowody świadczące o tym, że egzamin będzie zdany?*
- *Jakie jest znaczenie tego, w jaki sposób się myśli, dla radzenia sobie ze stresem?*
- *Czego uczestnicy nauczyli się podczas tego ćwiczenia?*

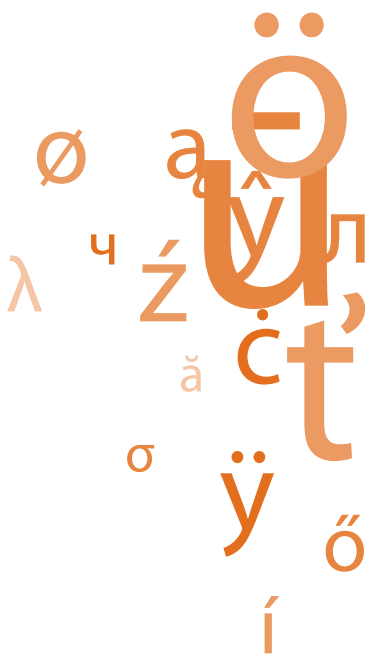

MODUŁ III Motywacja – co to jest i po co?

JĘZYK POLSKI

→ Nauczyciel języka polskiego w trakcie analizowania biografii bohaterów literackich może zaprosić uczniów do rozmowy na temat roli motywacji w życiu człowieka, przygotowując zagadnienia do dyskusji na temat czynników motywujących i demotywujących ludzi do podejmowania różnorodnych aktywności społecznych.

JĘZYK OBCY

→ Omawiając zagadnienia związane z historią lub aktualną sytuacją kraju, którego języka uczy się młodzież, nauczyciel może odnieść się do roli motywacji w podejmowaniu decyzji, np. o zaangażowaniu się w ruchy społeczne, może poruszyć wątek migracji i mobilności zawodowej lub wyboru szkoły poza krajem pochodzenia.
→ Realizując tematy lekcji dotyczące życia codziennego, nauczyciel może je wzbogacić o opisy studium przypadku, w którym przedstawione będą motywatory, jakimi kieruje się młodzież w innych kulturach i środowiskach.

MUZYKA

→ Nauczyciel, omawiając temat rozwijania zdolności muzycznych, może podjąć z uczniami dyskusję na temat motywacji, jaką kierują się profesjonalni muzycy, poświęcający codziennemu treningowi dużą część swego czasu.
→ Poruszając zagadnienie chronologii w epokach muzyki, nauczyciel może wskazać uczniom motywacje ludzi w różnych epokach do zajmowania się zawodowo muzyką.

PLASTYKA

→ Omawiając style i kierunki w architekturze oraz sztukach plastycznych, nauczyciel może wspomnieć o motywacji do przełamywania trendów i obowiązujących nurtów, dzięki czemu pojawiały się kolejne kierunki i gatunki sztuki.
→ W trakcie lekcji nauczyciel może rozmawiać z uczniami o ich motywacji do zainteresowania się określonymi dziedzinami sztuki, dziełami sztuki lub twórcami reprezentującymi różne epoki.

HISTORIA

→ Nauczyciel historii w trakcie lekcji dotyczących ruchów wyzwoleńczych oraz powstań może porozmawiać z uczniami o czynnikach motywujących ludzi do podejmowania walki w obronie swojego kraju lub regionu.
→ Omawiając ważne wydarzenia historyczne, nauczyciel może zwrócić uwagę na czynniki wywołujące owe zdarzenia.
→ Nauczyciel podczas lekcji dotyczących zmian społeczno-gospodarczych w różnych epokach może również zainicjować rozmowy na temat motywacji i roli, jaką odgrywała ona w procesie angażowania się jednostek w życie społeczne.
→ Analizując z uczniami zmiany polityczno-ustrojowe, jakie zachodziły w Polsce i na świecie w różnych epokach historycznych, nauczyciel może zachęcić uczniów do dyskusji np. na temat tego, co ludzi motywuje lub demotywuje do działania.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

→ Omawiając zagadnienia dotyczące życia społecznego oraz angażowania się ludzi w działania społeczne, nauczyciel wiedzy o społeczeństwie może przygotować dodatkowe zadania i ćwiczenia rozwijające umiejętności uczniów w tym zakresie oraz pomagające określić czynniki motywujące ich do tego rodzaju działań.
→ Nauczyciel, realizując temat związany z pracą i przedsiębiorczością oraz wyborami edukacyjno-zawodowymi, może zaaranżować dyskusję na temat czynników, jakimi kierują się oni w podejmowaniu decyzji zawodowych. Może zapytać o czynniki motywujące ich

lub demotywujące w procesie dążenia do wyznaczonych celów.

GEOGRAFIA

→ Nauczyciel geografii może potraktować zagadnienie związane z poznawaniem zróżnicowania geograficznego Polski i Europy jako zaproszenie uczniów do dyskusji na temat motywacji podróżników i zdobywców nieprzetartych szlaków, którzy zawodowo zajmują się alpinizmem, himalaizmem, żeglarstwem lub podróżują do miejsc nadal mało dostępnych dla „innych".

BIOLOGIA

→ Lekcje biologii mogą być okazją do rozmowy z młodzieżą na temat motywacji, jaką kierują się osoby wybierające zawody związane z długoletnimi obserwacjami zjawisk przyrody, nierzadko w ekstremalnych warunkach, jak oceanografowie lub ichtiolodzy, zoolodzy zajmujący się badaniem lub ochroną gatunków zagrożonych, zamieszkujących pustynie lub lasy tropikalne, itp.

CHEMIA

→ Temat związany z analizą reakcji chemicznych to dobra przestrzeń do rozmowy z uczniami na temat czynników motywujących chemików pracujących w laboratoriach do podejmowania ciągle nowych wyzwań badawczych. Nauczyciel może porozmawiać z uczniami o tym, co sprawia, że ludzie wybierają tego rodzaju drogę zawodową. Dyskusja może również dotyczyć ich motywacji do zainteresowania się tym przedmiotem i zagadnieniami z nim związanymi.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

→ Nauczyciel może rozmawiać z uczniami na temat czynników motywujących ludzi do czynów zagrażających życiu innych osób, omawiając zjawisko przemocy, także szkolnej, lub terroryzmu.

→ Podczas objaśniania zasad pierwszej pomocy nauczyciel może poruszyć wątek dotyczący gotowości ludzi postronnych do udzielania wsparcia. Dyskusja może również dotyczyć zawodów związanych z codziennym podejmowaniem ryzyka i motywacją, jaką kierują się osoby wybierające takie zawody jak: strażak, policjant, żołnierz, ratownik medyczny, ratownik górski, górnik itp.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

→ Nauczyciel wychowania fizycznego może zainicjować rozmowę na temat roli motywacji w sporcie zawodowym i amatorskim, wykorzystując przykłady sportowców, którzy z różnych przyczyn zmuszeni do przerwania kariery powrócili do treningów, próbując odzyskać utraconą formę.

→ Lekcje wychowania fizycznego są też doskonałą okazją do rozmowy na temat motywatorów, jakimi kierują się w swoim życiu uczniowie. Nauczyciel zachęca uczniów, aby spróbowali odpowiedzieć na pytanie: co sprawia, że chce im się działać i być aktywnymi? A co ich zdaniem najczęściej ich demotywuje?

INFORMATYKA

→ Nauczyciel informatyki może zainicjować dyskusję na temat roli motywacji w odkrywaniu kolejnych rozwiązań technologicznych i radzeniu sobie z ogromną konkurencją w tej branży, np. odwołując się do słynnych postaci branży informatycznej, jak Steve Jobs, Bill Gates lub Mark Zuckerberg.

→ Lekcje informatyki to doskonała okazja, np. w trakcie tworzenia projektów informatycznych, do treningu takich umiejętności jak wytrwałe dążenie do celu, weryfikowanie czynników motywujących do działania oraz przewidywanie skutków działania.

Ćwiczenie 7
„Co Cię motywuje do działania?"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: motywacja, czynniki motywujące

Cele:
- uświadomienie uczniom roli motywacji w procesie planowania kariery edukacyjno-zawodowej,
- zidentyfikowanie przez uczniów ich „motywatorów".

Pomoce: formularz *Załącznika do ćwiczenia*

Czas trwania: około 15 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel rozdaje uczniom formularz *Załącznika do ćwiczenia* i prosi o jego wypełnienie.
2. Po zakończeniu pracy indywidualnej nauczyciel prosi uczniów, aby dobrali się w pary i w dwójkach omówili swoje „motywatory".
3. Przez 5-7 minut uczniowie w parach omawiają swoje prace.
4. Po zakończeniu pracy w parach nauczyciel zaprasza uczniów do podsumowania ćwiczenia.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół pytań:
- *Jakie motywatory uczniowie wymieniali najczęściej?*
- *Co ciekawego pojawiło się w ich dyskusjach w parach na temat motywacji i motywatorów?*
- *Co zaskoczyło ich w tym zadaniu?*
- *Co, jeżeli cokolwiek, sprawiło im trudność w tym ćwiczeniu?*
- *Czego nauczyli się w trakcie tego ćwiczenia?*

Załącznik
do Ćwiczenia 7

Motywatory: Zastanów się, co Cię motywuje do działania? W jakim stopniu wybrany motywator wpływa na Twoje działanie?
POLECENIE
PRZYMUS
ZOBOWIĄZANIE
ODPOWIEDZIALNOŚĆ
OCZEKIWANIE
POWINNOŚĆ
POSTANOWIENIE
POTRZEBA
CHĘĆ
WYBÓR
AMBICJA
DĄŻENIE
PRAGNIENIE
ASPIRACJA
INSPIRACJA
ŻYCZENIE
MARZENIE

Ćwiczenie 8
„Magiczna różdżka”

Źródło: opracowanie na podstawie propozycji ćwiczenia V. Peavy'ego (2000), zamieszczonego w J. Minta, *Od aktora do autora…*

Poruszane zagadnienia: motywacja, konstruowanie kariery

Cele:
- uświadomienie uczniom roli motywacji w procesie planowania kariery edukacyjno-zawodowej,
- określenie „motywatorów” zachęcających uczniów do podejmowania działań i intensyfikacji wysiłków.

Pomoce: kartki A4, ołówek lub długopis

Czas trwania: 20 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel zaprasza uczniów do ćwiczenia wizualizacyjnego dotyczącego tego, co motywuje ich do działania, co sprawia, że działają efektywniej i skuteczniej.
2. Nauczyciel w tym ćwiczeniu może użyć zaproponowanej przez V. Peavy'ego instrukcji, którą przedstawia uczestnikom:

„Wyobraźcie sobie, że śpicie, a w Waszym śnie pojawia się magiczna postać, która mówi do każdego z Was z osobna:
To jest magiczna różdżka. Weź ją i użyj, aby sprawić, że Twój balon, symbolizujący Twoje życie, poleciał wyżej niż jest teraz i był jeszcze bardziej rozpromieniony i błyszczący.
- Zastanów się, co chciałbyś/chciałabyś dodać, aby uczynić Twój balon jeszcze bardziej dla Ciebie wartościowym?
- Co byś włożył(a) do Twojego balonu, aby to uczynić?

Na otrzymanej kartce narysuj Twój magiczny balon. Zastanów się, co mógłbyś/mogłabyś zrobić, aby Twój balon, który dzięki magii tak wysoko pofrunął, mógł to zrobić już dziś bez udziału czarodziejskiej różdżki”.
3. Następnie nauczyciel prosi, aby uczniowie zapisali swoje pomysły na kartce poniżej ilustracji ich balonu.
4. Potem prosi, aby podzielili je na takie, które mogą zrealizować od razu, na takie, w których będą potrzebowali wsparcia, oraz na takie, które w tym momencie wydają się im nierealne do osiągnięcia.

Podsumowanie:
Nauczyciel prosi, aby chętni uczniowie podzielili się przemyśleniami na temat tego ćwiczenia, aby osoby chętne przedstawiły swoje pomysły na „uniesienie balonu” bez magii.

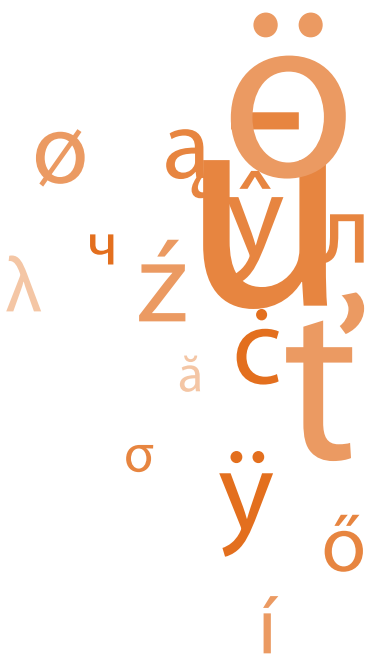

Ćwiczenie 9
„Powinnienem czy wybieram? Muszę czy chcę?"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: motywacja, zewnętrzne i wewnętrzne czynniki motywacyjne

Cele:
- uświadomienie uczniom roli wewnętrznych i zewnętrznych czynników motywacyjnych w procesie podejmowania decyzji i działaniach,
- identyfikacja własnych motywatorów.

Pomoce: formularz *Załącznika do ćwiczenia*

Czas trwania: około 15 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel zaprasza uczniów do rozważań na temat zewnętrznych i wewnętrznych czynników motywacyjnych.
2. Nauczyciel rozdaje uczniom *Załącznik do ćwiczenia* i prosi o zastanowienie się przez chwilę (ok. 5 minut) nad jego treścią.
3. Po zakończeniu pracy indywidualnej nauczyciel prosi uczniów, aby dobrali się w pary i w dwójkach podzielili się swymi spostrzeżeniami na temat wykonanego ćwiczenia. Przez 10 minut uczniowie w dwójkach dzielą się refleksjami.
4. Po zakończeniu pracy w parach nauczyciel zaprasza uczniów do podsumowania ćwiczenia.

Podsumowanie:
Zaproszenie uczniów do dyskusji, która może toczyć się wokół pytań:
- *Co dominuje w ich życiu: zewnętrzne przymusy czy ich wolne wybory?*
- *Co ciekawego pojawiło się w ich dyskusjach w parach na temat motywacji i motywatorów?*
- *Co zaskoczyło ich w tym zadaniu?*
- *Co, jeżeli cokolwiek, sprawiło im trudność w tym ćwiczeniu?*
- *Czego nauczyli się w trakcie tego ćwiczenia?*

Załącznik
do Ćwiczenia 9

Czy zauważyłaś/zauważyłeś, jak wielu ludzi zapytanych, dlaczego robią to, co robią, odpowiada: *Bo powinienem iść i to załatwić, bo muszę to zrobić.* Ich źródło motywacji jest na zewnątrz, żyją w powinnościach i przymuszeniu. Takie osoby najmniej w swoim życiu mają sformułowań: *Wybieram, że…, chcę, aby…, bardzo chcę…*

Proszę, zastanów się i odpowiedz na pytanie: *co dominuje w Twoim życiu?*, *A co chcesz, aby dominowało:* powinienem, muszę, mogę, czy wybieram, chcę, bardzo chcę?

➔ Poniżej wypisz listę rzeczy, które w ciągu najbliższego miesiąca:
- Powinieneś robić .....
- Musisz robić .....
- Możesz robić. .....
- Wybierasz, aby robić .....
- Chcesz robić .....
- Bardzo chcesz robić .....

➔ Sprawdź, co dominuje na Twojej liście: *powinienem/muszę*, czy *wybieram/chcę?*

➔ Zastanów się, co chciałbyś/chciałabyś zmienić? Gdybyś mógł/mogła mieć to, co chcesz, i zachowywać się tak, jak chcesz, abyś był/była szczęśliwy/a, co musiałoby się zmienić w Twoim życiu?

W ostatniej części tego indywidualnego ćwiczenia zastanów się i dokończ następujące zdania:

Naprawdę ważne dla mnie jest…
.....
.....

To, co nie jest dla mnie ważne, ale muszę robić…
.....
.....
.....

Przeszkoda, którą chcę pokonać, którą chcę rozwiązać…
.....
.....
.....

MODUŁ IV Czy współpraca się opłaca?

JĘZYK POLSKI

→ W trakcie analizy tekstów kultury, w których pojawia się wątek poczucia wspólnoty i współdziałania między bohaterami lub jego braku, nauczyciel może zachęcić uczniów do refleksji na temat współpracy lub rywalizacji między ludźmi. Wątek dotyczący współpracy może pojawić się podczas omawiania literatury młodzieżowej, wówczas nauczyciel może wywołać dyskusję na temat współdziałania w grupie rówieśniczej. Również podczas omawiania literatury fantasy wątek współpracy może być ważnym elementem analizy tekstów.

→ Zajęcia z języka polskiego są doskonałą okazją do rozwijania u uczniów umiejętności współpracy w zespole. Nauczyciel może przygotować różnorodne zadania wymagające od uczniów współdziałania. Jednym z zadań może być przygotowanie przez uczniów inscenizacji wybranych fragmentów lub całych utworów literackich. Innym zadaniem może być wspólne przygotowanie zadanej przez nauczyciela pracy, np. przeprowadzenia wywiadu z osobami, których praca polega na współdziałaniu, np. strażakiem, żołnierzem, pielęgniarką instrumentariuszką, sportowcem uprawiającym sport zespołowy, członkiem orkiestry lub chóru. Kolejnym zadaniem może być projekt zespołowy, dotyczący np. zorganizowania konkursu literackiego dla wszystkich klas w gimnazjum.

→ Na podstawie zrealizowanych przez młodzież zadań nauczyciel może zainicjować debatę na temat roli kompetencji współpracy w zespole w wybranych branżach i zawodach. Uczniowie mogą podzielić się swoimi doświadczeniami zdobytymi podczas zadanych ćwiczeń, odpowiadając na pytanie, czego dowiedzieli się o sobie i innych podczas wykonywania zadań. Nauczyciel wraz z uczniami może stworzyć listę zawodów, które realizują filolodzy polscy, w których współpraca z innymi to kluczowe zadanie.

JĘZYK OBCY

→ W ramach lekcji języka obcego nauczyciel wielokrotnie ma możliwość wspierania rozwoju umiejętności współpracy uczniów poprzez wyznaczanie różnorodnych lekcyjnych i pozalekcyjnych projektowych prac językowych. Wprowadzając kolejne zagadnienia, dotyczące m.in. takich tematów jak dom, człowiek, praca, wypoczynek, zdrowie, podróżowanie itp., może rozwijać umiejętność współdziałania uczniów poprzez wykorzystywanie gier i zabaw zespołowych, zadania i ćwiczenia, które uczniowie wykonują w zespołach w trakcie lekcji lub poza nimi, jako zadanie domowe.

→ Lekcje języka obcego mogą być okazją do dyskusji na temat różnic kulturowych w zakresie umiejętności współpracy z innymi. Uczniowie wraz z nauczycielem mogą omówić sytuacje, które sprzyjają podjęciu współpracy przez osoby z różnych kultur, a także określić czynniki utrudniające współdziałanie.

→ Nauczyciel może zainicjować nawiązanie współpracy uczniów z młodzieżą z zaprzyjaźnionych szkół zagranicznych. W ramach współpracy polscy uczniowie sami lub wspólnie z młodzieżą zagraniczną mogą realizować różnorodne projekty edukacyjne dotyczące ważnych dla młodych osób tematów.

MUZYKA

→ Lekcje muzyki są przestrzenią do doświadczania i obserwacji współpracy artystycznej. Analizując i interpretując utwory muzyczne, uczniowie mogą przyjrzeć się tym dziełom, które wykonywane są przez zespoły muzyczne lub orkiestry. Nauczyciel może zainicjować dyskusję na temat współpracy między artystami oraz specyfiki współdziałania w muzyce.

Zaproszeni do dyskusji uczniowie mają okazję do podzielenia się swoimi spostrzeżeniami na temat współpracy zespołowej, odwołując się do własnych doświadczeń lub odnosząc do obserwacji świata muzycznego.

→ Nauczyciel może poprosić młodzież o zebranie materiałów na temat współpracy w zespołach i orkiestrach uprawiających różne gatunki muzyki. W trakcie zajęć, na podstawie zebranych materiałów, uczniowie wraz z nauczycielem mogą spróbować określić podobieństwa lub różnice we współpracy artystów reprezentujących różne typy muzyki.

→ Jednym z zadań uczniów może być zebranie materiału dotyczącego wybranego zespołu muzycznego, którego członkowie przerwali współpracę i nie udało im się zejść ponownie, lub z sukcesem powrócili na scenę. Uczniowie, analizując zebrany materiał, mogą spróbować określić czynniki sprzyjające lub niesprzyjające współpracy zespołowej.

→ Doskonałą okazją, którą może wykorzystać nauczyciel do omówienia umiejętności współpracy uczniów, są bieżące wydarzenia, w jakich uczestniczą uczniowie w klasie lub szkole. Przy okazji takich zadań klasowych, jak np. występy uczniów w czasie lekcji lub uroczystości szkolnych, szkolne festiwale talentów czy też akademie okolicznościowe, nauczyciel może porozmawiać z młodzieżą o roli współpracy w tego rodzaju przedsięwzięciach oraz o ich doświadczeniach i refleksjach z tym związanych.

PLASTYKA

→ Omawiając style i kierunki w architekturze i sztukach plastycznych, nauczyciel może wspomnieć o grupach artystów, którzy współpracując ze sobą tworzyli nowe gatunki plastyczne.

→ W ramach zajęć poświęconych tworzeniu wypowiedzi za pośrednictwem dzieł plastycznych uczniowie realizują projekty grupowe, np. dotyczące zorganizowania wystawy szkolnej swoich prac, albo przygotowania projektu multimedialnego promującego ich szkołę, dzielnicę, miasto. Po zrealizowaniu zadania, jako jego podsumowanie, nauczyciel może zainicjować rozmowę z uczniami na temat ich doświadczenia w pracy zespołowej, sytuacji trudnych i umiejętności znalezienia zespołowego kompromisu.

HISTORIA

→ Nauczyciel w trakcie lekcji dotyczących historii człowieka, jego dziejów i rozwoju cywilizacji może wywołać dyskusję na temat współpracy w plemionach oraz między kolejnymi władcami a ich poddanymi.

→ Omawiając ważne i jednocześnie trudne zagadnienia związane z wojnami oraz powstaniami, nauczyciel historii może zaprosić uczniów do dyskusji temat współpracy ludzi w sytuacjach ekstremalnych oraz nietypowych i trudnych.

→ Jednym z zadań uczniów w gimnazjum może być zespołowe opracowanie np. historii ich dzielnicy, lub wybranej, ciekawej dla was miejscowości, forma zbierania i prezentacji informacji jest dowolna, wybrana przez każdą grupę.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

→ Omawiając temat życia społecznego, nauczyciel wraz z uczniami analizuje przykłady zbiorowości, grup, społeczności i wspólnot, w których panują różne zasady współdziałania. Nauczyciel wraz z uczniami na podstawie tych przykładów próbują określić warunki sprzyjające lub utrudniające współpracę.

→ Podejmując zagadnienia z działów „Współpraca i konflikty międzynarodowe" oraz „Problemy współczesnego świata", nauczyciel pomaga uczniom określić przyczyny najpoważniejszych aktualnych konfliktów międzynarodowych. Jednym z zadań uczniów dotyczących obu działów może być opracowanie projektu zespołowego zawierającego propozycję rozwiązań wybranych, najbardziej

palących, globalnych kwestii społecznych lub konfliktów o charakterze międzynarodowym.
→ Nauczyciel, omawiając zagadnienia dotyczące: współpracy, podejmowania decyzji, rozwiązywania konfliktów oraz komunikowania się, może przygotować dla uczniów dodatkowe ćwiczenia, które będą rozwijały ich umiejętności współpracy w zespole.
→ Tematy poświęcone samorządom w Polsce mogą być okazją do podjęcia dyskusji o czytelnej i uczciwej współpracy w najbliższym otoczeniu człowieka.
→ Omawiając problemy współczesnego świata, nauczyciel może porozmawiać z młodzieżą o współpracy społecznej.
→ Temat współpracy zespołowej wpisuje się również w lekcje poświęcone demokracji.

GEOGRAFIA

→ Omawiając zagadnienia związane z tematem relacji przyroda – człowiek – gospodarka, w odniesieniu do Polski, Europy i wybranych regionów świata, nauczyciel może poruszyć wątek związany ze współpracą np. przedstawicieli reprezentujących te trzy przestrzenie oraz przygotować przykłady współpracy w tym obszarze i miejsca, w których z jakiegoś powodu taka współpraca nie może zaistnieć. Uczniowie analizują warunki, w jakich współpraca odbywa się z sukcesem, tworząc katalog czynników sprzyjających różnorodnym typom współpracy.
→ Przy okazji omawiania różnych regionów Europy i świata może zostać poruszony wątek współpracy w odniesieniu do wypraw górskich lub morskich.

BIOLOGIA

→ Lekcje biologii mogą być okazją do rozwijania umiejętności współpracy między uczniami podczas wykonywania grupowych zadań biologicznych, np. wspólnego tworzenia zielnika; doświadczeń biologicznych realizowanych przy okazji omawiania takich działów jak „Budowa i funkcjonowanie komórki", „Budowa i funkcjonowanie organizmu roślinnego"; w trakcie przygotowania projektu edukacyjnego dotyczącego np. ekologii, ochrony wybranego zagrożonego gatunku roślin lub zwierząt lub zdrowia człowieka.
→ Omawiając temat „Globalne i lokalne problemy środowiska", uczniowie mogą w zespołach opracować jeden wybrany problem i zaproponować jego racjonalne rozwiązanie.

CHEMIA

→ Lekcje chemii mogą być dla uczniów okazją do sprawdzenia swoich predyspozycji do pracy w zawodzie chemika, który niejednokrotnie pracuje w zespole innych specjalistów.
→ Nauczyciel demonstrując uczniom, jak posługiwać się prostym sprzętem laboratoryjnym, może pobudzać młodzież do współpracy przy oglądaniu i analizie obserwowanych procesów chemicznych.

FIZYKA

→ Nauczyciel fizyki może przyczynić się do rozwoju umiejętności współpracy uczniów z innymi, proponując zespołowe przeprowadzane doświadczeń fizycznych i zadania grupowe, które są okazją do weryfikacji własnych umiejętności i wiedzy.

MATEMATYKA

→ Nauczyciel, proponując uczniom grupowe zadania o zróżnicowanym stopniu trudności, daje im możliwość zweryfikowania swoich umiejętności związanych ze współpracą.
→ Na lekcjach matematyki nauczyciel może stosować gry zespołowe lub puzzle, aby młodzi ludzie mieli okazję spróbować swoich sił w zespołach zadaniowych. Po zakończeniu gry lub ćwiczenia prowadzący zachęca do dyskusji na temat współpracy.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

→ Uczniowie, wykonując ćwiczenia z działu „Bezpieczeństwo i pierwsza pomoc", mają okazję zorientować się w swoich umiejętnościach współpracy z innymi. W trakcie zajęć praktycznych poświęconych pierwszej pomocy mogą sprawdzić się w potencjalnej roli ratownika i przyjrzeć się swojemu sposobowi współpracy w sytuacjach trudnych.

INFORMATYKA

→ Omawiając dział „Komunikowanie się za pomocą komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych", nauczyciel może zainicjować wykonanie przez uczniów grupowego projektu multimedialnego z wykorzystaniem narzędzi informatycznych, które ułatwiają komunikowanie się.
→ Nauczyciel zachęca uczniów do wykorzystywania technologii komunikacyjno-informacyjnych do komunikacji i współpracy z nauczycielami i innymi uczniami – rówieśnikami w podejmowanych działaniach.
→ W trakcie zajęć nauczyciel może porozmawiać na temat współpracy w świecie nowoczesnych technologii, np. przygotowując charakterystyki lokalnych, regionalnych i światowych firm zajmujących się np. grami strategicznymi. Młodzież identyfikuje cechy charakteryzujące tę współpracę.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

→ Podczas lekcji dotyczących działu „Sporty całego życia i wypoczynek" nauczyciele mają wiele okazji, aby wspomagać rozwój umiejętności współpracy z innymi. Idealnie nadają się do tego wszelkie gry zespołowe typu: siatkówka, koszykówka czy też piłka nożna.
→ W ramach zajęć uczniowie mogą otrzymać zespołowe zadanie, aby zaplanowali jakieś wydarzenie sportowe. Ich zadaniem jest zaplanowanie szkolnych rozgrywek sportowych według określonych systemów.
→ Zajęcia związane z działem „Edukacja prozdrowotna" są okazją do stworzenia przez zespoły uczniów różnorodnych projektów społecznych dotyczących profilaktyki prozdrowotnej.

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE

→ Podczas zajęć poświęconych „Budowie prawidłowych relacji z rodzicami" oraz „Relacjom międzyosobowym" można stworzyć przestrzeń do dyskusji na temat współpracy w relacjach rodzinnych oraz pozarodzinnych. Nauczyciel może przygotować dla uczniów zadania związane z odgrywaniem ról zespołowych, wcielaniem się w różne postacie, które powinny ze sobą współpracować, ale różnie wychodzi to w rzeczywistości.

ZAJĘCIA ARTYSTYCZNE

→ Nauczyciel zajęć artystycznych, inicjując zadania kreatywne dla zespołu uczniów, pobudza i rozwija ich umiejętności podejmowania i utrzymania współpracy z innymi.
→ Realizując zadane przez nauczyciela zespołowe projekty plastyczne lub muzyczne, uczniowie mają okazję poznać swoje atuty, zaobserwować siebie w relacji Ja – Oni, co może im pomóc w podjęciu kolejnej decyzji edukacyjnej i zawodowej.

ZAJĘCIA TECHNICZNE

→ Nauczyciel zajęć technicznych proponuje uczniom projekty grupowe, które rozwijają umiejętności podejmowania i utrzymania współpracy z innymi. Projekty mogą dotyczyć wykonania określonych szkiców przedmiotów z wykorzystaniem urządzeń technicznych lub propozycji technicznego rozwiązania przygotowanych przez nauczyciela sytuacji.

Ćwiczenie 10
„Słomkowe auto"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: kreatywność, praca zespołowa, umiejętność planowania

Cele:
- rozwijanie umiejętności współpracy w zespole,
- rozwijanie kreatywnego myślenia uczniów,
- rozwijanie umiejętności planowania zadań i terminowego ich wykonywania.

Pomoce: słomki (po 60 sztuk dla każdej z grup), taśma klejąca, jedna para nożyczek na zespół

Czas trwania: około 30 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel dzieli klasę na 3-4-osobowe zespoły.
2. Zadaniem zespołów jest zbudowanie trójwymiarowego modelu samochodu, mając do dyspozycji 60 sztuk słomek, taśmę klejącą i nożyczki.
3. Nauczyciel instruuje zespoły, iż przez pierwsze 5 minut ćwiczenia zadaniem członków poszczególnych zespołów jest opracowane planu swojej pracy i przygotowanie projektu auta.
4. Po upływie 5 minut nauczyciel daje zespołom materiały i te przystępują do działania. Na wykonanie pracy mają 15 minut. Uczestnicy mogą wykorzystać tylko własny materiał, zespoły nie mogą się wymieniać między sobą tym, czego nie zużyły.
5. Po 25 minutach zespoły prezentują swoje prace oraz dzielą się uwagami na temat przebiegu pracy w zespołach. (np. mówią, co było najtrudniejsze, kto jaką rolę pełnił, kto wymyślił projekt, itp.).

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół pytań:
- *Co było najtrudniejsze w zrealizowanym ćwiczeniu?*
- *Co im pomogło w pokonaniu trudności?*
- *Jak opisaliby swoją współpracę w zespołach?*
- *Jakie role przyjęli członkowie poszczególnych zespołów?*
- *Czego nauczyli się w trakcie tego ćwiczenia?*

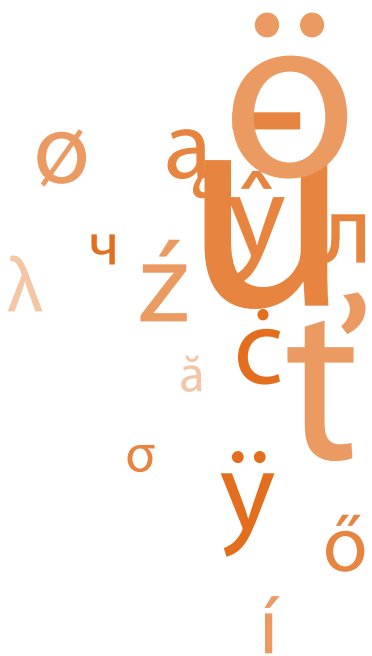

Ćwiczenie 11
„Rysunek”

Źródło: opracowano na podstawie ćwiczenia „Obraz – komunikacja niewerbalna”, R. Figlewicz, *Chcesz lepiej nauczać? Doskonalenie kwalifikacji nauczycieli i trenerów*, red. I. Kołodziejczyk-Olczak, Łódź 2011, s. 19, protokół dostępu: http://www.lapeco.eu/docs_pols/exercices/bank_of_exercises_PL.pdf, [20.03.2013]

Poruszane zagadnienia: komunikacja werbalna i niewerbalna, praca zespołowa

Cele:
- zapoznanie uczniów z mechanizmami oddziaływania komunikacji werbalnej,
- rozwijanie u uczniów kompetencji formułowania komunikatu oraz jego odbioru,
- uświadomienie uczniom znaczenia komunikacji w pracy zespołowej.

Pomoce: kartki papieru A4, pisaki, kredki

Czas trwania: około 30 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel dzieli klasę na dwuosobowe zespoły. W każdej parze osoby decydują, kto będzie realizował zadanie osoby A i B.
2. Wcześniej nauczyciel przygotowuje dwa zestawy zadań dla każdej osoby w parach. Dla osób A nauczyciel przygotowuje karteczki z opisem jakiegoś miejsca, np.:
   - na Rynku w Krakowie, Wrocławiu, Poznaniu…
   - w kosmosie,
   - na Księżycu,
   - na plaży,
   - na oceanie,
   - w Afryce,
   - na pustyni,
   - w górach,
   - w kawiarni,
   - w jakiejś szkole,
   - na lotnisku,
   - w mieszkaniu u Malinowskich,
   - w kuchni… itp.

   oraz następującą instrukcję: *Zadaniem Waszej pary jest wspólne narysowanie rysunku.*

   Dla osób B nauczyciel przygotowuje nieco szerszą instrukcję: *Waszym zadaniem w parach jest wspólne narysowanie wydarzenia lub historyjki z uwzględnieniem podanego miejsca, o którym wie Wasz partner. Nie możecie rozmawiać.*
3. Nauczyciel prosi o wylosowanie poleceń przez każdą z par, a po ich przeczytaniu uczniowie oddają karteczki nauczycielowi.
4. Każda para otrzymuje kartkę papieru i coś do rysowania (kredki lub flamastry). Następnie nauczyciel prosi, aby uczniowie wykonali zadanie w parach, otrzymują na nie 20 minut.
5. Po zakończeniu pracy nauczyciel prosi chętne zespoły do zaprezentowania swoich rysunków.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół pytań:
- *Czego uczniowie doświadczyli w tym ćwiczeniu?*
- *Jak opisaliby swoją współpracę bez słów?*
- *Jakiego rodzaju trudności pojawiły się w trakcie wykonywania zadania?*
- *Co im pomogło w pokonaniu trudności?*
- *Czego nauczyli się w trakcie tego ćwiczenia?*

Ćwiczenie 12
„Moc pracy zespołowej"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: kreatywność, praca zespołowa

Cele:
- rozwijanie u uczniów kreatywnego myślenia,
- rozwijanie umiejętności przekraczania schematów i stereotypów,
- rozwijanie umiejętności współpracy w zespole.

Pomoce: kartki papieru A4, pisaki, kredki

Czas trwania: około 10 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel dzieli klasę na 4-osobowe zespoły.
2. Zadaniem każdego zespołu jest opracowanie zestawu cech, które są wspólne dla różnych przedmiotów i urządzeń codziennego użytku, które pozornie nie mają ze sobą nic (lub prawie nic) wspólnego.
3. Każdy zespół losuje zestaw przedmiotów. Nauczyciel może przygotować tyle zestawów, ile jest grup, lub przygotować jeden zestaw albo dwa, a wówczas można zobaczyć moc pracy zespołowej, porównując, jakie cechy wspólne wymyśliły zespoły dla tych samych przedmiotów.
4. Nauczyciel może przygotować takie zestawy jak np.:
   - wrotki i pianino,
   - rower i maszyna do szycia,
   - termos i suszarka do włosów,
   - ołówek automatyczny i dziurkacz,
   - lodówka i lampka nocna itp.
5. Po zakończeniu prac zespołów nauczyciel prosi, aby przedstawiciel każdego z nich przedstawił ich zestawienia.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół pytań:
- *Czego uczniowie doświadczyli w tym ćwiczeniu?*
- *Jak opisaliby swoją pracę?*
- *Jakiego rodzaju trudności pojawiły się w trakcie wykonywania zadania?*
- *Co im pomogło w pokonaniu trudności?*
- *Czego nauczyli się w trakcie tego ćwiczenia?*

II klasa

MODUŁ V Jaki jestem? Oto jest pytanie

JĘZYK POLSKI

→ Analizując wybrane pozycje literatury polskiej i światowej, nauczyciel może skoncentrować się na portretach i charakterystykach ich bohaterów. Uczniowie ćwiczący umiejętność pisania charakterystyki postaci literackiej mogą lepiej radzić sobie z opisem samego siebie, wskazaniem własnych cech i predyspozycji oraz trafniej interpretować obserwowane sytuacje, itp.

→ Na lekcjach poświęconym wartościom, jakie można zidentyfikować w poznanych dziełach literackich i innych tekstach kultury, młodzież, określając wartości podstawowe, jak np. miłość, przyjaźń, śmierć, cierpienie, lęk, nadzieja, wiara religijna, samotność, inność, poczucie wspólnoty, solidarność, sprawiedliwość, uczy się je dostrzegać i poddaje refleksji konsekwencje wynikające z ich wyboru i przestrzegania lub porzucenia wyznawanego systemu wartości. Jednocześnie uczniowie mogą konfrontować analizowane w literaturze wartości z własnym systemem, identyfikując wartości najbardziej dla siebie istotne.

→ W trakcie zajęć dotyczących tworzenia wypowiedzi ustnej lub pisemnej nauczyciel może zachęcać uczniów do gromadzenia informacji o osobie, które będą przydatne podczas tworzenia listu motywacyjnego lub podczas bezpośredniej rozmowy rekrutacyjnej.

JĘZYK OBCY

→ Na zajęciach poświęconych uczeniu się opisywania zagadnień związanych z takimi tematami jak: człowiek (np. dane personalne, wygląd zewnętrzny, uczucia i emocje, zainteresowania), dom, szkoła, praca, życie rodzinne, zdrowie, czy też podróże itp., uczniowie mają okazję rozwijać umiejętność opisywania siebie, swoich zasobów, zalet i zainteresowań.

→ W ramach tematu „Przygotowywanie opisu siebie" uczniowie ćwiczą się w opisywaniu siebie samego pod różnym kątem: jako ucznia, członka rodziny, kolegi, mieszkańca danego miasta itp., za każdym razem uwypuklając inny zestaw cech i predyspozycji. W trakcie tych lekcji nauczyciel może podkreślić, jak ważna jest dziś umiejętność zdobywania i gromadzenia danych o sobie oraz tworzenia własnego portretu z uwzględnieniem odbiorców tego „dzieła". Nauczyciel może zainicjować dyskusję na temat tego, czego doświadczyli uczniowie przygotowując prezentację o nich samych.

MUZYKA

→ Lekcje muzyki są okazją do przyjrzenia się swoim talentom i umiejętnościom muzycznym. Poprzez różnorodne zajęcia uczniowie mają okazję rozpoznać swoje predyspozycje muzyczne. To możliwość uzupełnienia informacji na swój temat, które będą niezwykle przydatne w każdej sytuacji, kiedy uczniowie zostaną poproszeni o opisanie swoich zasobów.

PLASTYKA

→ W trakcie lekcji plastyki uczniowie mają okazję skonfrontować swoje wyobrażenie na temat ich umiejętności plastycznych z praktyką. Wykonując różne zadania polecane przez nauczyciela, mogą być zachęcani przez niego do samooceny swoich umiejętności podczas prac wykonywanych różną techniką i na odmienne tematy. Może się bowiem okazać, że niektórzy z nich co prawda nie mają zdolności rysowania i malowania, ale robią piękne fotografie lub mają zmysł komponowania przedmiotów oraz umiejętność wyczucia proporcji, niezwykle potrzebny w zawodach związanych z aranżacją przestrzeni i dekorowaniem.

HISTORIA

→ Nauczyciel w trakcie omawiania kluczowych wydarzeń historycznych może poprosić uczniów o przygotowanie charakterystyk znaczących dla tych wydarzeń dowódców lub innych bohaterów. Na ich podstawie, w trakcie zajęć, uczniowie mogą próbować stworzyć katalog cech bohatera historycznego. Może to być doskonałą okazją do rozmów o predyspozycjach do podejmowania pewnych działań, o zasobach, które są niezbędne, aby działać w trudnych i nieprzewidywalnych warunkach, jak np. okres wojen i powstań w Polsce.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

→ Wpisane w treści przedmiotu zagadnienie związane z „Rozpoznawaniem predyspozycji zawodowych" nauczyciel może realizować wraz z uczniami poprzez ćwiczenia, które pozwalają im na samopoznanie, pomagają odkryć ich własne zasoby, nieuświadomione cechy charakteru lub umiejętności itp. Mogą temu posłużyć indywidualne ćwiczenia, oparte na kwestionariuszach samobadania, ale także ćwiczenia i zabawy grupowe, dzięki którym młodzież ma okazję do otrzymania informacji zwrotnych na swój temat od pozostałych uczniów, a także może zaobserwować siebie samą w relacjach z innymi. Warto, aby nauczyciel po każdym takim zadaniu poprosił uczniów o chwilę refleksji na swój temat, a osoby chętne o podzielenie się nią.

→ Omawiając zagadnienia dotyczące cech i umiejętności człowieka przedsiębiorczego, nauczyciel może pomóc uczniom w stworzeniu portretu takiej osoby oraz w określeniu własnych predyspozycji w tym obszarze.

GEOGRAFIA

→ Na lekcjach geografii, omawiając kolejne działy, nauczyciel może wywołać dyskusję na temat predyspozycji, jakimi powinien cechować się człowiek, który chciałby zawodowo związać się z branżami, w których geografia odgrywa kluczową role, jak np. geolog, geodeta, kartograf, specjalista ds. turystyki.

BIOLOGIA

→ Lekcje biologii poświęcone budowie i funkcjonowaniu organizmu roślinnego, budowie i funkcjonowaniu człowieka oraz genetyce sprzyjają omawianiu tematu cech jednostkowych, które są specyficzne dla różnych ludzi. Nauczyciel może zaprosić uczniów do dyskusji na temat różnic jednostkowych, cech człowieka (fizycznych oraz osobowościowych) i ich znaczenia w codziennym życiu. To kolejna możliwość zdobycia przez uczniów i poszerzenia wiedzy na własny temat.

CHEMIA

→ Nauczyciel, realizując tematy dotyczące kolejnych zagadnień z dziedziny chemii, może zachęcić młodzież do refleksji na temat umiejętności i cech osobowościowych, jakie są potrzebne, aby z satysfakcją wykonywać zawód chemika lub zawody pokrewne.

FIZYKA

→ Zajęcia dotyczące optyki i wymagań przekrojowych mogą być inspiracją dla uczniów do analizy swoich zasobów. Na lekcjach poświęconych optyce uczy się wyjaśniania powstawania obrazu pozornego w zwierciadle płaskim, wykorzystując prawa odbicia. Ta wiedza może okazać się przydatna podczas analizy obrazu samego siebie i konfrontacji tej wizji z naszym wizerunkiem w oczach innych osób. Uczeń zdobywając na lekcjach związanych z wymaganiami przekrojowymi

umiejętność wyodrębniania określonego zjawiska z kontekstu oraz wskazywania czynników istotnych i nieistotnych dla wyniku przeprowadzanego doświadczenia, zachęcony przez nauczyciela, może tę umiejętność wykorzystać w trakcie autoanalizy, określając swoje zasoby w kontekście swojej przyszłości edukacyjno-zawodowej.

MATEMATYKA

- → Podczas lekcji matematyki nauczyciel może zachęcić uczniów do przyglądania się swoim zdolnościom matematycznym w odniesieniu do kolejnych zagadnień omawianych w trakcie zajęć, np. dotyczących wyliczania pierwiastków lub procentów, statystyki, wyrażeń algebraicznych lub geometrii. Takie obserwacje z pewnością przydadzą się młodzieży w sytuacjach określania swojej dalszej drogi edukacyjnej i zawodowej.
- → Ponieważ omawiane w gimnazjum zagadnienia matematyczne (potęgi, pierwiastki, procenty, funkcje, równania, statystyka oraz geometria) są niezwykle przydatne w wielu zawodach oraz w życiu codziennym, nauczyciel poprzez zwrócenie uwagi uczniom na ich mocne i słabsze strony w zakresie kompetencji matematycznych bardzo pomoże im w procesie budowania obrazu swoich predyspozycji oraz określania zainteresowań zawodowych.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

- → Nauczyciel prowadzący lekcje z edukacji dla bezpieczeństwa może inicjować dyskusje na tematy związane np. z predyspozycjami do zawodów ratowniczych, z umiejętnościami dotyczącymi bezpieczeństwa, które posiadają lub jeszcze ich nie rozwinęli młodzi ludzie, o zapotrzebowaniu na tego rodzaju umiejętności w różnych dziedzinach życia.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

- → Omawiając zagadnienia związane ze „Sportami całego życia i wypoczynku" nauczyciel może zwrócić uwagę uczniom na miejsce sportu w ich życiu. Może zachęcić do refleksji dotyczącej tego, czy uczniowie interesują się i uprawiają sport rekreacyjnie, czy też myślą o sobie w kategoriach zawodowego sportowca.
- → Omawiając poszczególne dyscypliny sportowe, nauczyciel może podjąć z uczniami dyskusję na temat form sportu, które najbardziej im odpowiadają. Rozmowa może dotyczyć cech i umiejętności, jakie są niezbędne do uprawiania poszczególnych dyscyplin, a także tego, z czym związane jest uprawianie poszczególnych dyscyplin, np. sportów indywidualnych i grupowych.
- → W trakcie realizacji kolejnych tematów nauczyciel może zwrócić uczniom uwagę, jakie umiejętności rozwija trenowanie poszczególnych dyscyplin sportowych, które stają się przydatne np. w pracy zawodowej, jak umiejętność pracy zespołowej, którą rozwijają sporty zespołowe, czy też umiejętności związane z automotywacją, rozwijane w sportach indywidualnych.

INFORMATYKA

- → Nauczyciel informatyki w czasie lekcji dotyczących wykorzystywania komputera oraz programów i gier edukacyjnych do poszerzania wiedzy i umiejętności uczniów z różnych dziedzin może skorzystać z gier i programów pomagających młodzieży określić swoje predyspozycje i preferencje zawodowe.
- → Rozmawiając na temat zastosowania informatyki w życiu codziennym, nauczyciel może podjąć z uczniami dyskusję na temat gier, w które najchętniej grywają, a w jej trakcie zainicjować wątek dotyczący ich zainteresowań i umiejętności, które sprawiają, że sięgają po te, a nie inne propozycje.

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE

→ Większość tematów podejmowanych na zajęciach z wychowania do życia w rodzinie sprzyja budowaniu obrazu samego siebie i analizowaniu swoich mocnych i słabych stron. To okazja do rozmowy o wyznawanych wartościach i normach, budowaniu relacji z innymi, tworzeniu obrazu siebie w odniesieniu do innych i z uwzględnieniem lub nieuwzględnieniem opinii innych na temat osoby lub jej działań.

→ Zajęcia poświęcone rozwojowi psychofizycznemu sprzyjają dyskusji na temat akceptacji siebie i pracy nad poczuciem własnej wartości.

ZAJĘCIA ARTYSTYCZNE

→ Odpowiednio przygotowane zajęcia artystyczne mogą pomóc uczniom w jeszcze lepszym przygotowaniu się do samopoznania i rozwijaniu umiejętności autodiagnozy.

ZAJĘCIA TECHNICZNE

→ Rozwijanie zainteresowań uczniów poprzez przygotowywanie zajęć technicznych związanych z obszarami, które ich interesują, np. grafika komputerowa, architektura krajobrazu itp.

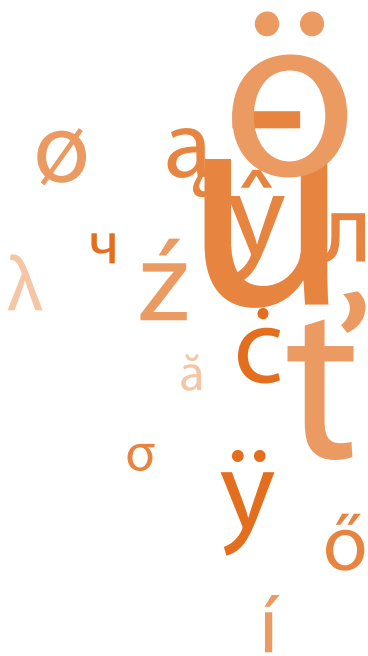

Ćwiczenie 13
„Jaki jestem?"

Źródło: opracowano na podstawie: M. Dymek, *Na rozdrożu. Psychologiczny poradnik dla młodzieży*, Kraków 1998

Poruszane zagadnienia: samoobserwacja i samopoznanie, identyfikacja zasobów

Cele:
- umożliwienie uczniom rozwijania umiejętności samopoznania i autoobserwacji,
- stwarzanie sytuacji do rozpoznania własnych zasobów.

Pomoce: formularz *Załącznika do ćwiczenia*

Czas trwania: około 15 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel prosi uczniów, aby zastanowili się nad odpowiedzą na pytanie: *Co i jak myślą o sobie?* Następnie rozdaje uczniom formularz *Załącznika do ćwiczenia* i prosi, aby uczniowie wypełnili go, kończąc zdania rozpoczynające się od słowa *Jestem*.
2. Potem prosi uczniów, aby wykonali dalszą część ćwiczenia zgodnie z zamieszczoną w formularzu instrukcją, czyli aby uporządkowali swoje wypowiedzi zgodnie z następującymi zasadami:
   - przy zdaniach, które dotyczą ich cech fizycznych (zdrowie, wygląd), postawili literę **C**,
   - przy odpowiedziach dotyczących pełnionych przez nich ról społecznych postawili literę **R**,
   - przy odpowiedziach określających ich predyspozycje, cechy osobowe, temperament postawili literę **O**.
3. W dalszej części nauczyciel zachęca, aby uczestnicy skonfrontowali to, co opracowali, ze swoją dotychczasową opinią na własny temat.

Podsumowanie:
Zaproszenie uczniów do dyskusji odnoszącej się do:
- *odkrywania własnych zasobów,*
- *refleksji na temat własnego potencjału i umiejętności jego określania,*
- *informacji na temat tego, czego nauczyli się uczniowie biorąc udział w tym ćwiczeniu*.

Załącznik
do Ćwiczenia 13

Jestem…[165]

Dokończ poniższe zdania, zaczynające się od słowa „Jestem". Odpowiadaj szybko i zapisuj pierwsze skojarzenia, które przyjdą Ci na myśl.

1. Jestem .....
2. Jestem .....
3. Jestem .....
4. Jestem .....
5. Jestem .....
6. Jestem .....
7. Jestem .....
8. Jestem .....
9. Jestem .....
10. Jestem .....
11. Jestem .....
12. Jestem .....
13. Jestem .....
14. Jestem .....
15. Jestem .....

Uporządkuj swoje wypowiedzi zgodnie z następującymi zasadami:

- Przy zdaniach, które dotyczą Twoich cech fizycznych (zdrowie, wygląd), postaw literę **C**.
- Przy odpowiedziach dotyczących pełnionych przez Ciebie ról społecznych postaw literę **R**.
- Przy odpowiedziach określających Twoje predyspozycje, cechy osobowe, temperament postaw literę **O**.

Jaki obraz siebie zarysował się z Twoich odpowiedzi? W jakich obszarach lubisz siebie najbardziej? Czy są obszary Twojego „ja", o których nic nie napisałeś? Dlaczego tak się stało?

[165] Na podstawie: M. Dymek, ***Na rozdrożu. Psychologiczny poradnik dla młodzieży***, Kraków 1998.

Ćwiczenie 14
„Samoocena kompetencji"

Źródło: M. Rosalska, *Warsztat diagnostyczny doradcy zawodowego. Przewodnik dla nauczyciela i doradcy,* KOWEZiU, Warszawa 2012, s. 130

Poruszane zagadnienia: kluczowe kompetencje, kompetencje zawodowe

Cele:
- zainteresowanie uczniów kompetencjami kluczowymi dla nich samych i cenionymi przez pracodawców,
- rozwijanie umiejętności identyfikowania własnych kompetencji,
- zwiększenie świadomości znaczenia kompetencji w planowaniu kariery.

Pomoce: formularz *Załącznika do ćwiczenia*

Czas trwania: około 20 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel prosi uczniów, aby zastanowili się, jakie mają zasoby: cechy i umiejętności, które mogą mieć znacznie w ich przyszłej pracy. Ćwiczenie to jest szczególnie pomocne uczniom klas III, którzy są zainteresowani wyborem zawodowej ścieżki edukacyjnej w szkole ponadgimnazjalnej.
2. Następnie nauczyciel rozdaje uczniom formularz *Załącznika do ćwiczenia* i prosi, aby uczniowie wypełnili go zgodnie z instrukcją.
3. Po wypełnieniu formularza zachęca uczniów do podzielenia się ich refleksją na temat zagadnień dotyczących cech i umiejętności pożądanych na współczesnym rynku pracy.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół pytań:
- *Co uczniowie myślą na temat kompetencji kluczowych?*
- *Jak oceniają swoją wiedzę na temat własnych zasobów (szczególnie cech i umiejętności, które cenią współcześni pracodawcy)?*
- *Co, jeżeli cokolwiek, sprawiło im trudność w tym ćwiczeniu?*
- *Czego nauczyli się w trakcie tego ćwiczenia?*

Załącznik
do Ćwiczenia 14

Samoocena kompetencji[166]

Zastanów się, jak kluczowe z punktu widzenia przyszłego pracodawcy cechy i kompetencje wyglądają w Twoim przypadku. Oceń siebie w skali 1-6, gdzie 1 oznacza, że masz w tym zakresie jeszcze wiele do zrobienia, a 6, że pod danym względem jest wszystko dobrze i nie musisz nic poprawiać. Spróbuj dokonać rzetelnej, uczciwej samooceny.

Motywacja do pracy	1	2	3	4	5	6
Rzetelność	1	2	3	4	5	6
Kultura osobista	1	2	3	4	5	6
Umiejętność współpracy z innymi	1	2	3	4	5	6
Dobra organizacja	1	2	3	4	5	6
Punktualność	1	2	3	4	5	6
Umiejętność dogadywania się z kolegami	1	2	3	4	5	6
Umiejętność autoprezentacji	1	2	3	4	5	6
Umiejętność opracowania CV	1	2	3	4	5	6
Uczciwe podejście do pracy	1	2	3	4	5	6
Wytrwałość w realizacji zadań	1	2	3	4	5	6
Umiejętność rozmawiania z przełożonymi	1	2	3	4	5	6
Umiejętność dobrania stroju do okoliczności	1	2	3	4	5	6
Odpowiedzialność	1	2	3	4	5	6

Cechy, które mam najlepiej rozwinięte, to:
.....
.....

Mogę je wykorzystywać w:
1. .....
2. .....
3. .....

Kompetencja, którą mam najmniej rozwiniętą, to:
.....
.....

Mogę ją wzmocnić poprzez:
1. .....
2. .....
3. .....

[166] M. Rosalska, *Warsztat diagnostyczny doradcy zawodowego. Przewodnik dla nauczyciela i doradcy*, KOWEZiU, Warszawa 2012, s. 130.

Ćwiczenie 15
„Ocena umiejętności”

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: umiejętności, ich określanie

Cele:
- zainteresowanie uczniów identyfikowaniem własnych umiejętności,
- rozwijanie umiejętności nazywania własnych umiejętności,
- zwiększenie świadomości znaczenia umiejętności w planowaniu kariery.

Pomoce: Załącznik do ćwiczenia

Czas trwania: około 20 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel prosi, aby uczniowie w formularzu *Załącznika do ćwiczenia* wybrali te umiejętności, które mogą sobie przypisać, lub te, których nabyciem są zainteresowani.
2. Po zakończeniu pracy nauczyciel zachęca uczniów do przedstawienia wyników swoich ankiet. Ważne jest, by zabrali głos uczniowie chętni do wypowiedzi[167].

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół następujących pytań:
- *Jakie są ich umiejętności?*
- *W jakich przedmiotach szkolnych mogą rozwijać swoje umiejętności?*
- *W jakich zawodach/grupach zawodów mogliby wykorzystać swoje umiejętności?*
- *Czego nauczyło ich to ćwiczenie?*

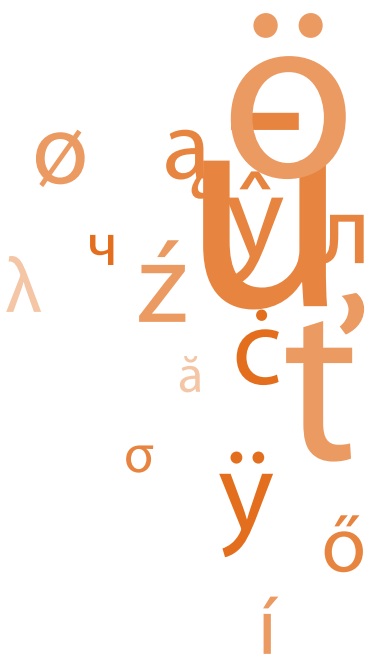

[167] Ćwiczenie może być kontynuowane: podział uczestników na zespoły zgodnie z wynikami ankiety (np. grupa uczniów, którzy mieli najwięcej punków w grupie określonych umiejętności itd.). Następnie nauczyciel prosi, by zespoły zaproponowały zawody, do których można przypisać daną grupę umiejętności.

Załącznik
do Ćwiczenia 15

Karta umiejętności zawodowych

Poniższe wykazy zawierają listy umiejętności. Oceń, na ile je posiadasz: czy lubisz wykonywać daną czynność lub czy jesteś zainteresowany wykształceniem tej umiejętności. Jeśli tak, to postaw znak „+", jeśli nie, to postaw „-".

I	II	III	IV	V
Pomaganie innym	Analizowanie danych	Montowanie	Hodowanie	Dekorowanie
Opiekowanie się ludźmi	Pisanie	Naprawianie	Uprawa roślin	Rysowanie
Przekonywanie	Obliczanie wydatków	Konstruowanie modeli	Pielęgnacja roślin	Fotografowanie
Uczenie innych	Tłumaczenie tekstów	Składanie	Karmienie zwierząt	Śpiewanie
Komunikowanie się	Katalogowanie	Budowanie	Dbanie o zwierzęta	Gra na instrumencie
Dyskutowanie	Zbieranie informacji	Obsługiwanie maszyn	Badanie środowiska	Tańczenie
Negocjowanie	Redagowanie tekstów	Wymyślanie rozwiązań	Opisywanie flory i fauny	Występy publiczne
Doradzanie innym	Sporządzanie notatek	Obsługa sprzętu	Sianie	Malowanie prac
Słuchanie innych	Planowanie zadań	Programowanie komputera lub innego urządzenia	Sadzenie roślin	Aranżowanie
Wyciąganie wniosków	Syntetyzowanie	Analizowanie danych	Ochrona środowiska	Recytowanie
Rozwiązywanie problemów	Informowanie innych	Korzystanie z instrukcji obsługi	Projektowanie ogrodów	Reżyserowanie
Wydawanie poleceń	Opracowywanie danych	Posługiwanie się narzędziami	Sortowanie warzyw	Projektowanie odzieży
Wyjaśnianie	Porządkowanie informacji	Dbanie o stanowisko pracy	Leczenie zwierząt	Opracowywanie graficzne tekstu
Obsługa osób	Korzystanie z informacji	Kreślenie przyrządami	Poznawanie budowy roślin i zwierząt	Odgrywanie ról
Argumentowanie	Porównywanie danych	Składanie elementów w całość	Uprawianie ogrodu	Komponowanie
Przemawianie	Porządkowanie danych	Odczytywanie symboli i nazw	Obserwowanie przyrody	Opracowywanie graficzne tekstów
Suma:	Suma:	Suma:	Suma:	Suma:

Zlicz ilość plusów w każdej kolumnie. Zaznacz tę, w której masz najwięcej wskazań „+".
Każda grupa to inne środowisko pracy człowieka. I tak:

I. Człowiek – człowiek,
II. Człowiek – dane,
III. Człowiek – technika,
IV. Człowiek – przyroda,
V. Człowiek – obraz artystyczny[168].

Jest tak, że każdy z nas może wykonywać nie jeden, ale kilka zawodów. Zwykle przynależą one do jednego środowiska pracy. Do każdego środowiska pracy należą określone zawody. Oczywiście nie ma czystych typów, ale są pewne dominujące (można mieć np. dużo wskazań w 2 – 3 środowiskach pracy). Są zawody, które wymagają czynności dwóch środowisk pracy (np. lekarz będzie pracował z ludźmi (człowiek – człowiek), ale powinien też interesować się przyrodą (człowiek – przyroda).
A jakie informacje z tego ćwiczenia możesz uznać za przydatne dla siebie? W której kolumnie masz najwięcej „+"? Jakie zawody możesz zaproponować dla siebie?

[168] Jest to podział wg E. A. Klimowa. Podaję za: B. Wojtasik, *Warsztat doradcy zawodu…*

MODUŁ VI Zainteresowania – inspiracja do działania i sposób na relaks

Tematykę zainteresowań uczniów nauczyciele mają możliwość poruszyć na każdym przedmiocie edukacji gimnazjalnej, nawiązując do realizowanego programu. Mogą to uczynić poprzez odpowiednio dobrane zajęcia i ćwiczenia pomagające określić zainteresowania lub uzdolnienia uczniów, a także mogą inspirować młodzież do poszukiwania własnej drogi. Propozycje pracy z uczniami gimnazjum nad rozwojem ich zainteresowań, szczególnie zawodowych, w ramach poszczególnych przedmiotów, nauczyciele odnajdą w części IV publikacji, w której omawiamy kolejne obszary zainteresowań zawodowych.

Jednocześnie proponujemy, aby tematyka rozpoznawania i rozwijania zainteresowań oraz pasji uczniów była szczególnie obecna klasie II gimnazjum, po „adaptacyjnej" klasie I, ale przed klasą III, która „obarczona" jest ciężarem przygotowania się do testu kończącego edukację w gimnazjum oraz koniecznością podjęcia przez młodzież kolejnych decyzji edukacyjnych i nierzadko już zawodowych. Na tym etapie edukacji oraz rozwoju człowieka warto stwarzać młodzieży jak najwięcej możliwości eksploracji siebie i świata. To czas, w którym młodzi ludzie chętnie próbują nowych rzeczy, sprawdzają swoje możliwości, niejednokrotnie próbują przekraczać wyznaczone im granice, także edukacyjne. Poprzez różne inicjatywy, inspirująco i z pasją prowadzone lekcje, koła zainteresowań, wspieranie pozaszkolnych aktywności uczniów (uczęszczanie na lekcje gry na instrumentach, do klubu sportowego, na lekcje tańca, karate, rysunku itp.) oraz różnorodne wydarzenia szkolne i lokalne, w które angażują się uczniowie, nauczyciele mają okazję pomóc młodym ludziom zweryfikować ich dotychczasowe zainteresowania i preferencje oraz wesprzeć w sytuacji konieczności określenia ich na nowo. Kiedy taka sytuacja zachodzi na etapie II klasy gimnazjum, młodzi ludzie bez presji, przy wsparciu rodziców i nauczycieli mają możliwość spokojnego ponownego przyjrzenia się sobie, spróbowania swoich sił w kilku interesujących ich przestrzeniach i ostatecznie wyboru tego rodzaju aktywności, która jest im najbliższa. Ten etap edukacji to także dobry moment na rozpoczęcie precyzowania swojej drogi edukacyjno-zawodowej, w czym niezbędne będzie nie tylko określenie własnych możliwości, ale także swoich preferencji: zainteresowań i pasji.

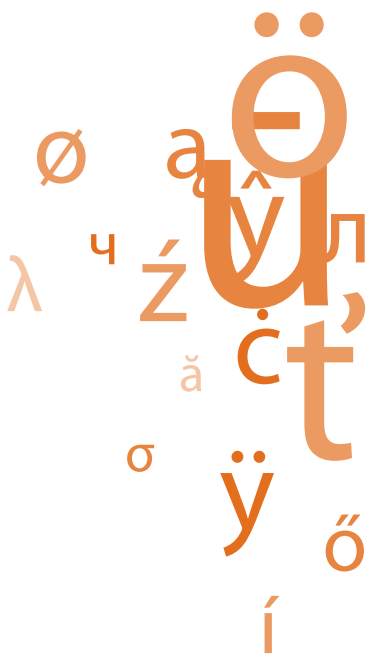

Ćwiczenie 16
„Ulubione aktywności"

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Minta, *Od aktora do autora. Wspieranie młodzieży w konstruowaniu własnej kariery*, KOWEZiU, Warszawa 2012, s. 61

Poruszane obszary: zainteresowania, predyspozycje zawodowe, środowisko pracy, kultura organizacji.

Cele:
- stworzenie uczniom możliwości określenia ulubionych działań i wynikających z nich zainteresowań,
- uświadomienie uczniom roli predyspozycji i zainteresowań w konstruowaniu kariery,
- przygotowanie uczniów do określenia najbardziej interesujących ich aktywności zawodowych.

Pomoce: *Załącznik do ćwiczenia*, arkusze papieru do flipcharta, kolorowe mazaki lub kredki

Czas trwania: około 25 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel prosi uczniów, aby zastanowili się nad ich ulubionymi zajęciami, którym z chęcią się oddają w każdej wolnej chwili.
2. Następnie prosi o wypełnienie formularza *Załącznika do ćwiczenia*. Po wypełnieniu przez uczniów otrzymanego formularza nauczyciel prosi, aby podzielili się oni odpowiedzią na ostatnie pytanie:
   Czy zauważyli coś, co łączy ich odpowiedzi? Co to jest? Czy cokolwiek się w nich powtarza?
3. W dalszej kolejności nauczyciel dzieli uczniów na 3-4-osobowe zespoły. Ich zadaniem jest wypracowanie listy środowisk zawodowych, w których można zajmować się tym, co najbardziej lubią robić członkowie każdej z grup. Przykłady wybranych środowisk każdy zespół może przedstawić w postaci rysunku. Zanim zespoły rozpoczną pracę, nauczyciel ustala z uczniami, co oznacza dla nich termin środowisko zawodowe i jaką definicję przyjmą w trakcie tego ćwiczenia.
4. Każdy zespół prezentuje wybrane środowiska zawodowe, odpowiadające zainteresowaniom członków zespołu, uzasadniając każdy z wyborów.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji na temat:
- *powiązań między zainteresowaniami i ulubionymi sferami aktywności z przyszłymi wyborami zawodowymi,*
- *wyboru zawodu zgodnego z potrzebami i oczekiwaniami osoby, której dotyczy,*
- *źródeł zadowolenia lub niezadowolenia z pracy zawodowej,*
- *relacji pracowniczych, atmosfery w miejscu pracy oraz kultury organizacji (wyjaśniając każde z pojęć) itp.*

Nauczyciel może poprosić uczniów o refleksję na temat tego, czego nauczyli się biorąc udział w tym ćwiczeniu.

Załącznik
do Ćwiczenia 16

Zastanów się, co lubisz robić, kiedy masz wolny czas.

➔ Jeśli tylko możesz, jakim działaniom poświęcasz swój wolny czas?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

➔ Jakie działania dodają Ci energii i sprawiają przyjemność?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

➔ Co lubiłaś/lubiłeś robić jako dziecko?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

➔ Które z dziecięcych zajęć nadal sprawia Ci przyjemność? Jak myślisz, dlaczego?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

➔ Jakie zajęcia lub przedmioty szkolne sprawiają Ci najwięcej przyjemności?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

➔ Czy jest coś, czym mógłbyś się zajmować bez przerwy? Opowiadać o tym bez końca? Co to jest? Od kiedy Cię to pasjonuje? Jak znajdujesz na to czas?

➔ Spójrz na swoje odpowiedzi. Czy zauważasz, że coś łączy Twoje odpowiedzi? Czy cokolwiek się w nich powtarza? Co to jest?

Ćwiczenie 17
„Do moich zainteresowań pasuje…”

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: zainteresowania, określanie zainteresowań

Cele:
- zainteresowanie uczniów określaniem własnych zainteresowań,
- rozwijanie umiejętności nazywania własnych zainteresowań,
- zwiększenie świadomości znaczenia zainteresowań w planowaniu kariery,
- zachęcanie do poszukiwania pomysłów na karierę zawodową, w której będzie miejsce na realizowanie zainteresowań.

Pomoce: *Załącznik do ćwiczenia*

Czas trwania: 20 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel prosi, aby uczniowie w formularzu *Załącznika do ćwiczenia* udzielili odpowiedzi na zamieszczone pytania.
2. Po zakończeniu pracy nauczyciel zachęca uczniów do przedstawienia swoich prac. Ważne jest, by zabrali głos uczniowie chętni do wypowiedzi.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół następujących pytań:
- *Jakie są ich zainteresowania?*
- *Co lubią robić w czasie wolnym?*
- *W jakich zawodach mogliby realizować swoje zainteresowania?*
- *Gdzie mogliby wykorzystać swoje zainteresowania?*

Nauczyciel może poprosić uczniów o refleksje na temat tego, czego nauczyli się biorąc udział w ćwiczeniu.

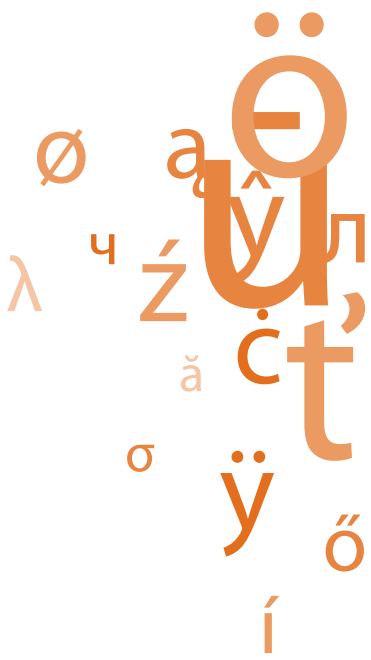

Załącznik
do Ćwiczenia 17

Wypisz dwie dziedziny wiedzy, które najbardziej Cię interesują. Wypisz pod każdą z nich po 5 zawodów, które można w jej obszarze wykonywać. Następnie zastanów się, gdzie można wykorzystać wiedzę z obu obszarów. Spróbuj wypisać znów 5 zawodów, w których wykorzystuje się wiedzę z obu dziedzin.

Pierwsza dziedzina wiedzy:	Druga dziedzina wiedzy:
5 zawodów związanych z ww. dziedziną wiedzy: 1) 2) 3) 4) 5)	5 zawodów związanych z ww. dziedziną wiedzy: 1) 2) 3) 4) 5)
Wiedzę z obu obszarów można wykorzystać w: 1) 2) 3) 4) 5)	
Przykłady zawodów, w których wykorzystuje się wiedzę z obu dziedzin: 1) 2) 3) 4) 5)	

Ćwiczenie 18
„Karta Zainteresowań"

Źródło: B. Wojtasik, *Podstawy poradnictwa kariery. Poradnik dla nauczycieli*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2011 (opracowano na podstawie: Karta Zainteresowań J. Woronieckiej)

Poruszane zagadnienia: zainteresowania, określanie zainteresowań, grupy zainteresowań

Cele:
- zainteresowanie uczniów określaniem własnych zainteresowań,
- rozwijanie umiejętności nazywania własnych zainteresowań,
- zwiększenie świadomości znaczenia zainteresowań w planowaniu kariery.

Pomoce: *Załącznik do ćwiczenia*

Czas trwania: około 20 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel prosi, aby uczestnicy w formularzu *Załącznika do ćwiczenia* udzielili odpowiedzi na poszczególne pytania.
2. Po zakończeniu pracy nauczyciel zachęca uczniów do przedstawienia wyników swoich ankiet. Ważne jest, by zabrali głos uczniowie chętni do wypowiedzi[169].

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół następujących pytań:
- *Jakie są ich zainteresowania?*
- *W jakich przedmiotach szkolnych mogą rozwijać swoje zainteresowania?*
- *W jakich zawodach mogliby rozwijać swoje zainteresowania?*
- *Czego nauczyło ich to ćwiczenie?*

[169] Ćwiczenie może być kontynuowane: podział uczestników na zespoły zgodnie z wynikami ankiety (np. grupa uczniów, którzy mieli najwięcej punktów w grupie zainteresowań humanistycznych itd.). Następnie nauczyciel prosi, by zespoły zaproponowały zawody, do których można przypisać daną grupę zainteresowań.

Załącznik
do Ćwiczenia 18

Instrukcja:
Po rozdaniu i podpisaniu przez badanych arkusza odpowiedzi mówimy: Macie przed sobą bardzo proste i łatwe pytania. Dotyczą one czynności, jakie lubicie i jakich nie lubicie. Na każde pytanie należy odpowiedzieć znakami, które wpiszecie w odpowiednie kratki arkusza odpowiedzi. Pytania są ponumerowane – każdemu pytaniu odpowiada na arkuszu kratka oznaczona tym samym numerem.
Jeżeli daną czynność bardzo lubicie, wpiszcie w odpowiednią kratkę dwa krzyżyki. Jeśli tylko lubicie, wpiszcie jeden krzyżyk. Gdy danej czynności nie lubicie wykonywać, wpiszcie w kratkę jedną kreskę – minus. Jeżeli bardzo jej nie lubicie, wpiszcie dwa minusy. Jeżeli zaś danej czynności nie znacie lub nie wykonywaliście jej nigdy i trudno Wam na to pytanie odpowiedzieć, w kratkę wpiszcie znak zapytania. Starajcie się na pytania odpowiedzieć szczerze, nie namyślając się zbytnio, zaznaczając odpowiedzi w diagramie zamieszczonym na końcu.

Czy lubisz:
1. Uczyć się języka polskiego.
2. Wykonywać działania matematyczne.
3. Poznawać życie roślin i zwierząt.
4. Czytać czasopisma i książki o tematyce technicznej.
5. Poznawać pracę pielęgniarki, higienistki itp.
6. Dbać o porządek w domu, w klasie, w szkole.
7. Chodzić na koncerty do filharmonii.
8. Należeć do szkolnego klubu sportowego.
9. Wyrażać na piśmie swoje spostrzeżenia i myśli (pisanie wierszy, krótkich opowiadań, pamiętnika).
10. Uczyć się matematyki.
11. Uczyć się biologii, botaniki i zoologii.
12. Zwiedzać wystawy techniczne albo słuchać audycji o nowościach technicznych.
13. Czytać o tym, jak ludzie nauczyli się walczyć z chorobami.
14. Pomagać w gospodarstwie domowym.
15. Tańczyć w dyskotece.

16. Brać udział w zawodach sportowych.
17. Uczyć się języka obcego, próbować posługiwać się nim w rozmowie.
18. Czytać książki typu Rozrywki matematyczne.
19. Prace doświadczalne z biologii.
20. Zajęcia praktyczno-techniczne.
21. Opiekować się chorymi, doglądać prawidłowego przyjmowania przez nich leków.
22. Szyć i wyszywać.
23. Śpiewać w chórze, zespole muzycznym.
24. Chodzić na górskie wycieczki.
25. Bywać w teatrze, muzeum, na wystawie sztuki.
26. Zajęcia w kółku matematycznym.
27. Pracować w sadzie, ogrodzie.
28. Wykonywać prace budowlane, zwiedzać place budów.
29. Opiekować się dziećmi.
30. Dokonywać zakupów.
31. Oglądać przedstawienia baletowe.
32. Jeździć na rowerze.
33. Zajęcia w kółku polonistycznym.
34. Samodzielnie rozwiązywać w domu dodatkowe zadania i przykłady z matematyki.
35. Prowadzić doświadczenia z roślinami.
36. Montować i naprawiać różne maszyny, przyrządy i mechanizmy, np. rower, maszynę do szycia itp.
37. Poznawać budowę organizmu człowieka.
38. Przekonywać o czymś innych ludzi.
39. Projektować wystrój swojego pokoju, klasy szkolnej.
40. Brać udział w sportowych grach zespołowych.
41. Omawiać z kolegami przeczytane książki.
42. Brać udział w olimpiadach matematycznych.
43. Zajęcia w kółku biologicznym.
44. Sporządzać modele samolotów, szybowców, okrętów.
45. Poznawać przyczyny powstawania różnych chorób.
46. Zapoznawać się i obcować z różnymi ludźmi.
47. Grać na jakimś instrumencie.
48. Jeździć na nartach.
49. Czytać literaturę piękną.
50. Odkrywać, gdzie w otaczającym nas świecie ma praktyczne zastosowanie matematyka.
51. Obserwować naturę.
52. Wykonywać prace z mechaniki.
53. Czytać i opowiadać dzieciom bajki, bawić się z nimi.
54. Przygotowywać posiłki.
55. Należeć do zespołu tanecznego.
56. Grać w tenisa.
57. Czytać artykuły z dziedziny krytyki literackiej.
58. Uczyć się fizyki.
59. Czytać o odkryciach z dziedziny chemii.
60. Wykonywać rysunki techniczne.
61. Uczyć się biologii.
62. Być odpowiedzialnym za wyżywienie kolegów na obozach wędrownych i wycieczkach.
63. Projektować stroje.
64. Pływać.
65. Uczyć się historii.
66. Przeprowadzać doświadczenia z fizyki.
67. Rozwiązywać zadania z chemii.
68. Obserwować pracę różnych maszyn, zwiedzać zakłady pracy, warsztaty.
69. Poznawać pracę lekarza.
70. Prać i prasować odzież.
71. Brać udział w zajęciach kółka polonistycznego.
72. Kibicować ulubionym drużynom sportowym.
73. Omawiać bieżące wydarzenia polityczne w kraju i za granicą.
74. Czytać literaturę popularnonaukową z zakresu odkryć fizycznych.
75. Przeprowadzać doświadczenia z chemii.
76. Poznawać budowę urządzeń radiotechnicznych.
77. Wyjaśniać kolegom, jak wykonać zadania szkolne, jeśli nie mogą ich sami rozwiązać.
78. Wyświadczać różne usługi dorosłym.
79. Słuchać muzyki, kolekcjonować płyty z ulubionymi nagraniami.
80. Oglądać w telewizji zawody sportowe.
81. Czytać książki na tematy historyczne.
82. Zajęcia w kółku fizycznym.

83. Wykrywać zjawiska chemiczne w przyrodzie.
84. Naprawiać domowe urządzenia elektryczne.
85. Odpowiadać przy tablicy, występować przed szkołą.
86. Naprawiać sprzęt gospodarstwa domowego.
87. Malować pejzaże z natury.
88. Lekcje WF.
89. Zwiedzać muzea historyczne, poznawać zabytki.
90. Czytać książki typu Rozrywki fizyczne.
91. Uczyć się chemii.
92. Orientować się w schematach odbiorników radiowych, telewizyjnych, magnetofonów, itp.
93. Pełnić funkcję przewodniczącego klasy.
94. Być dyżurnym na przerwach międzylekcyjnych w szkole.
95. Fotografować przyrodę.
96. Grać w kometkę.
97. Brać udział w pracy społecznej.
98. Odkrywać, gdzie w otaczającym nas świecie ma praktyczne zastosowanie fizyka.
99. Zajęcia w kółku chemicznym.
100. Gromadzić co ciekawsze artykuły z różnych czasopism o tematyce technicznej.
101. Pomagać ludziom chorym lub starym przy wykonywaniu różnych prac domowych.
102. Nakrywać do stołu i podawać rodzinie lub znajomym potrawy.
103. Brać udział w konkursach plastycznych.
104. Jeździć na rolkach.

ARKUSZ ODPOWIEDZI DO KARTY ZAINTERESOWAŃ

Imię i nazwisko:

Data:

Szkoła:

Klasa:

1	2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31	32
33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48
49	50	51	52	53	54	55	56
57	58	59	60	61	62	63	64
65	66	67	68	69	70	71	72
73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84	85	86	87	88
89	90	91	92	93	94	95	96
97	98	99	100	101	102	103	104
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

++ bardzo lubię, + lubię, -- bardzo nie lubię, - nie lubię, ? nie wiem, nie znam

Klucz: policz, ile „+" uzyskałeś w każdej kolumnie i nanieś te wartości na wykres znajdujący się obok. Policz otrzymane punkty. Punkty maksymalne wskazują na Twoje zainteresowania.

I – humanistyczne
II – matematyczno-fizyczne
III – biologiczno-chemiczne
IV – techniczne
V – opiekuńczo-wychowawcze
VI – usługowe
VII – artystyczne
VIII – sportowe

MODUŁ VII Rozwijam skrzydła… podsumowanie wiedzy o sobie

JĘZYK POLSKI

- → Omawiając zagadnienia dotyczące uwzględniania w interpretacji kontekstów, można rozmawiać z uczniami na temat kontekstów dokonywanych przez nich wyborów edukacyjnych i zawodowych.
- → Poruszając zagadnienia dotyczące wartości i postaw, można je potraktować jako przedmiot dyskusji o wartościach i postawach cenionych przez uczniów. Można podyskutować o wartościach i postawach jako czynnikach trafnego wyboru zawodu.
- → Na lekcji poświęconej tematowi przygotowywania CV i listu motywacyjnego warto podkreślić znaczenie gromadzenia informacji o sobie, o swoich zainteresowaniach, umiejętnościach.
- → Mile widziane jest zachęcanie uczniów do operowania słownictwem z określonego kręgu tematycznego, np. „Moje zasoby", „Jak podejmuję decyzje?", „Cele i plany".

JĘZYK OBCY

- → Omawiając formy spędzania czasu wolnego, można porozmawiać o zainteresowaniach, pasjach, talentach uczniów.
- → Zagadnienie: opis upodobań może posłużyć ich analizowaniu pod kątem edukacji i przyszłego zawodu.
- → Rozwijając u uczniów umiejętność opisywania ludzi, można wzbogacić ich wypowiedzi o słownictwo dotyczące zainteresowań, uzdolnień, umiejętności.
- → Realizując temat: Przygotowywanie opisu siebie (w ramach zagadnienia nawiązywanie kontaktów towarzyskich), można wspomnieć/porozmawiać o korzyściach wynikających ze znajomości siebie, gromadzenia informacji o sobie.
- → „Dokonywanie samooceny pod kątem językowym" przez ucznia można poszerzyć o rozmowę na temat samooceny w ogóle (szersze ujęcie: czym jest samoocena?, jak oddziałuje na człowieka, na jego aktywność, zaangażowanie?).
- → Poruszając zagadnienia: intencje, marzenia, opinie, można mówić o nich w kontekście zawodów, planowania kariery, wymarzonej pracy.
- → Realizując temat dotyczący mówienia o swoich doświadczeniach, można zasygnalizować znaczenie doświadczeń na rynku pracy (np. doświadczeń zawodowych).
- → Rozwijając umiejętności uczniów w zakresie wyrażania poglądów i uczuć, można pokazać te zagadnienia w kontekście budowania zasobów informacji o sobie.
- → Można zachęcić uczniów, by przygotowywali opisy swoich kolegów i koleżanek skoncentrowane na ich zasobach ważnych podczas podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych.
- → Podejmując na lekcji temat dotyczący radzenia innym i udziela rad można wspomnieć o doradcy zawodowym, o korzyściach wynikających ze spotkania z doradcą itd.

MUZYKA

- → Gra na instrumencie, śpiew to sposobność do mówienia o uzdolnieniach artystycznych.
- → Umożliwianie prezentowania uczniom swoich talentów muzycznych to wzbogacanie ich zasobów informacji o swoim potencjale.
- → Podejmując tematy dotyczące muzyki, można z uczniami tworzyć listy zawodów „muzycznych" (np. aktor scen muzycznych, muzyk, tancerz, technik realizacji dźwięku, kompozytor, muzykolog).
- → Rozwijając u uczniów umiejętności uzasadniania stanowiska, np. w kwestii upodobań muzycznych, warto zwrócić uwagę na to, by uczniowie tę umiejętność postrzegali także w kontekście swoich decyzji związanych z planowaniem kariery.

PLASTYKA

→ Podczas lekcji warto pomagać uczniom w rozpoznawaniu zainteresowań, talentów artystycznych.
→ Omawiając zagadnienie: środowisko cyfrowe można pomagać uczniom w identyfikowaniu swoich talentów w zakresie np. grafiki komputerowej, posługiwania się programami służącymi tworzeniu wizualizacji.

HISTORIA

→ Omawiając wielkie postaci historyczne, można pytać o ich zasoby (wiedzę, pasje, talenty).
→ Można podczas omawiania wielkich wydarzeń dziejowych rozmawiać o postawach ich uczestników oraz o wartościach, którym byli wierni.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

→ Zadania związane z przygotowywaniem plakatu, folderu, strony www promującej miasto, gminę, okolicę można potraktować jako źródło wiedzy o zainteresowaniach, uzdolnieniach uczniów.
→ Realizując tematy dotyczące cech i umiejętności człowieka przedsiębiorczego można pomóc uczniom w poszukiwaniu informacji na temat bycia osobą przedsiębiorczą.
→ Rozpoznawanie predyspozycji zawodowych wpisane w treści przedmiotu warto realizować poprzez ćwiczenia, zadania pozwalające uczniom na zbieranie informacji w tym zakresie.
→ Prowadząc zajęcia poświęcone działalności humanitarnej prowadzonej przez różne instytucje, można próbować zainteresować uczniów wolontariatem.
→ Realizując tematy dotyczące działalności gospodarczej, można podejmować z uczniami rozmowy o pomysłach na prowadzenie własnej działalności gospodarczej.

GEOGRAFIA

→ Obserwacja i pomiary w terenie to tematy, które można powiązać z rozwijaniem zainteresowań uczniów związanych np. z geologią, geodezją.
→ Rozwijanie umiejętności korzystania z map, planów może stanowić sposób na rozwijanie zainteresowań uczniów pracą związaną z przygotowywaniem map, ich drukiem.

BIOLOGIA

→ Wykonując doświadczenia z biologii, przygotowując projekty edukacyjne z tego przedmiotu, można rozwijać zainteresowania uczniów.
→ Poruszając na lekcji temat dotyczący wysypiania się, można pokazać jego wpływ na procesy uczenia się, zapamiętywania.

CHEMIA

→ Podczas lekcji nauczyciel ma możliwość zaobserwowania uczniów, którzy przejawiają zainteresowania chemią.
→ Nauczyciel może uczyć uczniów posługiwania się prostym sprzętem laboratoryjnym, co może być ciekawą propozycją dla uczniów pod kątem sprawdzenia swoich predyspozycji do wyboru zawodu tematycznie powiązanego z chemią.
→ Lekcje chemii mogą być dla uczniów okazją do sprawdzenia swoich cech, które mogą być cenne w wykonywaniu zawodów związanych z chemią.

FIZYKA

→ Podczas lekcji można rozwijać zainteresowania uczniów fizyką.
→ Nauczyciel podczas prowadzonych zajęć może obserwować uczniów, ich nastawienie do uczenia się fizyki, może także aranżować zadania, w których uczeń może sprawdzić swoje predyspozycje zawodowe.

MATEMATYKA

- → Podczas lekcji matematyki nauczyciel może rozwijać zainteresowania uczniów poszczególnymi jej działami.
- → Uczniowie, wykonując zadania o zróżnicowanym stopniu trudności, mogą sprawdzić, czy mają uzdolnienia matematyczne.
- → Podczas przygotowywania uczniów do konkursów, olimpiad matematycznych nauczyciel ma możliwość realizowania materiału wykraczającego poza podstawę programową, co dla uczniów jest źródłem informacji o ich talentach matematycznych.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

- → Podczas lekcji nauczyciel może przygotowywać ćwiczenia, zadania rozwijające zainteresowania uczniów.
- → Uczniowie, wykonując ćwiczenia z przedmiotu, mogą sprawdzać siebie, swoje predyspozycje do pracy w zawodach związanych np. z ratownictwem medycznym.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

- → Lekcje wychowania fizycznego są dla uczniów okazją do rozwijania zdolności i zainteresowań sportowych.
- → Podczas lekcji uczeń może gromadzić informacje o sobie, o zainteresowaniach dyscyplinami sportowymi.
- → W trakcie zajęć z wychowania fizycznego uczeń może rozwijać przydatne w codziennym życiu, ale i w sytuacjach zawodowych umiejętności: społeczne i osobiste sprzyjające zdrowiu i bezpieczeństwu, komunikacyjne, udzielania pomocy innym ludziom, bycia asertywnym.

INFORMATYKA

- → Uczeń może opracowywać animacje, rysunki i schematy (sprawdzenie siebie w zakresie umiejętności potrzebnych w wielu zawodach).
- → Nauczyciel może wykorzystywać komputer, programy i gry edukacyjne do rozwoju zainteresowań ucznia.
- → Podczas lekcji nauczyciel może rozwijać zainteresowania ucznia także innymi przedmiotami, udostępniając programy, gry wspomagające naukę różnych przedmiotów.
- → Nauczyciel może ćwiczyć z uczniami przygotowywanie zestawień danych i sprawozdań na lekcje z różnych przedmiotów.

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE

- → Na lekcjach z wychowania do życia z rodzinie można uczniom przybliżyć przede wszystkim zawody związane z rodziną, np. specjalista ds. rodziny (familiolog) czy też terapeuta rodzinny.

ZAJĘCIA ARTYSTYCZNE

- → Uczniowie mogą rozwijać zainteresowania wokalne, stylizacją ubioru, aranżacją wnętrz, architekturą.
- → Wykonując prace artystyczne, uczniowie mogą sprawdzać swoje predyspozycje zawodowe w obszarze sztuki.

ZAJĘCIA TECHNICZNE

- → Rozwijanie zainteresowań uczniów poprzez przygotowywanie zajęć związanych z tematami interesującymi uczniów.
- → Próbki prac, które uczniowie mogą wykonywać na różnych urządzeniach, mogą być sposobem na określanie predyspozycji zawodowych uczniów.
- → Nauczyciel może organizować wyjścia do szkół ponadgimnazjalnych, w których mogą odbywać się zajęcia techniczne w laboratoriach czy pracowniach zawodowych, co może przełożyć się na rozwijanie talentów i zainteresowań uczniów.

Ćwiczenie 19
„Inwentarz zasobów"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: zasoby osobiste, znaczenie gromadzenia informacji o sobie

Cele:
- zainteresowanie uczestników zbieraniem informacji o sobie,
- uświadomienie uczestnikom znaczenia zbierania informacji o sobie w kontekście podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych.

Pomoce: kartki papieru A4, pisaki

Czas trwania: około 15 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel rysuje na tablicy koło i dzieli je na cztery części:
   1) wiedza,
   2) zainteresowania,
   3) umiejętności,
   4) cechy charakteru.
2. Każdy uczestnik otrzymuje kartkę papieru i rysuje na niej koło przygotowane przez prowadzącego na tablicy.
3. Nauczyciel prosi uczestników, aby samodzielnie uzupełnili poszczególne części koła.
4. Po zakończeniu pracy nauczyciel prosi osoby chętne do zaprezentowania swoich inwentarzy. Informuje uczestników, że jeśli usłyszą coś, co też ich dotyczy, a nie mają w swoich kołach, to mogą dopisać.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół pytań:
- *Czego uczestnicy doświadczyli w tym ćwiczeniu?*
- *Z jakimi trudnościami borykali się w trakcie tego ćwiczenia?*
- *Co im pomogło pokonać pojawiające się trudności?*
- *Czego nauczyli się w trakcie tego ćwiczenia?*

Uwaga:
W tym ćwiczeniu przydatna może być informacja dla uczniów, że obszar wiedzy to także takie wiadomości, które nie są związane z przedmiotami szkolnymi. Istotne jest, by uczniowie wpisali konkretne obszary wiedzy, by nie pojawiał się zapis typu „wiedza ogólna".

Ćwiczenie 20
„Moje Zasoby"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: zasoby osobiste, ich znaczenie w planowaniu kariery

Cele:
- zainteresowanie uczestników zbieraniem informacji o sobie,
- uświadomienie uczestnikom znaczenia zbierania informacji o sobie w kontekście podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych.

Pomoce: *Załącznik do ćwiczenia*

Czas trwania: około 15 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel rozdaje uczestnikom *Załącznik do ćwiczenia* i prosi o jego uzupełnienie. Cenne na tym etapie może być omówienie celów tego ćwiczenia, co może znacznie zmotywować uczestników do pracy.
2. Po zakończeniu pracy nauczyciel prosi uczniów, by dobrali się w dwójki.
3. W dwójkach uczestnicy omawiają swoje karty.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół pytań:
- *Jakie zasoby uczestnicy mogą przypisać sobie?*
- *Z jakimi trudnościami borykali się w trakcie tego ćwiczenia?*
- *Co im pomogło pokonać pojawiające się trudności?*
- *Jakie jest znaczenie posiadania informacji o sobie?*
- *Czego nauczyli się podczas wykonywania tego ćwiczenia?*

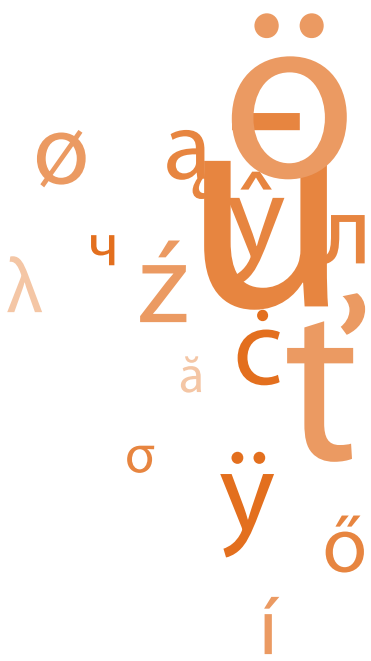

Załącznik
do Ćwiczenia 20

Postaraj się dokończyć zdania zamieszczone poniżej.

Interesuję się .....

.....

.....

Jestem .....

.....

.....

Moje uzdolnienia: .....

.....

.....

Potrafię .....

.....

.....

Wartości ważne dla mnie to .....

.....

.....

Moje mocne strony: .....

.....

.....

Moje osiągnięcia: .....

.....

.....

Ćwiczenie 21
„W czym jestem mistrzem?"

Źródło: B. Wojtasik, *Podstawy poradnictwa kariery. Poradnik dla nauczycieli*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2011 (opracowano na podstawie: Listy uzdolnień – G. Gwis, H. Kaczyńska, *Scenariusz warsztatów aktywizujących uczniów klas VIII do świadomego wyboru zawodu*, Łódź 1997)

Poruszane zagadnienia: zainteresowania, określanie zainteresowań

Cele:
- zainteresowanie uczniów określaniem własnych uzdolnień,
- rozwijanie umiejętności nazywania własnych uzdolnień,
- zwiększenie świadomości znaczenia uzdolnień w planowaniu kariery.

Pomoce: *Załącznik do ćwiczenia*

Czas trwania: około 30 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel prosi, aby uczestnicy w formularzu *Załącznika do ćwiczenia* określili stopień opanowania każdej z proponowanych czynności.
2. Po zakończeniu pracy nauczyciel zachęca uczniów do przedstawienia swoich prac. Ważne jest, by zabrali głos uczniowie chętni do wypowiedzi.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół następujących pytań:
- *Jakie są ich uzdolnienia?*
- *Jakie lubią przedmioty szkolne?*
- *W jakich zawodach mogliby wykorzystać swoje uzdolnienia?*
- *Czego nauczyło ich to ćwiczenie?*

Załącznik
do Ćwiczenia 21

Ankieta uzdolnień „W czym jestem mistrzem?"

Instrukcja:
Poniżej znajduje się lista zawierająca opis 60 różnych czynności. Przeczytaj uważnie, określ dla każdej z nich i zaznacz na skali stopień, w jakim, Twoim zdaniem, potrafisz wykonać daną czynność. Jeżeli nie lubisz jakieś czynności lub nie wiesz, czy to potrafisz, ponieważ nigdy tego nie robiłeś – odpowiedz nie wiem. Zasady odpowiedzi:
+++ – jestem w tym bardzo dobry, jestem w tym mistrzem,
++ – jestem w tym dobry,
+ – czasem udaje mi się to zrobić,
? – nie wiem.

1. Pisać bez błędów ortograficznych.
2. Pogodzić zwaśnionych kolegów.
3. Naprawić rower.
4. Gotować i piec.
5. Zaśpiewać zasłyszaną melodię.
6. Szybko nauczyć się wiersza.
7. Łatwo uczyć się języka obcego.
8. Przekonać ludzi do swojego pomysłu.
9. Naprawić kran.
10. Szyć na maszynie.
11. Rysować i malować farbami.
12. Szybko zorientować się w kierunkach w nieznanym terenie.
13. Precyzyjnie wyrażać swoje myśli w mowie i na piśmie.
14. Pomagać kolegom rozwiązywać problemy.
15. Posługiwać się domowymi urządzeniami elektrycznymi.
16. Zawiesić półkę na ścianie.
17. Zaprojektować wystrój swojego pokoju.
18. Zadawać trafne pytania na lekcji.
19. Barwnie opowiadać lekturę szkolną.
20. Podejmować gości.
21. Wykonywać proste przedmioty z drewna i innych materiałów.
22. Dbać o porządek w swoich rzeczach osobistych.

23. Doradzić koleżance/koledze, jak powinna/powinien ubrać się na prywatkę.
24. Szybko rozumieć sens czytanego tekstu.
25. Opisywać bohaterów czytanej książki.
26. Organizować wolny czas.
27. Pomóc ojcu przy naprawie samochodu.
28. Zadbać o porządek w pokoju.
29. Trafnie dobrać fryzurę.
30. Długo czytać bez zmęczenia.
31. Pisać długie listy.
32. Pomóc koleżance/koledze w nauce.
33. Wykonać drobne naprawy sprzętu elektrycznego, np. dyktafonu.
34. Uprawiać ogródek.
35. Tańczyć.
36. Bez trudu trafić do miejsca, w którym dawno nie byłem.
37. Posługiwać się językiem obcym.
38. Z łatwością prowadzić rozmowy z ludźmi.
39. Czytać rysunek techniczny.
40. Robić zakupy.
41. Robić dobre zdjęcia fotograficzne.
42. Szybko liczyć.
43. Szybko czytać.
44. Być duszą towarzystwa na prywatce.
45. Posługiwać się komputerem.
46. Pomalować pokój.
47. Układać bukiety z kwiatów.
48. Łatwo poznawać nowe dziedziny wiedzy.
49. Realistycznie opowiadać różne zdarzenia.
50. Sprzeciwić się głupiemu pomysłowi kolegów.
51. Objaśnić budowę silnika.
52. Sprawnie zorganizować zabawę klasową.
53. Grać na instrumencie muzycznym.
54. Szybko rozumieć treść instrukcji obsługi jakiegoś urządzenia.
55. Posługiwać się słowami i zwrotami obcojęzycznymi.
56. Zaopiekować się kolegą.
57. Naprawić rower.
58. Przejrzyście prowadzić notatki.
59. Recytować wiersze.
60. Szybko dostrzec znajomego w tłumie ludzi.

1		2		3		4		5		6	
7		8		9		10		11		12	
13		14		15		16		17		18	
19		20		21		22		23		24	
25		26		27		28		29		30	
31		32		33		34		35		36	
37		38		39		40		41		42	
43		44		45		46		47		48	
49		50		51		52		53		54	
55		56		57		58		59		60	
R:											

Klucz:

1. Uzdolnienia językowe: 1, 7, 13, 19, 25, 31, 37, 43, 49, 55.
2. Uzdolnienia interpersonalne: 2, 8, 14, 20, 26, 32, 38, 44, 50, 56.
3. Uzdolnienia techniczne: 3, 9, 15, 21, 27, 33, 39, 45, 51, 57.
4. Uzdolnienia praktyczno-porządkowe: 4, 10, 16, 22, 28, 34, 40, 46, 52, 58.
5. Uzdolnienia artystyczne: 5, 11, 17, 23, 29, 35, 41, 47, 53, 59.
6. Uzdolnienia poznawcze: 6, 12, 18, 24, 30, 36, 42, 48, 54, 60.

MODUŁ VIII Świat zawodów. Co to takiego?

JĘZYK POLSKI

→ Zagadnienia: operowanie słownictwem z określonego kręgu tematycznego, np. rozwój psychiczny, moralny i fizyczny człowieka, można potraktować jako tło do przygotowania i omówienia propozycji zawodów, w których dba się o rozwój człowieka (np. psycholog, pedagog, logopeda, lekarz, fizjoterapeuta, doradca zawodowy, konsultant do spraw kariery, etyk biznesu, sędzia, teolog).
→ Podczas prowadzenia zajęć można poszukiwać sposobów na rozwijanie umiejętności przydatnych w zawodach z grupy człowiek – człowiek (np. prowadzenie dyskusji, przekonywanie, wyrażanie własnych opinii).

JĘZYK OBCY

→ Omawiając temat poświęcony pracy człowieka, można skoncentrować się na zawodach, w których wykorzystywany jest dany język obcy, np. nauczyciel języka obcego, tłumacz, lektor.
→ Doskonaląc umiejętności uczniów w zakresie przygotowywania opisów osób, można włączyć informacje: o zawodach, które osoby opisywane mogą wykonywać lub wykonują; o zainteresowaniach, talentach, umiejętnościach opisywanych osób.
→ Podejmując w czasie lekcji zagadnienia związane z tworzeniem materiałów wizualnych i audiowizualnych, można zaproponować uczniom opracowanie np. prezentacji o zawodach w języku obcym, przeprowadzenie wywiadów z przedstawicielami różnych zawodów.

MUZYKA

→ Realizując zagadnienia związane z wykorzystywaniem komputerowych programów służących do nagrywania i przetwarzania dźwięku, można odnieść je do zawodów związanych z dźwiękami, np. technik realizacji dźwięku, technik realizacji nagrań i nagłośnień, muzyk, reżyser dźwięku.
→ Tematy dotyczące gry na instrumencie, śpiewu to sposobność do mówienia o zawodach związanych z tymi rodzajami działalności artystycznej (np. piosenkarz, artysta muzyk instrumentalista, artysta muzyk wokalista).
→ Zagadnienie: rozpoznawanie aparatu wykonawczego muzyki wokalnej, instrumentalnej, wokalno-instrumentalnej można potraktować jako zaproszenie uczniów do dyskusji na temat możliwości wykonywania pracy, jej specyfiki w określonych obszarach pracy scenicznej (np. praca w orkiestrze a praca w zespole kameralnym, praca solisty a udział w chórze).

PLASTYKA

→ Podczas zajęć warto przybliżyć uczniom zawody związane z plastyką (np. plastyk, scenograf, artysta malarz, artysta rzeźbiarz, artysta grafik, konserwator dzieł sztuki).

HISTORIA

→ Zagadnienie: rola druku to możliwość popracowania z uczniami nad przybliżeniem im zawodów związanych z „drukiem" (np. technik procesów drukowania, technik procesów introligatorskich, technik cyfrowych procesów graficznych, drukarz).
→ Można przybliżyć uczniom zawody, w których ważna jest wiedza z historii (np. historyk, historyk sztuki, archeolog, etnolog, nauczyciel historii).
→ Podczas omawiania osiągnięć w filozofii, architekturze, literaturze można do każdej z dziedzin przygotować listę charakterystycznych zawodów.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

- → Rozwiązywanie konfliktów, współpraca, podejmowanie decyzji, komunikowanie się – to zagadnienia ważne w wielu zawodach społecznych, które można przybliżyć uczniom (np. mediator, negocjator).
- → Omawiając podmioty życia publicznego, można przedstawić zawody związane np. z mediami (dziennikarz, fotoreporter, reporter radiowy, telewizyjny, prasowy).
- → Realizując tematy związane z gospodarką rynkową, można omówić wybrane zawody ekonomiczne (np. doradca finansowy, doradca inwestycyjny, specjalista ds. finansów, specjalista zarządzania ryzykiem).
- → Mówiąc o marketingu, można przybliżyć uczniom zawody, np. analityk trendów rynkowych, autor tekstów i sloganów reklamowych, opiekun marki.
- → Omawiając pracę banków, warto nadmienić o osobach, które pracują w bankach (np. inspektor nadzoru bankowego, referent bankowości, doradca do spraw pożyczek, doradca do spraw kredytów).
- → Omawiając zagadnienia dotyczące podatków, można popracować z uczniami nad listą zawodów, które są związane z podatkami (np. doradca podatkowy, inspektor kontroli skarbowej).
- → Realizując dział: „Władze sądownicze" można przybliżyć uczniom zawody związane z sądownictwem, np. sędzia, adwokat, prokurator, radca prawny.
- → Tematyka działalności samorządów (gmina, powiat) może być realizowana poprzez wycieczki zawodoznawcze, np. do urzędu miasta, gminy czy powiatu, w celu poznania zawodów, stanowisk pracy osób tam zatrudnionych.

GEOGRAFIA

- → Zagadnienie dotyczące obserwacji i pomiarów w terenie pozwala na poznawanie zawodów: geolog, geodeta, geograf, geofizyk.
- → Rozwijanie umiejętności korzystania z map może posłużyć nauczycielowi do zainteresowania uczniów pracą np. kartografa, rysownika kartograficznego, rysownika geodezyjnego.
- → Poznawanie zawodów hydrometeorolog, meteorolog, synoptyk można połączyć z lekcjami dotyczącymi omawiania zagadnień klimatycznych.
- → Tematy związane z rolnictwem, hodowlą i chowem zwierząt to sposobność do przybliżenia wielu zawodów, np. technik rolnik, rolnik, pszczelarz, technik weterynarii, technik ogrodnik, technik hodowca koni, technik architektury krajobrazu.
- → Nauczyciel może potraktować zawody charakterystyczne dla różnych gałęzi przemysłu jako dodatkowe źródło wiedzy dla uczniów.
- → Omawiając walory turystyczne Polski nauczyciel może wspomnieć o zawodach, które mają związek z branżą turystyczną, takie jak: pracownik informacji turystycznej, informator ruchu pasażerskiego, technik obsługi ruchu turystycznego.
- → Lekcje na temat Morza Bałtyckiego mogą stanowić kontekst omówienia zawodów związanych z pracą na morzu, np. oficer mechanik statku morskiego, technik nawigator morski, technik rybołówstwa morskiego, technik mechanik okrętowy, bosman.
- → Omawiając sieci transportowe, nauczyciel może porozmawiać z uczniami na temat przykładowych zawodów związanych z transportem, jak np. technik logistyk, technik spedytor, spedytor, technik eksploatacji portów i terminali.

BIOLOGIA

- → Omawiając zagadnienia związane z funkcjonowaniem organizmu człowieka, można wzbogacić zajęcia o wątek zawodoznawczy. Np. omawiając układ ruchowy człowieka można z uczniami porozmawiać, zaproponować im ciekawe ćwiczenie dotyczące zawodów,

w które wpisane jest dbanie o ten układ (np. lekarz – ortopedia i traumatologia narządu ruchu; lekarz – rehabilitacja medyczna; fizjoterapeuta, technik ortopeda).
→ Poświęcając czas na zagadnienia związane z ochroną środowiska, można przygotować z uczniami listę zawodów, w których można profesjonalnie zająć się ochroną środowiska.

CHEMIA

→ Nauczyciel, omawiając tematy powiązane z zagadnieniami np. substancje i ich właściwości, budowa wewnętrzna materii, powietrze i gazy, może przyporządkować zawody, w których potrzebne są omawiane treści.
→ Nauczyciel może przygotować doświadczenia chemiczne, które mogą posłużyć rozwojowi zainteresowań uczniów. Może je pokazać w kontekście różnych zawodów związanych z chemią.

FIZYKA

→ Dział „Elektryczność" może posłużyć do omówienia zawodów, w których wiadomości z tego działu są bardzo ważne (np. technik elektryk, elektryk, technik energetyk, technik elektronik, technik mechanik, technik mechatronik, monter mechatronik).
→ Omawiając dział „Ruch drgający i fale dźwiękowe", można nawiązać do zawodów, w których wiadomości z tego działu są potrzebne (np. protetyk słuchu, technik realizacji dźwięku, technik realizacji nagrań i nagłośnień).
→ Omawiając dział „Optyka", można przygotować propozycje zawodów, w których wiadomości z tego działu mają zastosowanie.

MATEMATYKA

→ Na lekcjach matematyki nauczyciel może wprowadzać informacje o zawodach, które wiążą się z obszarami matematyki, np. omawiając procenty, może zaproponować zawody związane z ekonomią (np. technik ekonomista, specjalista ds. rachunkowości).
→ Wprowadzając podczas lekcji zagadnienia związane ze statystyką, może zapoznawać uczniów z przykładami zawodów, w których statystyka jest potrzebna (np. matematyk, demograf, statystyk).
→ Dział „Figury płaskie" jest ciekawy dla uczniów, którzy mają wyobraźnię przestrzenną ważną w wielu zawodach, np. architekt, inżynier budownictwa, architekt wnętrz. O tym można rozmawiać z uczniami.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

→ Omawiając zagadnienia dotyczące samoobrony i ochrony cywilnej nauczyciel może przygotować informacje o zawodach, które wpisują się w tematy lekcji (np. policjant, funkcjonariusz straży granicznej, pracownik ochrony fizycznej, technik ochrony fizycznej, osób i mienia).
→ Podczas lekcji poświęconej ratownictwu medycznemu można omówić zawody związane z ratownictwem, np. ratownik wodny zawodowy, ratownik górski, ratownik medyczny.
→ Mówiąc o pożarach, można omówić zawód technik pożarnictwa.
→ Poruszając zagadnienia: substancje toksyczne, można zaproponować omówienie następujących zawodów: laborant chemiczny, epidemiolog, toksykolog.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

→ Lekcje wychowania fizycznego mogą stanowić okazję do poznawania wielu zawodów związanych ze sportem, np. nauczyciel wychowania fizycznego, tancerz, instruktor dyscypliny sportu, sędzia sportowy, trener.
→ Podczas zajęć można prezentować różne dyscypliny sportowe i powiązać je z wieloma zawodami sportowymi.

INFORMATYKA

- → Podczas lekcji informatyki uczniowie, wykonując poszczególne zadania, mogą poznawać zawody, w których mają znaczenie wykonywane czynności, np. opracowywanie rysunków i schematów (np. technik cyfrowych procesów graficznych, technik prac biurowych, analityk rynku, specjalista ds. marketingu).
- → Rozwijanie umiejętności porządkowania i archiwizowania danych może zobrazować uczniom zawody, w których te umiejętności są bardzo potrzebne (np. technik archiwista, archiwista zakładowy, archiwista dokumentów elektronicznych).
- → Ucząc uczniów tworzenia katalogów i bazy danych, można zaprosić uczniów do stworzenia listy zawodów, w których są to ważne umiejętności.
- → Ćwicząc z uczniami umieszczanie informacji w serwisach internetowych, można omówić zawody związane z obsługą stron internetowych.
- → Pracując z uczniami nad edycją tekstu, można wymienić zawody, w których edytorstwo jest kluczową kompetencją.

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE

- → Na lekcjach z wychowania do życia z rodzinie można uczniom przybliżyć przede wszystkim zawody związane z rodziną, np. mediator, pedagog rodzinny, specjalista ds. rodziny (familiolog).
- → Nauczyciel może prezentować zawody społeczne, które są powiązane z tematami lekcji, np. psycholog, pedagog, terapeuta, mediator.

ZAJĘCIA ARTYSTYCZNE

- → Omawiając temat związany ze stylizacją ubioru nauczyciel może przygotować listę zawodów związanych z ubiorami (np. technik technologii odzieży, krawiec, projektant odzieży).
- → Dział: „Aranżacje wnętrz" może być kontynuowany poprzez przygotowanie ćwiczeń związanych z poznawaniem zawodów, np. dekorator wnętrz, dekorator sklepów, florysta.
- → „Edycja tekstu" to dział, którego omawianie można połączyć z przybliżeniem zawodów, np. edytor tekstów źródłowych, scenarzysta, redaktor wydawniczy, poeta, pisarz.
- → „Style i kierunki w architekturze" można omówić w kontekście zawodów związanych z tym działem.

ZAJĘCIA TECHNICZNE

- → Nauczyciel może przygotować zajęcia skoncentrowane na zawodach interesujących uczniów.
- → Uczniowie mogą gromadzić informacje o zawodach przy okazji wykonywania zadań i ćwiczeń proponowanych przez nauczyciela.

Ćwiczenie 22
„Charakterystyka zawodu z grupy człowiek - …” [170]

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: zawody, wyszukiwanie informacji o zawodach

Cele:
- rozwijanie umiejętności wyszukiwania informacji o zawodach,
- zapoznanie uczniów z obszarami informacji o zawodach,
- zaproszenie uczniów do poznawania zawodów z grupy (wg Klimowa),
- zachęcenie uczestników do zainteresowania się informacją zawodową,
- zwiększenie wśród uczestników świadomości znaczenia informacji zawodowej w procesie konstruowania kariery.

Pomoce: przygotowane przez nauczyciela informacje o zawodach, które chciałby omówić na lekcji[171], karteczki z kilkoma zawodami z danej grupy zawodów (wg Klimowa), *Załącznik do ćwiczenia*[172]

Czas trwania: 30 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel dzieli uczestników na 3-4-osobowe zespoły.
2. Przekazuje uczestnikom informacje o możliwościach korzystania z różnych dostępnych źródeł informacji o zawodach. Układa je w widocznym miejscu, pozwala uczestnikom połączyć się z Internetem[173].
3. Nauczyciel rozdaje zespołom *Załącznik do ćwiczenia*.
4. Przedstawiciel każdego z zespołu losuje karteczkę z nazwą zawodu z obszaru …….
5. Zespoły wypełniają formularz załącznika do ćwiczenia.
6. Po zakończeniu pracy zespoły omawiają swoje opracowania.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół następujących pytań:
- *Czego dowiedzieli się o zawodach z grupy ……?*
- *Czy w grupie omawianych zawodów są takie, które ich interesują?*
- *Czego nauczyli się w trakcie tego ćwiczenia?, itp.*

[170] Nauczyciel wybiera zawody, które pasują do nauczanego przez niego przedmiotu, a tym samym należące do określonej grupy zawodów (wg Klimowa).

[171] Mogą to być informacje przygotowane na podstawie zasobów znajdujących się np. na www.euroguidance.pl, www.psz.praca.gov.pl.

[172] Ćwiczenie można wykonać korzystając z dostępu do Internetu. Wtedy uczniowie mogą bazować na źródłach internetowych.

[173] Ćwiczenie można wykonać bez korzystania z Internetu. Wówczas należy zabezpieczyć większą liczbę zbiorów informacji o szkołach dla uczniów.

Załącznik
do Ćwiczenia 22

„Charakterystyka zawodu z grupy człowiek – ……"[174]

Waszym zadaniem jest wspólne zastanowienie się nad tym, na czym polega praca w zawodzie ……[175] (jakie cechy powinna posiadać osoba, która go wykonuje, co należy do jej obowiązków, w jakich warunkach wykonuje swoją pracę, jakie wymagania należy spełnić, by móc wykonywać dany zawód, jakie szanse rozwoju i awansu on daje itp.), a następnie stworzenie własnej charakterystyki tego zawodu.
Zawód: ……

Zadania i czynności:
……
……
……
……

Warunki pracy:
……
……
……
……

Wymagania:
……
……
……
……

Predyspozycje:
……
……
……
……

Kształcenie:
……
……
……

Możliwości rozwoju i awansu:
……
……
……

[174] Przed rozdaniem nauczyciel uzupełnia nazwę grupy.
[175] Uczniowie wpisują nazwę wylosowanego zawodu.

Ćwiczenie 23
„Jaki powinnien być...?"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: zawód, cechy charakteru, predyspozycje

Cele:
- zapoznanie uczestników z obszarami informacji o zawodach,
- zaproszenie uczestników do poznawania zawodów z grupy (wg E. A. Klimowa),
- zachęcenie uczestników do zainteresowania się analizowaniem zawodów pod kątem predyspozycji,
- zwiększenie wśród uczestników świadomości znaczenia predyspozycji w podejmowaniu decyzji o wyborze zawodu.

Pomoce: przygotowane przez nauczyciela informacje o zawodach, które chciałby omówić na lekcji (zawody powinny być adekwatne do nauczanego przedmiotu, a tym samym do określonego obszaru wg Klimowa), karteczki z kilkoma zawodami z danej grupy zawodów (wg Klimowa), *Załącznik do ćwiczenia*

Czas trwania: 20 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel dzieli uczestników na 3-4-osobowe zespoły.
2. Każdy zespół losuje karteczkę z nazwą zawodu.
3. Każdy zespół otrzymuje załącznik do ćwiczenia.
4. Zespoły zaznaczają na karcie załącznika do ćwiczenia te cechy, które powinny charakteryzować kandydata do zawodu. Mogą dodać także propozycje swoich cech.
5. Po zakończeniu prac zespoły przedstawiają swoje opracowania.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół następujących pytań:
- *Jakie jest znaczenie predyspozycji w procesie wyboru zawodu?*
- *Czy mają cechy, które pasują do omawianych zawodów?*
- *Czego nauczyło ich to ćwiczenie?*

Załącznik
do Ćwiczenia 23

Lista cech przydatnych do sporządzenia charakterystyki przedstawicieli zawodów:

ambitny	agresywny	bezpośredni
błyskotliwy	bystry	bojaźliwy
cierpliwy	dociekliwy	dokładny
dyskretny	dowcipny	energiczny
inteligentny	impulsywny	konsekwentny
komunikatywny	koleżeński	krytyczny
kulturalny	leniwy	nieśmiały
lojalny	łagodny	logiczny
niezależny	niezdecydowany	nieuważny
odważny	opanowany	obowiązkowy
odpowiedzialny	opiekuńczy	pomysłowy
pogodny	przewidujący	praktyczny
profesjonalny	przedsiębiorczy	przyjazny
rozsądny	racjonalny	rzeczowy
rzetelny	refleksyjny	spostrzegawczy
systematyczny	spokojny	samodzielny
stanowczy	solidny	spokojny
spontaniczny	staranny	szczery
tolerancyjny	taktowny	troskliwy
twórczy	towarzyski	tolerancyjny
uczciwy	uprzejmy	uparty
ustępliwy	uczynny	uważny
wrażliwy	wymagający	wyrozumiały
wytrwały	zaradny	zdecydowany
zrównoważony	zaangażowany	zdyscyplinowany
inne:	inne:	inne:

Ćwiczenie 24
„Kto to...”

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: zawody, świat pracy, wytwory pracy ludzkiej

Cele:
- zachęcenie uczestników do poznawania wytworów pracy ludzkiej, osób pracujących w różnych zawodach,
- zwrócenie uwagi na myślenie o produktach, materiałach, wytworach pracowników w kategoriach zawodów, które przyczyniają się do ich przygotowania.

Czas trwania: około 15 minut

Pomoce: przygotowane wcześniej losy zawierające nazwy wytworów pracy ludzkiej, kartki A4, mazaki

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel dzieli uczestników na 3-4-osobowe zespoły.
2. Każdy z zespołów losuje jeden z produktów wymienionych poniżej (lista nie jest zamknięta). Przykładowe produkty[176]:
   - komputer,
   - ubranie,
   - wycieczka zagraniczna,
   - pralka,
   - komiks,
   - palmiarnia,
   - spektakl teatralny,
   - film,
   - gra planszowa dla dzieci,
   - e-book (lektura dla uczniów gimnazjum).
3. Zespoły przygotowują listy specjalistów, którzy uczestniczą w produkcji lub wyrobie, tworzeniu określonego produktu.
4. Po zakończeniu prac zespoły przedstawiają swoje listy specjalistów.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół następujących pytań:
- *Czy warto myśleć mając do czynienia z określonym produktem, wyrobem, wytworem o tych, którzy są „autorami”?*
- *Czy pojawił się podczas omawiania zawód, którym uczestnicy byli zainteresowani?*
- *Czego nauczyło ich to ćwiczenie?*

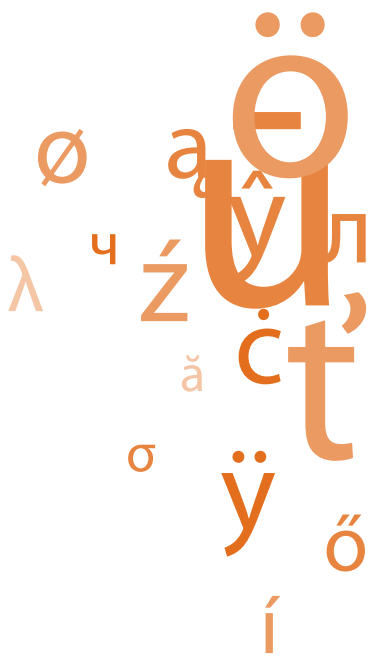

[176] Propozycja przygotowania listy produktów nawiązujących do zawodów powiązanych z nauczanym przez nauczyciela przedmiotem, a tym samym z określoną grupą zawodów wg E. A. Klimowa.

Ćwiczenie 25
„Kto tam pracuje?"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: zawody, miejsca pracy

Cele:
- zachęcenie uczestników do poznawania miejsc pracy, stanowisk związanych z określonymi zawodami,
- zwrócenie uwagi na myślenie o zawodach w kontekście stanowisk pracy funkcjonujących w firmach,
- zwiększenie świadomości myślenia o konsekwencjach wyboru zawodu, w czym pomocna może być np. lista miejsc pracy.

Czas trwania: około 20 minut

Pomoce: przygotowane wcześniej losy zawierające nazwy miejsc pracy, kartki A4, pisaki

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel dzieli uczestników na 3-4-osobowe zespoły.
2. Każdy z zespołów losuje jedno z miejsc pracy wymienionych poniżej (lista nie jest zamknięta). Przykładowe miejsca pracy[177]:
   - zoo,
   - szpital,
   - biuro podróży,
   - firma komputerowa,
   - wydawnictwo kartograficzne,
   - palmiarnia,
   - restauracja,
   - pałac udostępniany zwiedzającym,
   - szkoła,
   - wytwórnia gier komputerowych.
3. Zespoły przygotowują listy specjalistów, którzy mogą pracować w wymienionych miejscach pracy.
4. Po zakończeniu prac zespoły przedstawiają swoje listy zawodów.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół następujących pytań:
- *Czy warto myśleć, wybierając zawód, o potencjalnych miejscach pracy?*
- *Czy pojawił się podczas omawiania zawód, którym uczestnicy byli zainteresowani?*
- *Czego nauczyło ich to ćwiczenie?*

[177] Propozycja przygotowania listy miejsc pracy nawiązujących do zawodów powiązanych z nauczanym przez nauczyciela przedmiotem, a tym samym z określoną grupą zawodów wg Klimowa.

III klasa

MODUŁ IX Decyzje – szanse czy ograniczenia?

JĘZYK POLSKI

→ Nauczyciel, omawiając z uczniami postacie literackie, inicjuje rozmowę o podejmowanych przez nich decyzjach oraz ich konsekwencjach. Dyskusja może toczyć się wokół tematu związanego z czynnikami decyzyjnymi, jakie zauważyli w analizowanych treściach, oraz określenia tego, jakie czynniki najbardziej wpływają na ich decyzje.

JĘZYK OBCY

→ Omawiając zagadnienia związane ze społecznością kraju, którego języka uczy się młodzież, nauczyciel może odnieść się do czynników podejmowania decyzji życiowych i zawodowych.
→ Realizując tematy lekcji dotyczące życia codziennego, nauczyciel może je wzbogacić o opisy studium przypadku, w którym przedstawione będą motywatory, jakimi kieruje się młodzież w innych kulturach i środowiskach.

HISTORIA

→ Nauczyciel historii w trakcie lekcji dotyczących ruchów wyzwoleńczych oraz powstań może porozmawiać z uczniami o decyzjach, jakie towarzyszyły tego rodzaju wydarzeniom, i kosztach jako konsekwencji tamtych wyborów.
→ Analizując z uczniami zmiany polityczno-ustrojowe, jakie zachodziły w Polsce i na świecie w różnych epokach historycznych, nauczyciel może zachęcić uczniów do dyskusji o różnorodnych wyborach zawodowych ludzi żyjących w omawianych epokach.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

→ W trakcie lekcji poświęconych życiu społecznemu nauczyciel może przygotować ćwiczenia rozwijające umiejętności podejmowania wyborów przez młodzież.
→ Nauczyciel, realizując temat związany z pracą i przedsiębiorczością oraz wyborami edukacyjno-zawodowymi, może zaaranżować dyskusję na temat czynników, jakimi kierują się oni w podejmowaniu decyzji zawodowych, motywujących ich lub demotywujących w procesie dążenia do wyznaczonych celów.

GEOGRAFIA

→ Nauczyciel geografii może potraktować zagadnienie związane z poznawaniem zróżnicowania geograficznego Polski i Europy jako zaproszenie uczniów do dyskusji na temat wyborów towarzyszących współczesnym podróżnikom oraz zdobywcom gór i oceanów.

BIOLOGIA

→ Lekcje biologii mogą być okazją do rozmowy z młodzieżą na temat motywacji, jaką kierują się osoby wybierające zawody związane z długoletnimi obserwacjami zjawisk przyrody, nierzadko w ekstremalnych warunkach, jak oceanografowie lub ichtiolodzy, zoolodzy zajmujący się badaniem lub ochroną gatunków zagrożonych, zamieszkujących pustynie lub lasy tropikalne, itp.

CHEMIA

→ Temat związany z analizą reakcji chemicznych to dobra przestrzeń do rozmowy z uczniami na temat czynników motywujących chemików pracujących w laboratoriach do podejmowania ciągle nowych wyzwań badawczych. Nauczyciel może porozmawiać z uczniami o tym, co sprawia, że ludzie wy-

bierają tego rodzaju drogę zawodową. Dyskusja może również dotyczyć ich motywacji do zainteresowania się tym przedmiotem i zagadnieniami z nim związanymi.

FIZYKA

→ Uczeń, zdobywając na lekcjach związanych z wymaganiami przekrojowymi umiejętność wyodrębniania określonego zjawiska z kontekstu oraz wskazywania czynników istotnych i nieistotnych dla wyniku przeprowadzanego doświadczenia, może wykorzystać tę umiejętność, przygotowując się do podejmowania kolejnych decyzji edukacyjnych i zawodowych, w trakcie analizy czynników sprzyjających i utrudniających ich podjęcie.

MATEMATYKA

→ Lekcje matematyki poświęcone statystyce i rachunkowi prawdopodobieństwa są okazją do zdobywania umiejętności analizy doświadczeń losowych, które często odgrywają dużą rolę w procesie podejmowania decyzji. To zagadnienie jest okazją do dyskusji na temat czynników, jakie wpływają na wybory, oraz o roli przypadku w życiu.

INFORMATYKA

→ Zajęcia poświęcone wyszukiwaniu i wykorzystywaniu – gromadzeniu, selekcjonowaniu oraz przetwarzaniu informacji z różnych źródeł pomagają w rozwijaniu kompetencji istotnych w procesie podejmowania decyzji. Poprzez zadania związane z rozwiązywaniem problemów algorytmicznych uczniowie ćwiczą umiejętność podejmowania decyzji z wykorzystaniem komputera. Poświęcone temu zajęcia mogą być tłem dla dyskusji o czynnikach wpływających na podejmowanie decyzji przez ludzi.

→ Nauczyciel informatyki może zachęcić uczniów do rozwijania swoich zdolności decyzyjnych poprzez korzystanie z programów, które pozwalają je trenować. Mogą to być gry strategiczne lub programy komputerowe z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, jak np. *Talent Game*[178].

WYCHOWANIE FIZYCZNE

→ Nauczyciel wychowania fizycznego może zainicjować rozmowę na temat roli czynników decyzyjnych w sporcie, wykorzystując przykłady dziedzin sportu, gdzie umiejętność podjęcia szybkiej i trafnej decyzji jest niezwykle istotna.

→ Zajęcia wychowania fizycznego mogą też być przestrzenią do dyskusji na temat czynników, jakimi kierują się uczniowie podejmując różnorodne decyzje. Nauczyciel może zachęcić młodzież do podzielenia się refleksją na temat tego, czym kierują się w życiu. Co sprawia, że podejmują takie a nie inne wybory?

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

→ Nauczyciel w trakcie zajęć poświęconych ostrzeganiu ludności o zagrożeniach i alarmowaniu może podjąć z uczniami dyskusję na temat procesu decyzyjnego w sytuacjach podwyższonego ryzyka i stresowych. Nauczyciel, proponując grę symulacyjną, może przygotować różnorodne sytuacje, w których uczniowie muszą wcielić się w określone role i podjąć adekwatne do swojej oceny sytuacji decyzje. Tego rodzaju zajęcia przygotowują młodych ludzi do zadań, jakie stawia przed nimi życie, do których nie zawsze będą w stanie się przygotować, a jednocześnie będą musieli dokonywać różnorodnych wyborów, ponosząc ich konsekwencje.

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE

→ Na lekcjach poświęconych okresowi dojrzewania nauczyciel może podjąć dyskusję na

[178] Gra *Talent Game,* protokół dostępu: http://www.talentgame.pl/ [20.07.2013].

temat decyzji, jakie stawia przed młodzieżą ta faza życia. Rozmowa może dotyczyć gotowości młodych ludzi do podejmowania pojawiających się wyborów, kompetencji jakie posiadają, aby podejmować działania związane z wyborem kolejnej szkoły, partnera, przyjaciół, przyjęciem lub odrzuceniem określonego systemu wartości, itp.

→ Nauczyciel, proponując uczniom różnego rodzaju zadania symulacyjne dotyczące problemów okresu dojrzewania, może pomóc im oswoić się z czekającymi ich wydarzeniami.

ZAJĘCIA ARTYSTYCZNE

→ Omawiając twórców reprezentujących poszczególne epoki, nauczyciel może wyłonić wśród nich postaci, które w swoim życiu stawały przed znaczącymi dla nich i ich karier wyborami. Przykłady takich artystów mogą posłużyć jako tło do dyskusji na temat wyborów w świecie sztuki i konsekwencji, z jakimi muszą liczyć się artyści niekonwencjonalni, podejmujący ryzykowne, niepopularne decyzje.

ZAJĘCIA TECHNICZNE

→ Nauczyciel może wykorzystać lekcje poświęcone różnym branżom technicznym do omówienia konsekwencji dotyczących wyborów zawodowych związanych z omawianymi branżami. To możliwość zainicjowania dyskusji na temat predyspozycji do wykonywania niektórych zawodów związanych z ciągłym podejmowaniem decyzji ryzykownych, jak zawód żołnierza, górnika, ratownika górskiego itp., związanych też z wyborem takich a nie innych procedur technologicznych. Przygotowując odpowiednie przykłady, nauczyciel może pokazać uczniom, jakie znaczenie ma kompetencja podejmowania szybkich i adekwatnych do sytuacji decyzji w wielu zawodach technicznych.

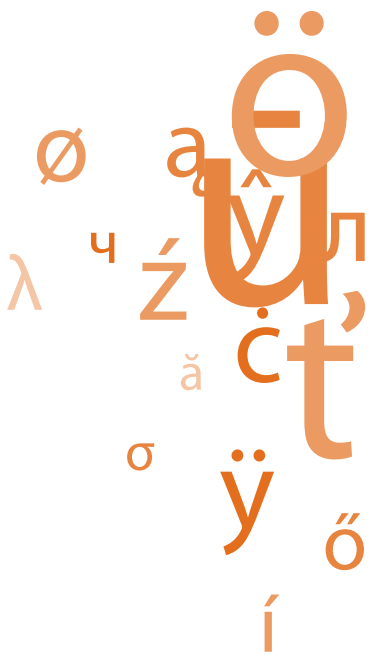

Ćwiczenie 26
„Bariery decyzyjne"

Źródło: opracowano na podstawie A. Paszkowska-Rogacz, *Warsztat pracy europejskiego doradcy kariery zawodowej*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej, Warszawa 2002, s. 71

Poruszane zagadnienia: wybór szkoły i zawodu, formułowanie celów i podejmowanie decyzji

Cele:
- identyfikacja przez uczniów przyczyn trudności w podejmowaniu decyzji edukacyjno-zawodowych,
- określanie czynników wspomagających proces podejmowania decyzji.

Pomoce dydaktyczne: arkusze papieru do flipcharta, mazaki

Czas trwania: około 25 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel dzieli uczniów na 3-4-osobowe zespoły. Każdy zespół otrzymuje arkusz papieru z flipcharta i mazaki.
2. Zadaniem zespołów jest opracowanie zagadnień związanych z podejmowaniem decyzji edukacyjnych i zawodowych. Jedna część zespołów opracowuje odpowiedzi na pytanie *Co pomaga, a co utrudnia proces podejmowania decyzji związanych z wyborem szkoły?*, a druga część odpowiedzi na pytanie: *Co pomaga, a co utrudnia proces podejmowania decyzji związanych z wyborem przyszłości zawodowej/zawodu?*
3. Swoje pomysły uczniowie – członkowie zespołów zapisują na otrzymanych arkuszach, dzieląc je na dwie części i zapisując w odrębnych kolumnach.
4. Grupa pierwsza w pierwszej kolumnie zapisuje odpowiedzi na pytanie *Co przeszkadza w podejmowaniu decyzji?, a* w drugiej *Kiedy-/w jakich sytuacjach z łatwością podejmuje się decyzje?*
5. Po wykonaniu zadania zespoły prezentują swoje opracowania. Nauczyciel uzupełnia zaprezentowane pomysły uczniów o elementy, których uczniowie nie wymienili, np. zwraca uwagę na fakt, iż ludzie mogą mieć kłopoty z podejmowaniem decyzji wynikające z trudności w ocenie wagi decyzji, nieumiejętności przewidywania skutków swoich decyzji, z indywidualnego stylu zachowania w trudnych sytuacjach, jak również z niesamodzielności w myśleniu.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół poniższych pytań:
- *Jakie przyczyny/trudności w podejmowaniu decyzji zwróciły szczególną uwagę uczniów?*
- *Jakie czynniki ułatwiające podejmowanie decyzji pojawiały się w przygotowanych opracowaniach?*
- *Czego uczestnicy nauczyli się podczas tego ćwiczenia?*
- *W jaki sposób to ćwiczenie pomoże uczniom w ich przygotowaniu się do podejmowania kolejnych decyzji edukacyjno-zawodowych?*

Ćwiczenie 27
„Ja decyduję"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: decyzje, ich podejmowanie, samodzielność w podejmowaniu decyzji, moje decyzje a decyzje innych

Cele:
- zainteresowanie uczestników procesem podejmowania decyzji,
- rozwijanie umiejętności podejmowania decyzji,
- uświadomienie znaczenia podejmowania decyzji w kontekście dokonywania wyborów edukacyjnych i zawodowych.

Pomoce: *Załącznik do ćwiczenia*, przestrzeń do wykonania ćwiczenia

Czas trwania: 15 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel prosi uczniów, by na początek stanęli razem w określonym miejscu.
2. Dzieli przestrzeń np. sali szkolnej, korytarza na trzy części: I „TAK", II „Nie wiem, nie mam zdania", III „NIE".
3. Następnie podaje uczniom instrukcję: *Będę odczytywać kolejno pewne stwierdzenia. Gdy przeczytam pierwsze, zajmijcie miejsce w jednym z trzech obszarów. Decydujcie o zajęciu określonego miejsca samodzielnie.*
4. Nauczyciel odczytuje kolejno stwierdzenia, dając uczniom po przeczytaniu każdego z nich chwilę na przemieszczanie się między obszarami.

Podsumowanie:
Zachęcenie do dyskusji, która może toczyć się wokół następujących pytań:
- *Czego uczestnicy doświadczyli podczas tego ćwiczenia?*
- *Czy uczestnicy podejmowali decyzje samodzielnie?*
- *Czy były sytuacje, w których uczestnicy kierowali się stanowiskami innych wobec stwierdzeń?*
- *Jakie trudności pojawiły się podczas udziału w ćwiczeniu?*
- *Jak uczestnicy poradzili sobie z pokonywaniem trudności?*
- *Czego uczestnicy nauczyli się podczas tego ćwiczenia?*

Załącznik do ćwiczenia 27
1. Dzisiaj trudno jest podjąć trafną decyzję o wyborze szkoły, zawodu.
2. Decyzję o wyborze szkoły, zawodu trzeba podjąć samodzielnie.
3. Ważne jest to, gdzie będą składać podania najlepsi koledzy i koleżanki.
4. Przed podjęciem decyzji edukacyjnej, zawodowej koniecznie trzeba porozmawiać z uczniami, którzy uczą się w szkole, którą chcę wybrać.
5. Ważniejszy jest wybór szkoły niż zawodu.
6. Powinno się wybierać szkołę, do której ma się najbliżej.
7. Do podjęcia decyzji o wyborze szkoły, zawodu nie trzeba się długo przygotowywać.
8. Bardzo ważnym czynnikiem, który może rzutować na decyzję, jest informacja o atmosferze panującej w danej szkole.
9. Zanim podejmie się decyzję o wyborze zawodu, trzeba przeczytać charakterystykę danego zawodu.
10. Należy wybierać taki zawód, w którym dużo można zarobić.
11. Aby być fachowcem w danej dziedzinie, trzeba uczyć się przez całe życie.
12. Najciekawsze są te zawody, w których pracuje się z maszynami.
13. Rodzice mają decydujący głos w wyborze szkoły, zawodu dla swojego dziecka.
14. Warto wybierać szkołę, w której uczy się starsze rodzeństwo.
15. W szkole ponadgimnazjalnej jest więcej nauki niż w gimnazjum.

MODUŁ X Zawody – co warto o nich wiedzieć?

JĘZYK POLSKI

- → Rozwijając umiejętności wyszukiwania informacji, nauczyciel może zachęcić młodych ludzi do wyszukiwania danych o zagadnieniach, które mogą dotyczyć np. zadań zawodowych, miejsca pracy, warunków pracy w danym zawodzie.
- → Ćwicząc z uczniami odróżnianie informacji o faktach od opinii, nauczyciel może przekładać tę umiejętność na analizowanie informacji o zawodach (np. sprawdzanie informacji o zawodzie i porównywanie ich z informacjami obiegowymi, potocznymi).
- → Podejmując tematykę związaną z argumentowaniem, nauczyciel może wykorzystać ją, proponując uczniom przygotowywanie argumentów przemawiających za ich wyborem szkoły, zawodu.
- → Omawiając zagadnienia związane z docieraniem do informacji, można przygotować zadania dotyczące poszukiwania informacji zawodowej w książkach, prasie, mediach elektronicznych.
- → Temat: Selektywne korzystanie z elektronicznych środków przekazywania informacji, w tym z Internetu może być sposobnością do uwrażliwienia uczniów na zwracanie uwagi na jakość źródeł internetowych.

JĘZYK OBCY

- → Pracując nad tematem: Opisy ludzi, miejsc i przedmiotów, nauczyciel może zaproponować uczniom zainteresowanym konkretnymi zawodami przygotowanie informacji o tych zawodach w języku obcym.
- → Rozmawiając z uczniami o pracy, nauczyciel może omówić miejsca pracy, które interesują uczniów.
- → Poruszając temat „Szkoła" nauczyciel może wspomnieć o konieczności poszukiwaniu informacji o szkole; można przygotować przykłady ćwiczeń w tym zakresie.
- → Prowadząc zajęcia skoncentrowane na zagadnieniach np. sport, żywienie, sprzedaż, technika, świat przyrody, nauczyciel może zaproponować przyporządkowanie zawodów, które są powiązane z wymienionymi zagadnieniami.
- → Zagadnienia wyszukiwania informacji nauczyciel może powiązać z wyszukiwaniem informacji zawodowych.
- → Opisując wydarzenia dnia codziennego, nauczyciel może podjąć tematykę dotyczącą wyboru szkoły, egzaminu, podejmowania decyzji itd.
- → Nauczyciel może zachęcić uczniów do podejmowania tematyki związanej z planami na przyszłość i wyborem zawodu.

MUZYKA

- → Źródła informacji o muzyce mogą być źródłami informacji o różnych zawodach „muzycznych", np. tancerz baletowy, prezenter muzyczny (discjockey), mikser dźwięku, realizator dźwięku, muzyk, piosenkarz.
- → Rozpoznawanie dźwięków instrumentów muzycznych nauczyciel może wykorzystać jako okazję do rozmowy o zawodach muzycznych związanych z grą na instrumentach.

PLASTYKA

- → Podczas zajęć nauczyciel może rozmawiać z uczniami o zawodach, które ich szczególnie interesują i które są związane z plastyką.
- → Nauczyciel może zaproponować wykonanie prezentacji o zawodach związanych z plastyką.

HISTORIA

- → Jeśli są uczniowie zainteresowani historią, wówczas nauczyciel może przygotować

dodatkowe materiały, zadania służące rozwojowi ich zainteresowań.
→ Ciekawe dla uczniów może być spotkanie z przedstawicielami zawodów, w których ważna jest znajomość historii.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

→ Ponieważ przedmiot zawiera wiele treści o charakterze zawodoznawczym, warto przybliżać uczniom te zawody, którymi są zainteresowani.

GEOGRAFIA

→ Ponieważ geografia sprzyja generowaniu bardzo wielu zawodów, warto zainteresować nimi uczniów.
→ Warto akcentować te zawody, które cieszą się szczególnym zainteresowaniem wśród uczniów.

BIOLOGIA

→ Jeśli nauczyciel zaobserwuje u uczniów zainteresowanie biologią, jej określonymi działami, tematami, to może zaproponować tym uczniom poznawanie zawodów, w których istotne są interesujące uczniów treści.
→ W miarę swoich możliwości może zorganizować wycieczkę zawodoznawczą bądź spotkanie z przedstawicielami zawodów, które są powiązane z biologią.

CHEMIA

→ Nauczyciel podczas lekcji, omawiając poszczególne tematy, może podjąć się powiązania prezentowanych treści z przedmiotu z zawodami, w których potrzebna jest wiedza z zakresu chemii.
→ Nauczyciel może zorganizować wycieczkę zawodoznawczą do firmy lub spotkanie z przedstawicielami zawodów z branży chemicznej.

FIZYKA

→ Nauczyciel fizyki ma wiele możliwości opowiedzenia uczniom o zawodach, w których ma znaczenie wiedza z różnych działów fizyki. Może oczywiście pomyśleć nad skonstruowaniem ćwiczeń, zadań, które spowodują, że uczniowie będą gromadzić informacje o zawodach.
→ Może organizować wycieczki zawodoznawcze do firm, szczególnie związanych z przemysłem, z techniką.

MATEMATYKA

→ Podczas lekcji matematyki można przybliżać uczniom zawody, w których matematyka jest konieczna.
→ Nauczyciel może organizować wycieczki zawodoznawcze do firm, w których będą mogli poznać specjalistów, w pracy, w której jest potrzebna matematyka.
→ Uczniowie mogą korzystać z zadań przygotowanych przez nauczyciela, które są przygotowywane pod konkretne zawody związane z matematyką.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

→ Można pomóc uczniom w zbieraniu informacji o zawodach związanych z dbaniem o bezpieczeństwo obywateli.
→ Nauczyciel może zorganizować spotkania z przedstawicielami zawodów, które uczniów interesują.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

→ Można pomóc uczniom w zbieraniu informacji o zawodach związanych z wychowaniem fizycznym.
→ Nauczyciel może zorganizować spotkania z przedstawicielami zawodów, które uczniów interesują.

INFORMATYKA

→ Nauczyciel informatyki może zachęcać uczniów do poznawania zawodów związanych z informatyką (np. administrator baz danych, projektant baz danych, programista aplikacji, architekt stron internetowych).
→ Nauczyciel, rozwijając u uczniów różne umiejętności, może dokonywać powiązania ich z zawodami.

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE

→ Nauczyciel może omawiane na lekcjach zagadnienia łączyć z omawianiem zawodów związanych z poruszanymi treściami.
→ Uczniowie mogą poznawać zawody, w których mowa o rodzinie, ofercie wsparcia dla niej.

ZAJĘCIA ARTYSTYCZNE

→ Nauczyciel może zachęcać uczniów do poznawania zawodów związanych z działalnością artystyczną.
→ Nauczyciel, rozwijając u uczniów różne umiejętności, może dokonywać powiązania ich z zawodami.

ZAJĘCIA TECHNICZNE

→ Nauczyciel może zachęcać uczniów do poznawania zawodów związanych z techniką.
→ Nauczyciel, rozwijając u uczniów różne umiejętności, może dokonywać powiązania ich z zawodami.

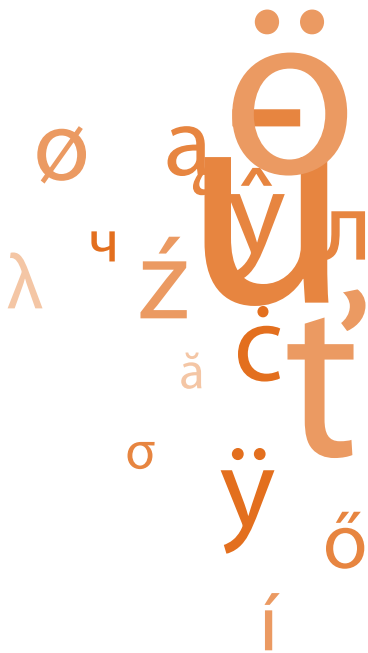

Ćwiczenie 28
„Zawód dla mnie"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: zawody, wyszukiwanie informacji o zawodach

Cele:
- rozwijanie umiejętności wyszukiwania informacji o zawodach,
- zapoznanie uczestników z obszarami informacji o zawodach,
- zachęcenie uczestników do zainteresowania się informacją zawodową,
- zwiększenie wśród uczestników świadomości znaczenia informacji zawodowej w procesie konstruowania kariery.

Pomoce: dostęp do Internetu (przykładowe strony www: www.euroguidance.pl, www.psz.praca.gov.pl i inne zawierające informacje o zawodach), egzemplarze Klasyfikacji Zawodów Szkolnictwa Zawodowego, *Załącznik do ćwiczenia*

Czas trwania: 45 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel przekazuje uczestnikom informacje o możliwościach korzystania z różnych dostępnych źródeł informacji o zawodach. Układa je w widocznym miejscu, pozwala uczestnikom połączyć się z Internetem[179].
2. Nauczyciel rozdaje uczestnikom *Załącznik do ćwiczenia*. Prosi o jego wypełnienie. Każdy uczestnik szuka informacji o zawodzie, który go interesuje.
3. Uczestnicy przeglądają strony www szkół i inne, przygotowane przez prowadzącego zbiory informacji o zawodach.
4. Po zakończeniu pracy chętni uczestnicy omawiają swoje opracowania.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół następujących pytań:
- *Po co gromadzić informacje o zawodach?*
- *Z jakich źródeł czerpać informacje o zawodach?*
- *Co warto wiedzieć o zawodach?*
- *Czego dowiedzieli się o zawodach?*
- *Czego nauczyli się w trakcie tego ćwiczenia?, itp.*

[179] Ćwiczenie można wykonać bez korzystania z Internetu. Wówczas należy zabezpieczyć większą liczbę zbiorów informacji o szkołach dla uczniów.

Załącznik
do Ćwiczenia 28

Uzupełnij kartę, zapisując na niej informacje o interesującym Ciebie zawodzie.

Nazwa zawodu:

Zadania i czynności zawodowe:

.....

.....

.....

Warunki pracy:

.....

.....

Wymagania:

.....

.....

Predyspozycje:

.....

.....

Kształcenie:

.....

.....

Przykładowe miejsca pracy:

.....

.....

Ćwiczenie 29
„Idealny kandydat"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: zawód, zasoby, oferty pracy

Cele:
- zainteresowanie uczestników tematyką ofert pracy, ich analizowaniem,
- zachęcenie uczestników do analizowania ogłoszeń zamieszczanych przez pracodawców,
- zwrócenie uwagi na konieczność uważnego czytania ogłoszeń zawierających oferty pracy.

Pomoce: przygotowane wcześniej ogłoszenia prasowe, krótkie charakterystyki zawodów im odpowiadające[180], kartki A4 lub arkusze papieru do flipcharta, pisaki

Czas trwania: około 20 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel dzieli uczestników na 3-4-osobowe zespoły.
2. Każdy zespół losuje ogłoszenie prasowe i otrzymuje od prowadzącego pasującą do niego charakterystykę zawodu.
3. Zespoły na papierze opracowują charakterystykę idealnego kandydata na oferowane stanowisko.
4. Po zakończeniu pracy zespoły przedstawiają swoje opracowania.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół następujących pytań:
- ➔ *Gdzie można znaleźć oferty pracy?*
- ➔ *Jakie informacje są zamieszczane w ogłoszeniach zawierających oferty pracy?*
- ➔ *Po co trzeba uważnie czytać ogłoszenia zamieszczane przez pracodawców?*
- ➔ *Czego nauczyło ich to ćwiczenie?*

[180] Proponuje się przygotowanie takich charakterystyk zawodów i ogłoszeń prasowych, które odpowiadają przedmiotowi nauczanemu przez nauczyciela, a tym samym określonej grupie zawodów wg E. A. Klimowa.

Ćwiczenie 30
„Praca dla mnie"

Źródło: K. Druczak, M. Gotner-Szafrańska, L. Krawczyk, E. Perlik, *Programy, scenariusze w zakresie doradztwa zawodowego indywidualnego i grupowego*, Want2Learn. Chcę się uczyć!, 2006

Poruszane zagadnienia: praca, środowisko pracy, predyspozycje zawodowe

Cele:
- zainteresowanie uczestników poszukiwaniem pomysłów na karierę adekwatnych do predyspozycji zawodowych,
- stworzenie uczestnikom okazji do identyfikowania predyspozycji zawodowych pod kątem środowisk pracy,
- zachęcenie uczestników do rozwijania umiejętności odnoszenia własnych zasobów do szukania pomysłów na karierę, przyszłą pracę.

Pomoce: kartki papieru A4, mazaki, *Załącznik do ćwiczeni*a[181]

Czas trwania: około 30 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel dzieli uczestników na 3-4-osobowe zespoły.
2. Każdy z zespołów losuje dwa opisy osób i wspólnie próbuje określić, jakie jest preferowane środowisko pracy wylosowanych osób, w jakich zawodach mogłyby się sprawdzić, argumentując swoją decyzję.
3. Po zakończeniu pracy zespoły przedstawiają swoje opracowania.

[181] Warto wybrać bądź przygotować historyjki pasujące do zawodów z określonej grupy zawodów wg E. A. Klimowa. A więc takich zawodów, które odpowiadają przedmiotowi, którego uczy nauczyciel w gimnazjum.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji poświęconej potrzebie zdobywania informacji o zawodach i/lub środowiskach pracy, warunkach i możliwościach zawodowych. Dyskusja może toczyć się wokół następujących pytań:

- *Czy wśród omawianych historyjek i zawodów znalazły się takie, którymi uczestnicy byli zainteresowani?*
- *Po co szuka się odpowiedniego środowiska pracy?*
- *Czego nauczyli się biorąc udział w tym ćwiczeniu? Jakie mają na temat tego, czego doświadczyli, przemyślenia i refleksje?*

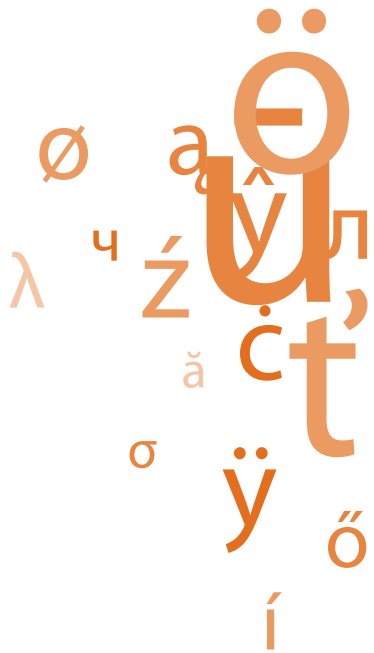

Załącznik
do Ćwiczenia 30

1) **Tomek** jest niepoprawnym gadułą. Potrafi wszystko załatwić, np. w urzędzie, sklepie czy biurze. Świetnie dogaduje się ze swoimi siedmioletnimi siostrzeńcami. Babcia, której jest ulubieńcem, mówi, że to wręcz niemożliwe, żeby piętnastolatek z takim zapałem budował wigwamy, udawał szeryfa czy godzinami grał w gry planszowe z małymi dziećmi. Ma wielu przyjaciół i nigdy się nie nudzi, wysłuchując, co mają do powiedzenia.
2) **Kasia** jest osobą bardzo uporządkowaną. Kiedy ktoś w domu nie może znaleźć ważnych dokumentów albo pilnie potrzebnej książki, wie, że może zwrócić się do niej o pomoc. Fascynuje ją świat liczb – już dziś pomaga rozliczać PIT-y wszystkim krewnym. Nie lubi nieprzewidzianych sytuacji – czuje, że nie ma wtedy nad niczym kontroli. Dlatego ważne rzeczy, jak np. wyjazd na wakacje, ma szczegółowo zaplanowane dużo wcześniej. Jej kalendarz pęka w szwach od starannych zapisów.
3) **Filip** jest postrzegany przez swoich przyjaciół jako osoba trochę szalona. Kiedy ma jakiś pomysł, to nie ma siły, która przeszkodziłaby mu w jego realizacji. Ostatnio wymyślił, jak zdobyć środki na remont osiedlowego boiska, a w dodatku zaplanował jego modernizację. Chociaż na ogół ciągle się spieszy, to kiedy nad czymś myśli, zdarza mu się tracić kontrolę nad czasem. Jego znajomi wiedzą, że kiedy potrzebne jest jakieś nietypowe rozwiązanie trudnego problemu, to najlepiej zwrócić się do Filipa.
4) **Wojtek** kocha samochody i wszystko, co jest z nimi związane. Nie przeszkadzają mu ręce czarne od smaru i ostry zapach akcesoriów samochodowych. Zdarzyło mu się już kilkakrotnie zaoszczędzić rodzinie wydatków związanych z naprawą samochodu w warsztacie, dlatego mama przymyka oko na wiecznie brudne od smaru rzeczy i śrubki plączące się po całym mieszkaniu.
5) **Dominika** jest osobą raczej nieśmiałą i cichą. Ma kilku oddanych przyjaciół, nigdy nie była „duszą" towarzystwa. Można by jej nie zauważyć, chyba że rozmowa dotyczy jej ukochanych kaktusów. Wtedy staje się inną osobą – może godzinami opowiadać o rodzajach podłoża, metodach nawilżania czy nowej odmianie, którą widziała w Internecie. Jeździ na specjalistyczne wystawy i ma przyjaciół, takich jak ona „maniaków" kłujących kulek, w całej Polsce.
6) **Asia** zawsze opiekowała się jakimś zwierzakiem. Najpierw był ptak ze złamanym skrzydłem, potem trzy osiedlowe koty i cztery psy. Nie stanowił dla niej żadnego problemu warunek rodziców, że musi sama sprzątać i opiekować się swoimi zwierzakami. Miejscowy weterynarz mówi o niej żartobliwie „moja asystentka". Ostatnio namówiła swoją klasę do udziału w akcji „Ciepła miska dla schroniska". Asia jest częstym bywalcem tej niewesołej instytucji.
7) **Bartek** jest zafascynowany wszelkimi mechanizmami. Rodzice mówią, że ma „złote ręce" – nie ma rzeczy, której nie potrafiłby naprawić. Lubi precyzyjne prace, dopasowywanie maleńkich elementów, składanie ich w logicznie działającą całość. Naprawił dziadkowi zegarek, a siostrze stale zacinającą się wieżę. W szkole jego ulubionymi zajęciami są technika, fizyka i informatyka.
8) **Alicja** z kilku kresek potrafi wyczarować ciekawy obraz. Sama urządziła swój pokój i dzięki nietypowemu użyciu kolorowych resztek tkanin uzyskała niezwykły efekt. Lubi wymyślać swoje stroje i łączyć je w dziwne kombinacje. Dzięki temu jest zawsze fajnie ubrana i nie martwi się, że spotka na imprezie kogoś w takim samym ubraniu.

MODUŁ XI Szkolnictwo ponadgimnazjalne. Ścieżki kształcenia

JĘZYK POLSKI

→ Omawiając charakterystyki bohaterów literackich zajmujących się określonymi profesjami, nauczyciel może wspólnie z uczniami spróbować odnaleźć współczesne odpowiedniki tych profesji i wskazać ścieżki kształcenia im przypisane.
→ Rozwijając umiejętności wyszukiwania informacji, nauczyciel może włączyć do swoich zajęć np. temat „Ścieżki zawodowe w zawodach…"[182].

JĘZYK OBCY

→ Nauczyciel, realizując korzystanie ze źródeł w języku obcym – także z technologii informacyjno-komunikacyjnych – może powiązać ten temat z zadaniami dotyczącymi przygotowywania opisów szkół ponadgimnazjalnych w języku obcym.
→ Opisy intencji i planów na przyszłość mogą dotyczyć wyboru szkoły ponadgimnazjalnej.

MUZYKA

→ Źródła informacji o muzyce mogą być źródłami informacji o szkołach muzycznych.

PLASTYKA

→ Można opowiedzieć uczniom o szkołach plastycznych, uczelniach wyższych mających ofertę edukacyjno-zawodową dla zainteresowanych plastyką.

HISTORIA

→ Można opowiedzieć uczniom o szkołach, uczelniach wyższych mających ofertę edukacyjno-zawodową dla zainteresowanych historią.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

→ Odwiedzając urząd gminy, uczniowie mogą poznać ścieżki kształcenia osób, które w nim pracują.
→ Poruszając tematy związane z rynkiem pracy, można pokazać uczniom różnorodność ścieżek kształcenia, analizować je z perspektywy rynku pracy.

GEOGRAFIA

→ Na lekcjach, omawiając zawody, można przekazać także informacje o szkołach, w których można się uczyć danego zawodu związanego z geografią.

BIOLOGIA

→ Jeśli nauczyciel podczas lekcji przybliża uczniom zawody związane z biologią, to może zwrócić uwagę na ścieżki kształcenia prowadzące do każdego z omawianych zawodów.
→ Jeśli nauczyciel zdecyduje się zorganizować wycieczkę zawodoznawczą lub spotkanie z przedstawicielami zawodów związanych z biologią, to uzupełnieniem tych działań może być przygotowanie informacji o szkołach, które posiadają w swoich ofertach prezentowane zawody.

CHEMIA

→ Omawiając zawody, w których ważna jest wiedza chemiczna, nauczyciel może przedstawić także szkoły, w których można zdobywać kwalifikacje związane z poszczególnymi zawodami.

FIZYKA

→ Przedstawiając zawody, w których ważne jest odwoływanie się do fizyki, nauczyciel może

[182] Można wybrać zawody z grupy człowiek – człowiek.

omówić przykładowe ścieżki edukacyjne.
→ Nauczyciel może poszukać kontaktów z firmami, szkołami technicznymi, które chętnie przyjmują na zajęcia zawodoznawcze, pokazy dla uczniów szkół gimnazjalnych.

MATEMATYKA

→ Nauczyciel, przedstawiając zawody „matematyczne", może także omawiać przykładowe ścieżki edukacyjne dotyczące tych zawodów.
→ Nauczyciel może organizować wyjścia do szkół, np. technicznych, ekonomicznych, w których ofercie są zawody związane z matematyką.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

→ Nauczyciel może pomóc uczniom w poznawaniu ścieżek kształcenia przypisanych do zawodów omawianych podczas lekcji przedmiotowych.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

→ Nauczyciel może pomóc uczniom w poznawaniu ścieżek kształcenia przypisanych do zawodów omawianych podczas lekcji wychowania fizycznego.

INFORMATYKA

→ Omawiając zagadnienia: katalogi, bazy danych nauczyciel może zaproponować uczniom przygotowanie bazy danych o lokalnej sieci szkół ponadgimnazjalnych.
→ Poświęcając czas na zajęciach na omówienie różnych propozycji zawodów związanych z informatyką, nauczyciel może analizować z uczniami także informacje o ofertach szkół.

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE

→ Uczniowie mogą gromadzić informacje o ciekawych ofertach edukacyjnych związanych z omawianymi zawodami podczas lekcji.

ZAJĘCIA ARTYSTYCZNE

→ Nauczyciel może pomóc uczniom w poznawaniu ścieżek kształcenia przypisanych do zawodów omawianych podczas lekcji.

ZAJĘCIA TECHNICZNE

→ Nauczyciel może pomóc uczniom w poznawaniu ścieżek kształcenia przypisanych do zawodów omawianych podczas lekcji.

Ćwiczenie 31
„Właściwa szkoła"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: szkoły ponadgimnazjalne, wybór szkoły, argumentowanie dokonywanych wyborów

Cele:
- stworzenie uczestnikom okazji do myślenia o wyborze danego typu szkoły ponadgimnazjalnej,
- zachęcenie uczestników do przygotowania argumentów przemawiających za wyborem określonego typu szkoły ponadgimnazjalnej,
- zwiększenie wśród uczestników świadomości znaczenia przemyślanego wyboru ścieżki edukacyjnej.

Pomoce: *Załącznik do ćwiczenia*, arkusze papieru do flipcharta, pisaki

Czas trwania: około 30 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel rozdaje *Załącznik do ćwiczenia* i prosi uczestników o jego wypełnienie.
2. Po wypełnieniu arkusza nauczyciel dzieli uczestników na 3-4-osobowe zespoły. Kryterium przydziału do zespołu stanowi wybrany przez ucznia typ szkoły ponadgimnazjalnej.
3. Zespoły przygotowują plakaty. Każdy zespół wypisuje argumenty przemawiające za danym typem szkoły. Ważne jest, by członkowie zespołów podczas tworzenia plakatów odwoływali się do wcześniej wypełnionych *Załączników*.
4. Po zakończeniu prac zespoły prezentują swoje opracowania.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół następujących pytań:
- *Czy wypełnienie Załącznika należało do łatwych zadań?*
- *Która część ćwiczenia, praca indywidualna czy zespołowa, była ciekawsza dla uczestników?*
- *Jakie ma znaczenie przygotowywanie listy argumentów w dokonywaniu wyborów?*
- *Czego nauczyło ich to ćwiczenie?, itp.*

Załącznik
do Ćwiczenia 31

Proszę napisać odpowiednie dokończenie zdania i je uzasadnić.

„Chciałbym/abym wybrać:
Liceum Ogólnokształcące/Technikum/Zasadniczą Szkołę Zawodową[183], ponieważ:

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7

8.

9.

10.

[183] Podkreśl wybrany przez Ciebie typ szkoły ponadgimnazjalnej.

Ćwiczenie 32
„Zbieram informacje o szkołach ponadgimnazjalnych"

Źródło: opracowanie własne

Poruszane zagadnienia: szkoły ponadgimnazjalne, wyszukiwanie informacji o szkołach

Cele:
- stworzenie uczestnikom okazji do szukania informacji o szkolnictwie,
- rozwijanie umiejętności wyszukiwania informacji w Internecie i innych nośnikach,
- zachęcenie uczestników do korzystania z różnych źródeł informacji o szkołach.

Pomoce: dostęp do Internetu, aktualne ulotki o szkołach, broszury, informatory zawierające informacje o lokalnej sieci szkół ponadgimnazjalnych, *Załącznik do ćwiczenia*

Czas trwania: 45 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel przekazuje uczestnikom informacje o możliwościach korzystania z różnych dostępnych źródeł informacji o szkolnictwie. Układa je w widocznym miejscu, pozwala uczestnikom połączyć się z Internetem[184].
2. Nauczyciel rozdaje uczestnikom *Załącznik do ćwiczenia*. Prosi o jego wypełnienie. Każdy uczestnik szuka informacji o szkołach, które go interesują.
3. Uczestnicy przeglądają strony www szkół, inne przygotowane przez prowadzącego zbiory informacji o szkołach ponadgimnazjalnych.
4. Po zakończeniu pracy chętni uczestnicy omawiają swoje opracowania.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół następujących pytań:
- *Po co gromadzić informacje o szkołach ponadgimnazjalnych?*
- *Z jakich źródeł czerpać informacje o szkołach?*
- *Co warto wiedzieć o szkołach?*
- *Czego dowiedzieli się o szkołach?*
- *Czego nauczyli się w trakcie tego ćwiczenia?, itp.*

[184] Ćwiczenie można wykonać bez korzystania z Internetu. Wówczas należy zabezpieczyć większą liczbę zbiorów informacji o szkołach dla uczniów.

Załącznik
do Ćwiczenia 32

Korzystając z dostępnych źródeł informacji o szkołach ponadgimnazjalnych, uzupełnij kartę, wyszukując informacje o tych szkołach, które Ciebie interesują.

Szkoła nr 1:

Nazwa szkoły:

Adres:

Telefon:

www szkoły:

Oferta szkoły (typy szkoły, profile, zawody):

Inne ważne dla Ciebie informacje[185]:

Rekrutacja:

Szkoła nr 2:

Nazwa szkoły:

Adres:

Telefon:

www szkoły:

Oferta szkoły (typy szkoły, profile, zawody):

Inne ważne dla Ciebie informacje:

Rekrutacja:

Szkoła nr 3:

Nazwa szkoły:

Adres:

Telefon:

www szkoły:

Oferta szkoły (typy szkoły, profile, zawody):

Inne ważne dla Ciebie informacje:

Rekrutacja:
Źródło: opracowanie własne

[185] Np. oferta zajęć pozalekcyjnych, koła zainteresowań, osiągnięcia szkoły itp.

Ćwiczenie 33
„Gdzie szukać informacji o szkołach ponadgimnazjalnych?"

Poruszane zagadnienia: szkoły ponadgimnazjalne, źródła informacji o szkołach

Cele:
- zainteresowanie uczestników poszukiwaniem informacji o szkołach ponadgimnazjalnych,
- zainspirowanie uczestników do korzystania z różnych źródeł informacji zawodowej,
- uświadomienie uczestnikom znaczenia posiadania informacji o szkołach w planowaniu kariery zawodowej.

Pomoce: tablica, pisaki

Czas trwania: 15 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel zadaje uczestnikom pytanie: *Gdzie można szukać informacji o szkołach ponadgimnazjalnych?*
2. Wszystkie odpowiedzi uczestników zapisuje na tablicy. Chodzi o to, by powstał bank pomysłów związanych ze źródłami informacji o szkołach ponadgimnazjalnych.
3. Po zapisaniu wszystkich propozycji nauczyciel odczytuje listę.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół poniższych pytań:
- *Z których źródeł informacji uczestnicy korzystają szukając informacji o szkołach?*
- *Jakie jest znaczenie informacji o szkołach w procesie podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych?*
- *Czy ze wszystkich wypisanych źródeł informacji uczestnicy korzystają?*
- *Czego nauczyli się uczestnicy w trakcie tego ćwiczenia*?

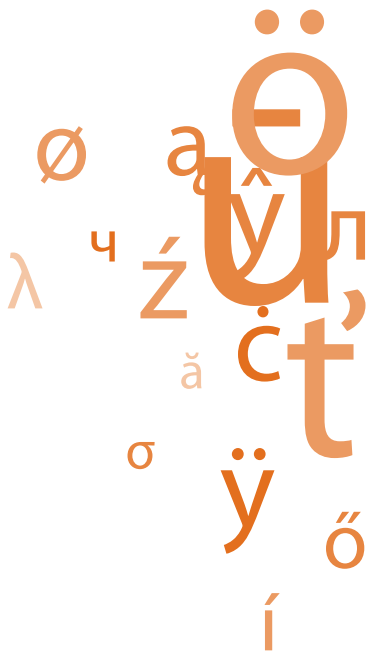

MODUŁ XII Cele i plany edukacyjno-zawodowe

JĘZYK POLSKI

→ Analizując biografie wybranych bohaterów literackich, nauczyciel może rozpocząć dyskusję na temat celów życiowych oraz sposobów ich osiągania. Może przygotować opisy postaci, które w różny sposób traktowały plany i cele, aby dzięki temu uczniowie mogli określić cechy charakteryzujące np. ludzi planujących i nieplanujących, odnieść się do konsekwencji postępowania pierwszych i drugich, a także spróbowali ocenić swój sposób postępowania.
→ W trakcie zajęć poświęconych tworzeniu wypowiedzi uczniowie mają okazję rozwijania umiejętności planowania podczas ćwiczeń związanych z tworzeniem planu twórczego własnej wypowiedzi. Nabyte umiejętności planowania pracy uczniowie mogą przenieść do procesu planowania swojej kariery i wykorzystywać je podczas określania lub przekształcania obranych celów.

JĘZYK OBCY

→ Nauka języka obcego szczególnie wymaga od uczniów systematyczności i planowania pracy. To doskonała okazja do ćwiczenia umiejętności związanych z określaniem celów i projektowaniem działań.
→ Realizując tematy lekcji dotyczące życia codziennego, nauczyciel może zwracać szczególną uwagę na tematy związane z planowaniem, takie jak praca, planowanie wakacji, szkoła czy też czas wolny.

MUZYKA

→ Lekcje poświęcone grze na instrumentach, a także związane z tańcem i śpiewem są okazją do rozmów na temat specyfiki pracy zawodowego muzyka, który musi opanować zdolność planowania oraz przewidywania niespodziewanych zdarzeń, m.in. ze względu na odległe terminy występów (nierzadko z rocznym, a nawet dwu- i trzyletnim wyprzedzeniem). Praca artystyczna często wiąże się z jednej strony z nienormowanym czasem pracy, z drugiej ze ściśle ustalonymi i często niezmiennymi datami wydarzeń muzycznych, w których planuje brać udział dany muzyk.

PLASTYKA

→ Uczniowie, realizując projekty w zakresie sztuk wizualnych, uczą się planowania działań twórczych, organizowania pracy oraz radzenia sobie w sytuacjach konieczności zmiany planów.
→ Nauczyciel, włączając uczniów w organizację wystaw i wernisaży, daje możliwość rozwijania umiejętności planowania i organizowania wydarzeń artystycznych, negocjacji terminów oraz współpracy z władzami szkoły lub instytucji partycypujących w danym wydarzeniu.

HISTORIA

→ Analizując kolejne epoki historyczne, nauczyciel może inicjować dyskusję na temat planów i ustalania celów w odniesieniu do polityk omawianych cywilizacji i państw. Ucząc młodzież ustawiania wydarzeń historycznych w czasie i przestrzeni, nauczyciel rozwija ich umiejętności analizy przyczynowo-skutkowej, która jest niezwykle przydatna w procesie planowania i ustalania celów.
→ Analizując z uczniami zmiany społeczno-polityczno-ustrojowe, jakie zachodziły w Polsce i na świecie w różnych epokach historycznych, nauczyciel może zachęcić uczniów do dyskusji na temat celów stawianych społeczeństwom w określonych warunkach historycznych oraz możliwości realizowania określonych karier (np. kobiety w wieku XIX

i ich marzenia o zawodzie lekarza lub prawnika).

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

→ W trakcie lekcji poświęconych życiu społecznemu nauczyciel może przygotować ćwiczenia rozwijające umiejętności planowania i określania celów.

→ Nauczyciel, realizując temat związany z pracą i przedsiębiorczością oraz wyborami edukacyjno-zawodowymi, może zaaranżować dyskusję na temat czynników sprzyjających lub utrudniających proces planowania i ustalania celów. Zadaniem ucznia jest opracowanie planu swojej dalszej edukacji uwzględniającego jego predyspozycje i preferencje.

GEOGRAFIA

→ Na lekcjach poświęconych wybranym zagadnieniom geografii gospodarczej uczniowie analizują cele polityki państwa związane m.in. z polityką rolną, urbanistyką, polityką energetyczną i surowców naturalnych oraz polityką przedsiębiorstw produkcyjnych. Na ich podstawie próbują określać kierunki rozwoju gospodarczego oraz przewidywane zmiany. Tego rodzaju zajęcia pozwalają uczniom zdobyć wiedzę na temat kontekstu rynku pracy, który warto uwzględniać, planując swoją drogę zawodową.

BIOLOGIA

→ Lekcje biologii są okazją do zdobycia przez uczniów umiejętności planowania, przeprowadzania i dokumentowania obserwacji i prostych doświadczeń biologicznych. Uczeń uczy się określać warunki niezbędne do przeprowadzenia doświadczenia, przygotowuje stanowisko pracy, rozwija umiejętności przewidywania skutków swoich działań.

CHEMIA

→ Zagadnienia związane z analizą reakcji chemicznych to okazja do rozmowy z uczniami na temat planowania i organizacji pracy chemików pracujących w różnych przestrzeniach. Nauczyciel może zainicjować dyskusję na temat znaczenia umiejętności organizacji prac oraz planowania w pracy badawczej.

FIZYKA

→ W trakcie lekcji związanych z wymaganiami przekrojowymi uczeń zdobywa umiejętność wyodrębniania określonego zjawiska z kontekstu oraz wskazywania czynników sprzyjających lub utrudniających osiąganie określonych celów. Przeprowadzając proste doświadczenia fizyczne, uczy się planowania i organizacji pracy badawczej, a zdobyte w ten sposób umiejętności może wykorzystać w procesie projektowania swojego życia, uwzględniając okoliczności sprzyjające lub możliwe trudności w trakcie realizacji wybranych celów krótko- i długoterminowych.

MATEMATYKA

→ Lekcje matematyki poświęcone statystyce i rachunkowi prawdopodobieństwa są okazją do zdobywania umiejętności analizy doświadczeń losowych, które często odgrywają dużą rolę w procesie projektowania i planowania kariery. Poświęcone temu zagadnieniu lekcje są okazją do dyskusji na temat przewidywanych, lecz nieplanowanych oraz niespodziewanych sytuacji, które, zachodząc w życiu człowieka, powodują konieczność zmiany planów i celów.

INFORMATYKA

→ Lekcje informatyki związane z rozwijaniem umiejętności wyszukiwania i wykorzysty-

wania informacji pochodzących z różnych źródeł pomagają w rozwijaniu kompetencji istotnych w procesie planowania kariery. Dzięki zadaniom związanym z wyszukiwaniem danych oraz rozwiązywaniem problemów z wykorzystaniem komputera uczniowie rozwijają umiejętności ustalania celów, określania priorytetów oraz radzenia sobie w sytuacji konieczności zmiany planów ze względu na nowe okoliczności.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

- → Nauczyciel wychowania fizycznego może wykorzystać prowadzone przez siebie lekcje do podjęcia tematu związanego z planowaniem i uprawianiem sportu. Przygotowując materiał opisujący plany treningowe wybranych sportowców, przybliża uczniom znaczenie systematyczności i umiejętności działania zgodnie z wytyczonym planem w sporcie zawodowym.
- → Zajęcia wychowania fizycznego mogą też być okazją do zweryfikowania przez młodzież swojego podejścia do planowania oraz możliwością podjęcia próby działania zgodnie z określonym planem, np. treningu biegania lub regularnego uprawiania gry w siatkówkę. Zachęceni przez nauczyciela uczniowie mogą wraz z nim opracować program treningów i spróbować wywiązać się z ustalonego planu. Po zakończeniu ustalonych treningów warto, aby nauczyciel stworzył uczniom okazję do podzielenia się swoimi doświadczeniami z tego zadania.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

- → Temat bezpieczeństwa i pierwszej pomocy to okazja do rozmów na temat planowania i organizowania pomocy w sytuacjach nagłych. Nauczyciel może zaprosić uczniów do ćwiczeń symulacyjnych, w których muszą zaplanować i zorganizować akcję ratunkową, np. z powodu pożaru, jaki wybuchł w trakcie koncertu organizowanego przez młodzież. Po zakończeniu ćwiczenia uczniowie wraz z nauczycielem analizują kolejne kroki podjętej przez nich akcji, omawiają słuszność decyzji oraz mogą przygotować plany alternatywne dla danej sytuacji kryzysowej.

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE

- → Lekcje poświęcone relacjom międzyludzkim oraz okresowi dojrzewania nauczyciel może wykorzystać do dyskusji na temat faz życia oraz planów, jakie mają ludzie na poszczególnych etapach swoich karier. Dyskusja może dotyczyć kompetencji niezbędnych na każdym z etapów życia, dzięki którym ludzie potrafią realizować kolejne zadania rozwojowe i łączyć je z osobistymi planami życiowymi.
- → W trakcie różnego rodzaju ćwiczeń i zadań nauczyciel może pomóc uczniom określić ich zasoby związane z planowaniem i realizacją kolejnych zadań rozwojowych.

ZAJĘCIA ARTYSTYCZNE

- → Nauczyciel prowadzący zajęcia może zaprojektować je tak, aby uczniowie mieli okazję zaplanować, zrealizować oraz ocenić efekt wykonanej pracy – projektu artystycznego, w jakim stopniu zostało wykonane to, co uczeń sam zaplanował. Takie doświadczenie może uświadomić młodym ludziom, jak ważną umiejętnością w kreatywnym świecie artystycznym jest umiejętność planowania, przy jednoczesnej konieczności bycia elastycznym na zmiany wynikające z nieprzewidywalnych okoliczności. Stawianie celów i gotowości do ich przekształcania to jedna z ważniejszych umiejętności, jakimi powinien cechować się człowiek decydujący się na zawód artysty.

ZAJĘCIA TECHNICZNE

→ Zajęcia techniczne stwarzają możliwość trenowania umiejętności organizacji pracy i planowania. Nauczyciel może zorganizować wycieczki zawodoznawcze do firm produkcyjnych, w których odpowiednio zaprojektowany cykl produkcyjny stanowi podstawę działania. Warto pokazać uczniom zarówno technologię produkcji żywności, np. odwiedzając fabrykę czekolady, jak i proces tworzenia urządzeń i maszyn, np. zwiedzając fabrykę części samochodowych lub sprzętu AGD. Mając okazję zobaczenia specyfiki pracy w branżach technologicznych, uczniowie mogą zweryfikować swoje preferencje, uwzględniając własne zasoby oraz wymagania danej branży, a w konsekwencji zmieniając swoje plany lub jeszcze bardziej je uściślając.

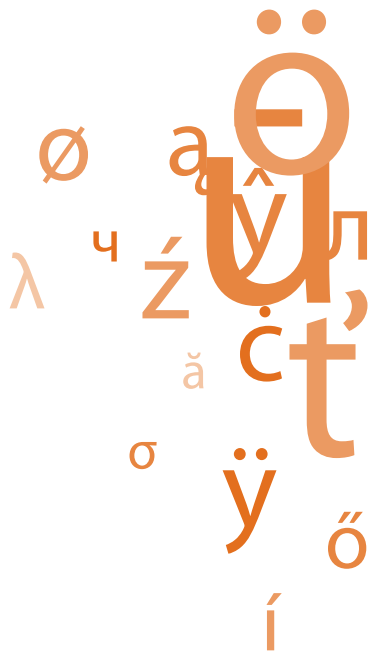

Ćwiczenie 34
„Mój świat za 10 lat"

Źródło: opracowanie na podstawie J. Minta, *Od aktora do autora…*, s. 75

Poruszane zagadnienia: projekt/wizja przyszłości, konstruowanie kariery, perspektywa czasowa

Cele:
- zaproszenie uczniów do refleksji na temat wizji przyszłości,
- umożliwienie kształtowania przez uczniów umiejętności konstruowania wizji przyszłości w określonej perspektywie czasowej.

Pomoce: arkusze papieru do flipcharta, kolorowe mazaki lub kredki, *Załącznik do ćwiczenia*

Czas trwania: 20 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel dzieli uczniów na 3-4-osobowe zespoły.
2. Następnie rozdaje arkusze papieru do flipcharta oraz kredki lub mazaki.
3. Zachęca, aby każdy zespół zilustrował, jak ich zdaniem będzie wyglądał ich świat za 10 lat. Prosi, aby zespoły odniosły się do ogólnych zmian dotyczących rzeczywistości społecznej (relacji między ludźmi, instytucji, świata pracy i edukacji, technologii itp.), ale także aby ich członkowie mieli na uwadze zmiany, jakie mogą dotyczyć ich samych.
4. Po 15 minutach zespoły prezentują swoje obrazy przyszłości, omawiając to, co ich zdaniem jest w nich najważniejsze.

Uwagi: Ważne, aby nauczyciel przypomniał o zasadzie dyskrecji, nieoceniania czyichś wizji oraz możliwości zrezygnowania z prezentacji, jeśli opracowana wizja jest zbyt osobista.

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół następujących pytań:
- *Jak spodobały się uczniom zaprezentowane przez zespoły wizje świata za 10 lat?*
- *Co pomyśleli sobie, kiedy zostali zaproszeni do stworzenia obrazu świata za 10 lat?*
- *Jaki jest stosunek uczniów do planowania przyszłości w perspektywie 10 lat?*
- *Co ich zaskoczyło czy też zdziwiło w trakcie tego ćwiczenia?*
- *Czego nauczyli się uczniowie w trakcie tego ćwiczenia?*

Ćwiczenie 35
„Most do celu"

Źródło: opracowano na podstawie: L. Frydzińska-Świątczak, M. K. Stasiak, *Odkrywanie podmiotowości*, Łódź 2002

Poruszane zagadnienia: określanie celów, szanse i bariery w osiąganiu celów, zasoby kariery

Cele:
- stworzenie uczniom możliwości rozwijania umiejętności określania celów,
- rozwijanie u uczniów umiejętności identyfikacji zasobów niezbędnych do realizacji wytyczonych celów,
- przygotowanie uczniów do opracowywania projektu przyszłej kariery.

Pomoce: kartki A4, kolorowe pisaki lub cienkopisy (należy zadbać, aby każdy z uczestników otrzymał pisaki lub cienkopisy w dwóch różnych kolorach)

Czas trwania: 20 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel prosi uczniów, aby położyli przed sobą pionowo kartkę A4 i przygotowali dwa różne kolory pisaków/cienkopisów.
2. Prosi, aby na górze swojej kartki każdy uczeń zapisał swoje imię, a na dole swój najważniejszy, aktualny cel.
3. Następnie zachęca, aby uczniowie wyobrazili sobie, że stoją nad rzeką i bardzo chcą przedostać się na drugą stronę. Zadaniem uczniów jest zbudowanie ze słów, które oznaczają ich zasoby (cechy, umiejętności, wiedzę, ważne osoby) pozwalające osiągnąć ich cel oraz określające ewentualne bariery i przeszkody, **mostu** łączącego ich imię z celem. Uczestnicy, „budując" swój most do celu, mogą używać *przymiotników*, *rzeczowników* oraz *czasowników*.
4. Nauczyciel prosi, aby uczniowie jednym kolorem oznaczali te słowa, które odnoszą się do tego, co im będzie pomagało osiągnąć cel, a drugim to, co będzie im przeszkadzało. Po około 10 minutach prosi, aby uczniowie pokazali swoje mosty.

Podsumowanie:
Na zakończenie nauczyciel inicjuje dyskusję dotyczącą tego:
- *Czy uczniom udało się dotrzeć do celu?*
- *Który z kolorów dominował w budowaniu ich mostu?*
- *Co pomogło uczniom osiągnąć wybrany cel?*
- *Czego uczniowie dowiedzieli się o sobie wykonując to ćwiczenie?*
- *Czego nauczyło ich to ćwiczenie?*

Ćwiczenie 36
„Moje potencjalne drogi życiowe"

Źródło: opracowano na podstawie K. Brooks, *Jak wybrać zawód? Zaplanuj swoją przyszłość*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2010, s. 132-139[186]

Poruszane zagadnienia: konstruowanie kariery, cele kariery, alternatywne plany

Cele:
- stworzenie uczniom okazji do rozwijania umiejętności tworzenia alternatywnych planów,
- przygotowanie uczniów do konstruowania i przekształcania własnej kariery.

Pomoce: kartki A4, ołówki lub długopisy

Czas trwania: około 20 minut

Przebieg ćwiczenia:
1. Nauczyciel rozdaje uczniom czyste kartki, a następnie prosi, aby pośrodku zapisali w kilku słowach swoją aktualną sytuację, np. *Tomek – koszykarz, uczeń II klasy gimnazjum, Ola – III klasa gimnazjum, kocham koty, marzę o swoim salonie fryzjerskim.*
2. Następnie nauczyciel prosi, aby każdy z uczniów zastanowił się i wypisał wszystko, co mu przychodzi do głowy na temat jego potencjalnych dróg kariery: *kim będzie? gdzie będzie?* Zachęca, aby uczniowie zapisywali wszystko, o czym kiedykolwiek marzyli, myśleli, fantazjowali. Prosi, aby uczniowie swoje pomysły zamieścili w różnych częściach kartki, nie kierując się żadnymi zasadami.
3. W dalszej części nauczyciel prosi, aby każdy uczeń na swojej kartce podkreślił lub zakreślił każdy wpis i połączył je ze środkiem kartki (opisem osoby wykonującej ćwiczenie).
4. Następnie prosi, aby każdy uczeń, na podstawie dokonanych wpisów, sporządził dla siebie listę potencjalnych dróg życiowych (od 2 do 10 lub więcej). Sporządzający listę nie powinni się ograniczać. Na tym etapie powinni się kierować zasadą: *o tak, ta droga byłaby interesująca, ciekawie byłoby nią podążać.*
5. Kolejny krok to określenie, co łączy wybrane przez uczniów drogi. Czy zauważają jakieś cechy wspólne? Jakiego rodzaju są to propozycje? Jaki rodzaj kariery reprezentują? Nauczyciel prosi uczniów, aby spróbowali nadać kategorie wypisanym przez siebie drogom życiowym.
6. Następnie prosi, aby spróbowali wybrać te z dróg, które wydają im się najbardziej realne (maks. 3).
7. Kolejnym krokiem jest analiza warunków, jakie należy spełnić, aby móc „powędrować" każdą z wybranych dróg.
8. W kolejnej części zadania nauczyciel prosi uczniów, aby zastanowili się, która z wybranych dróg najbardziej im odpowiada. A następnie aby zastanowili się, jakie posiadają już dziś zasoby, które umożliwiłyby im realizację którejś z wybranych dróg.
9. Na zakończenie nauczyciel prosi, aby uczniowie skonfrontowali wybrane drogi z ich dotychczasowymi pomysłami na przyszłość. W jakim stopniu się one pokrywają, a w jakim zakresie różnią, jeśli występują różnice?

Podsumowanie:
Zaproszenie do dyskusji, która może toczyć się wokół poniższych pytań:
- *Co uczniowie sądzą na temat takiego sposobu tworzenia pomysłów na przyszłość?*
- *Jakie były ich wcześniejsze doświadczenia z projektowaniem przyszłej kariery?*
- *Jakie bariery i ograniczenia pojawiają się u nich w trakcie rozważań o własnej przyszłości?*
- *Czy było coś, co ich zaskoczyło w trakcie tego ćwiczenia?*
- *Co udało im się dostrzec w jego trakcie?*
- *W jaki sposób wypracowane pomysły pomogą im w tworzeniu ich osobistej kariery?*
- *Czego uczniowie nauczyli się w trakcie tego ćwiczenia?*

[186] Ćwiczenie zamieszczone w publikacji J. Minta, *Od aktora do autora…*, s. 93.

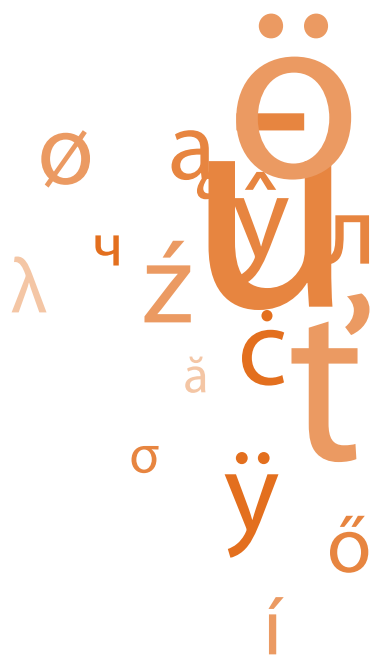

Podsumowanie

Uczniowie kończący gimnazjum podejmują jedną z ważniejszych decyzji w swoim życiu. Wybierając dalszą ścieżkę edukacyjną, w mniej lub bardziej sprecyzowany sposób decydują o swojej przyszłej karierze. I chociaż wiemy, że w świecie ciągłych zmian wybrany przez młodego człowieka kierunek wielokrotnie w jego dalszej karierze może zostać zmieniony, i zdajemy sobie sprawę, że młodzi ludzie na tym etapie życia nie są jeszcze gotowi do podejmowania wiążących, długoterminowych decyzji, ten wybór jest niezwykle istotny. Im bliższy będzie aktualnym preferencjom i predyspozycjom młodego człowieka, jeśli wybierze drogę, która będzie go interesowała, jest szansa, że dzięki wybranej drodze edukacyjnej z sukcesem odnajdzie się na współczesnym rynku pracy. I nawet jeśli, ze względu na różnorodne okoliczności, młody człowiek będzie musiał obrać inny kierunek rozwoju zawodowego, czas poświęcony na pogłębianie swoich zainteresowań i pasji, na samopoznanie się, nie będzie czasem straconym. Ten czas uczenia się i rozwijania umiejętności potrzebnych w życiu społecznym może stać się okresem, dzięki któremu młody człowiek w przyszłości dużo łatwiej, z większą pewnością siebie i znajomością swoich zasobów będzie wybierał najbardziej dla siebie optymalne drogi rozwoju.

Przedstawiona publikacja jest jedną z propozycji wsparcia gimnazjalistów w przygotowaniach do procesu podejmowania decyzji dotyczących ich przyszłej kariery życiowej/zawodowej. Naszym zdaniem nauczyciele, obok rodziców, są kluczowymi inspiratorami przyszłych decyzji młodych ludzi. Z jednej strony różnymi sposobami pomagają rozwijać i pogłębiać pasje uczniów, którzy wiedzą, co chcieliby w życiu robić. Z drugiej zaś – ich własne pasje i zainteresowania, które uczniowie mają okazję obserwować podczas lekcji, kół zainteresowań i różnorodnych wydarzeń szkolnych, nierzadko stają się inspiracją dla tych młodych ludzi, którzy potrzebują więcej czasu i możliwości, aby poznać siebie i odnaleźć swoje miejsce w świecie.

Przygotowana publikacja jest skierowana do osób, które na co dzień są blisko swoich uczniów, ich radości i trudności. Została przygotowana z myślą o nauczycielach pracujących w gimnazjum. Chciałybyśmy, aby nauczyciele częściej włączali w swoje zajęcia elementy z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, które tak sprzyjają przygotowaniu młodych ludzi do samodzielnego konstruowania własnych karier.

Bibliografia

- Adams H. J., *Invited reply: Whose cannon podder?*, „Personnel and Guidance Journal" No 52, 1974.
- Bajcar B., Borkowska A., Czerw A., Gąsiorowska A., Nosal Cz. S., *Psychologia preferencji i zainteresowań zawodowych. Przegląd teorii i metod*, Zeszyty Informacyjno-Metodyczne Doradcy Zawodowego, Zeszyt nr 34, Warszawa 2006.
- Bańka A., *Otwartość na nowe formy doświadczania pracy i codzienności a procesy integracji osobowości*, [w:] *Praca człowieka w XXI wieku. Konteksty – wyzwania – zagrożenia*, (red.) R. Gerlach, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2008.
- Bielak B., *Jak pomóc uczniom w wyborze zawodu?*, WSiP, Warszawa 2009.
- Brammer L. M., *Kontakty służące pomaganiu*, PTP, Warszawa 1984.
- Corey G., Schneider-Corey M., *Mamy wybór*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2005.
- Czarnul E., *Informacja zawodowa w pracy doradcy*, Zeszyty Informacyjno-Metodyczne Doradcy Zawodowego, Zeszyt nr 3, Urząd Pracy, Warszawa 1994.
- Delamare Le Deist F., Winterton J., *What is competence?*, „Humane Resource Development International" Vol. 8, No 1, 2005.
- Druczak K., Gotner-Szafrańska M., Krawczyk L., Perlik E., *Programy, scenariusze w zakresie doradztwa zawodowego indywidualnego i grupowego*, Want2Learn. Chcę się uczyć!, 2006.
- Egan G., *Kompetentne pomaganie*, Zysk i S-ka, Poznań 2002.
- *Egzamin potwierdzający kwalifikacje w zawodzie – Krok po kroku*, Poradnik opracowany w ramach projektu *Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru*, KOWEZiU, Warszawa 2013.
- Erikson E. H., *Tożsamość a cykl życia*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2004.
- Frydrychowicz A., Jaworska J., Woynarowska T., Matuszewski A., *Inwentarz Zainteresowań. Podręcznik*, CMPPP MEN, Warszawa 1994.
- Gladding S. T., *Poradnictwo zawodowe: zajęcie wszechstronne*, Krajowy Urząd Pracy, Warszawa 1994.
- Gordon Th., *Wychowanie bez porażek*, PAX, Warszawa 1991.
- Greiner I., Kania I., Kudanowska E., Paszowska-Rogacz A., Tarnowska M., *Materiały metodyczno-dydaktyczne do planowania kariery zawodowej uczniów*, Krajowy Ośrodek Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2006.
- Gurycka A., *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, Warszawa 1989.
- Herr E. L., Cramer H., *Planowanie kariery zawodowej*, Cz. I, Krajowy Urząd Pracy, Warszawa 2001.
- Hornowska E., Paluchowski W., *Technika badania ważności pracy. Model teoretyczny i wstępne wyniki*, [w:] *Psychologiczne i psychometryczne problemy diagnostyki psychologicznej*, (red.) J. Brzeziński, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1993.
- Kargulowa A., *Poradnictwo jako wiedza i system działań. Wstęp do poradoznawstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1986.
- Kargulowa A, *Poradnictwo andragogiczne. Konsekwencje paradygmatycznego przesunięcia*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja" nr 2, 2006.
- Kargulowa A., *Pomoc przez porady. Statyczna versus procesualna struktura poradnictwa w przestrzeni życia społecznego*, [w:] Pedagogika społeczna. Debata, (red.) E. Marynowicz-Hetka, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2009.
- Kargulowa A., *Zmiany w polskim poradnictwie*, „Edukacja Dorosłych" nr 1, 2010.
- Kargulowa A., *Próba zainteresowania pedagogiki ogólnej uczeniem się w sytuacji poradniczej*, „Przegląd Pedagogiczny" nr 1, 2011.
- *Kształcenie zawodowe i ustawiczne – Vademecum*, Poradnik opracowany w ramach projektu *Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru*, KOWEZiU, Warszawa 2013.

- Kuijpers M. A. C. T., Scheerens J., *Career competencies for the modern career*, „Journal of Career Development" 2006, Vol. 32.
- Kuijpers M., Schyns B., & Scheerens J., *Career competencies for career success*, „Career Development Quarterly" 2006, Vol. 55.
- Kukla D., *Raport dotyczący stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej*, Krajowy Ośrodek Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2012.
- Lelińska K, *Zawodoznawstwo w planowaniu kariery*, Komenda Główna OHP, Warszawa 2006.
- Lis E., Sołtysińska G., Szczepanik D., Woroniecka J., *Materiały metodyczne z zakresu orientacji zawodowej dla pedagogów i nauczycieli gimnazjum*, [w:] *Przygotowanie uczniów gimnazjum do wyboru zawodu*, (red.) G. Sołtysińska, J. Woroniecka, Krajowy Ośrodek Edukacji Zawodowej, Warszawa 2003.
- Lelińska K., Sołtysińska G., Gruza M., *Zawody szkolnictwa zawodowego. Vademecum informacyjne doradcy zawodowego*, MEN, Warszawa 2005.
- Malewski M., *Poradnictwo wobec zmieniających się wzorców ludzkiego życia*, [w:] *Doradca – profesja, pasja, powołanie*, (red.) B. Wojtasik, A. Kargulowa, Warszawa 2003.
- Mellibruda J., *Ja – Ty – My. Psychologiczne możliwości ulepszania kontaktów międzyludzkich*, Instytut Psychologii Zdrowia, Warszawa 2003.
- Minta J., *Od aktora do autora. Wspieranie młodzieży w konstruowaniu własnej kariery*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2012.
- Murgatroyd S., *Poradnictwo i pomoc*, Zysk S-ka Wydawnictwo, Poznań 2000.
- Nosal C., *Psychologiczne modele umysłu*, PWN, Warszawa 1990.
- Okun B. F., *Skuteczna pomoc psychologiczna*, Instytut Psychologii Zdrowia PTP, Warszawa 2002.
- Oleksyn T., *Zarządzanie kompetencjami. Teoria i praktyka*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2006.
- Paszkowska-Rogacz A., *Psychologiczne podstawy wyboru zawodu. Przegląd koncepcji teoretycznych*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2003.
- Paszkowska-Rogacz A., Tarkowska M., *Metody pracy z grupą w poradnictwie zawodowym*, Krajowy Ośrodek Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2004.
- Paszkowska-Rogacz A., Wójtowicz E., *Doradztwo zawodowe w praktyce. Poradnik dla doradców zawodowych pracujących z wykorzystaniem narzędzia TalentGame*, Warszawa 2012.
- *Podręcznik Szkolnego Doradcy Zawodowego*, (red.) W. Kreft, S. Pakulniewicz-Błońska, FRPS, Warszawa 2005.
- Prawelska-Skrzypek G., Baran G., *Zarządzanie przejściem z uniwersytetu do życia zawodowego w kontekście kluczowych kompetencji doktorantów*, Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Kraków 2010.
- *Przygotowanie uczniów gimnazjum do wyboru zawodu*, (red) G. Sołtysińska, J. Woroniecka Krajowy Ośrodek Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2006.
- Raport *Pracodawcy o rynku pracy*, na podstawie badań zrealizowanych w 2012 roku w ramach III edycji projektu Bilans Kapitału Ludzkiego 2012.
- Rosalska M., *Warsztat diagnostyczny doradcy zawodowego. Przewodnik dla nauczyciela i doradcy*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2012.
- Rosalska M., Wawrzonek A., *Między szkołą a rynkiem pracy. Doradztwo zawodowe w szkołach zawodowych*, Difin, Warszawa 2012.
- Savickas M. L., *Constructing Careers: Actors, Agents, and Authors*, „The Counseling Psychologist" XX(X), 2012.
- Savickas M. L., *Career counseling,* American Psychological Association, Washington, D.C. 2011.

- Sitko H., *Egzamin potwierdzający kwalifikacje w zawodzie – Krok po kroku*, Poradnik opracowany w ramach projektu *Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru*, KOWEZiU, Warszawa 2013.
- Strong E. K. Jr., *Emerging integrations of clinical and social psychology: A clinician's perspective*, In Weary G. and Mirels H. (eds.), *Integrations of Clinical and Social Psychology*. Oxford Press, New York 1968.
- Super D. E., *Career Education and the Meanings of Work*, Office of Career Education, US Office of Education, Washington D. C. 1976.
- Surowiec B., Machnik M., *Komunikowanie się. Kształtowanie umiejętności pracy z grupą szkoleniową*. Program NOWA SZKOŁA ZAWODOWA, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2001.
- Syska M., *Wprowadzenie: Jak odzyskać „stracone pokolenie"?*, [w:] *Bez obaw w dorosłość. Socjaldemokratyczny program dla młodego pokolenia*, (red.) M. Syska, Wrocław – Warszawa 2011.
- Szafraniec K., *Raport „Młodzi 2011"*, Wydawnictwo Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2011.
- *Szkolny doradca zawodowy*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2003.
- Trzeciak W., *Przygotowujemy się do wyboru zawodu*, Warszawa 1988.
- Vopel K. W., *Poradnik dla prowadzących grupy*, Wydawnictwo „Jedność", Kielce 1999.
- Wesołowska A., Pfeiffer A., *Kwalifikacyjne kursy zawodowe – Krok po kroku*, Poradnik opracowany w ramach projektu *Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru*, KOWEZiU, Warszawa 2013.
- Weyssenhoff A., Kruk-Krymula E., Biłko J., Piekarski M., *Poradnik Zanim podejmiesz decyzję* z serii „Wybór Zawodu", *Poradnik dla doradców zawodowych, nauczycieli i pedagogów szkolnych (gimnazjum)*, MEN, Kraków 2011.
- Witkowski L., *Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji Erika H. Eriksona*, Wyd. WSEZ, Łódź 2009.
- Wojtasik B., *Doradca zawodu. Studium teoretyczne z zakresu poradoznawstwa*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1994.
- Wojtasik B., *Warsztat doradcy zawodu. Aspekty pedagogiczno-psychologiczne*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 1997.
- Wojtasik B., *Refleksyjne konstruowanie kariery życiowej w ponowoczesnej codzienności*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja" Numer specjalny, Wrocław 2003.
- Wojtasik B., *Proces zmian w poradnictwie edukacyjno-zawodowym. Dążenie do spójności, współpracy i dobrej jakości*, „Edukacja Dorosłych" 2010, nr 1.
- Wojtasik B., *Podstawy poradnictwa kariery. Poradnik dla nauczycieli*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2011.
- Ziółkowska B., *Okres dorastania. Jak rozpoznać ryzyko i jak pomagać?*, [w:] *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, (red.) A. I. Brzezińska, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.

Netografia

- Bauman Z., 2012, *O pokoleniu wyrzutków*, protokół dostępu: http://www.krytykapolityczna.pl/Opinie/Bauman Opokoleniuwyrzutkow/menuid-1.html, [02.03.2012].
- *Career Compass. A toolkit for career professionals*, Euroguidance Netherlandes, 2011, protokół dostępu: http://www.euroguidance.nl/uploads/Career%20Compass_web_20111206111717.pdf, [08.07.2012].
- Figlewicz R., *Chcesz lepiej nauczać? Doskonalenie kwalifikacji nauczycieli i trenerów*, red. I. Kołodziejczyk-Olczak, Łódź 2011, s. 19, protokół dostępu: http://www.lapeco.eu/docs_pols/exercices/bank_of_exercises_PL.pdf, [20.03.2013].
- *Framework for 21st Century Learning, The Partnership for 21st Century*, protokół dostępu: http://www.p21.org/storage/documents / P21Framework.pdf, [12.05.2013].
- Gra *Talent Game*, protokół dostępu: http://www.talentgame.pl/ [20.07.2013].
- Haase S., Francis-Smythe J., *Career Competencies – A New Approach to Successful Individual Career Development*, University of Worcester, Centre for People @ Work, 2005, protokół dostępu: http://eprints.worc.ac.uk/270/1/CareerCompsSh.JFS.pdf, [18.03.2012].
- *Informacja o sytuacji na rynku pracy w województwie dolnośląskim w lutym 2012 roku*, 2012, Opracowanie Wydziału Analiz i Statystyki Rynku Pracy Dolnośląskiego Wojewódzkiego Urzędu Pracy, Wrocław, protokół dostępu: http://www.dwup.pl/www/news/1/c/1/STATYSTYKA_0, [24.03.12].
- *Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie – europejskie ramy odniesienia*, Załącznik do zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, opublikowanego w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej z dnia 30 grudnia 2006 r./L394, protokół dostępu: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/pl/oj/2006/l_394/l_39420061230pl00100018.pdf, [12.03.2011].
- *Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie. Europejskie Ramy Odniesienia*, protokół dostępu: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-learning/keycomp_pl.pdf, [21.05.2012].
- *Model Kompetencji Zawodowych Biura Karier Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, protokół dostępu: https://www.biurokarier.umk.pl/model-kompetencji-zawodowych, [12.01.2013].
- Piasecka A., *Diagnoza, wykorzystanie i rozwój kompetencji seniorów*, protokół dostępu: http://as.sektor3.wroclaw.pl/page/pliki/projekt_badania_kompetencji.pdf, [22.07.2013].
- *Raport enGauge® 21st Century Skills: Literacy in the Digital Age*, The North Central Regional Educational Laboratory and the Metiri Group, 2003, protokół dostępu: http://www.ncrel.org/engauge, [20.07.2013].
- Strojek A., *Młodzi Polacy na rynku pracy*, 2012, protokół dostępu: http://biznes.interia.pl/raport/praca-sezonowa/news/mlodzipolacy--na-rynku-pracy,1318255,6229, [15.03.2012].
- *Szkolne Ośrodki Kariery* [on-line], protokół dostępu: http://www.ohp.pl/?id=9, [01.08.2012 r.].

Rozporządzenia

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. *w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz. U. z 2012 r. poz. 977).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2011 r. *w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego* (www.men.gov.pl, data dostępu: 2.07.2013).
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2010 r. *w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz jej stosowania*, Dz. U. z 2010 r. Nr 82, poz. 537.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 12 listopada 2012 r. *zmieniające rozporządzenie w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy*.

Spis tabel i rysunków

Tabele

Tabela 1	*Typologia kompetencji wg F. Delamare Le Deist i J. Wintertona*	11
Tabela 2	*Kwalifikacje wyodrębnione w zawodzie technik mechatronik*	28
Tabela 3	*Kwalifikacje wyodrębnione w zawodzie technik obsługi turystycznej*	28
Tabela 4	*Kwalifikacje dla zawodów monter mechatronik i technik mechatronik*	28
Tabela 5	*Trzy paradygmaty wsparcia w obszarze kariery*	41
Tabela 6	*Etapy życia wg Erika Eriksona*	47
Tabela 7	*Plan pracy nauczyciela w ramach WSD*	64
Tabela 8	*Przypisanie przedmiotów realizowanych w szkole gimnazjalnej do klasyfikacji zawodowej E. A. Klimowa*	73

Rysunki

Rysunek 1	*Ścieżki kształcenia dla absolwenta gimnazjum*	25
Rysunek 2	*Triada: Uczeń – Szkoła – Rodzice*	55
Rysunek 3	*Struktura szkolnictwa w Polsce*	66

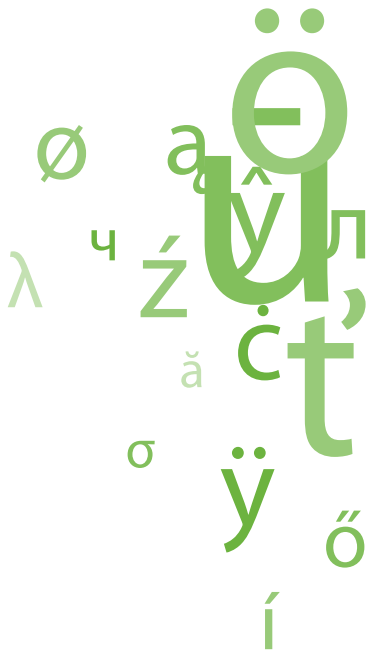

Aneks

Poradnictwo zawodowe w edukacji i instytucjach rynku pracy
Poradnictwo zawodowe w Polsce podporządkowane jest przede wszystkim resortom[187]:

- resortowi edukacji – Ministerstwu Edukacji Narodowej – poradnictwo dla młodzieży uczącej się, uczniów/słuchaczy CKP, CKU i CKUiZ,
- resortowi pracy – Ministerstwu Pracy i Polityki Społecznej – poradnictwo dla dorosłych, w szczególności osób bezrobotnych.

PORADNICTWO ZAWODOWE W RESORCIE EDUKACJI

Poradnie psychologiczno-pedagogiczne
Poradnictwo zawodowe to jedno z kilku zadań realizowanych przez poradnie. Obejmuje ono udzielanie dzieciom i młodzieży pomocy w wyborze kierunku kształcenia i zawodu oraz w planowaniu kariery zawodowej.
Najważniejsze działania podejmowane przez poradnie w tym zakresie to:

- gromadzenie i udostępnianie informacji edukacyjnej i zawodowej,
- prowadzenie badań diagnostycznych pozwalających określić predyspozycje i preferencje zawodowe uczniów i podejmowanie czynności postdiagnostycznych (poradnictwo, opiniowanie, orzekanie),
- prowadzenie zajęć grupowych adresowanych do grup uczniów na różnych poziomach kształcenia (prelekcje, zajęcia warsztatowe, informacyjne),
- prowadzenie punktów informacji szkolnej w okresie rekrutacji do szkół,
- organizowanie giełd i targów zawodoznawczych.

[187] Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (Biura Karier), Ministerstwo Obrony Narodowej (Centralny Ośrodek Aktywizacji Zawodowej, Ośrodki Aktywizacji Zawodowej) także realizują działania z zakresu doradztwa zawodowego.

Szkolne Ośrodki Kariery
Szkolne Ośrodki Kariery (SzOK) w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych o uprawnieniach szkół publicznych zostały utworzone w ramach grantu Ministra Pracy i Polityki Społecznej w latach 2003-2005[188].

Mają one na celu:

- przygotowanie uczniów do aktywnego kształtowania swojej drogi edukacyjno-zawodowej,
- rozwijanie umiejętności rozpoznawania zasobów osobistych i ich wykorzystywania w projektowaniu przez uczniów swojej kariery edukacyjno-zawodowej,
- kształtowanie umiejętności projektowania przyszłości edukacyjno-zawodowej,
- przygotowywanie uczniów do poszukiwania zatrudnienia, poruszania się na współczesnym rynku pracy, nawiązywania kontaktów z pracodawcami,
- gromadzenie i udostępnianie informacji edukacyjno-zawodowej.

Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej
Wsparciem szkół i placówek oświatowych zajmuje się **Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej (KOWEZiU)**. Jest centralną, publiczną placówką doskonalenia nauczycieli o ogólnopolskim zasięgu działania. Organem prowadzącym Ośrodek jest Ministerstwo Edukacji Narodowej. KOWEZiU inspiruje, przygotowuje i koordynuje zadania w zakresie kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli kształcenia zawodowego oraz nauczycieli szkół dla dorosłych. W KOWEZiU są opracowywane i realizowane przedsięwzięcia edukacyjne związane z kolejnymi etapami przemian edukacyjnych w Polsce. Ośrodek współpracuje z innymi centralnymi placówkami edukacyjnymi oraz instytucjami rządowymi i organizacjami pozarządowymi w kraju i za granicą. Zajmuje się

[188] Podaję za: ***Szkolne Ośrodki Kariery*** [on-line], protokół dostępu: http://www.ohp.pl/?id=9, [01.08.2012 r.].

także gromadzeniem, przetwarzaniem i rozpowszechnianiem informacji pedagogicznej z zakresu kształcenia zawodowego.

W KOWEZiU funkcjonują 4 wydziały merytoryczne oraz Zespół Informacji i Wydawnictw. Jednym z wydziałów jest Wydział Poradnictwa Zawodowego, który realizuje następujące zadania:

- przygotowywanie kadr dla systemu poradnictwa zawodowego w obszarze kształcenia zawodowego i ustawicznego,
- opracowywanie i publikacja materiałów informacyjnych i metodycznych oraz promowanie działalności innowacyjnej, w tym prowadzenie działalności wydawniczej,
- inne zadania w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli zlecane i finansowane przez Ministra[189].

PORADNICTWO ZAWODOWE W RESORCIE PRACY

Powiatowe Urzędy Pracy

Doradcy zawodowi zatrudnieni w urzędach pracy:

- udostępniają informacje o możliwościach kształcenia i szkolenia, o zawodach oraz rynku pracy,
- pomagają klientom w poszukiwaniu pracy,
- prowadzą badania predyspozycji zawodowych,
- zajmują się, na rzecz pracodawców, doborem kandydatów do pracy na stanowiska wymagające szczególnych predyspozycji psychofizycznych,
- udzielają informacji i doradztwa pracodawcom w zakresie doboru kandydatów do pracy,
- uczestniczą w wielu działaniach związanych z przygotowaniem młodzieży uczącej się do wejścia na rynek pracy,
- udzielają porad ułatwiających wybór zawodu, zmianę kwalifikacji, podjęcie lub zmianę zatrudnienia z wykorzystaniem metod psychologicznych, zwłaszcza badających zainteresowania i uzdolnienia zawodowe,
- inspirują, organizują i prowadzą grupowe zajęcia umożliwiające udzielanie pomocy i porad zawodowych, zwłaszcza w grupie bezrobotnych i innych osób poszukujących pracy.

Centra Informacji i Planowania Kariery Zawodowej

Doradcy pracujący w tych instytucjach:

- prowadzą poradnictwo indywidualne,
- organizują zajęcia grupowe mające na celu nabywanie umiejętności poszukiwania i uzyskiwania zatrudnienia,
- zajmują się badaniem predyspozycji i preferencji zawodowych,
- świadczą specjalistyczne usługi w zakresie planowania kariery zawodowej,
- gromadzą, aktualizują, opracowują i upowszechniają informacje zawodowe o zasięgu regionalnym (udostępnianie publikacji obejmujących problematykę szkolenia zawodowego osób dorosłych, rynku pracy, oczekiwań pracodawców wobec kandydatów do pracy, itp.).
- prowadzą działalność dotyczącą popularyzowania w społeczeństwie usług w zakresie poradnictwa edukacyjno-zawodowego poprzez współudział w organizacji imprez, takich jak: Targi Pracy, Targi Edukacyjne, Targi Przedsiębiorczości, Giełdy Pracy, Dni Kariery czy Salony Studenta.

Kluby Pracy

Klub pracy jest programem, którego głównym celem jest zwiększenie aktywności i skuteczności bezrobotnych w samodzielnym poszukiwaniu pracy. Przygotowuje bezrobotnych do powrotu na rynek pracy, a także wyposaża ich w umiejętności przydatne podczas poruszania się na rynku pracy. Klub pracy oferuje osobom bezrobotnym i poszukującym pracy naukę praktycznych

[189] Więcej informacji można znaleźć na stronie www.koweziu.edu.pl.

umiejętności niezbędnych przy poszukiwaniu zatrudnienia lub wręcz uruchomienie procesu aktywizacji zawodowej.

Gminne Centra Informacji
Zadaniami tej instytucji są: zwiększanie dostępu do informacji poprzez wykorzystywanie nowych technologii (istnieją w miejscowościach gminnych, przyczyniając się do wyrównywania dysproporcji między możliwościami mieszkańców małych miejscowości a dużych aglomeracji); zwiększanie „atrakcyjności" absolwentów na rynku pracy poprzez zdobywanie umiejętności obsługi urządzeń biurowych, komputera, aplikacji biurowych, udział w szkoleniach, stażach itp.; zwiększanie dostępu do informacji dotyczących prowadzenia własnej działalności gospodarczej; utworzenie komputerowej bazy danych o rynku pracy „Kioski Pracy"; doradztwo zawodowe; udostępnianie sali komputerowej; szkolenia (np. szukania pracy przez Internet, e-pracy – możliwość pracy na odległość; nauka obsługi komputera; nauka obsługi urządzeń biurowych (faks, ksero, skaner, rzutnik multimedialny; notebook).

Ochotnicze Hufce Pracy
W strukturze Ochotniczych Hufców Pracy znajdują się jednostki zajmujące się pośrednictwem pracy, doradztwem zawodowym i informacją zawodową oraz szkoleniami zawodowymi. Są nimi Centra Edukacji i Pracy Młodzieży, Młodzieżowe Biura Pracy i ich filie, Kluby Pracy i ich filie, Mobilne Centra Informacji Zawodowej, Młodzieżowe Centra Kariery, Punkty Pośrednictwa Pracy, Ośrodki Szkolenia Zawodowego.

Młodzieżowe Biura Pracy
Z usług Młodzieżowych Biur Pracy (MBP) może korzystać:
- młodzież bezrobotna i poszukująca pracy stałej oraz krótkoterminowej (np. wakacyjnej),
- młodzież powyżej 15 roku życia ucząca się, studenci,
- pracodawcy dysponujący wolnymi miejscami pracy.

Oferta pośrednictwa pracy realizowana jest poprzez:
- pozyskiwanie i gromadzenie ofert pracy zarówno dla przyszłych pracowników, jak i pracodawców,
- pozyskiwanie pracodawców i stałą współpracę z nimi,
- prowadzenie ewidencji osób zgłaszających się do Biura,
- udzielanie osobom poszukującym pracy pomocy w uzyskaniu odpowiedniego zatrudnienia oraz pracodawcom w pozyskaniu pracowników poprzez odpowiedni dobór ofert pracy,
- kierowanie młodzieży do pracy stałej, sezonowej i krótkoterminowej,
- cykliczne organizowanie giełd i targów pracy,
- organizowanie praktyk zawodowych,
- rozpowszechnianie informacji o działalności i możliwościach przyjęcia do hufców pracy,
- prowadzenie działalności informacyjnej dla bezrobotnej młodzieży oraz pracodawców na temat lokalnego rynku pracy, zmian zachodzących na tym rynku, praw i obowiązków osób bezrobotnych, praw pracy wynikających z kodeksu pracy,
- popularyzację elastycznych form zatrudnienia,
- współpracę przy realizacji programów rynku pracy.

Kluby Pracy
Klub Pracy to miejsce spotkań osób poszukujących zatrudnienia, w którym podstawową formą pracy są zajęcia indywidualne i grupowe. Celem tych zajęć jest nabycie umiejętności poszukiwania i uzyskania zatrudnienia poprzez poznanie swoich mocnych i słabych stron, sposobów prezentacji swojej osoby, zainteresowań.

Kluby Pracy OHP realizują zadania z zakresu aktywnego poszukiwania pracy przede wszystkim

w stosunku do uczniów, absolwentów i młodzieży bezrobotnej nieposiadającej doświadczenia w poszukiwaniu pracy lub napotykającej trudności w uzyskaniu zatrudnienia. Szkolenia prowadzone przez liderów klubów pracy nie tylko uczą technik poszukiwania pracy, ale nastawione są na zmianę sposobu myślenia o własnej sytuacji zawodowej oraz wzbudzenie w uczestnikach motywacji do podjęcia działań zmierzających do zmiany tej sytuacji.

Podczas zajęć w Klubie uczestnicy mogą:
- poznać procesy i tendencje zachodzące na rynku pracy,
- poznać swoje mocne strony i ocenić ich atrakcyjność na rynku pracy,
- dokonać bilansu umiejętności, możliwości i predyspozycji zawodowych,
- przygotować się do autoprezentacji i rozmowy kwalifikacyjnej,
- poznać aktywne metody poszukiwania pracy,
- nauczyć się analizowania ofert pracy,
- poznać zasady pisania dokumentów aplikacyjnych,
- opracować strategię pokonywania barier w zatrudnieniu,
- nauczyć się tworzyć sieć kontaktów pomocną w zatrudnieniu,
- zapoznać się z podstawami prawa pracy.

Mobilne Centra Informacji Zawodowej
Głównym celem Mobilnych Centrów Informacji Zawodowej jest przełamanie bariery dostępu do informacji zawodowej i zapobieganie wykluczeniu społecznemu młodzieży wchodzącej na rynek pracy zamieszkałej na terenach małych miast i wsi. Trzy podstawowe zadania stawiane przed Mobilnymi Centrami Informacji Zawodowej to:
- prowadzenie zajęć grupowych – spotkań informacyjnych i warsztatów,
- udzielanie informacji zawodowych,
- prowadzenie porad indywidualnych.

MCIZ oferują nowoczesną multimedialną informację o zawodach, szkołach zawodowych, jednostkach szkolących, kursach. Świadczą usługi dla młodzieży poszukującej pracy, zagrożonej wykluczeniem społecznym, uczącej się oraz absolwentów. Udzielają porad w formie stacjonarnej i mobilnej z dojazdem do zainteresowanych placówek. Współpracują z powiatowymi urzędami pracy, jednostkami administracji samorządowej, placówkami oświatowymi, w tym ze szkolnymi ośrodkami kariery, instytucjami pozarządowymi funkcjonującymi na lokalnym rynku pracy.

Młodzieżowe Centra Kariery
MCK kierują swe usługi do młodzieży z lokalnych środowisk, chcącej skorzystać z usług doradców zawodowych oraz zasobów informacji edukacyjno-zawodowej, a także do uczestników oraz absolwentów OHP. Szczególny nacisk kładzie się na realizację zagadnień związanych z przedsiębiorczością i samozatrudnieniem oraz umiejętnością kierowania i kreowania własnej przyszłości zawodowej, stąd program Młodzieżowych Centrów Kariery zawiera się w czterech podstawowych obszarach tematycznych:
- informacja i poradnictwo zawodowe zarówno indywidualne, jak i grupowe,
- pomoc w identyfikacji zasobów młodego człowieka istotnych dla jego funkcjonowania zawodowego,
- projektowanie indywidualnych planów działania,
- przedsiębiorczość i samozatrudnienie.

Aktywności MCK to przede wszystkim:
- prowadzenie zajęć indywidualnych i grupowych,
- udzielanie indywidualnych i grupowych informacji o możliwościach kształcenia, szkolenia, poszukiwanych zawodach na lokalnym i europejskim rynku pracy,
- przygotowywanie młodzieży do planowania kariery zawodowej poprzez tworzenie wraz

z klientem Portfolio Indywidualnego Projektu Kariery,
- nauczenie technik autoprezentacji,
- przybliżanie zagadnień związanych z przedsiębiorczością i zakładaniem własnej firmy oraz kreowanie postaw przedsiębiorczych,
- badanie preferencji zawodowych, ocena własnych mocnych i słabych stron,
- wykonywanie testów zainteresowań i uzdolnień zawodowych (m.in. Kwestionariusza Zainteresowań Zawodowych).

Młodzieżowe Centra Kariery także gromadzą, opracowują i aktualizują informację edukacyjno-zawodową i kontynuują działania w ramach utworzonej Platformy Programowej „OHP dla Szkoły" ze Szkolnymi Ośrodkami Kariery oraz innymi instytucjami i organizacjami wspierającymi poradnictwo zawodowe.

Centralny Ośrodek Metodyczny Informacji Zawodowej
Koordynacją i rozwojem sieci Mobilnych Centrów Informacji Zawodowej i Młodzieżowych Centrów Kariery zajmuje się Centralny Ośrodek Metodyczny Informacji Zawodowej (COMIZ) usytuowany przy Komendzie Głównej OHP.
Do zadań Ośrodka Metodycznego należy:
- tworzenie założeń i wdrażanie założeń MCIZ i MCK,
- badanie, rozwój i tworzenie metod stosowanych w poradnictwie zawodowym,
- koordynowanie aktualizacji i rozbudowy systemu informacji edukacyjno-zawodowej,
- budowa systemu kształcenia i doskonalenia doradców zawodowych,
- inicjowanie projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej.

Portal „OHP dla Szkoły"
Portal tematyczny „OHP dla Szkoły" powstał w celu budowania trwałego dostępu i wymiany informacji dla określonej grupy osób zainteresowanych poradnictwem zawodowym. Docelowo portal służy doradcom zawodowym oraz młodzieży. Dla tej ostatniej grupy na portalu zamieszczone zostały przykłady dokumentów aplikacyjnych, porady w zakresie poszukiwania pracy, informacje o samozatrudnieniu i wolontariacie.

Na portalu znajdują się też materiały pomocnicze w podejmowaniu decyzji edukacyjnych i zawodowych w postaci broszur, poradników i ulotek oraz testów sprawdzających predyspozycje. Główne podstrony portalu zawierają: informacje bieżące na temat działalności OHP, MCIZ, MCK i SzOK, informacje na temat rynku pracy, bazę wiedzy z zasobami metodycznymi dla doradców zawodowych i materiałami dla młodzieży oraz przepisy prawne i linki do ciekawych stron. Z kolei uzupełnianie kwalifikacji jest możliwe dzięki kursom e-learningowym zamieszczanym sukcesywnie na portalu i dostępnym dla określonych użytkowników po zalogowaniu.

Agencje Zatrudnienia
Niepubliczne jednostki organizacyjne świadczące usługi w zakresie pośrednictwa pracy, pośrednictwa do pracy za granicą u pracodawców zagranicznych, poradnictwa zawodowego, doradztwa personalnego i pracy tymczasowej.

Instytucje szkoleniowe
Publiczne i niepubliczne podmioty prowadzące na podstawie odrębnych przepisów edukację pozaszkolną.

Instytucje dialogu społecznego na rynku pracy
Organizacje i instytucje zajmujące się problematyką rynku pracy: organizacje związków zawodowych, pracodawców i bezrobotnych oraz organizacje pozarządowe.

Poradnictwem zawodowym zajmują się także instytucje pozarządowe, prywatne, które podejmują różnorodne działania na rzecz wspierania młodzieży i osób dorosłych w procesie planowania kariery.

Streszczenie

„Poradnictwo zawodowe w gimnazjum. Poradnik dla nauczycieli przedmiotu" to publikacja przygotowana z myślą o uczniach szkół gimnazjalnych. Jest przeznaczona dla nauczycieli pracujących na co dzień z młodzieżą gimnazjalną. Zawiera treści teoretyczne, które mają za zadanie zainteresować nauczycieli poradnictwem i doradztwem edukacyjno-zawodowym, ale także przybliżyć je, wskazać obszary i zagadnienia, ważne z perspektywy pomagania uczniom w dokonywaniu wyborów edukacyjnych i zawodowych. Przygotowany poradnik składa się z pięciu części.

Przedmiotem rozważań w pierwszej części są kompetencje kluczowe, zainteresowania i uzdolnienia. Zdaniem autorek publikacji są to zagadnienia, które warto rozwijać u uczniów gimnazjum. Są one bardzo ważne w procesie podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych przez uczniów.

Część druga poradnika została poświęcona szkolnictwu ponadgimnazjalnemu, które uległo zmianom od 1 września 2012 roku. Ważne jest, by nauczyciele gimnazjum mogli przekazać podstawowe informacje o tym, czego uczeń może spodziewać się wybierając dla siebie określoną ścieżkę edukacyjną.

Część trzecia została przygotowana w celu przybliżenia nauczycielom poradnictwa i doradztwa edukacyjno-zawodowego jako obszaru pracy gimnazjum. Autorki wyjaśniły podstawowe terminy, pokazały zmiany, jakie zaszły na przestrzeni lat w poradnictwie i doradztwie. Zamieszczono materiał dotyczący uczniów, którzy są nastolatkami rozwijającymi się psychofizycznie, mającymi trudności także w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie „Kim być?". W tym rozdziale zostały opisane również modele pracy nauczyciela doradcy, metody i techniki pracy. Ciekawe może być zaproszenie nauczycieli do spojrzenia na siebie jako doradców. Autorki omówiły też prawne i organizacyjne aspekty realizowania zadań z zakresu doradztwa zawodowego w gimnazjum. Ostatni podrozdział został poświęcony informacji zawodowej, czyli zasobom takich informacji, które są potrzebne uczniom do podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych.

W części czwartej została przedstawiona koncepcja zainteresowań zawodowych wg E. A. Klimowa. Autorki dokonały przyporządkowania poszczególnych przedmiotów szkolnych do grup zainteresowań zawodowych. Przygotowały propozycje sposobów rozwijania zainteresowań na lekcjach przedmiotowych. Wskazały treści nauczania, które można powiązać tematycznie z poradnictwem i doradztwem zawodowym.

W części piątej została przedstawiona propozycja programu doradztwa zawodowego dla gimnazjum. Przygotowano tematy zajęć przydatne w pracy z gimnazjalistami. Dodatkowo zamieszczono ćwiczenia, które nauczyciele mogą wykorzystać w bezpośredniej pracy z uczniami.

Podsumowując, publikacja „Poradnictwo zawodowe w gimnazjum. Poradnik dla nauczycieli przedmiotu" to propozycja dla nauczycieli, którzy mogą inspirować uczniów do myślenia o sobie, poznawania siebie, gromadzenia informacji o zawodach i ścieżkach edukacyjnych w kontekście podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych. To propozycja, która może także zainspirować nauczycieli do włączania tematów z zakresu poradnictwa i doradztwa edukacyjno-zawodowego do programów realizowanych przez nich przedmiotów.

Summary

„Vocational counseling in high school. The handbook for teachers" is a publication dedicated to high school (in Polish gimnazjum) students. It is addressed to teachers working with youth on a daily basis. The book comprises of theoretical content, which aims at making the teachers more familiar with educational-vocational counseling and at indicating the areas and issues important in the processes of supporting the students in their educational and vocational choices. The book is divided in five parts.

The first part focuses on key competences, interests and talents. The authors claim that these are the issues worth developing on this stage of students' education. They are crucial in the process of planning further education and professional life by the students.

The second part is devoted to a post-high school education system which has undergone some changes since the 1st of October, 2012. It is important for the high school teachers that they are able to provide the students with the basic information on what he/she might expect when choosing the particular path of education.

The third part is designed in order to make the teachers more familiar with the educational--vocational counseling as one of the aspects of the high school tasks. The authors explain the basic notions, show main changes that over the years have occurred in counseling. In this part we can find issues concerning the psychophysical development of students who experience difficulties when finding out the answers to the existential question "Who am I?". In this chapter we can also learn about models of the teachers' workshop, as well as methods and techniques of work. An innovative input of the authors is inviting the teachers to look upon themselves as counselors as well. Legal and organizational aspects of vocational counseling in high school are also been here. The last part of the chapter focuses on vocational information – the resources necessary for students to take up educational and vocational decisions.

The E. A. Klimow's concept of vocational interests is presented in the fourth part. The authors have made an effort to allocate the particular school subjects to the groups of vocational interests. They have prepared proposals of how to develop the students' interests in the framework of particular classes. They have also pointed out the learning content which could be thematically linked to the vocational counseling.

The fifth part represents a proposal of a vocational counseling program designed for a high school. It comprises of a number of themes useful when working with high school students. Additionally the chapter contains exercises that the teachers can make use during the meetings with the students.

Summing up, the publication „Vocational counseling in high school. A handbook for teachers" is an offer for teachers who are open to stimulate students to think and argue for themselves, to gain self-knowledge, to gather information on professions and educational paths necessary when taking up educational and vocational decisions. It is a book that can inspire teachers to include the vocational-educational themes in the regular curricula.

Tłumaczenie:
Agnieszka Zembrzuska

Katarzyna Druczak

Katarzyna Druczak, pedagog, trener, od 16 lat doradca zawodowy.

Absolwentka poradnictwa na Uniwersytecie Wrocławskim, studiów podyplomowych z zakresu całożyciowego poradnictwa zawodowego oraz filozofii i etyki.

Jest szkolnym doradcą zawodowym w Zespole Szkół Nr 5 im. M. T. Hubera w Wałbrzychu. Na co dzień pomaga uczniom w projektowaniu kariery i radzeniu sobie na rynku pracy. Pracuje także w Dolnośląskim Centrum Informacji Zawodowej i Doskonalenia Nauczycieli w Wałbrzychu, gdzie zajmuje się szkoleniami nauczycieli z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego i pedagogiki szkolnej. Jest autorką i współautorką wielu publikacji oraz warsztatów doskonalących umiejętności doradcy. Współautorka książki „Rozwijam skrzydła – poradnik metodyczny dla wychowawców gimnazjum w zakresie doradztwa zawodowego". Od 2002 r. współpracuje z dolnośląskimi uczelniami, przygotowując do pracy przyszłych pedagogów i doradców zawodowych. Jest członkiem Zarządu Głównego SDSiZ RP.

Katarzyna Druczak, educator, trainer, working for 16 years as a career counsellor.

She is a graduate counselling of the University of Wroclaw. She has also taken part in post-graduate diploma within the scope of all-life long career counselling as well as philosophy and ethics.

She works as a school career counsellor in Zespol Szkol nr 5 in Walbrzych. She supports her students in constructing their professional careers and helps them cope with problems on labour market. She also works for Lower Silesian Center of Vocational Information and Teachers' Career Planning where she is responsible for training teachers within the scope of educational and vocational counselling and pedagogy. She is an author and a co-author of many publications and workshops developing skills of a careers counsellor. She is a co-author of a book „Rozwijam skrzydła – poradnik metodyczny dla wychowawców gimnazjów w zakresie doradztwa zawodowego („I spread my wings – a guidebook for grammar school tutors within the scope of career guidance"). Since 2002 she has been cooperating with Lower Silesian academies training prospective teachers and careers counsellor. She is a member of the Main Board of the Association of School and Vocational Counsellors of the Republic of Poland.

Joanna Minta

Joanna Minta, doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki społecznej i poradoznawstwa, od 12 lat specjalizująca się w całożyciowym poradnictwie kariery. Jej zainteresowania badawcze dotyczą poradnictwa kariery, a szczególnie konstruowania kariery oraz tranzycji, ale także związane są z młodymi dorosłymi.

Absolwentka poradnictwa na Uniwersytecie Wrocławskim, studiów podyplomowych z zakresu całożyciowego poradnictwa zawodowego oraz podyplomowego kursu trenerskiego z zakresu zarządzania organizacją pozarządową.

Jest adiunktem w Zakładzie Pedagogiki Społecznej i Poradoznawstwa w Instytucie Pedagogiki Dolnośląskiej Szkoły Wyższej. Jako nauczyciel akademicki przygotowuje do pracy przyszłych doradców zawodu oraz pracowników socjalnych. Jest promotorem specjalności: Doradztwo zawodowe i rozwój kariery na studiach I stopnia oraz współautorem programu studiów podyplomowych Całożyciowe poradnictwo edukacyjno-zawodowe.

W 2003 roku utworzyła Akademickie Biuro Karier w DSW, które prowadziła przez 1,5 roku. Od 2005 roku regularnie współpracuje z ABK zarówno jako badacz poradnictwa kariery, jak i doradca kariery.

J. Minta jest autorem i współautorem publikacji oraz warsztatów doskonalących umiejętności współczesnego doradcy. Jej ostatnia publikacja to książka pt. „Od aktora do autora. Wspieranie młodzieży w konstruowaniu własnej kariery". Jako wykładowca i trener współpracowała m.in. z Departamentem Rynku Pracy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Krajowym Ośrodkiem Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Dolnośląskim Wojewódzkim Urzędem Pracy, Wojewódzkim Urzędem Pracy w Gdańsku, Centrum Informacji i Planowania Kariery Zawodowej we Wrocławiu, Dolnośląską Siecią Biur Karier i in.

Jest członkiem Stowarzyszenia Doradców Szkolnych i Zawodowych RP oraz członkiem założycielem Naukowego Towarzystwa Poradoznawczego, a od września 2011 r. członkiem założycielem The European Society for Vocational Designing and Career Counselling.

Joanna Minta, PhD of social pedagogy, from 12 years specializes in lifelong career counselling. Her research interests concern to the career counselling and particularly constructing career and transition, but they are also connected with young adult.

She graduated in counselling at The Wroclaw University, postgraduate studies in lifelong vocational counselling and postgraduate coach course from in the management of the non-governmental organization.

She is the assistant professor in The Department of Social Pedagogy and Counsellogy at The Faculty of Education University of Lower Silesia. As an academic teacher she trains and prepares the future career counsellors and social workers to their professional life. She is the supervisor and tutor and of the specialization: Vocational counselling and the development of career at the bachelor's degree of pedagogy studies. She is also the co-author of the program of the postgraduate studies for career counsellors, called: Lifelong educational and vocational counselling.

In 2003 she founded The Academic Careers Office at the University of Lower Silesia which was led by her by 1,5 year. From 2005 she co-operates from the Academic Careers Office regularly both as the researcher of the career counselling and as the career counsellor.

J. Minta is the author and the co-author of publication and workshops developing professional skills of contemporary career counsellors. Her last publication is a book: "From actor to author. The support of the youth in constructing their own career". She co-operated as lecturer and trainer with the Department of Labour Market in the Ministry of Labour and Social Policy, National Centre for Supporting Vocational and Continuing Education; Lower-Silesian Province Labour Office, Voivodeship Labour Office in Gdańsk, Centre of Information and Planning of The Professional career in Wroclaw and others.

She is the member of The Association of School and Vocational Counsellors of the Republic of Poland and the founder member of The Association of Counselling Science and since September 2011 the founder member of The European Society for Vocational Designing and Career Counselling.

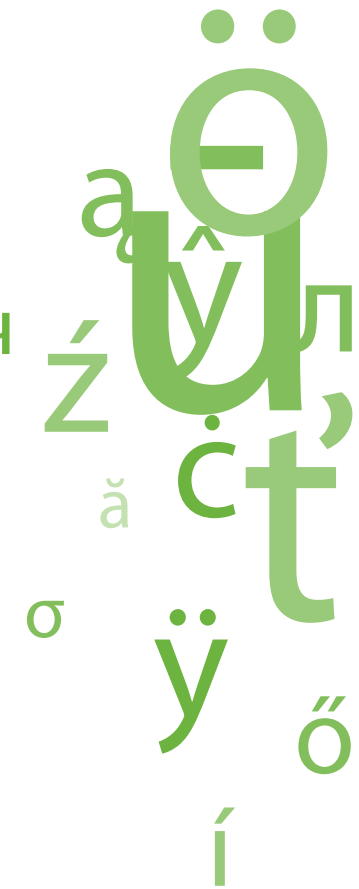

Program
Uczenie się
przez całe życie

euro | guidance

KOWEZiU
KRAJOWY OŚRODEK WSPIERANIA
EDUKACJI ZAWODOWEJ I USTAWICZNEJ

www.euroguidance.eu
www.euroguidance.pl
www.koweziu.edu.pl